

INSTITUTIONES PATHOLOGIÆ MEDICINALIS,

AUCTORE

H. D. GAUBIO.

Editio altera.

LEIDÆ BATAVORUM,

Chez Théophile BARROIS, Libraire, Quai des Augustins, N° 18.

M. DCC. LXXV.

AUDITORIBUS SUIS.

H. D. GAUBIUS.

S. P. D.

Quo vobis animo primam hujus opufculi editionem obtuli, eodem & alteram nunc offero dicoque, curis fecundis utcunque emendatiorem & paucis aliquot locis auctam. Debuiffet, fateor, magis expolita prodire; ut qui agnofcam ipfe non uno vitio laborare. Obfcuritatem certè intulit materiæ concisâ dictione exponendæ multitudo, plurimaque facile fuiffet interferere, quæ lumen adhiberent. Sed voluminis rationem in enchiridio ad inftitutionis domefticæ ufum deftinato habendam effe, quis non intelligit? Eoque magis, cum viva auctoris vox illuftrationem promittit. Illud gravius videri poffit, quod lacunas mei fyftematis benè multas magnasque, quafi non viderim, explere prætermifi. Equidem vidi & cùm maximè video, nec inficior plura me filentio præteriiffe, in quibus Pathologi plerumquè exercere ingenium folent; alia dubitanter propofuiffe, quæ tanquam certa affumuntur; alia in medio reliquiffe, de quibus cum inter Doctores controverfia fit, fententiam dicere oportuiffet; multoties denique cum enodatio requiri poterat, confeffionem ignorantiæ pro ratione attuliffe. Quæ fi vos, optimi Auditores, fi ceteros, qui fortè fuerunt, lectores meos offenderunt, non tam remedium quæro, quam juftam excufationem in promptu habeo.

Nimirum, quod vobis fæpè dixi, quia dicendum eft fæpiùs, repeto, exiftimare me, quid-

quid in Pathologiâ, id eſt in ſtatus morboſi hominis Theoriâ docetur, ejus aliquam debere in Praxi, quam vocant, Medicinali eſſe utilitatem quâ cognoſcendi curandique morbos ratio perficiatur; nec idcircò ad medendi artem, ex ſe nimio latiùs patentem, temerè eſſe referenda, quæ nihil ad eam pertineant. Neque hoc ſolummodò: ſed multò etiam magis in eo elaborandum eſſe, ut ejuſmodi tantùm proponantur theoremata, de quorum veritate per fideles obſervationes legitimumque ratiocinium, ſola Medicinæ Dogmaticæ fundamenta, liquidò conſtet; atque adeò exulent, quæcunque incerta, dubia, fallacia, ex merâ hypotheſi ducta, certam parere ſcientiam nequeant; ſaltem pro talibus modo, qualia reverà ſunt, nec ultra pretium ſuum venditentur. Novi equidem iſta ſæpenumerò credulæ juventuti perplacere, avidè arripi, mordicùs teneri, maximè cum ingeniosè confictâ, dextrè perpolitâ, ſcientificâ, ut ajunt, methodo, aut perſuaſoriâ elocutione confidenter a Doctore exponuntur. Scilicèt pulchrum eſt rerum quarumvis reddere rationem poſſe, nodos difficiles ingenii acumine ſolvere, locis obſcuris, ubi prudentia, errorem aut præcipitium metuens, timido pede incedit gradumve ſiſtit, ſolem quaſi manibus geſtare: pulchriùs etiam, quæ ſenſuûm aciem cautæque rationis ſolertiam fugiunt, naturæ arcana conjecturis & quâdam veluti divinatione explicare, ut qui per ſomnium detegat, quod vigilanti incomprehenſibile ſit: pulcherrimum denique, ſyſtema concinnare atque apponere totum teres, rotundum, omnibusque numeris abſolutum, in quo tirones nihil non exæquatum inveniant. Laudarem & ego, ſi morbi opinionum commentis cederent; ſi quò loquacior Medicus, eò perfectior eſſet; ſi ad hypotheſin

ſeſe natura flecti fingique ſineret : ſaltem ferenda putarem, ſi ſola Medicum contemplatio faceret, neque cum Praxi Theoria aliquid haberet commune, ſuisve erroribus, ſibi ſervatis, morborum curationes non contamineret. Verùm nimìs profectò manifeſtum eſt, quamplurima nec parvi momenti mala ex hoc fonte in artium præſtantiſſimam invehi. Quodſi triſtiſſimas mecum reputo, quæ ex incauto pertinacique hypotheſium atque falſorum dogmatum uſu in faciendâ Medicinâ profluunt, conſecutiones, tot ſanitates perverſo regimine peſſumdatas, tot morbos incongruâ medicatione in longum protractos, tot illatas mortes; non ſine animi dolore quandoquè dubius hæreo, plus ne emolumenti, an noxæ, humano generi medendi ſcientia afferat? Sed mitto hæc, ne ejus oſoribus nimio plus inſtructis arma miniſtrem. Illud autem hujus loci eſt meique muneris ut vos moneam, dùm in Academiâ, tanquam in doctrinarum emporio, verſamini, quam quiſque ſibi ſtudio ac labore comparet, ſupellectilem non tam multitudine rerum, quam ſoliditate & ad uſum præſtantiâ eſſe æſtimandam; ne domum reduces impedimenta potiùs, quàm inſtrumenta ad operis tractationem vobis ad manum eſſe doleatis. Præterquam enim quod valdè injucundum ſit ex iis, quæ magna plurium annorum induſtriâ tibi paraveris, nullos percipere fructus, oleumque & operam perdere, eſt & plerisque perdifficile, quæ adoleſcentes didicerint, ætate maturiore dediſcere. Quo fit, ut, poſito tandem tirocinio, Praxin ineuntes ad falſa futiliaque, quibus imbuti ſunt, theoremata, tanquam ad ſaxum adhæreſcant, acriter ea defendant, cæcique ad experientiæ lucem, nec argumentorum pondere mobiles, rerum peritis garrulitate ſuâ riſum, arrogantiâ

etiam indignationem moveant. Hi tamen veniam merentur atque miſerationem. Sed quanam probabilis excuſationis ſpecie infidi illorum duces, quam ſibi imputare debent, iſtius ſortis culpam abſtergeant, ipſi viderint. Utinam & ars id genus artificum peccata luere non cogeretur! Etenim, ne dicam in contemptionem, quâ ſatis ſuperque laborat, adduci, damnoſius hoc eſt, quod maſculum illud obſervandi ſtudium, veteribus tantoperè excultum, a quo cùm inter initia deducta & deinceps aucta eſt Medicina, tùm hodièque incrementa capere ac perfici debet, tantò ferè magis frigeſcat, quantò ratiocinatorum ejuſmodi fervidior eſt ad argutandum pruritus, atque in fingendis hypotheſibus licentia effrenatior. Animus quippe, ſuis ipſe commentis pollens, extraneo ſenſuum miniſterio facilè caret negligitque adeò nimis operoſam naturæ explorationem; aut præceps oculo fugitivo obſervata ratione ſtatim inventâ explicando ſic ſibi commodè ſatisfacit; alias & præjudicata captus opinione phænomena, nec quomodò ſeſe habeant, curiosè inquirit, nec omnia & ſingula notat, ſed ex multis illa tantùm, quæ hypotheſi faveant, præcoxve ratiocinium confirment. Quæ res cum univerſæ ſcientiæ incredibiliter officit, tùm verò imprimìs impedimento eſt ad perfectionem hiſtoriæ morborum, quam uti Theoria artis rationalis integerrimam deſiderat, ita qui lacunas ejuſdem opinionibus explere non verentur, cum & incerta pro certis interſerant, &, nævis fuco duntaxat tectis, falsâ abſoluti operis perſuaſione ſtimulum ad ulteriores conatus obtundant, duplici calamitate proprium fundum afficiunt.

Neque hic malorum finis eſt. Perſpicaciores alii, poſtquam à contemplatione ad res tractandas ſeſe contulerunt, ſeriùs ocyùs diſciplinæ

ſuorum magiſtrorum vitia quidem animadvertunt atque cordatè abjiciunt ; non omnes tamen eâ, quâ decet, prudentiâ & moderatione. Videas certè, qui cum in ſuâ & quibuſvis aliorum Theoriis inutilia, dubia, falſa ineſſe deprehendunt, inconſideratè mox clamitant, nullam dari Medicinæ Theoriam, quæ fidem mereatur, inutiles igitur omnes eſſe, fruſtraque aut deſiderari, aut adhiberi : artem enim rationalem, quæ ſalutifera ſit, jactari quidem, neutiquam exiſtere, miſſiſque adeò Theoris Ἐμπειρίᾳ acquieſcendum eſſe, quæ viam monſtret tutiorem. Diſſimulant hi, aut ignorant, inter multiplices Theorias vix unam eſſe tam omni ex parte falſam, ut non aliquid veri habeat ; in eo maximè peccari, quod certis incerta miſceantur, & quæ nonnullis modo morborum generibus competunt, ultra, quam par eſt, extendi ceteriſque omnibus perperam accommodari. Triticum itaque, quod a lolio duntaxat repurgandum erat, barbaro impetu una cum hoc evellunt, & cum recolere deberent, quantos Theoria progreſſus indè ab inſtitutione Medicinæ rationalis ad noſtra uſque tempora continuatis clarorum virorum laboribus fecerit, acceptique beneficii memores ſuis & ipſi conatibus incrementum ulterius promovere, partis recuſant bonis frui ac repudiatis veluti, quæ offeruntur, frugibus, quia glumis & furfuribus obnoxiæ ſunt, ad glandes malunt reverti. Longè ſapientius eſt, quod ſuo jam tùm ævo Corn. Celſus judicium interpoſuit, cum de rationalis & empiricæ artis ſectatorum diſſenſione ageret : uſque profectò credibile eſt, præſtantiſſimos illos veteris Ἐμπειρίας profeſſores, ſi eum maximè ad vitam redirent, aliter fore ſenſuros. Tantò igitur imprudentius videri conſilium debet recentiorum, qui hodiernam Theo-

riam, tot fultam adminiculis, tot incrementis auctam, cum Ἐμπειρίᾳ commutandam esse contendunt. Quodsi enim temerariæ vulgarium Empiricorum, id est agyrtarum, turbæ sese addicere in animo habent, quid probrosius? Si verò Empiricen rationalem excolere, quæ experientiæ ita rationem adjungat, ut cujusvis generis doctrinarum, quæ lumen afferre queant, apparatu adjuta, ex certis curatèque factis experimentis & observationibus, casti ope ratiocinii, eliciat, quæcunque ad rem Medici pertineat, quid magis ridiculum est, quam nomine solum mutato eamdem proponere disciplinam, quæ nobis sano sensu Theoria audit?

Sed tædiosum foret & ab instituto meo alienum isti materiæ diutiùs immorari. Neque enim alio hæc in medium protuli, nisi ut illud primùm intelligeretis, Theoriam opinionum commentis consarcinatam fucoque hypothesium expolitam, etsi specioso habitu incautis arrideat, non solum usu carere, sed multis etiam modis cùm arti, tùm artifici obesse: deindè & hoc, quamobrem, quod initio lacunosum vobis systema proposui, nunc denuò sui simile, neque completius exhibeam. Equidem candidè dicam, plura me in dies, dum in artis usu versor, dediscere, quàm discere, & increscente ætate minui mihi potiùs, quàm augeri scientiam, tantumque abesse, ut de auctario cogitem, ut etiam, si ad hunc laborem redire unquam dabitur, nonnulla forsan a me rescissum iri credam. Valete!

D. Leidæ Batav. CIↃIↃCCLXXV.

INTRODUCTIO AD PATHOLOGIAM.

De Disciplina Medica.

I.

VITA, Sanitas, Morbus, Mors, ſtadium Medicum Naturæ humanæ in hoc terrarum orbe abſolvunt.

2. Priores duæ conditiones (1) ſecundùm naturam dicuntur; cum iiſdem frui dulce ſit: præter, aut contra naturam reliquæ, illis oppoſitæ, illætabiles, quas ideò averſamur.

3. Utrumque tamen genus (2), pro latiore vocabuli NATURA ſignificatione, naturale eſt, & ſuas agnoſcit cauſas phyſicas, determinatas, quibus naſcitur, durat, viget, minuitur, deſinit, ſecun-

cundum cujusque diverſitatem variantes, etiam contrarias, tum homini inſitas, tum à foris advenientes.

4. Mens quidem humana, vi commercii, quod cum ſuo corpore habet, multa, & voluntate conſciâ, & cœco inſtinctu operatur, quæ vitam ac ſanitatem juvant, morbisve, aut morte illatis opprimunt.

5. In corpore etiam, pro partium, ex quibus coaluit, mixtione, fabricatione, compoſitione, animatione, ineſt & inertia, & mobilitas, & mutabilitas, & incitatio, & conſpiratio, undè aliæ atque aliæ, tam ſalubres, quam inſalubres, cauſæ jugiter enaſcuntur.

6. Verſatur præterea homo inter res innumeras, ſuâ ſingulas agendi poteſtate præditas, multumque perpetuò variantes quarum aliis carere, alias evitare, aut pro arbitrio ſibi accommodare ſemper non poteſt. Hæ verò ſive intrò deveniant, ſive foris admoveantur, pro ſuâ quæque materie, virtute, concurſione, ſucceſſione, corpus, perque corpus mentem aliter atque aliter afficiunt, internas Naturæ humanæ vires (4. 5.) diverſimodè determinant, incitant, opprimunt, in rectum perverſumve agunt, ſuasque viciſſim ab his mutationes patiuntur. Ex quo fonte plurimi perpetim ſecundæ adverſæque valetudinis fomites, alimenta; venena, remedia profluunt.

7. Triplex iſtud virium genus (4. 5. 6) ſicubi lege Naturæ humanæ conſentanea conſpiraverit, vegetâ longævitate fruitur homo: ſin minus, morbis, aut præmaturâ morte affligitur.

8. Atque hæc materies eſt, quam tractat Medicus; eo quidem propoſito, ut hominem ſuæ curæ commiſſum juſto moderamine virium (7) quam diutiſſimè vivum ſanumque præſtet.

9. MEDICINA igitur, quo hodie colitur ambitu, eſt ſcientia ac prudens directio virium Naturæ humanæ ad vitæ & ſanitatis a morbis & morte tutelam.

10. Ea (9.) cum olim ægris duntaxat ſanitatem promiſerat, ampliata deinceps erga ſanos quoque benefica, duplex cum maximè imponit Medico officium, alterum ſervandæ vitæ & ſanitatis, alterum morborum curandorum.

11. Debet adeò exponere I. conditionem hominis, in quibus aut conſervandis aut avertendis verſatur (1. 9.), naturam, cauſas, ſedes, differentes modos, gradus, effectus. II. Vires naturæ humanæ utrique principio inditas (4. 5.) conſervatrices, deſtructrices, medicatrices. III. Poteſtates rerum ſalubres, noxias, medicatas (6.). IV. Regulas denique & præcepta his (III.) utendi, illas (II.) dirigendi ita, ut finis Medico propoſitus (8. 9.) obtineatur.

12. Quandò autem generalis iſtorum

omnium (11.) doctrina non sufficit, sed ad singulos etiam homines, prout ætate, sexu, temperamento, vitæ genere, &c. inter se discrepant aptari debet; manifestum est, quam latè pateat disciplina medica.

13. Quæ materiæ pertractandæ multitudo cum justum exigat ordinem, is quidem commodissimus videtur, qui ex diversitate conditionum (2) duplicique Medici officio (10) petitus, quæcunque in homine sano cognoscenda aut agenda sunt suo quævis loco disposita, primùm enarrat, subjungit deindè, quæ ad ægrum pertinent, omnia & singula ritè digesta.

14. Universum proindè systema Institutionum Medicinæ in duas partes distribuitur, quarum prior doctrinam omnem de rebus, quæ secundum naturam in homine sunt, exhibet; posterior de iis, quæ præter, aut contra naturam dicuntur (2.). Hanc ΙΑΤΡΙΚΗΝ, illam, ΥΓΙΕΙΝΗΝ, ex vario fine appellare licebit.

15. ΥΓΙΕΙΝΗ, lato sensu, totum Medici officium circa hominem sanum complexa, tradit

I. Œconomiam humanam, vitæque & sanitatis naturam, causas, effectusque declarat: quæ pars Physiologia, sermo de Naturâ humanâ, audit.

II. Signa, quorum ope vita & sanitas in genere, earumque varii status & gradus in homine singulari cognoscuntur,

hæc SEMEIOTICA PHYSIOLOGICA.

III. Auxilia & regulas, quibus vita & ſanitas quam diutiſſimè incolumis ſervari poſſit : quæ DIÆTETICA.

16. ΙΑΤΡΙΚΗ, itidem tripartita, ſimili ordine ſuam materiem (14.) pertractat, exponendo

I. Quæ de naturâ, differentiis, cauſis, effectibusque morborum ſcire expedit. Hæc PATHOLOGIA.

II. Doctrinam ſignorum, quibus, quidquid in morbis ex ſe obſcurum cognoſci debet, præſens, præteritum, aut futurum detegitur : undè SEMEIOTICA PATHOLOGICA dicitur.

III. Præſidia adverſæ valetudinis, modumque illis rectè utendi : hæc THERAPEUTICA.

17. Utriusque partis æqua neceſſitas & nexus individuus eſt : prior tamen ordine ΥΓΙΕΙΝΗ. Ut curvi norma rectum, ita morbi ſanitas : & qui ſervare ſanos novit, bonâ parte eorum, quæ ad tractandos ægros pertinent, inſtructus eſt.

18. Præcipuum autem univerſæ Medicinæ fundamentum in ipſâ hominis Naturâ ſitum eſt. Suis hæc viribus, ſola, ſine Medico, plerorumque tuetur ſanitatem, morbis medetur. Hac deficiente aut repugnante irrita artis molimina. Curioſa Naturæ obſervatio, imitatio, ut primam arti otiginem, ita incrementa

dein dedit, dabitque. Porrò Medici Naturæ miniſtri.

29. Itaque doctrina omnis Medica bonæ frugis ad hanc componi normam debet, ut, quid Natura faciat, aut ferat ex fideli obſervatione quam diligentiſſimè enarretur. Nec tamen ſatis eſt, vires ejuſdem motusque, prout in ſanis ſe produnt, in Phyſiologiâ (15. I.) expoſuiſſe: luctans cum morbis Natura, quam Pathologia (16. I.) exhibet, facultates affectionesque ſuas etiam explicatiùs producit.

20. Undè liquet, quid de certo in Medicis ſentiendum? Natura humana, ſtatis a Creatore legibus finita, per ſimilia individua ſeſe multiplicans, omni tempore eadem, ſub iisdem conditionibus eodem ſemper modo agit, ac patitur. Quidquid ergò de ejus œcouomiâ, integrâ vel afflictâ, prudenti ſenſuum miniſterio clarè cognoſcitur, id firmum ratumque cenſendum, nec quidquam eo certius in Phyſicis. Par ratio eſt illorum, quæ de poteſtatibus rerum externarum in hominem agentium (6) fideli obſervatione comperta habentur. Quæcunque porrò ex obſervatis, ad congrua demonſtrationis principia applicatis, caſti ope ratiocinii, legitimè deducta ſunt, quanquam per ſe in ſenſus non cadunt, non minorem profectò fidem merentur.

21. Nullo proindè jure, quæ malè ſe-

duli doctores, aut perperam observando, aut vitiosè argumentando invexerunt, erronea, falsa, incerta, imputantur arti; quasi merè conjecturalis foret. Non aliis, nec firmioribus, gaudet quævis Naturæ scientia fundamentis.

22. Haud tamen dissimulandum est, premi dubiis, obscuris, conjecturalibus, nunquam prorsùs extergendis Medicinam: neque enim datum mortalibus aut suam, aut rerum, inter quas versantur, naturam penitùs comprehendere. At communis ista ingenii humani imbecillitas quem non stringit? Graviùs quidem Medicum ob inexhaustam materiæ, quâ occupatur, amplitudinem (11. 12.).

23. Privatum insuper evidentiæ obstaculum hoc est, quod singuli homines a singulis tantoperè differant. Nec verò sufficit Medicum communia modò intueri: oportet & cuivis homini propria; ut qui singulorum saluti præsit (12.). Quæ quidem diversitas tam immensa occurrit, ut nullâ observationum vi exhauriri possit.

24. Solâ denique contemplatione non licet acquiescere, inque obscuris rebus suspendere judicium, donec lux affulgeat. Actionem exigit officium (9. 10.). Captanda hinc agendi occasio, quæ sæpè præceps per conjecturam cogit determinare, quod per scientiam sat citò nequit.

25. Pro eâ igitur parte (22 ad 25) Medicinam dici conjecturalem non obsta-

mus; ut quæ, cum certiſſima invenire ſemper non poſſit, probabilia ſectetur, rectâ tamen ubique ratione utens, atque à vagis & temerariis commentis periculisque alieniſſimâ.

26. Audiant hæc obtrectatores, & cum didicerint ſcientias puras ab iis, quas applicatas vocant, contemplativas à practicis, diſtinguere videant, quo jure Medicinam præ aliis, ut omnis certi expertem, infament!

27. His prælibatis, pro inſtituti ratione, primas Pathologiæ (16 I.) lineas ducere aggredior: quod ut compendio fieri poſſit, cognita prius ponere liceat, quæcunque de ſtatu hominis ſano in ΥΓΙΕΙΝΗ tironi, ut ſcitu neceſſaria, enarrantur (17).

PATHOLOGIA.

28. Officium Medici circa hominem ægrum eſt ſanare (10).

29. Sanatio autem ægri eſt morbi quo tenetur in ſanitatem mutatio.

30. Pathologia igitur, quæ hominis ægri cognitionem eo quidem fine exponit, ut viam ſternat ad medendi methodum (16 I.), docere debet, ægrum inter & ſanum quid interſit, quid morbus diſtet à ſanitate.

31. Spectandus adeò morbus eſt, ut ſtatus hominis ſanitati oppoſitus, naturæ ab hac diverſæ particeps, ſuis ex cauſis profluens, ſuoſque viciſſim effectus producens.

32. Sed & quid morbus à morbo differat, explicandum: quandò ab unâ ſanitate, in medio poſitâ, deflexiones multivariæ eſſe poſſunt.

33. Undè liquet, agendum hîc eſſe de morbi naturâ, differentiis, cauſis, effectibus, &c. primùm in genere, deindè

in ſpecie, ſemperque comparare ad conditiones ſanitatis, quarum ideò plena notitia in anteceſſum poſtulatur.

Pathologia Generalis.

De Naturâ Morbi.

34. Status ille corporis humani viventis, quo fit, ut actiones homini propriæ non poſſint appoſitè ad leges ſanitatis exerceri, Morbus dicitur.

35. Generali quidem *ſtatus* vocabulo complectimur, defectus, exceſſus, ac permutationes quaſcunque eorum, quæ in ipſo corpore hujuſque partibus ad legitimam functionum exercitationem requiruntur. Horum igitur notitia, ut decet (27), imbutum nihil admodùm obſcuri, aut æquivoci, in iſtâ voce offendere poteſt. Nec facilè quis impedimenta externa hoc retulerit, niſi qui ludere in re ſeriâ velit.

36. Non alios tractat Medicina morbos hominis, niſi qui in corporis aberrationibus ſiti ſunt, hiſque correctis tolluntur: habent tamen, mutui nexus lege, primam ſæpè originem in mente, hujuſve operationes ſuâ efficaciâ perturbant. Hi limites regiminis mentis quod Medicorum eſt.

37. Vitæ mentio facta in hâc definitione non eâ ſolum de causâ, quod mor-

bus vitæ ſit affectio, nec magis, quam ſanitas, ſine illâ concipi poſſit; ſed ut conſtet etiam, dari principium agens in ægris, à morbo ipſo diſtinctum, cujus motus obſervare, diſcernere, dirigere, præcipua Medici in opere verſantis cura eſſe debet (18). Facit vis vitæ in ægro ſuperſtes, ut rerum huic admotarum facultates tam ſalubres, quam inſalubres, longe diversâ ratione agant (6).

38. Quum verò morbus conditionem corporis ponat à ſtatu ſano deflectentem (35); eo præſente effectus, ex ſanitate, ut ex ſuâ causâ profluentes, id eſt actiones quoque alienari neceſſe eſt. In omni proindè ægro aliqua ferè datur actionum læſio, major, minor, vario gradu, modo, numero, extenſione, duratione. Hanc ſi ocyùs, ſeriùs non intulerint vitia corporis, quæ præter conſuetum naturæ ordinem ſunt, turpitudines potius, aut deformitates, quam morbi dicantur; tametſi à curâ Medicorum haud prorsùs ſemoventur.

39. Omne autem genus actionum, quæ ad hominem pertinent, hic volumus, ne illis quidem exceptis, quæ ſolius animi eſſe videntur; quandò in has etiam morboſi corporis magna poteſtas eſt.

40. Imperfectiones tamen functionum, quas ætas, ſexus, temperamentum, &c. ferunt, hujus non ſunt loci; quando quidem ſanitatis latitudine continentur.

Uti nec illæ, quas insuetudo habet, impotentiæ, aut, quæ ex Naturæ humanæ necessitatibus fluunt, hujus modum non excedentes affectiones.

41. Ut igitur actiones integræ se habent ad sanitatem, ita læsæ ad morbum: nec decet Medicum rationalem, quod abnorme in actionibus est, ipsum morbum dicere; ne notiones causæ & effectus temerè confundendo, curatio exquisita negligatur.

42. Ex quibus (34 ad 42) liquet; naturam morbi generalem sitam esse in malè affectis corporis vivi illis conditionibus, quibus id aptum natum est suam conferre symbolam ad actiones humanas; eoque morbos omnes & singulos inter se convenire, quòd in corporis facultatibus sedem habeant. Alieni proindè a foro Medico censendi, quicunque, si modo dantur, ad solam mentem pertinent; nisi statos Medicinæ fines removere volupe est.

43. Medica ergo morbi cognitio ponit intellectum eorum, quæ in corpore humano ita à statu sano aberrant, ut actiones indè lædantur. Uti nec sanatio aliud quid postulat, quam eorumdem restitutionem in integrum: hac quippe obtentâ pristinum quoque actionibus rediturum vigorem jure confidit Medicus, nihil reliquum in arte suâ habens, istâ si spe exciderit.

44 Morborum adeò singularium, prout in hominibus occurrunt, naturas exposi-

turus id exquisitè indicare debet, quod in præsentis ægri corpore mutatum in causâ est, cur is suis muniis ritè fungi nequeat. Id verò plerumque à sensu remotum latet, nec per se clarè cognosci potest. Undè, ut ex voto detegatur, accurato opus est scrutinio ac cautâ ratiocinatione; quum error hîc commissus plures, eosque non semper innocuos pariat. Prudentissimi hîc sæpè cæcutiunt, maluntque cohibere gradum, quam per tenebras illidere.

45. Huic quidem investigationi (44) fundamentum præbent, quæ in ægro sensibus se manifestant, φαινόμενα; quorum primaria sunt actiones læsæ. Hæ enim justo examine perspectæ, cùm ex morbo profluant (38), hujus, ut causæ suæ, naturam legitimâ argumentatione demonstrant.

46. Plenissimam verò lucem affundit notitia exacta status gradusque naturalis singularum actionum, tum modi, quo quælibet exercetur, & conditionum ac virium, quibus instructum in suis partibus corpus ad eas perficiendas concurrit. Ita nimirum, comparando actionem quamque integram, unà cum suis requisitis, ad eamdem in ægro vitiatam, innotescere potest, quisnam & quantus sit à sanitate recessus.

47. Constat hinc, Physiologiam (15. I.) maximæ hic utilitatis esse, æque nemi-

nem carere posse, qui naturas morborum rectè eruere, aut intelligere velit. Sed & quæcunque in expositione œconomiæ humanæ supersunt loca obscura, vexata, dubia, aut quæ erronea, conjecturalia, ficta, temerè admittuntur, ea omnia in detrimentum Pathologiæ redundare: ut meritò Bonus quisque repurgatissimam tandem omnibusque numeris absolutam doctrinæ Medicæ eam sibi partem desideret.

48. Nec minoris in istâ indagatione momenti est scientia virium, quibus, quæ geruntur ab homine, aut ingeruntur, eive quovis modo admoventur, corpus afficiunt ac mutant. Causas hæc atque occasiones morborum in se habet (6); quibus examussim intellectis facile est de naturâ effectus indè nati judicium. Quâ in re, præter observationes, quas ex proprio penu Medicina promit, Mechanicorum quoque, Physicorum, Chemicorum demonstrata apprimè conducunt: quanquam multiplex idiosyncrasiæ diversitas & infinitus possibilium combinationum numerus optare magis, quam sperare plenam istius doctrinæ perfectionem jubet.

49. Præcipuè tamen necessarium est ante oculos habere historias omnium ac singulorum morborum integras, ex plenis atque intaminatis Practicorum observationibus accuratè concinnatas. His uti

nititur universa morborum cognitio (45.); ita, cum conferuntur illis, quæ in præsente ægro sagax examen detegit, mali, quo is laborat, indolem pulchrè declarant. Nec sanè certius aliud datur subsidium, quo obscurata clarescant, dubiæ enodentur, corrigantur falsa, controversa dirimantur; sicubi vel priores etiam scientiæ (47, 48) non satis tutò præluxerint. Hac ideò regiâ viâ incesserunt olim, hodièque incedunt veri quique Medici, dolentes interim, tot hiatibus etiamnum abruptam, & inanium narrationum sordibus conspurcatam esse.

50. Ex quibus (45. ad 50.) ritè perpensis pronum est colligere, quantis hoc scrutinium prematur difficultatibus. Qui verò & simul considerat multiplices morborum in eodem homine complicationes & metaschematismos, non mirabitur, quamobrem vel peritissimis etiam toties hîc aqua hæreat. Quo quis diutius in arte cum curâ elaboravit, eò circumspectius de morborum naturâ pronunciare solet.

51. An igitur morbus rectè dicitur certamen Naturæ propriam salutem propugnantis? Ex intimis Medicinæ penetralibus petita hæc notio sapienti cuivis in arte magistro jure probatur. Inest profectò sua Naturæ humanæ virtus pervigil, quâ vitæ ac sanitatis sui corporis conservationi perpetuò studens his necessaria procurat, nocitura repellit. Indè

motus ſpontaneos atque molimina in ægris animadvertere licet, nec cauſæ morbi, nec adhibitis quibuſvis demùm remediis adtribuenda, quæ tam apertè in ſalutem tendunt, ut datâ operâ aptius excogitari, aut felicius dirigi non potuiſſe videantur. Rectiſſimè proindè Naturam morborum medicatricem, Medicum Naturæ miniſtrum eſſe, artiſque univerſæ ſummam ad Naturæ obſervationem, imitationem, directionem redire inculcatur (9, 18, 19.). Aurea ergò loquendi formula medentibus ſemper ante oculos verſetur. Eamdem verò pro generali morbi definitione obtrudere nefas. Neque enim in omnes & ſingulos quadrat. Nec morbum cum remedio decet confundere. Naturæ certamen ideam adverſarii includit: hic morbus eſt: huic ſuos Natura opponit conatus medicatos, quibus ſi nomen morbi dederis, an morbum abeſſe dices, cum languens fortè Natura huic non obluctatur? An, quos Naturam imitans Medici ſolertia ſimiles per remedia producit motus, pariter ad morbum ipſum referes? Largimur tamen morbos dari, quorum bonam partem, ſi univerſum decurſum ſpectes, iſta molimina conſtituunt: alios item, quibus cum ſuperveniunt, in aliud genus mutantur: multis deniquè accedere ſpecie ſymptomatum, quæ ut accuratè a propriis morbi effectibus diſcerni debent, ita ad ipſam

morbi naturam nullo jure referuntur.

52. Eadem (51.) quoque ab illis perpendi velim, qui in Naturæ locum Animam, Archeum, aut quodvis aliud principium, rationis particeps, in morbis actuosum substituere malunt. Vocibus hi tantùm, non re ipsâ, dissentiunt: quandò autem nihilo plus lucis indè nascitur, non est, cur vocabulum a veteribus introductum abrogemus.

De Causa Morbi.

53. Morbus cum ponat mutationem corporis a statu sano (34. 35), quæ adesse aut abesse potest, effectus erit corporeus determinatæ potentiæ, cujus vi existit.

54. Id autem qualecunque, quo fit, ut morbus existat, causa morbi vocatur.

55. Ad hujus (54.) investigationem molesta læsarum ex morbo functionum perceptio mortales ægros ab omni ævo compulit; ut indè primùm nata videatur Medicina. Officii ratio eò compellit Medicum, qui tum demùm verè cognovisse morbum dicendus est, cum causam ejus detexerit. Sanatio etiam non, nisi succisâ morbi causâ, exquisitè obtinetur.

56. Statuendus tamen huic (55.) labori certus limes; ne ultra, quam ex usu est, aut subtilius, quam verius, exerceatur. Indè ad ultimas metaphysicas,

primasve physicas causas non adscendendum. Ars ex se nimiùm longa, suo tamen fine conclusa, in causis etiam secundis progressum vetat ulteriorem, quam qui feliciùs perficiendæ sanationi conducat.

57. Quocirca nec minutis causarum differentiis, quas schola invexit, hic inhærendum. Disputationum hæc materies, a sanioribus etiam Philosophis hodiè repudiata, artem, quæ opere potius, quam verbis demonstranda, dedecet.

58. Distinguunt Medici, nec inutiliter, inter causam externam & internam. Interna vocatur vitium quodcunque in corpore radicatum aliquamdiu, priusquam in morbum erumpat. Si quæ verò gestá, ingesta, aut foris admota homini, suâ vi agentia morbum pariunt, is ab externâ causâ natus dicitur. Prior ergo aliquem ponit ante præsentem morbum sanitatis defectum, sed latentem, aut tam levem, ut absque notabili functionum læsione ad tempus feratur: potestque is in firmis partibus, æquè ac in humoribus hærere. Posterior etiam sanissimos morbo afficit, & cum plerumque sensibus manifesta sit, satisque citò noxium effectum edat, ab ipsis ægris sæpè animadverti solet. Undè & Evidens audit, nec priscis quoque neglecta Empiricis, qui contra internarum, quod obscuræ sint, ac incertâ tantùm conjecturâ

cognoſci queant, quæſtionem ſupervacuam eſſe contenderunt.

59. Memorabilis porrò eſt cauſa προηγουμένη ſeu prædiſponens, & προκαταρκτικὴ, πρόφασις, occaſio etiam aut occaſionalis dicta. Prædiſponens dicitur conditio quævis corpori inhærens, qua illud aptum eſt, natâ occaſione, morbum ſuſcipere. Occaſio eſt quidquid prædiſponenti ſuperveniens hanc excitat, ut una morbum pariant. Neutra ergo ſola producendo morbo ſufficit, ſed ambarum concurſus requiritur. Prædiſpoſitio ſi abeſt, occaſio non nocet: & viciſſim ſi prædiſpoſitio ab occaſione caves, caves à morbo. Diſtinctionem docuit obſervatio, quâ conſtat, non omnes homines ab iiſdem rebus æqualiter affici, & valetudinarios proprio regimine ſervari incolumes.

60. Præcipua deniquè & maximè generalis eſt cauſarum diviſio in Remotam & Proximam. De utriuſque tamen conceptu non convenit inter Auctores. Remota aliis dicitur, quæ ſola non ſufficit, ſed intercedentem aliam requirit cauſam propiorem, ut morbus fiat. Proxima ergo his eſt, quæ, remotis ſuperveniens, momentum addit, ut illicò morbus exoriatur, adeòque hunc naſcentem proximè antecedit. Ita vix diſcrepat hæc cauſarum ſectio a priore (59.): confunditur proxima cum occaſionali (59.);

more vulgi, cui causa morbi illud est, quod hunc proximè antecessit: quin remota solo gradu augescens, ut tandem in morbum habeat, eadem & proxima evadit. Rectiùs alii remotas vocant, quæ singulæ quidem aliquid conferunt ad morbum producendum, nec tamen, nisi conjunctæ, totum producunt; quemcunque cæterum locum teneant in serie causarum ad morbi generationem confluentium. Undè proxima est, quæ ex concursu omnium remotarum nata, sola, integrum morbum ita constituit, ut indissolubili nexu cum eo cohæreat. Quare & Continens dicitur, ut quæ universam rationem originis morbi in se contineat, quâ positâ is continuò se manifestat, adeòque & ablatâ tollitur. Hujus uti pars modo est remota quæque, ita & partem morbi tantùm producit. Qui omnes & singulas remotas, ut una conspirant, intelligit, notitiam proximæ habet: qui tollit cunctas, proximam quoque destruit, & cum hac morbum: qui aliquas modo, relictis aliis, partem quoque proximæ duntaxat deterit, nec perfectè sanat.

61. Missis aliis minoris momenti causarum differentiis, ex hucusque (58 ad 61) propositis constare potest, eam solam quam sano sensu dixi proximam aut continentem, veræ causæ physicæ ingenium præ se ferre, quæ morbum ità efficiat, ut illâ positâ hic ponatur, durante duret,

mutatâ mutetur, ablatâ tollatur. Reliquis idem tribui non posse, nec ideò nomen causæ propriè competere. Medicis igitur, suo loquendi more, causæ titulo venire id omne, quod quocunque demùm modo ad morbi generationem concurrit, sive ut vera causa, sive ut hujus pars, aut conditio sine qua non, &c. litigandi, cavillandi, ridendi, materiem nasci, quasi causa sine effectu, hic sine causa esse, eadem causa effectus oppositos producere, aut idem effectus diversis ex causis oriri possit.

62. Consultum itaque videtur morbi causam solummodò vocare id exquisitè, cujus vi totus morbus existit. De hâc porrò quidquid de causis physicis, affirmare licebit.

63. Indè ut quilibet morbus suam habet causam determinatam (54), quâ necessariò efficitur; ita hæc alia atque alia erit in morbis natura diversis, & contra eadem in illis, qui naturâ conveniunt; tametsi diversas corporis partes occupant, ideòque nec easdem præcisè functiones turbant. Quod magnæ utilitatis in arte compendium.

64. Nec mera tamen privatio dici ea causa semper debet, quasi morbus, ut defectus sanitatis, ex absentiâ conditionum ad hanc requisitarum modo oriretur. Aliena sæpissimè in ægris insunt, quæ impedimento aut stimulo morbos creant.

65. Quum verò morbus non nisi in corpore sedem habeat (36), causa ejus quoque ad corpus duntaxat pertinebit, inque hoc solo quærenda erit; quanquam ex mente forsan, vi mutui commercii, eò devenit: quod observare quidem Medici est, explicare Philosophi.

66. Ità porrò cum morbo cohæret, ut ab eo inseparabilis abesse nequeat, quin & ille tollatur, nec, hoc absente, adesse. Distinctio igitur causarum in continentes & non continentes nulla est. Morbus ultra causam suam, i. e. sine causâ, non perdurat.

67. Imò hæc causa totam morbi, effectus sui, naturam constituit, ideòque ab hoc re ipsâ vix discrepat. Quidquid in morbo est, in causâ ejus inveniri debet. Utilissima ergò & maximè necessaria illius indagatio habetur (45), Ea demùm solida est morborum cognitio, quæ, quomodò in suis singuli determinatis causis consistant, demonstrat.

68. Raro tamen simplex est, sed plerumquè ex pluribus conditionibus una concurrentibus composita: Morborum nempè, ut sanitatis ipsiusque corporis humani notitiones multitudinem in unum collectam quoque involvunt. Itaque ex quotnam partibus diversis totum illud, quod morbum vocamus, constat, totidem distinctæ dabuntur conditiones aut potentiæ in ejus causâ, quarum singulæ partem

modò aliquam morbi efficiant, conjunctæ demùm totum.

69. Quotiescunque ergò earum conditionum, quæ mutuo concursu causam morbi componunt (68), aliqua deficit, mutatur, gradu augetur; aut prius positis novæ quædam accedunt; aut aliæ in aliarum locum substituuntur; toties analoga quædam imminutio, mutatio, aut augmentum in ipso quoque morbo eveniet: uti plena demùm hujus abolitio, cùm omnes & singulæ exquisitè tolluntur.

70. Quo posito fundamento (69) ratio reddi potest originis morborum lentæ vel subitæ durationis, incrementi, decrementi, paroxysmorum, remissionum, periodorum, mutationis ex alio in alium, perfectæ aut imperfectæ sanationis, reversionis, status denique neutrius inter sanum & ægrum fluctuantis.

71. Quare, ut causa morbi rectè cognoscatur, oportet eam resolvere in simplices, ex quibus composita est, potestates, harumque singulas primò, dein omnes conjunctas, quid seorsim, quid simul valeant, examinare. Quæ res difficillima quidem est, at utilitatis tamen plenissima, ac Medico dogmatico apprimè necessaria.

72. Perficitur autem curiosâ indagatione eorum, quæ ità morbum antecesserunt, ut credibile sit ad illius generatio-

nem aliquid contulisse : sive ea priùs in homine extiterint, sive pridem, aut nuper à foris accesserint (4 5 6). His quippe vires (71) continentur, quarum confluxione causa morbi nascitur) ut adeò hujus originem ritè considerata declarent.

73. Atqui hæc ipsa (72) sunt, quæ Medicis nomine causarum remotarum (60), prædisponentium, procatarcticarum (59) veniunt. Harum ideò quam utilis & necessaria sit inquisitio, patet. Quodsi vetus Empiricorum Schola in his solis malè acquievit, magis etiam culpandi sunt recentiores, qui, remotis insuper habitis. proximæ (60) tantùm scrutinio sese addicunt. Hæc tamen sæpè inaccessa est, nisi evidentiores remotæ præluxerint.

74. Quamvis igitur verarum causarum ingenium non habeant, adeòque cum malè confundantur (61); omninò tamen merentur à Pathologo expendi, possuntque morborum principia vocari, & ad duo summa capita referri, quorum alterum Seminia morborum comprehendat, alterum Potentias nocentes.

75. Seminia voco dispositiones quascunque corpori insitas, quæ morborum generationi favent, sicubi potentia nocens analoga accesserit. Prædisponentia alias, aut προηγούμενα, dicuntur.

76. Potentiæ nocentes sunt res quælibet eâ præditæ facultate, ut morbos producere

producere possint in corpore per seminium (75) apto, i. e. prædispositο. His προκαταρκτικα dicta conveniunt.

77. Utrisque opus est concurrentibus, ut causa morbi isque ipse nascatur. Neque enim potentia efficax est, nisi in corpus inciderit impressioni ejus recipiendæ aptum; nec diathesis seminalis in morbum erumpit, nisi vi quadam appropriatâ excitetur.

78. Mutua insuper utriusque speciei conditionum requiritur affinitas, ut junctæ in eumdem effectum conspirent, nec altera alteram destruat. Non quælibet potentia cuivis seminio evolvendo par est. Nec prædispositio datur universalis ad omne morborum genus: uti nec perfectissima sanitas æquâ vi sese ab omnibus & singulis insalubribus tuetur. Hinc eadem diathesis alias favet, alias obstat, pro diversâ potentiæ nocentis indole.

79. Patet igitur non sufficere superficiariam istorum principiorum notitiam; sed requiri cognitam cujusque tum seminii, tum potentiæ naturam; ut mutua eorumdem sympathia, antipathia, quidque invicem agere ac pati possint, perspiciatur.

80. Ita demùm methodo syntheticâ pervenitur ad cognitionem causæ morbi, quam illa junctim constituunt. Quin & eadem operâ, a priori, quod ajunt, erui-

tur natura morbi (67); ut, institutâ collatione, eadem per methodum analyticam (45.) inventa comprobari, aut error in alterutro argumentandi genere commissus detegi, ac corrigi possit.

De Symptomate.

81. Symptoma, quum vi vocis id denotet, quod ægro accidit; universus autem morbus, una cum causâ & effectibus suis, inter res accidentes referri possit, multam Systematicis litigandi materiem dedit, Practicis tamen super hac quæstione non æquè inter se dissentientibus. Facilius plerumquè est rem præsentem discernere, quam verbis exactè definire.

82. Quacunque latitudine veteres hoc vocabulum usurparint, certum est hodiè symptoma tantùm de homine ægro prædicari; de sano nunquam. Ponit ergo præsentem morbum, adeòque & hujus causam: sed & aliquid, quod præter naturam accidit, & quomodocunque cum his ipsis cohæret; dum interim ut distinctum ab iis concipitur. Nequaquam igitur pro omni eo, quod homini præter naturam evenit, aut pro levioribus affectionibus, quæ nomen morbi non merentur, sumi potest.

83. In ægro variæ a statu sano alienaiones (38.) sensibus sese manifestant;

ſive actiones ſpectes, ſeu eorum, quæ foras prodeunt, molem, indolem, aut corporis etiam ſenſibiles qualitates.

84. Hæc phænomena (83.) cum percipit æger, animadvertit Medicus, uterque concludit morbum adeſſe, certus ex ſanitate non oriri. Deſinunt & homine in integrum reſtituto.

85. Malè tamen illa quis morbum ipſum dixerit (41.), quia cum hoc cohærent, naſcuntur, durant, abeunt. Non is, niſi rariſſimè, in ſenſus incidit (44.): plerumque ratiocinio tantùm detegitur, nec ægro priùs, quàm Medico, innoteſcit. Quum nihilominùs præter naturam ſint, atque in morbo radicata, rectè vocantur ſymptomata, ut quæ una cum morbo incidant.

86. Symptoma proindè notat quamcunque ſenſibilem a ſtatu naturali alienationem, quæ homini ex præſente morbo ita naſcitur, ut tamen ab hoc ipſo hujuſque causâ diſtingui poſſit, nec ultra morbum duret.

87. Tria nimirum in ſe æger habet, quæ præter naturam ſunt: morbum, hujus cauſam & ſymptoma. Mutuus inter hæc nexus datur. Uti morbus non ſine ſymptomate eſſe poteſt: nec hoc viciſſim ſine illis. In omni morbo apparens aliqua vel actionum, vel excretorum, vel qualitatum ſenſibilium mutatio evenit (38.). Nec ſymptoma porrò dicendum, quod

ſuo morbo ſuperſtes eſt, ſed morbus.

88. Ita ſymptomata illam præcipuè ſtatus morboſi partem efficiunt, quæ in ſenſus ſive ægri, ſive Medici incurrit apertiſſimam, dubiis hinc minimè obnoxiam, quæque obſervanti ſpontè patet, nec ſignis adeò aut artificioſâ conjecturâ eget, ut detegatur.

89. Quum verò non omnia, quæ in ægro præter naturam eveniunt phænomena, veram ſymptomatis indolem (86) referant, nec eamdem ſemper originem agnoſcant, neceſſum eſt alia ab aliis probè diſtinguere, prout ex diverſis fontibus promanant.

90. Alia nimirum ſtatum morboſum præſentem directè pro ſuâ causâ habent, ex quo ut totidem effectus fluunt, hinc nexu phyſico indiſſolubili cum illo cohærent. Et hæc quidem genuina ſunt ſymptomata, atque pro triplici genere rerum, quæ præter naturam in ægro inſunt (87), trifariam diſtinguuntur in ſymptomata morbi, cauſæ, & ſymptomatis.

91. Morbi ſymptoma dicitur effectus ſenſibilis vi præſentis morbi proximè productus. Ejus ergò ſimilis eſt relatio ad morbum, ut hujus ad ſuam cauſam (66). Et cum ex plurium conditionum confluxu morbus naſcitur (68), multorum quoque id genus ſymptomatum ſyndrome ſtipatus eſſe ſolet.

92. Horum (91) itaque utiliſſima eſt &

maximè necessaria inquisitio. Testantur enim morbi præsentiam non modò, sed naturam quoque. Effectus certè ingenium suæ causæ declarant. At causa morbi causa etiam est hujus symptomatum.

93. Quodsi verò origo symptomatis propiùs ex causâ morbi derivari possit, causæ symptoma audit; vocabulo *causæ* latiore sensu accepto (61). Id contingit, quoties illius rei quæ morbum efficit, vires ita multiplices sunt, ut aliqua modo pars earum ad morbum producendum concurrat, hinc propria hujus causa fiat; pars altera verò occasione nati morbi quoque, ocyùs, seriùs in actum deducta, effectus prodat diversos, morbo supervenientes quidem, non tamen ità nexos, quin hic sine illis esse potuisset. Symptomata causæ igitur ut intelligantur, ad potestates causæ morbi accessorias adscendendum est.

94. Quare liquet, isthæc symptomata (93) & perdurante morbo tolli nonnunquam posse, & eodem ablato superesse; aliquandò longè plus periculi inferre quam morbus quem comitantur; imò indicare alias morbum morbo superadditum, quorum alter, quia aut tempore prior est, aut manifestior, aut magis urget, tantùm pro morbo habetur, altero non adeò in se ipso, sed in effectibus modo suis spectato, aut & prorsùs prætervisso. Undè cum princeps morbus de-

ſinit, ſymptomate cauſæ remanente, hujus idea evaneſcit, morbusque latens, à quo pendet, ſe demùm prodit. Quæ quidem ritè perpenſa oſtendunt, diſtinctionem iſtam, ſano ſenſu acceptam, nec paradoxam eſſe, nec ſupervacuam, utiliſſimam potiùs in faciendâ cùm diagnoſi, tùm prognoſi morborum.

95. Utrumque porrò ſymptoma (91 93) ſi ſuâ vi aliam rursùs produxerit affectionem ſenſibilem, hæc ſymptoma ſymptomatis vocatur. Quo nomine etiam veniunt reliqui omnes, qui longâ ſæpè ſerie alii ex aliis deinceps profluunt, effectus morboſi; modò ſymptoma aliquod anterius pro causâ habeant, nec hoc ſublato perſiſtant (86).

96. Habent ergo & iſta (95) primam ſuam originem in morbo hujusve causâ, indè cognoſcuntur, his remotis tolluntur, & licèt plurium fortè aliorum interventu cum iis ſaltem cohæreant, legitima tamen analyſi ad cognoſcendam morbi aut cauſæ ejus naturam & efficaciam quoque facere poſſunt. Nec plena his neglectis exſurgit morbi hiſtoria.

97. Notandum verò, dari non infrequenter in ægris effectus ſenſibiles, quos ſi in ortu ſuo ſpectes, omninò ad aliquam trium ſpecierum (91, 93, 95) referas; at qui tam tenaciter corporis partibus impreſſi ſunt, ut ultrà morbum perdurent Undè non ſymptomata adeò, ſed morbi

potiùs ſecundarii audiunt, eòque magis conſiderari merentur, quòd ſingularem ſibi curam repoſcant.

98. Aliud inſuper phænomenων genus in morbis occurrit, quæ cum & ægris eveniant, & à ſanitatis norma deflectant (82), generali quidem ſymptomatum titulo comprehendi poſſunt; at longè diverſam à prioribus originem habent, adeòque cum iis confundi minimè debent.

99. Non bruta homo machina eſt, quæ injurias à rebus noxiis ſibi illatas iners excipiat ac patiatur. Mens intus eſt, quæ moleſtiis ex morbo ſibi natis exagitata, anxia, quas habet in corpus agendi vires, intendit ad repellendum hoſtem (4). Corpus ipſum & ſuâ præditum eſt incitatione, quæ, moderata quidem in ſanis, acriùs inſurgit præſente malo irritata, inque enormes ſæpè impetus abripitur, ut morbi inſultibus ſeſe opponat. Conſenſus etiam hic datur, ac mutua partinm couſpiratio, quâ uti unum aliquod conſtituunt idemque integrum, collatâ quæque ſuâ ſymbolâ, conſervare nituntur, ità cum earum alicui noxa imminet, aliæ, nec rarò omnes, junctis viribus, laboranti ſuccurrunt, communem in privatâ cujusque, & propriam in ſociarum ſalute propugnantes (5). His itaque viribus inſtructa hominis Natura cauſis morborum non modò reſiſtit, ſed cum his etiam congreditur, initoque conflictu (51) vim vi op-

ponit. Quod cum æquabili, quo in sanitate fluunt, actionum tenore efficere nequeat, insolitos faciet motus, turbasque facit turbis à morbo concitatis sæpè majores, undè alia super alia symptomata accumulantur.

100. Hujus quidem generis (99) plerumque sunt alienati rerum ingerendarum appetitus & aversationes, motus spasmodici, convulsivi, circuitus humorum perturbationes, febres, exanthemata, abscessus, hæmorrhagiæ, vomitus, alvi profluvia, sudores, & alia plurima, quæ, etsi morbos comitantur hisve superveniunt, nequaquam tamen continuò ut effectus ex iis eorumve causis directè profluentes æstimare, aut ad symptomata propriè dicta (86) referre fas est.

101. Naturæ ergo molimina potius, aut symptomata activa auxiliaria, vocentur; quum ab actuosâ Naturâ excitentur, hujusque viribus exhaustis aut oppressis deficiant, nec eadem semper in eodem morbo se manifestent, & pedissequas sæpè habeant sanationes benignissimas, quin arte inimitabiles, aut saltem ritè attendenti salutares plerumque fines prodant. Veteres ἐπιγενομενα, ἐπιγενήματα, dixêre, non sola tamen, nec omnia, his vocibus complexi.

102. Ea verò si in omni latitudine suâ spectes, rari sunt morbi, quibus se non adjungant: imò multi, quos non minùs

constanter & certò comitantur, quàm quævis alia symptomata; ut verè dicas, eos ex junctis potentiæ morbosæ & contranitentium Naturæ propriam salutem propugnantis appellare liceat (51). Nec horum is ritè explicuerit ingenium, aut quibus stipantur phænomena, qui, solis inhærens primi generis (90) symptomatibus; istos Naturæ motus neglexerit.

103. Undè patet, quam utilis Practico & necessaria sit eorumdem accurata cùm observatio, tùm distinctio; ne vano trepidet metu ad innoxia, aut medicatis Naturæ moliminibus temerè resistat, quæ non turbanda, sed prudenter regenda (9, 18, 19).

104. Falluntur tamen, qui ex hoc fonte non nisi salutifera proficisci existimant. Patitur suos & Natura errores, impetusque concipit, qui quod modum excedant, justove debiliores sint, aut minus congruentes in partes directi, plurimum sæpè damni, & vel exitium quoque inferunt. Ut adeò prudentis Medici sit, non mirabundum modò αὐτοκρατείας Naturæ spectatorem agere, sed & præcipitem refrenare, excitare torpidam, errantem in viam reducere.

105. Nec suis etiam istud genus caret effectibus morbosis, qui ex turbis indè concitatis, ut symptomata symptomatum (95), oriuntur, pariterque, ut hæc (97), tam altè nonnunquam inhærent,

ut in morbos ſecundarios abeant. Et vel victrices quoque Naturæ motus (101) ab his non immunes ſunt. Rara ſine vulnere victoria.

106. Supereſt & tertius fons eorum, quæ ægris ſupervenire obſervantur, à binis prioribus probè diſtinguendus; quanquàm cum iiſdem cohæret. Fortuita hæc aut accidentalia dici poſſunt; quum viribus rerum, quas caſus offert, debeantur.

107. Verſatur nimirum æger, ut ſanus (6), in perpetuâ ambientium, ingeſtorum, applicatorum, quin & propriarum actionum viciſſitudine. Difficile autem eſt hæc omnia & ſingula tam exactè ſtatui morboſo ſemper accommodare, ut Naturam & Medicum vel juvent in ſanendo, vel ſaltem non impediant. Iſta tamen cum vel ſanos pro ſuâ quævis poteſtate diverſimodè afficiant (6) multùmſæpè mutent, in ægrotos etiam, quorum non integræ vires minus reſiſtunt, plus valebunt. Undè neceſſum eſt effectus prodire, qui, licèt ſymptomatibus, primi ſecundique ordinis (90, 98) intermixti, morbo tamen aut Naturæ non rectè attribuuntur.

108. Nec ſanè id genus phænomena, ut fortuita ſint, momento carent. Alias enim morbum acuunt, ex miti ſævum, exitialem, reddunt, novo morbo aggravant, in aliam ſpeciem commutant, benignos Naturæ motus turbant, perver-

tunt remediorum operationes, agendi occasiones ac tempora occupant. Alias & adjumento sunt, & tam prosperè nonnunquam cedunt, ut iis solis recuperata salus debeatur.

109. Est &, ubi eadem persistunt, inhærentque diutiùs, quàm morbus cui supervenêre; tùmque manifestiùs demùm originem suam declarant.

110. Quocirca sedulò notari ac distingui merentur, ut eventus ad suas quique causas referantur, nec alieni effectus morbo, Naturæ, aut administratis remediis imputentur, magno historæ Medicæ dispendio. Caveant præcipuè confusionem, quibus hoc etiam genus ad communem ἐπιγενομένων titulum (101) redigere placet.

111. Ex quibus (90 ad 110) ritè intellectis pronum est colligere, quæ ex memoratis fontibus manant, symptomata ægris quidem evenire occasione morbi, non tamen omnia & singula eodem nexu aut inter se, aut cum morbo, contineri: ut adeò quævis nec idem argumentandi genus admittant, nec momentum habeant æquale, cùm ad naturas morborum quos comitantur dignoscendas, ad prædicendos eventus, aut ad eruendas agendorum indicationes, ut par est, adhiberi debent.

112. Alia certè dixeris Necessaria, quæ cum morbo ita cohærent, ut eodem posito suasque vires evolvente non poss-

ſint non, ocyùs, ſeriùs, ſeſe manifeſtare. Cujus quidem generis ſunt quæcunque ex morbo, ut ex ſuâ causâ fluunt, inque hujus naturâ univerſam ſui ortus rationem habent ſuam. Vocantur etiam Eſſentialia aut Primaria.

113. Huc referantur ex fonte primo (90) potiſſimùm ſymptomata morbi (91) horumque effectus (95). Ex altero fonte (98 99) plurima quidem naſcuntur variabilis ingenii, nec certi cum morbo nexus, quæque hinc, pro naturarum diverſitate, in eodem morbo aliter atque aliter eveniunt. At quotieſcunque ad ipſam morbi conſtituendam ſpeciem una concurrunt & poteſtates conditionum morboſarum, & obluctantes irritatæ naturæ vires (102), toties & neceſſaria haberi debent, quæcunque ſic oriuntur ſymptomata activa (101), ut, ſi abeſſent, morbus in aliam ſpeciem tranſiret. Tertius fons (106) nulla quæ hujus loci ſint, exhibet.

114. Reliqua igitur, quorum laxior eſt cum morbo cohæſio, ut abeſſe aut adeſſe poſſint, Non-neceſſaria vocare liceat.

115 Neceſſariorum (112.) porrò varii gradus ſunt, nec una omnium ratio. Morbus, ut ſanitas, non ſimul & oritur & perficitur, nec puncto temporis, quidquid mutationum poteſt, producit, ſed ſucceſſione quadam alios poſt alios effectus explicat. Habent nimirum ſua

incrementa vires physicæ conditionum morbosarum : pro horum portione suos variat intenditque nisus Natura : per gradus etiam ex aliis in alias partes facultatesque provolvuntur turbæ ac consensiones cientur : ut adeò nec eadem semper facie, nec eodem symptomatum satellitio stipatum se in universo suo ambitu offerat morbus.

116. Indè alia quidem simul cum morbo oriuntur, durant, desinuntque, perpetui ejus comites, quæ idcircò Individua, Perpetua, Simultanea, dicenda. Alia, ut necessariò eveniant, non tamen indivulsa sunt, nec quovis morbi tempore, sed suo tantùm apparent, hinc Temporaria vocari possunt.

117. Utriusque generis (116) sedula collectio, a non-necessariis (114.) distinctio, & curiosum examen, quo quodvis modo ad suum morbum sese habeat, præcipuum ritè instituendæ cùm diagnosi, tùm prognosi, fundamentum præbet Ex iis signa pathognomonica petuntur & notæ characteristicæ, quibus morbi a morbis discrepant. Nec certiores aliundè conduntur aut definitiones, aut historiæ morborum, quàm ex hoc fonte. Iisdem quoque nititur, quam methodus analytica parit, solida naturæ morbi cognitio (45.). Temporaria insuper diversis morborum temporibus ac gradibus rectè

discernendis apprimè inserviunt.

118. Non necessaria (1), nequaquam ideò negligenda, quod minùs cohærenter superveniant, quantæ utilitatis esse possint accuratè observata, ex dictis (94. 100. 113. 108. 110.) liquet. Momentosa materies cruditatis in morbis, coctionis, crisium, variorumque exitûum, his magnam partem continetur.

119. Ceterum quidquid in symptomatibus cujusvis generis a statu sano alienatum se manifestat, id omne ad actiones, excreta, & qualitates sensibiles facilè reduci potest, ac sub his titulis, cum opus est, inveniri.

Pathologia Specialis.

De Naturis singulorum Morborum.

120. Generalis morbi notio ante (34.) data cum id tantùm comprehendat, quod morbi omnes & singuli inter se commune habent, non nisi eorumdem a statu sano discrepantiam edocet. Differunt autem & inter sese, & suo quisque modo vitiatam ponit sanitatem: quod examussim cognoscere præprimis ad Medicum pertinet (44); ut cui in praxi singularium cura duntaxat demandetur (23). Undè à generalibus ad specialia procedendum.

121. Id, quo morbi a morbis discrepant, situm est vel in naturâ cujusvis pe-

culiari, iisque attributis, ſine quibus eſſe nequeunt; vel in conditionibus extraneis, quæ adeſſe, aut abeſſe poſſunt, naturâ morbi adeòque & nomine non mutatis. Hae accidentariæ, ſecundariæ: illæ eſſentiales, primariæ differentiæ audiunt. Utriuſque generis utiliſſima eſt cognitio. Prius exhibet diverſas poſſibilium morborum naturas: poſterius morbos conſiderat, ſuis terminis circumſcriptos, ut in ipſis hominibus Medico cognoſcendi & curandi offeruntur. Liquet hinc ſimul, quo ordine pertractari debeant.

122. Jubet autem ingens morborum numerus & multivaria complicatio Geometrarum ſequi methodum in exponendis eorumdem naturis, tironemque præmiſſis ſimplicioribus ad intellectum compoſitorum evehere.

123. Neceſſum itaque erit quampluríma vitia ſeorſim conſiderare, quæ nunquam ſingula in ægris occurrunt, & multos ſimplicioris ingenii affectus inter morbos referre, qui, pervulgato loquendi more, pro morbis non habentur aut quos Pathologi etiam cauſarum titulo adſcribunt. Nimirum univerſalis quædam datur inter partes humani automatis conſpiratio, qua uti in ſanitate mutuam ſibi opem præſtant, atque aliæ alias naturæ legibus adaptant, ita in ſtatu morboſo unà patiuntur, ſuaſque

affectiones invicem communicant. Undè in praxi rarò veri occurrunt morbi, quorum simplicissima idea nihil mixturæ habeat. Inest etiam in sanitate robur aliquod, quo se adversus vitia singularia tuetur, nec a solitariâ cujus vis partis alienatione functionum suarum tenorem mox perturbari sinit: ut adeò plerumquè morbus tum demùm erumpat, cum latiùs se diffudit malum.

124. Non tamen est, cur eapropter doctrina de isto morborum genere hoc loco prætermittatur. Facit certè plurium ad intelligendos compositos, qui ex confluxu simplicium oriuntur. Quin & seminiis morborum (75.) post tradendis lucem affundit. Nec verò refert, an morbos velis, an potiùs affectus, vitia, diatheses, appellare.

Morbi Simpliciores.

125. Quum morbus corpori inhæreat (36. 42.), in partibus, quæ id constituunt, sedem habebit, proque harum diversitate & ipse diversus erit.

126. Indè continentes occupabit, aut contentas, firmas partes, aut, quos continent, succos. Hæc prima morborum differentia.

127. Utrumque porrò partium genus suis instructum est conditionibus, quibus ad sua quodlibet munia aptum red-

ditur. Iſtarum verò aliæ communes ſunt, aliæ ad ſingulas cujusvis generis ſpecies plus minus reſtrictæ; prout hæ diverſis modis ad functiones ſanitatis conferre debent. Neutris carere ſani poſſumus: nec priorum alienatio minùs, quàm poſteriorum nocet. Undè altera naſcitur morborum differentia.

128. Eſt & mutua quædam partium ad partes, conditionum ad conditiones, relatio ac proportio, quâ ultra citrave aberrante non ſymmetria tantùm, ſed functionum quoque juſta harmonia vitiatur. Ex quo reſpectu ulterior morborum ſubdiviſio profluit.

129. Secundum has claſſes (126 ad 129.) morborum ſimpliciorum hiſtoriam ordine exponemus. Dicenda autem pleniùs intelligentur, ſi, quæ de materie corpus humanum conſtituente caſta Chemia demonſtrat, præmittantur.

Analyſis Chemica generalis corporis humani.

130. CORPUS humanum, ſi contrectabilèm materiem ſpectes, ex humido & ſicco exquiſitê mixtis conſtat.

131. In diverſâ horum (120.) proportione ac compoſitione multiplicium conſiſtentiæ gradûum, quibus partes corporis humani inter ſe diſcrepant, ratio potiſſimùm ſita eſt.

132. Humidum mera constituit aqua, durissimis æquè ac fluidissimis indita partibus, quâ ablatâ nil nisi siccum superest.

133. Mobilissima hæc materies, leni calore fugax, maximam universi corporis molem conficit, fluidumque in ejusdem succis, molle ac flexile in firmâ compagine producit.

134. Siccum cohærentius, inertius, calore ægriùs dissipandum, in triplicem materiem differentis naturæ resolvitur; inflammabilem, quæ ignis pabulum; salinam aquæ amicam; terream denique sedes, acrimoniæ temperamentum, tenacitatem per firma & fluida diffundit.

135. Salinum, phlogisto adhærentes obtusum, aquâ dilutum, suo interventu hanc illi conciliat.

136. Terreum, totius machinæ basis ac firmamentum, adversus aëris, ignis, aquæ, injurias præsidium, hinc per omnes corporis partes, non æquâ tamen proportione, distributum, fluidis suam singulis densitatem, firmis stabilitatem infert consentaneam.

137. Quatuor ista (132. 135. 136. 137.) etsi multùm inter se diversa, in statu sano nihilominùs exactissimè permixta sunt; ut nullâ in particulâ firmâ vel fluidâ, alterum sine altero, ubique ivenias omnia, nec nisi nocivo im-

petu sincerum aliquod a reliquorum consortio abstrahi possit. Quocirca nec credibile est, Naturam in fabricando corpore, augendo, nutriendo, elementis uti disparatis, quæ primùm inter se misceat, atque alia cum aliis componant eo ordine ac proportione, ut cujusvis partis indoles exigit. Imò verò moleculas adhibet Jam mixtas, congruaque harum aggregatione ac varia densatione suum opus perficit. Hujusmodi profectò sunt &, quæ de corpore decedunt, detrimenta reparanda, & quæ in succis nutritiis fluitant, aut ex alimentis eliciuntur, particulæ alibiles. Nec major virium Naturæ humanæ modus esse videtur.

138. Mixtionem (238.) insuper firmat cohærentia, quâ heterogenea inter se continentur, ne spontè divortium faciant, nec vi externâ, nisi ægrè a se mutuò avellantur.

139. Vis tamen cohærendi uti non eadem est inter atomos cujusvis materiæ seorsim spectatæ, ita nec inter diversas commixtas æquè magna promiscuè viget. Aliæ aliis affiniores sunt: dantur &, quæ se invicem repellunt, nec, nisi proxenetæ interventu, consortium stabile subeunt.

140. Humidi, (132.), quam sicci (134.), levior cohæsio est. Quo fit, ut ex diversâ alterius cum altero mixti

proportione diversi consistentiæ gradus emergant.

141. In siccâ materie terreum (137.) præ aliis cohærentissimum est, atomorum suarum in proximos contactus compactione duritiem daturum vix edomandam; nisi aliorum interventu molliretur. Id solum superest, cum ignis & aëris violentiâ cetera disjunxit, dissipavit. Duriora ossa, igne ad alborem calcinata, suam tuentur cohæsionem ac formam; tametsi prata meram terram nihil reliquum habeant. Et quo pars quælibet plus terræ congestum addensatumque continet, eo firmiùs cohæret. Quod corpus humanum ex multis junctis unum quid sit ac permaneat, singulæque ejus partes tamen inter se non confundantur, terræ potissimùm debetur. Hic hominis sceletus Chemicus: hoc principium cohæsionis, quietis, inertiæ.

142. An autem glutine opus est interposito, aqueo, pingui, quo terreæ particulæ, spontè dilapsuræ, inter se conferruminentur? Imò verò opus est, quoties cohæsio fluida, mollis, flexilis, friabilis, i. e. minus firma requiritur, quam intractabilem terra mera facit. Sufficit huic proximus suarum particularum contactus ad cohærendum: alienorum interventus cohæsionem modò attemperat, quæ tantò laxior est, quò istorum ad terram major ratio. Et ipsa glu-

tina ſuam terræ, quam continent, cohærentiam debent.

143. Cur igitur partes corporis humani, igne toſtæ, in cinerem fatiſcunt non cohærentem? Excuſſis volatilibus vacui naſcuntur in maſſâ terreâ loculi, quibus fit, ut hujus moleculæ à proximis contactibus longiùs abſint. Quin & bonam terræ portionem unà in auras diſſipari, docet fuligo, tùm ſpiritus, ſalis, olei, quæ prodeunt, depuratio. Indè partes magnâ materiæ volatilis copiâ ſuffertæ hoc phænomenon duntaxat exhibent, non item quæ terrâ compactiore ſunt ſtipatæ (152).

144. Aquæ & terræ, ad oppoſita cohærentiæ extrema conſtitutis (141, 142), nec nudè ſociabilibus, ſalinum (1 6) & inflammabile (125) interponitur, hoc terræ, illud aquæ amicum, alterum quoque alteri facilè coaleſcens; ut adeò horum interventu diſſidentes materiæ concilientur. Aqua ſic ſali nubit, ſali phlogiſton, huic denique terra, & mixtio omnium ſtabilis emergit, gradu cohæſionis, quâ inter ſe ligantur, eumdem ordinem ſequente, ut privato ſingulorum ingenio ac mutuis affinitatibus conſentaneum.

145. Quare conſtat, partium humani corporis materiaturam ubique eamdem eſſe, elementa eadem; differentiam verò diverſæ horum proportioni deberi. Abun-

dans ſiccum cum pauco humido firmitatem efficit; fluorem contrà, oppoſita utriuſque mixtio. Nec aliter dura pars à molliori, aut humor craſſus à tenuiori diſcrepat.

146. Auctâ igitur proportione ſicci, humidum, hujuſve ad illud humor in partem firmam converti, aut hæc viciſſim in humorem redire poterit; pars firma durior, mollior; humor craſſior aut tenuior reddi. Cohæſionis gradum ipſa mixtarum materierum proportio determinat. Naturæ humanæ familiare hoc opus diverſum genus elementorum non exigit.

147. Nec difficile eſt videre, quamobrem homo in vegetantibus ac animantibus materiem inveniat corpori ſuo nutriendo, augendo, reparando idoneam? Aqueum, ſalinum, phlogiſton, terreum, in his omnibus eadem ſunt, nec diſpar mixtio generalis. Undè & viciſſim illis in pabulum cedit corpus humanum.

148. Liquet etiam, cur idem tam proclive in putredinem ſit? Humidi ac inflammabilis abundans copia, compagis firmæ laxior pro magnâ parte cohæſio, ſuccorum per hanc undique diffuſorum multitudo, id genus corruptionis facilè admittit. Ut meritò admirabilis habeatur vitæ potentia, quæ machinam à morte ſtatim putreſcentem, aëri proprioque

calori, instrumentis ad putredinem efficacissimis expositam, per tot annos tamen incorruptam tueatur.

Morbi partium solidarum simplicissimi.

149. IDEA solidi simplicissima est, cùm spectatur, in quantùm à fluido discrepat. Id omni solido commune. Reducitur autem ad solam materiem constituentia utrobique eadem sunt (ibid), variatâ tantùm proportione (ibid). Hæc in firmis partibus à Medico præcipuè attendenda respectu cohæsionis, cujus divesos gradus terminat (147).

150. Vitiorum igitur, quæ in solidis cognosci ac tractari possunt, simplicissima quoque ad cohæsionem pertinent. Nec alia hic in elementis aut temperaturâ inveniuntur, quorum utilis & necessaria cognitio. Hæc prima linea Pathologiæ.

151. Cohærentia quidem duobus modis peccat, imminutione, vel excessu: hæc rigiditas, illa debilitas vocatur. Hi bini morbi similares. Tertio solutæ unitatis nullus hic locus est; cum eo posito ablata cohæsio concipiatur, adeòque solidi idea evanescat.

152. Utriusque morbi (152) ingenium declarat notitia justi cohærentiæ gradûs, quo firma compages muniis sanitatis ap-

tatur. Corpori, innumeris partibus composito, quarum singulæ suis agitari motibus, nec mutuis tamen nexibus elabi debebant, humoribus insuper perfuso non continendis tantùm, sed & diversimodè movendis, dirigendis, mutandis, nec lapidea durities, nec mollitudo quævis, congruere poterat. Ut adeò medius quidam inter opposita extrema gradus tenacitatis sanum robur constituat.

153. Cohæsio etiam non in omni parte eadem est, sed cuivis suo data modo, diversa pro vario cui destinatur usu. Firmitatis linea, indè à termino fluiditati contiguo, inque hanc velut absorpto, ad ossis usque duritatem protensa, quamplurimos intercipit minoris majorisque cohæsionis gradus, suis singulos paribus convenienter assignatos; quorum permutatio œconomiæ humanæ intolerabilis.

154. Est etiam, uti generatim sanitatis, ità roboris legitimi solidorum, latitudo quædam, si diversorum hominum corpora, similesque horum partes firmas inter se comparaveris, ut ætate, sexu, temperamento, &c. à se mutuò discrepant. Vis cohæsionis in homine singulari congruentiam magis proportio harmonica quam absoluta mensura, determinat.

155. Undè patet, eumdem cohærentiæ gradum alias naturalem, alias morbosum esse

eſſe, nec vitia exceſſus aut defectus, niſi ex ſymetriâ reliquarum corporis conditionum, dijudicari poſſe.

157. Debilitas itaque dicatur materiæ ſolidum componentis niſus in cohæſionem tam parvus, ut ferre motus nequeat quos vitæ ac ſanitatis munia exigunt, quin nimis cedat.

158. Nec tamen ſana habetur corporis partis-ve cohæſio, quæ exquiſitiſſimæ tantùm vivendi rationi reſpondeat, modicos errores impunè non ſubeat. Beneficio Creatoris homini in tantâ rerum viciſſitudine conſtituto, atque ad altiora nato ſanitas contigit, quæ nec minoribus injuriis ſtatim labefactetur.

159. Debile (157) autem, vi majore actum, aut ſalvâ cohæſione nimis diſtrahitur, recurſui impar, aut ruptum planè diſſolvitur. Undè duo naſcuntur hujus vitii genera, quorum quodvis ſuas iterùm ſpecies ſub ſe habet pro partium diverſitate diſcrepantes.

160. Ad primum genus referatur

1. Laxum, Flaccidum, in partibus mollibus quæ vi minore ultrà mo dum ſe extendi aut dilatari patiuntur.

2. Iners, in partibus naturâ elaſticis; cum cereâ mollitie lentè impreſſos motus ſuffocant, nec inſito niſu in ſtatum priſtinum reſiliunt.

3. Flexibile, in oſſibus, quæ amiſsâ ſtabilitate, potentiis diſtorquentibus aut

prementibus nimis facilè cedunt, nec formam ſuam ſat tuentur.

161. Genus poſterius (159) comprehendit

1. Tenerum, Gracile, in mollibus partibus, quarum fibræ, quia juſto exiliores ſunt, diſtractæ, citiùs quam par eſt, rumpuntur.

2. Tabidum itidem in mollibus, quæ corruptis quos continent ſuccis maceratæ, aut aqueis, oleoſis, mucilaginoſis diu fotæ, acribusve eroſæ, contabeſcunt & friabiles redditæ omnem tenacitatem amittunt. Putredo, concitato motu inteſtino, aqueum, ſalinum, phlogiſton agitat, de terræ interſtitiis evolvit; ut hinc cohæſio minuatur. Docet carnium ex incipiente corruptione naſcens delicata teneritudo.

3. Fiſſile, in partibus naturâ tenacioribus, quum ob contextum ſicciorem minus obſequioſæ diſtrahi nequeunt, quin rimas trahant & cohæſione laterali fibrarum ſolutâ findantur.

4. Fragile, in oſſibus, quorum materies pingui & glutine emuncta, acri exeſa, deſtructâ cohærentiæ firmitate, ad leves motus frangitur.

162. Omnium iſtarum debilitatis ſpecierum (160, 161) generalis cauſa ſita eſt in elementi terrei, quod baſin ſolidorum conſtituit (142), particularum contactibus juſtò paucioribus, nec ſat arctis: ho-

rum enim numero & proximitati vis cohæsionis respondet. Indè connata aut vitæ regimine acquisita fibrarum exilitas, succorum præ solidis multitudo; aquæ, muci, pinguis copia inundans; aut & eorumdem absque terræ compactione defectus; violenta partium ultrà tonum distractio; acre varium, firmis per humores insinuatum, amicam aquam trahendo, retinendo, phlogiston solvendo, gluten attenuando, terram exedendo, omnia inter se commovendo, eo deducunt.

163. Qui verò duplicem considerat noxam, cui debile solidum exponitur (159), & cum requisitis sanitatis in diversis partibus comparat, is facilè videt, seminium in hoc vitio dari innumerorum magni momenti morborum; maximè sicubi ex incongruâ vivendi ratione aut aliundè potentiæ nocentes accesserint.

164. Rigiditas (152), affectio priori opposita, hinc intelligitur: ponit enim excedentem in solidis cohærentiam, quâ distractioni suæ plus resistunt, quàm modus sanitatis (153) requirat, aut ferat.

165. Efficit autem, prout in diversis partibus vario gradu inest, aut insuperabilem firmitatem, aut fragilitatem flecti nesciam. Quocirca & hic duplex distinguere genus licet, & sequentes horum species internoscere.

1. Tenax, in partibus mollibus, cum ægriùs sese distrahi ac discerpi patiuntur.

Exemplum in carnibus annoſorum animalium.

2. Durum in mollibus quoque, ſicubi præter naturam in cartilaginem aut os mutatæ ſequaces eſſe deſinunt.

3. Fragile, Vitreum, in oſſibus, à fragili (161, 4) ſpongioſo diverſum, naſcens ex majore materiæ condenſatione, quâ fit, ut impetu fortiore rumpantur potiùs, quam tantillùm cedendo cohæſionem tueantur. Docent oſſa hyeme fragiliora. Nec molles etiam partes ab hoc vitio prorſus immunes ſunt.

166. Ponit hic ſtatus (165) elementum terreſtre in ſolidis ultra modum abundans nimisve compactum; ut hinc propiores juſto ac numero auctos habeat contactus mutuos, interfluentis humidi defectu laborans. Quo nativitas, ſexus, ætas temperamentum, vitæ ratio, ambientia, &c. conferunt.

167. Efficit autem multiplicia circuitus humorum, ſecretionis, excretionis, nutritionis, incrementi, motuum ac ſenſuum impedimenta; prout vel in univerſo corpore, vel in ſingulari hujus parte obtinet.

168. Utrumque vitii genus (159, 164), tam latè patet, ut firmarum partium nulla iis non obnoxia ſit; quum id afficiant, quod omnes inter ſe commune habent. Itaque non tantùm pertinent ad ſolidum minimum, ſimpliciſſimè ſpecta-

tum, ſive id fibrillam eſſe finxeris, ſive informe coagulum; ſed etiam ad membranas, canales, viſcera, carnes, ligamenta, tendines, cartilagines, oſſa, &c. quibus ſolidum minimum pro communi materiaturâ eſt. Nec excipiuntur, quæ ex canalibus compreſſis, ſiccatis, exhauſto denſatove ſuo liquore concretis, compinguntur magis aut craſſeſcunt partes; nec quæ per epigeneſin quovis demùm modo accreſcunt.

Morbi Solidi vivi.

169. SOLIDUM vivum dico, quod vi vitali pollet.

170. Vis vitalis ſolidi eſt, qua id ad contactum irritamenti ſe contrahit, criſpat.

171. Irritamentum eſt, quidquid contactu ſuo vim vitalem (170) ad agendum ciet. Eo autem non tantùm acria referuntur, ſed & alia multùm diverſæ virtutis, quæ ſolidis intùs, vel foris admota aliquam ſtatus ſpontanei mutationem inducunt. Sunt autem occaſiones duntaxat, nec adeò veræ cauſæ contractionis; quum hæc actioni irritamenti minimè, tanquam effectus, reſpondeat, nec ab eodem in ſolido vitâ deſtituto producatur.

172. Duas itaque in ſolido vivo concipere facultates licet; alteram quaſi ſentiendi, quâ ſtimuli actionem ſuo quodam

modo percipit; alteram movendi, quâ ſeſe contrahendo vim vi opponit ac repellit veluti, quod quietis ſuæ ſtatum turbat.

173. Indè, cùm vita in ſolido agit, ſeries datur trium conditionum; irritationis puta, perceptionis ac contractionis, quæ ſucceſſione ſubitiſſimâ inter ſe confluunt, ac alterâ alteram excitant, quamquàm non æquâ virtute, nec ſemper eadem lege.

174. Perceptioni quidem conſtanter proportionata videtur contractio, pro minore vel majore illius gradu & ipſa minor majorve futura. At irritationem inter & perceptionem haud ſimilis ſemper obtinet ratio, ſive ſtimuli naturam ſpectes, ſeu quas afficit partes. Imoverò diſcrepantia hic datur multiplex, nec ad certas leges redigenda.

175. Quamvis enim credibile ſit, vim iſtam per univerſum corpus vivens diffuſam eſſe; ratio tamen & experimenta ſuadent, non æqualiter in ſingulis partibus vigere, ſed aliis acutiſſimam, tenaciſſimam inſidere; aliis diverſimodè tùm efficaciâ, tùm duratione minorem, nonnullis etiam minimam, quæ vix apertè ſe prodat. In hujus ſcalæ ſummo gradu cor ſtare, proximè ſub hoc ventriculum & inteſtina, dein diaphragma, tandemque ceteros muſculos, ſagax HALLERI induſtria nuper detexiſſe videtur.

176. Diversi quoque istius virtutis gradus in toto homine notantur pro variâ ætate, sexu, temperamento, vitæ genere, graviditatis, puerperii, &c. Facit & idiosyncrasia differentiam, & consuetudo.

177. Undè fit, ut cujusvis irritamenti applicati actionem non quisque homo aut quælibet hujus partes, pari gradu sentiant, eademque res & stimuli loco esse, & non esse possit in diversis.

178. Est & consensus aliquis ac conspiratio inter vivas partes, quâ mutuas sibi suppetias ferunt, atque altera alteram in communes contractiones ciet, cùm una modò lacessitur; ut adeò pars singularis irritata nonnunquam universum corpus exagitet.

179. Animalis etiam vis, quæ sensus regit, cum vi vitali communicat, & vehementer affecta huic pro irritamento esse potest, ut hæc vicissim illi. Quocirca mentem hominis isti commercio implicitam esse constat.

180. Hæc (169 ad 180) consideranti obscurum esse nequit, quanti momenti cum in sanitate, cum in morbis, ex principio vitali profluant. Nititur eo magna pars virium naturæ humanæ conservatricium, destructicium, medicatricium (4, 5, 37, 51, 99 & seq.) In hoc dum agunt stimuli morbosi, aliæ atque aliæ nascuntur affectiones, prout diverso ejus

gradu homo ab homine (176), pars à parte (175) discrepat. Huic potissimùm debentur naturæ illa molimina, quæ fontem alterum symptomatum (101) constituunt.

181. Hoc Ἐνορμῶν Hippocrati dictum, quicumque ad mentem hominis referunt, haud satis appositè explicant, cur id sine conscientiâ agat, nec obediat voluntati, & vel in partibus de corpore vivo resectis aliquamdiù supersit. Rectiùs itaque corpori videtur tribuendum, nec sensu proprio accipienda est, quam in eo distinxi, difficultas quasi sentiendi (172).

182. Quum verò ejusdem actio non adeò in humoribus, sed in solidis se manifestet, his potiùs quàm illis, id insidere dixeris: ita tamen, ut credibile sit, aliquid ejus in ipsis humoribus, undè solida nascuntur, jam occultè inesse; nisi mavelis, sub ipsâ statim concretione indi.

183. Adesse verò, aut abesse cum possit, solido integro, ad hujus in se simpliciter spectati naturam id referre vix licet. Quocircà malè in firmarum partium elementis, horumve mixtione, aut glutine quæritur; ut quæ à morte supersunt, nec admodùm mutari videntur. Fibram, ut simplicissimâ (150) mente concipitur, vivere nemini observatum.

184. Nec juvat precariò assumere fictitiam in solido fabricationem, ut vis istius fundamentum; quum legibus mechanicis non adeò locus hic detur (174).

185. Elasticitas quoque, gravitàs, attractio, repulsio, effervescentia, explosio, & reliquæ corporum inanimorum vires, Physicis Chemicisque celebratæ, cum aliquâ veri specie huc trahi nequeunt. An vis electrica? Dies doceat.

186. Quare vim vitalem meritò ab omni aliâ corporum vi motrice hucusque detectâ distinguimus, ut principium sui generis, viventibus inditum, quod privas sibi in agendo leges sequatur solâ observatione detegendas.

187. Quandò autem nulla assignari fibra potest, quæ, dum vitâ gaudet, mero constet solido, nec materie fluidâ plus minus perfusa sit (181), & mollitudo fibræ magis etiam, quàm durities, favet vi vitali; hæcque ipsa, nisi jugiter reparetur, fugax citò evanescit; dubitare profectò licet, utrum solida in semetipsis habeant, an verò potius subtili cuidam fluido debeant inhærenti, aut saltem absque novo hujus qualicumque demùm influxu diu conservare possint. Cave tamen, ne hic de contrectabili humore cogites!

188. Ex quibus (169 ad 188) consequitur, tanti hoc motûs principium momenti esse, ut non à Physiologis modò, sed & vel maximè à Pathologis attendi mereatur; & sua id vitia pati posse, quæ & frequentissima sint, & sive solitaria, sive cum aliis morbis complicata, mul-

tivarias functionum perturbationes inducere queant, nec tamen inter similares, elementarios, temperiei, totiusve substantiæ, aut & organicos solidorum morbos, veteribus dictos, neque etiam inter humorum vitia à recentioribus addita, sat commodum inveniant locum, atquē adeò singularem sibi titulum reposcant. Quidni præeuntem sequamur HIPPOCRATEM? qui præter continentia & contenta, etiam τὰ ὁρμῶντα in homine contemplari cum ratione jussit.

189. Vis vitalis duplici modo peccare potest; excessu puta & defectu. Hunc torporem vocabo, illum irritabilitatem. Medius inter hæc extrema status sanitatem ponit. Cohærentiæ debilitatem, aut rigiditatem (151) nonnulli malè cum duobus istis affectibus confundunt

190. Irritabilitas mihi dicitur solidi vivi tanta sensilitas (172), ut levibus stimulis in motus erumpat enormes, quibus æquabilis functionum tenor perturbetur.

191. Enormitatis motûum mensuram dat nota vis, & applicatio irritamenti, collata cum intensitate, duratione, reciprocatione, extensione contractionum, quæ indè consequuntur. Ut ideò huic vitio obnoxiis intolerabilia sint, quæ sani facilè ferunt.

92. Notetur tamen, quæ intrà limites sanitatis consistit, sensilitatis differentia in diversis cùm hominibus, tùm par-

tibus ejuſdem hominis (175 ad 178). Nec ſingularis etiam cujuſdam ſtimuli intolerantia mox pro morboſâ affectione habeatur, quamvis inferre morbos poſſit.

193. Occupat autem iſte exceſſus aut univerſum corpus, quod unà mentem quoque irritabiliorem ſibi plerumquè junctam habet; aut partem modò ſingularem, cui, quod ſuo toti non ritè attemperata ſit, levi quâvis occaſione turbæ naſcuntur.

194. Difficile eſt in tantâ naturæ virtutis vitalis ignoratione fontes detegere, ex quibus id vitium promanat. Docet tamen obſervatio, utplurimùm ſimul adeſſe 1 delicatam ſolidæ compagis teneritatem (161, 1); alias & 2 ſtrictam fibrarum tenſionem, mobiliore elatere comitatam; 3. magnam ſenſuum agilitatem; 4. ſæpiùs & acrem humorum tenuitatem; 5. ſyſtema circulationis agitatius. Undè hæreditas, ætas junior, temperamentum mobile, ſexus ſequior, clima calidius, vitæ genus lautum, ſine exercitatione, aut rectius regimen, cum meticuloſâ omnis inſoliti evitatione, morbi acuti, febriles calidi, eò diſponunt. A mente corpus irritabilius reddi (193) non magis probabile eſt, quàm illam ab hoc incitari.

195. Generales, qui ex irritabilitate oriuntur, effectus reducere licet ad ſolidorum vibrationes tremulas, criſpatio-

nes, tensiones, spasmos; convulsiones; ex quibus iterùm dolores, anxietates, cavitatum contractiones, obstructiones, inflammationes, & multiplex circulationis, secretionis, excretionis, aliarumque functionum impedimentum ac alienatio consequi possunt: uti facilè est eruere, si quis irregulares illos motus ad varias corporis partes, membranas, vasa, viscera, glandulas, musculos, fibras motrices, organa sensuum, &c. applicat, habitâ simul consensûs (178. 179.) ratione. Undè dubites, utrum huic par affectio detur alia, quæ tot tantisque hominem malis obnoxium reddat.

196. Torpor (189.) solidi vivi ponit imminutam vario gradu sensilitatem, hinc ad irritamenta nisus in contractionem tam parvos, ut non sufficiant iis producendis motibus, quos œconomiæ salus postulat.

197. Obtinet adeò vel in toto corpore, vel in parte singulari, & minore quidem majoreve recessu a vigore naturali. Abolitio plenaria, universalis, vel particularis, mors est.

198. Comitari eum solet 1. rudior fibrosi contextûs crassities, delicatæ gracilitati (161. 1.) opposita, ob molem majorem ægriùs mobilis; 2. rigiditas partium tenax, vel dura inflexibilis (165. 1. 2.) superpondio ac compactione terræ gravis; sed & 3. laxitas ac inertia

(160. 1. 2.), ex colluvie aquoſâ, mucoſâ, pingui; 4. indè & craſis humorum frigida, aquoſa, viſcida, aut terreſtris denſior; 5. eorumdem lentior per vaſa motus; 6. ſenſuum denique ac animi motûum tarditas. Quæcumque igitur iſtas affectiones in homine producere poſſunt, torpori quoque inferendo apta habentur. Sunt autem contraria memoratis (194), adeòque ex his intelliguntur.

199. Nec difficulter perſpiciuntur mala, quæ ex hoc vitio in omne genus functionum redundant; quandò harum nulla eſt, quæ principii vitalis influxu impunè carere poſſit. Morbi præſertim chronici indè naſcuntur valdè refractarii, quin inſanabiles; quum ob naturæ virium languorem & medicamenta parùm valeant (18 & 180).

Morbi Solidorum continentium.

200. Non alia datur generalior eademque evidentior firmarum hominis partium conſtructio, quàm illa, quâ cavitates efformant magnitudine, figurâ, decurſu, diverſiſſimas, admittendis, continendis, tranſmittendis, vehendis, ſecernendis, expellendis, variis materiebus idoneas: ut ideò univerſa corporis compages ſolida continentium titulo comprehendatur.

201. Cavorum verò ſingula ſuum ha-

bere modum, qui ſanitatis muniis maximè conveniat, docet Phyſiologia. Ab hoc igitur ſi ultrà, vel citrà recedunt, morbi naſcuntur & notabiles, & valdè frequentes ob magnam cùm parietum, tùm contentorum mutabilitatem.

202. Hos inter præcipuè exponi merentur, qui ad cavitatis ſuis lateribus interceptæ, aut luminum, quibus admittit vel emittit, magnitudinem pertinent exceſſu defectuve peccantem: ſunt enim præ ceteris manifeſtiores, & multiplici magni momenti noxâ graves, variorumque malorum quæ indè oriuntur naturam declarant.

203. Magnitudo cavi oſtiive præter modum aucta, ſuas in ſpecies diſtributa, ponit.

1. Dilatationem, Ἔυρυσμα, cum parietes cavitatis, nimium inter ſe diſtantes, ſpatium juſto capacius circumſcribunt. Obtinere poteſt in quibuſcumque cavis corporis majoribus, minoribus, quorum parietes diſtenſionem admittunt, ſive canales fuerint, ſinus, aut receptacula. Oritur autem, ſi contenta materies majore vi in latera agit diſtendendo, quam hæc ſuperare contra nitendo queant. Quo facit congeſta uberior moles, volumen expanſione auctius, impeditus trajectus, impetus advectorum enormis; parietum robur imminutum, aut eorum quibus à foris fulciuntur ablatio.

2. *Αναστωμοσιν*, quæ hic vocatur ostii cavitatis, quod admittit aut emittit, immodica laxatio. Undè fit, ut plus aut aliud quid, quam lex sanitatis exigit, introeat, exeatve. Efficere hanc eadem possunt, quæ dilatationem (1); sphincterum præterea, si quos orificia habent, resolutio.

3. *Διαπήδησιν*, quæ adesse dicitur, cum fibræ membranas cavitatum contexentes, distractæ, à mutuo contactu ita recedunt, ut, absque continui solutione, interstitia hiantia nascantur, quæ, textilis ad instar, transudare sinant humorem, qui contineri debuerat. Producitur id malum ab iisdem conditionibus (1), sed majore gradu applicatis, & quidem ad cava, quorum parietes contextu subtiliore gaudent, aut vitio laxiores sunt (160, 1).

4. *Διαίρεσιν*, cum ob cohæsionem fibrarum verè solutam parietes cavorum, quâ integri requiruntur, perforati sunt, aut ostiorum margines nimis ampliati. Quod effici potest vi mechanicâ externâ secante, pungente, contundente, lacerante; aut ruptione à contentis distendentibus illatâ, quæ *ῥῆξις* audit; aut erosione ab acribus, quam *διάβρωσιν* vocant.

204. Quod si potentiis nocentibus modò enumeratis accesserit naturalis aut morbosa debilitas (157), vel torpor (196), universi corporis partisve singularis (154,

155, 175, 176, 197), faciliùs hæc mala [203] producuntur.

205. Priores quidem tres affectiones (203, 1, 2, 3) non adeò planè præter naturam sunt, ut non in statu sano, modico gradu quoque obtineant, & facilè ferantur, imò ad diversa vitæ munia etiam requirantur: uti varias partium per ætatem mutationes, impositas sexui sequiori functiones, &c. consideranti patet. Undè tum demùm pro morbis haberi possunt, cùm modum excedunt, aut ordine, tempore, materie, partibus incongruis eveniunt.

206. Innotescit etiam, quatuor hæc vitia (203, 1 ad 4) gradu potissimùm inter se differre, & quodvis posterius ex priore semel nato produci posse, dilatatione, cùm ad ora meatûum usque se extendit in anastomosin, aut, cum augetur, in diapedesin, hâc denique in diaeresin abeunte. Quod notatu apprimè utile, ut venienti malo in tempore occurratur; quandò species anteriores facilem sæpè sanationem admittunt, non item vera continui solutio.

207. Effectus autem multiplices indè consequuntur, qui, ritè animadversi ac singulis corporis partibus applicati, plurimorum graviumque morborum originem declarant.

Dilatatio quidem tumores producit,

eoſque ſæpè immanes, ſi parietes tenaciores vim lentè diſtendentem diu experiuntur: tum verò natura quoque, ne tenuati rumpantur, quandoquè cavet denſatione, incraſſatione, noviſque laminis appoſitis, cavitatum latera roborando. Multiplex hinc conformationis à ſtatu ſano receſſus incautos fallens. Violentior diſtractio rupturas infert: undè contentorum elapſio, & quæ ex hac ſequuntur, innumera. Materiæ in cava diſtenta protruſæ impetus major, impedito tranſitu, creſcente æſtu, concitatâ putredine, vi preſſionis intercepto in vaſcula parietum partiumque vicinarum influxu vitali, mortificat. Si tenuior pars materiæ, in cavum amplius congeſtæ, per os anguſtius, aut per laterum diapedeſin (206), tranſudat, retenta craſſior, paulatim denſata, tumores ſolidos, molles, duros efficit.

Anaſtomoſis, ex protractâ dilatatione tandem naſcens (206), ſubitò nonnunquam dimittit aggeſtam diu cohibitamque materiem, lethumque, finem malo triſtem, imponit. Ex alienâ materie per oſcula meatûum ampliora intrante, aut exeunte, errores loci, obſtructiones, ecchymoſes, ſecretionum ac excretionum turbæ, varii tumores oriuntur.

Nec diſſimilia ſunt, quæ diapedeſis aut diaereſis, ocyùs, ſeriùs ſuperveniens producit.

Quandò autem fibræ corporis diu fortiterque distractæ vim sese restituendi demùm amittunt, aut in eo statu obrigescunt, non est, cur quis miretur, noxas ex hoc fonte nascentes haud raiò tam diuturnas, quin insanabiles esse; quamvis & potentiæ distendentes tandem auferantur.

208. Est tamen in his morbis etiam aliquid medicati, quo Natura utitur in salutem sui corporis, cum nociva materies e massâ humorum separari, expelli debet. Criticæ evacuationes ac metastases hoc potissimùm adminiculo nituntur.

209. Alterum cavorum malè affectorum genus morbos angustiæ promit, quorum & species cognoscere expedit pro diverso, quo fiunt, modo distinguendas.

1. Obstructio, Ἔμφραξις, notat cavum congestâ materie spissiore, quæ transmitti nequeat, ita repletum, ut pervium esse desinat. Quocirca parietes cavi non in vitio sunt, sed quæ his continentur. Hæc autem diversimodè peccant. Liquor sanus, legitimi fluoris, at errore propulsus in dilatata ora meatûum, qui naturâ angustiores vehendæ tenuiori materiæ tantùm dicati sunt: quod per anastomosin [207] evenire potest. Materies indigena, degener, pinguis, amurcosa, empyreumatica, terrea, grumosa, pultacea, putulenta, feculenta, &c. Ma-

teries aliena, calculus, gypſum, vermes, & ſimilia, vel in corpore morboſè generata, vel a foris ingeſta, applicata, cavis ductûum aut orificiis impacta; ut nec ipſa, nec, quæ decet, alia tranſmitti queant. Huc & referre licet partis intra partem receptionem, volvulum, &c. de quibus poſt.

2. Obſtipatio, στενοχωρία, viæ anguſtatio, quæ fit, cum parietum craſſities æquabiliter aucta, aut tuber intus prominens, cavitatem minuit, tollit.

Congeſti in vaſculis aut interſtitiis membranarum humores, chondrogenia, oſteogenia, lithogenia, emphyſema, tumores inflammatorii, purulenti, ſarcomata, ſi cavo iminent, huc faciunt.

3. Compreſſio, θλίψις, quandò externa vis, cedentia cavitatum latera introrſum urgens, diametro per gradus imminuta, tandem diſtantiam eorumdem per mutuum intus contactum prorſùs tollit. Tumores, oſſa fracta, luxata, ligaturæ, pondera, potentiæ comprimentes, contundentes, diſtrahentes, contorquentes, &c. id vitium creant.

4. Collapſus, Συνίζησις, cum latera cavorum, ob defectum materiæ contentæ non diſpanſa, ſubſidendo ad ſe mutuò accedunt. Ponit ergo parietes aut naturâ, aut diuturnâ ultra tonum diſtenſione, aliâve cauſâ, flaccidos, infirmos, & ſubitam depletionem; ut, ſuſtentaculo ſuo

orbati, proprio robore tueri cavitatem nequeant, quam tamen novo influxu facilè recuperant; nisi subsidentiæ compressio etiam [3], aut concretio accesserit.

5. Contractio etiam huc referenda, quâ parietes insitâ suarum fibrarum vi contractili sua cava aut ostia arctant, occludunt. Id vel lentè & paulatim fit, vel subitò & vehementer. Inest nimirum in solido, quod cavitatum latera format, vis cohærentiæ [139. & seq. 150], quæ uti resistit elementorum separationi, ita propriorem reddere contactum perpetuò nititur. Inest & in multis, vario gradu, vis elastica. Accedit insuper vis vitalis [170, 175]. Nec desunt, quibus & muscularis potentia pro adjumento concessa est; si modo hanc a priore diversam credere libet. His viribus internis cavorum parietes se tuentur adversus contentorum impetus extrorsùm, sibique a nimiâ distensione aut ruptione cavent. Ut adeò continentium & contentorum oppositi nisus antagonismum exerceant mutuum, quo cavorum diametri determinentur, majores minoresve futuræ, si alteruter horum nisûum a justâ æquilibritate recesserit. Indè contractionis lentæ ac subitæ origo ac discrepantia intelligitur. Quod si vis cohærentiæ & elateris in parietibus ultra modum augeatur, non increscente pariter materiæ contentæ mole, volu-

mine, pondere, motu; aut, verſâ etiam vice, hæc minuantur, non item imminuto potentiæ contrahentis momento; pro hujus ingenio paulatim & leniter in ſeſe coëunt parietes, fibriſque adductis cava ſua arctant, donec cum contentis ad æquilibrium deveniant, aut his expulſis vel deficientibus, quam poſſunt, maximam contractionem aſſequantur. Vis autem vitalis & muſcularis irritata, violentiùs agit, nec adeò in ſtatu æquilibrii cum contentis quieſcens, ad ſtimulum multiplicem [171] ſubitò in ſpaſmos [175] ruit, quibus ſtricti parietes aut diſtractionem non, ut decet, admittunt obrigeſcentes, aut cava ultra modum anguſtant, quin penitùs occludunt. Innoteſcit hinc, quam variæ cauſæ utrumque id vitium inducant; & cum prior contractio ſequatur diſtenſionem imminutam, ex hac etiam nimium auctâ, ut ſtimulo, poſteriorem oriri poſſe; nec tamen ambas tantoperè inter ſe differre, ut non quandoquè in eadem parte ſimul naſci queant, aut altera alteri ſupervenire.

6. Coalitus, Σύμφυσις, denique ponit abolitam cavitatem ob parietes, quibus formatur, intùs conſolidatos. Quod affectionis genus aut poſt continui ſolutionem nata cicatrix caluſve infert, aut compreſſio [3], collapſus [4], contractio [5], diuturna, fortior, ut ex contactu interno

laterum perdurante concretio demùm consequatur. Quin & obstipans tumor [2] id efficere valet. Quandoquè & obstruens materies [1], solidescens, internæ parietum superficiei coalescit. Undè constat, omnes angustationum species, ad extremum deductas, tempore tandem in symphysin abire posse : quò cum deventum est, frustra utplurimùm tentatur sanatio, nisi manus opera adhiberi possit.

210. Uti verò haud rarum est plures memoratarum specierum [208] una concurrere; ita sæpissimè huic vitio comes aut pedissequum sese adjungere solet prius [203], idemque cavum parte angustius, parte amplius justo esse ob impeditum materiæ affluentis transitum.

211. Facilè hinc perspiciuntur innumera mala, quæ ex hoc fonte in œconomiam humanam redundant; quum ad omne genus cavitatum maximarum æquè ac minimarum pertineat, & a legitimâ harum ad sua contenta ratione pleræque omnes quarumvis partium functiones plus minus pendeant. Complicatio autem frequens cum vitioso excessu [210] etiam noxas indè oriundas multiplicat, aggravat.

Morbi Solidorum instrumentarii.

212. CORPUS humanum in partibus suis firmis, quæ sensûum ope cognos-

cuntur, ſyſtema eſſe inſtrumentorum diverſiſſimorum, quæ cum ſecundum naturam ſe habent, ſuo ſingula numero, magnitudine, conformatione, proportione, ſitu, nexu, continuitate determinatis gaudeant, docet Anatome. Phyſiologia autem demonſtrat, vi hujus fabricæ ſuo unamquamque partem aptari operi, quod ſanitas poſtulat, peragendo, ideòque aliam atque aliam cuivis contigiſſe, prout diverſæ functionis inſtrumentum eſſe debebat.

213. Ceteris ergò integris, ſola etiam iſtarum conditinoum (212) permutatio ac de naturali ſtatu deceſſio actionibus ſanis impedimento eſſe poteſt. Indè morbi inſtrumentarii, organici naſcuntur perquam notabiles, adeòque ordine nunc pertractandi.

214. Monendum verò priùs, non omnia, quæ hic occurrunt, vitia, licèt a naturæ modo recedant, functionibus ita obeſſe, ut morbis verè accenſeri mereantur (38): multa etiam, ſtrictiore ſenſu, potiùs ad claſſem ſymptomatum pertinere; quum ad horum ſimilitudinem ab aliis morbis pendeant (86): plurima denique ex ſolidorum & fluidorum affectionibus compoſita eſſe; uti & ipſæ partes inſtrumentariæ hanc mixturam conſtanter habent. Hunc tamen circulum evitare nec Phyſiologia, nec Pathologia poteſt.

215. Ut partium similarium (150), ita & dissimilarium primaria dos est cohæsio. Hac nititur materiæ firmitas, continuitas, hinc & aptitudo ad reliquas dotes mechanicas recipiendas, conservandas. Vitiata igitur morbos infert, eosque diversos, prout, vel ad partis in se seorsim spectatæ substantiam pertinent, vel ad ejusdem cum vicinis nexum.

216. Prioris generis sunt continui solutiones, quo sequentes species referuntur.

217. Fractura, quæ solutio continui est in parte durâ, osseâ, cartilagineâ, a causis mechanicis facta. Hæc lato sensu comprehendit Fissuram, Ἕδρην, Præcisionem, Attritionem, &c. Producitur ab injuriâ, quam vis percutiens, pungens, secans, tundens, cohæsione ossium major, infert. Undè tanto levioribus causis nascitur, quo ossa ex senio, acri gelu, lue venereâ scorbuto, arthritide, rachitide, carie, aliove vitio, fragiliora sunt (161, 4, 162, 165, 3); ut ideò, absque vi externâ, sola musculorum actio ossium, quibus infiguntur, fracturas quandoquè efficiat. Mala, quæ hinc sequuntur, innumera facilè eruuntur tùm ex multiplici usu, quem ossa œconomiæ humanæ præstare debent, nec possunt tamen, nisi integra; tùm ex perturbatione, irritatione, distractione, pressione,

pressione, laceratione, quam fracta partibus vicinis necessariò inferunt.

218. Vulnus, quod notat continui solutionem in parte solidâ, non durâ, recentem, a vi mechanicâ ita factam, ut sanguis aliusve succus e vasis prodeat. Potentiis ergò similibus, ut fractura, oritur, proque harum, &, quas hæ lædunt, diversitate plurimas habet differentias & varia nomina, cæsionis, excisionis, puncturæ, rupturæ, fissuræ, contusionis, &c. Quidquid adeò sanarum functionum ab integritate partium & succis legitimè intra sua cava contentis aut motis pendet, nato vulnere vitiari necesse est. Undè, quæ hinc oriuntur, turbæ numero & varietate infinitæ perspiciuntur. Accedunt autem & salutares Naturæ motus, qui vulnus ad sanescendum disponunt.

219. Hujus etiam loci sunt solutiones continui siccæ, quarum hiantia labia epidermis, callus, cicatrix ita obduxit, ut nec de extremis vasculorum humor elabatur, nec coalescere separata etiam sub mutuo contactu possint. Palpebra, labium, lingua, auricula, &c. fissa huc pertinent. Nec duræ etiam partes ab hoc vitio immunes sunt, quod alias congenitum est, alias ex vulnere, ulcere, fracturâ, carie, &c. utcunque sanatis contrahitur.

220. Posterius genus (215) vitia habet

incongrui nexus, quæ cum legitimam partium mobilitatem aut firmitatem pervertant, plerumquè non impunè feruntur. Peccant autem exceſſu vel defectu.

221. Connexio excedens dicitur, cum, quæ disjuncta eſſe oportet, coaleſcunt, aut quorum laxior requiritur cohæſio, juſto ſtrictior eſt. Symphyſes ductûum, oſtiorum, hiatûum, naturalium (209, 6) huc retuleris. Undè Ἄτρητοι ad podicem, genitalia, urethram, meatum auris, nares, &c. Digiti, labia, muſculi, tendines, viſcera, &c. ſic inter ſe, vel cum vicinis coalita in ſuis muniis impediuntur: quæ affectiones aut ab ortu inſunt, aut ex aliis malis (209, 6) conſequuntur.

222. In articulis præcipuè notabile hoc vitium Ἀγκύλην, Ἀγκύλωσιν, veteres appellant, cum articuli ita obrigeſcunt, ut eorum motus prohibeatur. Ponit adeò malè affectas illas partes, quæ ad articulum formandum tuendumque faciunt, & variâ occaſione naſcens læſis ex fracturâ, luxatione, vulnere, contuſione, abſceſſu, ulcere, tumore, dolore, articulis crebrò ſupervenit; ſiquidem ligamenta quacunque de causâ interdùm violantur, contrahuntur, rigeſcunt, cum internis partibus coaleſcunt; alias axungia deficiens ſiccitatem, aut eadem abundantior, ſive inſpiſſata, quandoquè etiam alienus humor in cavum articuli effuſus, tumorem infert; alias extrema oſſium

commiſſorum labe rachiticâ tumefiunt, aut callus fracti propè articulum oſſis, exoſtomoſis, fungusve intùs luxuriat; ulcus vel caries ſerpens partium firmitatem, cohæſionem, lævorem, figuram, pervertit, &c. Raró autem quædam iſtarum affectionum diu inhæret, quin & aliam atque aliam ſibi comitem adſciſcat: undè malum inſanabilius evadit.

223. Hujus etiam generis ſunt Ἀγκυλόγλωσσον & Ἀγκυλοβλέφαρον, quorum illud linguæ adſtrictionem notat, qua ejus motus ad ſuctum, deglutitionem, loquelam, neceſſarii impediuntur, ob frenulum a nativitate durius, magisque contractum, latiusve in apicem linguæ productum, aut ob cicatricem ex vulnere vel ulcere ſub linguâ relictam: hoc ſimilem in palpebris affectionem, quâ inter ſe, & quandoque etiam cum albo oculi, vel cum corneâ, ita cohærent ac coaleſcunt, ut, quum diduci nequeant, viſui obſint. Oritur ex interpoſitâ materie glutinante, aut ex cicatrice minus cautè inductâ.

224. Nexus deficit (220), ſicubi, quas cohæreſcere decet, partes disjunctæ ſunt, aut laxiùs inter ſe nectuntur, quæ arctiùs debebant. Quo pertinent cartilaginum, epiphyſium ab oſſibus ſeceſſiones; vitia, quæ medium quid inter fracta & luxata habent; dentium vacillatio, articulorum ob ligamenta flaccidiora infirmitas, lin-

guæ cohæſio juſto laxior, hinc nimia mobilitas, &c.

225. Eſt etiam plerarumque partium certa quædam inter ſe collocatio, naturæ maximè conſentanea, quæ ſola cum pervertitur, functiones integræ eſſe non poſſunt; etiamſi cetera ſe rectè habeant. Undè nova iterùm morborum claſſis exſurgit, qui quidem, ut ſæpiùs cum vitiis cohæſionis (215) complicentur, ab his tamen diſtincti ſeorſim conſiderari merentur pro ſpecierum, in quas abeunt, diverſitate. Referatur huc luxatio, hernia prolapſus, aberratio.

226. Luxatio dicitur, cum oſſa, qua inter ſe commiſſa ſunt, de ſede ſuâ naturali decedunt. Committuntur autem vel per articulum, cum manifeſtâ, obſcurâve mobilitate, vel per coitum, quo diverſum motum non habent, ſed, quaſi unum atque idem ſint inter ſe, junguntur. Hic modus σύμφυσις, ille τὸ ἄρθρον, veteribus audit. Pro hâc igitur diverſitate luxatio etiam in duas ſpecies diſtinguitur.

227. Ἐξάρθρημα, quaſi dearticulatio, luxatio propriè dicta, eſt articuli de ſede ſuâ in locum alienum diceſſio, qua motus pervertitur. Levior hujus vitii gradus ſubluxatio eſt, παράρθρημα, cum os pro parte modò, nec planè extra crepidinem ſui acetabuli, elapſum eſt: quo etiam diſtorſio referatur, ſiquidem & oſſium ſi-

tum turbat. Infert hæc mala vis externa varia, expellens, intorquens, distrahens, major robore naturali articuli. Alias & intra cavitatem nata muci, seri, puris, aliusve succi congestio, aut partium exsuperantia, os pedentim e sede suâ protrudit. Favet his potentiis, quidquid conditiones, quæ articulis pro munimento sunt, infirmat. Undè ligamentorum, musculorum, tendinum imbecillitas aut soluta continuitas, processûum, qui propè adstant, ossium ipsorum, qua contra sese sita sunt, cartilaginum interpositarum, molliumque partium, quæ intus sunt, varia vitia, tumores, deformitates, relaxationes, ulcera, caries, fracturæ, contusiones, &c. eo disponunt; ut etiam solâ suorum musculorum actione quandoquè articulus solvatur. Hinc multiplex luxationis cum aliis morbis complicatio.

228. Quum verò in σύνταξι ossium tanta detur varietas, & nullus articulus tam similis alteri sit, ut non aliquid diversi habeat, nec æquale omnibus robur natura concesserit, aliorumque in alias atque alias partes facilior aut difficilior sit luxatio; oportet eum, qui de his vitiis rectè judicare velit, non solum singulorum ossium positus ac figuras nosse, sed etiam comperta habere, quæcunque aut communia sunt omnibus articulis, aut propria singulis, ligamenta, cartilagines, glandulas, musculos, tendines,

apophyſes, epiphyſes tùm cartilaginoſas, tùm oſſeas, harumque in variâ ætate mutationes, nec non vaſa, nervos, viſcera, quæ adjacent. Nec aliter intelligi poſſunt mala innumera, quæ ex luxatis conſequuntur.

229. Altera ſitus oſſium perverſi ſpecies eſt, ſi, quæ ſine articulo per coitum juncta ſunt, inter ſe dehiſcunt (226). Hæc ſingulare nomen non obtinuit, & parte ad nexûs vitia (224) referri poteſt, in iis certè oſſibus, quæ media quædam materia inter ſe connectit. Ceterum ex (227, 228) intelligitur.

230. Hernia (225) adeſſe dicitur, cum functio ſana læditur, quia pars mollis, interna, ex ſede ſuâ naturali egreſſa, intra cavum partis mollis morbosè recepta eſt. Hoc nomen genericum, ut ſatis multas ſub ſe ſpecies habeat, abuſivè tamen transfertur ad varios tumores, quos hernias ſpurias vocant, eo quod iiſdem locis, quibus hernia vera familiaris eſt, eveniant; quanquam origine, & naturâ ſunt diſſimillimi, nulloque proindè jure huc referri poſſunt.

231. Partium, quæ abdomine continentur, herniæ præ aliis & frequentiores ſunt, & præcipuè memorabiles. Iis opportunitatem dat parietum qui abdomen circumdant, pro magnâ parte mollitudo, peritonæi quod intùs ſuccingit natura quidem tenax, at maximam diſtenſionem

admittens; viſcerum, quæ iſto ſacco continentur, moles ingens, laxitas, mobilitas, multùmque perpetuò varians ob diverſam contentorum quantitatem dimenſio, nec certa ſemper in omni ſuo ambitu ſedes; eorumdem hinc vi reſpirationis aliorumque corporis motûumque agitatio, preſſio, major, minor, perpetua, nec tamen ſemper ab omni parte æquabilis, adeòque & continuus ferè niſus ad erumpendum de coërcente ſuo ſacco, ſi qua detur rima, aut ad eumdem dilatandum. Huic ut reſiſtere peritonæi membrana poſſet, oſſibus, muſculis, aponeuroſibus, integumentis, &c. foris impoſitis fulcitur, introrsùm urgetur. Ita nato inter oppoſitas potentias æquilibrio, nec de anguſtiis ſuis prorumpere interanea poſſunt, nec nimis cedere peritonæum. At ſi quâ parte iſtud externâ ſuâ vi deſtituitur, aut contentorum impetus, inæqualiter directus, aliquam ejus ſedem, quæ minùs reniti queat, vehementer extrorsùm trudit; cedens ibidem peritonæum aut in appendicem cavam dilatatur, aut, quod rariſſimum, rumpitur: utroque autem modo, quæ intùs vicinæ ſunt, partes mobiles de ſuo cavo emigrare ſinit & extrà abdominis peripheriam ſubter communia integumenta ſeſe effundere, creſcente in dies tumore, ſi eædem cauſæ perduraverint. Hæc generalis eſt idea herniarum, quæ ad abdo-

men oriuntur. Undè differentias multiplices intelligere facile eſt.

232. Umbilicus, poſt partum præciſus, cicatrice occluſus, ſi minùs firmo conſtat circulo tendineo, quo olim vaſa umbilicalia tranſmiſerat, ea ſedes peritonæi, quæ ſubeſt, in centro motûs abdominis conſtituta, nec ſatis à foris ſuffulta, ab adjacente tùm epiploo, tùm inteſtino propulſa ſe remittit, diducitur, cutim & ipſum umbilicum attollit ſaccumque format, in quem vicinæ intùs partes morboſè recipiuntur. Ita tumor naſcitur, quem communi nomine ἐξόμφαλον, vel ἐξόμφαλον πάθος, vel ὀμφαλοκήλην, herniam umbilicalem, vocant, vitium infantibus fœminiſque ex graviditate ac partu difficili frequentius.

233. In utroque inguine, quâ ſede funiculus vaſorum, contextu celluloſo comprehenſus, ſub peritonæo emergens, per annulum, rectiùs arcum tendineum muſculorum abdominis obliquorum, externi & interni, ſuper os pectinis deſcendit, inque viris ad teſtes, in fœminis ad pudendorum oras, nomine incongruo ligamenti uteri rotundi, defertur, ibidem membrana peritonæi nudior, minùſque extrinſecùs ſuffulta, frequentiſſimè herniam patitur. Quod ſi enim foramen illud arcuatum quâcumque de causâ diducitur, preſſum à contentis, atque diſtractum peritonæum per id deſcendit, ſe-

cumque unà abducit propinquas partes, omentum, inteſtinum, &c. naſcente ad inguen tumore, qui hernia inguinalis, βουβωνοκήλη dicitur, quamdiu in hâc ſede conſiſtit. Si verò ocyùs, ſeriùs, ad inferiora etiam ſe protendit, in viris quidem diducto ſcroto hernia ſcrotalis, ὀσχεοκήλη, vocatur, in fœminis autem ad labia naturalium devolutus peculiare nomen nondum obtinuit. Hæc tamen etiam in utroque ſexu quibuſdam hernia inguinalis completa, illa incompleta audit. Infantibus, præſertim maſculis, quandoquè connaſci, nullâque vel leviore causâ evidente etiam ab ortu perſæpè accidere hoc vitium, obſervatio docet: quod quâ ratione eveniat, ex partium conformatione ac evolutione, quæ ea ætate obtinet, intelligitur.

234. Præterea ad externum inguinis latus, quâ proximè ſubeſt femoris cum coxâ articulus, ſimile vitium quandoquè oritur, cui nomen herniæ cruralis, femoralis, inguinalis externæ, μηροκήλης, à recentioribus impoſitum. Eâ nimirùm ſede cruralia, materie cellulosâ involuta, ex abdomine, per ſinum oſſis ilium, ſub aponeuroſi muſculi obliqui externi & interni craſſeſcente, inque ſpeciem ligamenti, quod à FALLOPIO vel POUPARTIO denominatur, indurata, educuntur & ad femora ac pedes deſcendunt. Id ligamentum itaque ſi quâ de causâ diſtrahitur, vel

laxatur, peritonæum hoc loco debilius cedit, extenditur, inque appendicem producitur cavam, quæ omentum ac intestinum recipit, cumque his secundùm suprà dicta vasa, in anteriore femoris regione, paulatim descendens, integumenta communia in tumorem elevat. Sexus sequior hoc malum frequentiùs, quàm viri experitur.

235. Istis quidem locis (232 ad 234.) venter ita à naturâ comparatus est, ut minus ad resistendum robur habeat. Nec ideò mirum, sæpissimè ibi hernias incidere, si vehementior corporis nexus, spiritu cohibito, casus ab alto, præceps saltus, ictus abdomini illatus, valida succussio, &c. ventre simul cibo, potu, fœtu, aëre, aquâ, admodùm distento, aut supernè per fascias, thoraces, vestesve arctiores valdè compresso, aut feminibus multùm diductis, occasionem dederit. Magis tamen his vitiis obnoxii sunt homines ætate, temperie, morbove debiles, flaccidi, humidi, obesi: undè immodicus quotidie lactis, olei, butyri, pinguedinis, aquæ calidæ, usus eo disponit.

236. Rarior est, nec tamen prætermittenda, quam ventralem vocant hernia, quæ in quibusvis aliis abdominis sedibus oriri potest, quotiescunque peritonæi membrana, ob musculos, præcipuè transversum dictum, quo proximè contegitur,

aliquâ parte relaxatos, colliſos, inciſos, ruptos, adheſos, ſuſtentaculo ſuo orbata, infirmior foràs prorumpit, atque diſtenditur, aut ipſa quoque continui ſolutionem paſſa, prohibere nequit, quo minùs ea, quæ intùs ſunt, foràs emergant. Per univerſum ideò ventris mollis ambitum accidere ſolet, ſi qua hujus regio ex vulnere, contuſione, abſceſſu, ſinu, recente cicatrice, diſtractione debilior, preſſione juſtò majore (235.) urgetur.

237. Huc igitur & referre licet ab obſervatoribus memoratas hernias lumbales, dorſales, tùm eas, quæ ad foramen magnum coxarum oſſis, & ad perinæum, viſæ, & internis quoque variis ſedibus ita natas, ut extrinſecùs nullo tumore ſeſe probant, & ſi quas alias impoſterum praxis detexerit. Diaphragmate laxato, læſo, vicina abdominis contenta versùs pectoris cavitatem propelli poſſe, inque hanc irrumpere obſervatio docuit.

238. Uti autem ſede differunt abdominales herniæ, ita non minùs partibus elapſis. Undè varias quoque denominationes obtinuêre. Frequentiſſimè omentum, aut inteſtinum, aut utrumque includunt, dicunturque ἐπιπλοοκήλη, ἐντεροκήλη, ἐντεροεπιπλοοκήλη. Nonnunquam & ventriculus ſubeſt: quam κήλην κυστοκήλη vocare licet. Aliàs veſicæ urinariæ pars in viris ad inguen, & vel ad ſcrotum uſque protruditur; in fœminis etiam quando-

què ob graviditatem preſſa deſcendit, vulvamque inter & anum lotio turgens prominet: hæc κυςοκήλη; cujus ſpecies etiam prolapſo utero ſeſe adjungere ſolet. Nec vel uterus ab hoc vitio immunis dicitur: quæ ὑςερωκήλη. Aliarum partium ſimilis ratio eſt.

239. Scire etiam expedit, inteſtinum quandoquè non toto ſui cavi ambitu, ſed parietis ſui aliquâ tantùm ſede in proceſſum diductâ, intrà ſaccum herniæ recipi, complicato dilatationis (203, 1) ſitus perverſi vitio. Id ipſum & veſicæ, & fortè matrici quoque accidere poteſt, labe congenitâ, aut poſt inductâ.

240. Impedimenta functionum, quæ ex his vitiis (232 ad 240) profluunt, innumera ſunt & pro diverſitate dimotarum partium valdè diverſa, tùm verò præſertim periculi pleniſſima, cum ſtrictius ſacci hernialis oſtium & reverſionem partis intùs ſuſceptæ prohibet, & huic compreſſæ morbum anguſtiæ (209, 3) inducit, quo tùm meatus occludatur, tùm motus humorum per vaſcula ſupprimatur: undè, præter alia graviſſima mala, inflammatio naſcitur, quæ plerumquè brevi in gangrenam tranſit.

241. Proſtant & exempla Ἐγκεφαλοκήλης in recens natis infantibus, parte quâdam encephali per hiatum calvæ extrorsùm protrusâ, atque in tumorem integumentorum receptâ. Cranii oſſium

mollitudo nimia, inæqualis, aut defectus; hydrocephalus; pressio capitis intrà uterum & in partu protractiore violenta, inæqualis, in causâ esse possunt.

242. Γλωσσοκήλη, linguæ hernia, dici potest, quandò lingua justò mobilior, in fauces revoluta, nixu deglutitionis intrà ostium pharyngis impacta hæret in cavitate non suâ, hancque & proximam spiritus viam quandoquè obturat non sine præsenti vitæ discrimine. Linguæ, ob frenulum brevius, aut ultra modum & præter necessitatem sectum nimia mobilitas (224) in recens natis sugendi cupidis, hoc malum infert. Memorantur & oculi vitia, nomine ὀφθαλμοκήλης huc referenda. Uvea cum intra sinum corneæ relaxatæ sese immittit, staphylomatis ea species ad hernias pertinet: uti & lentis crystallinæ, per pupillam in anteriorem oculi caveam propulsæ, ponè corneam decubitus, in utroque oculo observatus.

243. Musculi deniquè & horum imprimis tendines, si de suis sedibus exsiliunt, ob laxata aut rupta, quibus continentur, vincula ac fascias, insequente utplurimùm violento spasmo, situs vitium patiuntur, quod hujus etiam loci est.

244. Aliud herniæ genus est, quandò pars in semetipsam revolvitur, ac suum intrà cavum recepta hæret, ideòque in opere suo turbatur. Quod malum volvulus aut intùs susceptio dicitur, nec nisi

in inteſtinis locum habet, quum aliqua pars iſtius tubi contractior in vicinam ampliorem compulſa irrumpit, hujuſque cavo concluſa retinetur.

245. Laxa mobilitas inteſtinorum, magna ſenſilitas, facilis & dilatatio à contentis, & viciſſim à ſpaſmis contractio, faciunt hoc vitium crebrò naſci, ſi quæ violenta commotio, vomitus, irritatio ab acribus, inflammatis, lumbricis, &c. acceſſerit. Nec tenuia tantùm, ſed craſſa etiam ei obnoxia.

246. Suſceptio autem vel ſursùm vel deorsùm fit, eademque ad variam profunditatem varioque numero. Aliàs plenaria, vel perfecta eſt, cum univerſus fiſtulæ ambitus, unà cum ſuo meſenterio ſubintrat: aliàs imperfecta ac levior, quandò pars peripheriæ modo, præſertim à ſede meſenterii remotior, implicatur.

247 Pertinax malum, productâ obſtructione (209, 1.) tubi inteſtinalis, omnem primarum viarum functionem turbare, natoque ileo celerem inducere mortem poteſt. Sæpiuſculè tamen etiam innocuè fertur, ſi ſpaſmus, inflammatio, impedimentum materiæ ejiciendæ, abeſt.

248. Procidentia, πρόπτωσις, (225), ab herniâ differt, eò quòd ponat partem mollem, quæ ſecundum naturam intùs recondita eſt, è ſede ſuâ ita dimotam,

ur per hiatum aliquem, vel naturalem, vel vitio natum, nuda foras effundatur. Undè simul patet, non omnes vulgò dictos prolapsus hujus loci esse.

249. Propriè huc referatur Ani procidentia, cum postrema tubi intestinalis pars, cui recto nomen, relaxata per podicem descendit atque inversa excidit, bursulæ aut farciminis in modum foras propendens. Ex quo, præter alias noxas, etiam dolor, inflammatio, gangrena, consequuntur, maximè si quod elapsum est, sphinctere ani valentiùs contracto stringitur. Producunt hoc vitium, quæcumque aut intestinum ipsum, aut nexum ejus cum vicinis & stabilem positum infirmant, diarrhœa diuturna, dysenteria, tenesmus, creber acriorum purgantium usus, fex dura, sicca, ægriùs, nec nisi validis conatibus extrudenda, hæmorrhoïdes, escarides, ulcera, vulnera levatorum ani, &c. His quidem debilitatum intestinum leviores etiam nixus ferre non potest, quin remisso sphinctere elabatur.

250. Uteri procidentia, ubi simile priori (249) vitium patitur in fœminis uterus, qui per vaginam devolutus foras protuberat, isque vel inversus, vel non inversus.

251. Inversi uteri prolapsus dicitur, cum ejusdem fundus inversus intrà apertum os internum sese dimittit, ac per

vaginam descendens, formâ plerumquè globosâ, ex partibus naturalibus propendet. Cujus mali varii sunt gradus ad summum usque, ubi totus uterus elapsus tumorem facit, qui etiam vesicam illi adhærentem intùs comprehendit. Puerperio sæpissimè supervenire subitò hæc affectio solet, cum aperto etiamnum post partum ore interno, uteroque nundùm condensato, rudiore manu valèntius protrahuntur secundæ: rarissimè, si unquam ex doloribus partum insequentibus Aliàs tamen & virginibus mulieribusque nunquam puerperis, paulatim & tardiore progressu, accidit marcescente ob ætatem provectam utero, multâque pinguedine aliâve materie intrà ventrem accumulatâ deorsùm truso. Multiplex autem, quæ ex hoc vitio nascitur, functionum læsio facilè patet. Si pars prolapsa contrahente se ore interno premitur, inflammatio, gangrena, mors inopina sæpè instat.

252. Quod si verò sic dicta ligamenta, quæ uterum in suâ sede continent, hujusque & vaginæ contextus, ac ceteræ partes vicinæ relaxantur; uterus totus, præeunte ore interno, descendit, & ex pudendis prolabitur, tumorem intrinsecùs creans, qui os internum prodit. Hic uteri non inversi prolapsus (250) major, minor, & virginibus & maritatis infestus, quandoquè congenitus, tumque falsò nonnunquam ad ambigui sexûs confor-

mationem relatus. Naſcitur omni causâ, quâ, aut univerſum corpus, aut ſpeciatim partes genitales præter modum flacceſcunt. Undè calidæ abuſum, flores albos diuturnos, partum laborioſum, neglectum à partu decubitum, &c. conſequi ſolet. Uterus quoque in modum ſchirri induratus, tumefactus, valdè ponderoſus, vi vaginæ illatâ, ſibi viam ad deſcenſum parat.

253. Vaginam præſertim prolabi frequentiſſimum eſt, & modo quidem duplici. Vel enim ora circum circa relaxata, in modum botuli, variâ longitudine, ex pudendis dependet: vel pars tantùm aliqua tunicæ ejus reſoluta deſcendit, quæ non maturè reducta, aëre, attritu, preſſione irritata, nonnunquam in vaſtum tuber, ſarcomati ſimile, augetur, incautiſque ſpecie prolapſi uteri imponit. Iiſdem ceterum cauſis (252), necnon rudiore cunni tractatione, oritur hoc vitium, multiſque incommodis moleſtum eſt.

Facilè autem perſpicitur, memoratas (250 ad 253) procidentias multimodis inter ſeſe complicari poſſe, aliamque ex aliâ conſequi.

254. Oculus, *πρόπτωσιν*, aliis *ἐκπιεσμὸν* patitur, cum inflammatione, hydrophthalmiâ, aliâve causâ diſtentus, aut nato intrà orbitam tumore preſſus, è ſede ſuâ prorſum, vel ad latus propelli-

tur, ut palpebris contineri nequeat. Lingua ſimilem in modum ore extruditur.

255. Multæ prætereà internæ partes, uti encephalon, pulmo, omentum, inteſtina, ſplen, &c. per vulnera & ulcera in cavitates penetrantia foras prodire poſſunt. Quo pertinet uveæ oculi prolapſus, cum hæc tunicula per corneæ ruptæ, inciſæ, eroſæ, aperturam protruſa tuberculum excitat, ϛαφύλωμα, μυοκέφαλον, μῆλον, ἧλος, pro variâ ſimilitudine dictum.

256. Aberrationum (225) denique multiplex genus ſupereſt, quæ partibus mollibus eum in modum accidunt, ut nec herniis, nec procidentiis, annumerari poſſunt, haud minùs tamen memorabiles, quia ſanitatis functiones ſæpè magnoperè pervertunt. Viſcerum ſitus alienati, inteſtinorum contorſiones & nodi, teſtium intrà abdomen, aut ad inguina retentio, oris uterini obliquitas, &c. hujus loci ſunt. An & incongrua fœtûs ſub partu collocatio? An conceptus extrauterini?

257. Fatendum nihilominùs, haud rarò occurrere id genus errores, qui, ut enormes videantur, œconomiam tamen nequaquam turbent, nec adeò inter morbos referri mereantur (38).

258. Porrò numerus partium vitiosè excedere aut deficere poteſt. Exuperantia rarò morbus eſt, cum functiones non

admodùm lædat, ut sextus digitus, tertius testiculus, &c. Rerum verò, quæ præter naturam sunt, ratio hoc loco haberi non potest. Defectus tamen plerumquè impedimento est, hinc morbis accensendus, si in unica cadit instrumenta, aut in illa quorum gemina quidem, vel plura corpus habet, sed quæ, si quod consortium deest, hujus vicem reddere nequeunt. Levioris autem & maligni ingenii est ex eo, quod partibus quibusdam haud ægrè caremus, inferre præter omnem utilitatem nobis à naturâ datas esse.

259. Conformatio uti primariò ad usum, deindè & ad pulchritudinem comparata est, ita cum deflectit à naturæ ordine, aliàs turbatis functionibus morbos parit, aliàs deformitates tantùm innoxias, quæ rarò Medicum occupant. Hæc igitur vitia qui dijudicare volet, cogitet, dimensionis limites non in omnibus & singulis partibus adeò strictos esse, quin multiplex varietas sanitate illibatâ feratur; neque idem cuivis homini vel nationi pulchrum aut deforme videri.

260. Magnitudo etiam suos excessus ac defectus patitur, aut morbis, aut turpitudinibus adnumerandos, qui tamen magis in singulis partibus, quam in universo corpore spectari debent. Sanitas ingentem staturæ humanæ diversitatem admittit, pumilioni aptè conformato

haud minùs propitia, quàm vasto giganti. Nec, quæ ex variâ ætate solummodò profluit, quantitatis differentia in toto corpore hujusve partibus; etsi functionum imperfectionem creat; morbosa dici potest, quum naturæ legibus consentaneâ sanitatis latitudine contineatur.

261. Simplex auctæ quantitatis vitium est enormitas, cum pars immodico materiæ propriæ appositu ultrà, quam par est, augescit, conformatione ac substantiâ illibatis. Debetur itaque excessui nutritionis, quem affluxus humorum ad partem justò major, trajectus difficilior, vasculorum inertia, hinc nutrimenti accumulatio, aut & detritio solito minor, producit. Eò autem, præter alia multa, defectus nutritionis in aliis partibus etiam conferre potest. Datur fortè & ab ortu quædam dispositio singularis huic incremento favens.

262. Tumorum natura magis composita est: ponit enim ferè alienum quid, sive fluidum, sive firmum, partibus impactum, vitia humorum, meatûum, morbos instrumentarios alios, &c. diversimodè inter se complicata, quorum efficaciâ non tantùm volumen partium augeatur, sed substantia quoque, figura, aliæve qualitates sensibiles præter naturam mutentur. Undè hoc loco nondùm intelligi possunt.

263. Par ratio est minutæ quantitatis,

quam aut mutilatio inducit tollendo partem inſtrumenti, aut multiplici vitio naſcens ſuccorum replentium, nutrientium defectus, aut cauſa ipſam materiem ſolidam liquans, deterens, corrodens, diſſipans. Comitatur adeò morbos varios infrà demùm exponendos.

264. Denique & partes, quæ in ſe ſpectatæ vitio magnitudinis non laborare videntur, collatæ cum aliis, proportione (212.) excedere, aut deficere ita poſſunt, ut eâ de causâ homini major ad certos morbos proclivitas naſcatur, dicique debeat, ſi quidem id morbi nomen non meretur, ſeminium tamen morbi eſſe, quod aliàs ab ortu adnaſcitur, aliàs poſt demùm ex oſſium præcipuè affectionibus contrahitur. Conſtans proportionis diverſitas, quam ſexus & ætas monſtrat, non pulchritudini tantùm, ſed & utilitati ſervit.

Morbi Fluidorum.

265. HUMANI corporis molem longè maximam ex fluidis conſtare, uti Chemia docet; ità his ad exequenda vitæ & ſanitatis munia haud minùs opus eſſe, quàm firmis partibus, ex Phyſiologiâ certum habetur.

266. Nec perindè eſt ad functionum integritatem, qualis humor corpore contineatur, aut quâ copiâ, quove loco ſit,

moveaturne, an ſtagnet; retineatur, an excernatur: ſed habent iſta omnia ſuum quoquè à naturâ conſtitutum modum, à quo ſi deflectunt, morbus imminet.

267. Itaque, expoſitis ſolidorum vitiis, affectionum, quæ in humores cadere poſſunt, doctrinam ſimili methodo (122) nunc quoque tradi oportet. Fatendum quidem, veteres haud adeò malè iiſdem inter morborum cauſas locum dediſſe; quum ſolitariæ plerumquè illibatâ ſanitate ferantur, nec niſi læſis demùm ſolidis in morbum erumpant. Rationes tamen (123, 124.) datæ prævalere videntur.

268. Humores corporis humani à Pathologo, vel in ſeipſis ſeorſim, vel comparatè ad partes firmas, quibus continentur, ſpectari poſſunt. Utroque modo ingens vitiorum numerus occurrit, quorum illa abſoluta, hæc relativa dicere, ſingulaſque claſſes in ſua porrò genera diſtribuere liceat. Ordinem pertractatio prodet.

Morbi cohærentiæ in humoribus.

269. OMNIBUS fluidis commune eſt differre à ſolidis. Differunt autem ſolâ materiæ cohæſione (150.), cujus exiguum quidem, at tamen aliquem habent gradum. Cohæſio nulla non fluidi minùs, quàm ſolidi conceptum tollit: uti con-

trâ auctior fluidum in solidum mutat. Hujus igitur dotis, ut simplicissimæ, manifestissimæ & maximè universalis, hîc primùm ratio habenda.

270. Vis cohæsionis non eadem secundùm naturam obtinet in omnibus & singulis humani corporis humoribus : sua cuique data est, quâ, quibus destinatur, muniis aptissimus reddatur. Fluiditatis ideò scala haud secùs, quàm firmitatis (155, 155.), multos comprehendit gradus valdè differentes, sive succos diversos ejusdem hominis inter se compares, sive eosdem spectes in diversâ ætate, sexu, temperamento, vitæ genere, &c. Nimirum suos sibi humores propriis viribus fabricat corpus sanum, hinc suum ad modum fingit. Hæc sani morbosique in isto genere mensura (155, 156.)

271. Cohærentiæ inter particulas humorum duo sunt vitia, excessus ac defectus. Hæc tenuitas, dissolutio; illa tenacitas, spissitudo, lentor dicitur. Utraque aut universos humores, aut singularem quemdam occupat, toti corpori, aut parti modò nociva.

272. Qui considerat Naturam non frustrà hominis sani liquoribus diversissimos cohæsionis gradus tribuisse (266.); his auctis aut imminutis prorata decrescere aut augeri fluiditatem, pro hujus autem ratione pariter minùs, magisve expeditos reddi humores ad motum, transitum per

canales, diviſionem, mixtionem, abſterſionem, excretionem, &c. dein cum his confert multivaria munia, quæ pro œconomiæ humanæ ejuſque functionum integritate obire debent: eum latere nequit damnoſa utriuſque mali (271.) poteſtas. Ut meritò quis miretur potuiſſe & hujus rei inter Medicos controverſiam eſſe.

273. Conditionum, à quibus fluiditas noſtrorum humorum pendet, idea ad intelligendam ejus vitiorum naturam prælucebit.

274. Humores corporis humani omnes & ſinguli, quos ſenſûum ope examinare licet, ex diversâ materie mixti; parte tantùm aliquâ ex ſe fluidi ſunt, alterâ parte ſolideſcunt; ut craſſamenti fluor vehiculo interfluenti debeatur, hujuſque ad illud varia proportio diverſos fluiditatis gradus conſtituat, altero alterius cohæſionem moderante.

275. Pars fluida mera ferè aqua eſt (132, 133.), quâ demptâ reliquum ſpiſſeſcit. Undè quò tenuior, craſſiorve humor eſt, eò plus minuſve aquæ exhibet.

276. Craſſamentum ex triplici materie, ſalinâ, inflammabili, terreâ (134 ad 137.) coalitum, per aquam variâ proportione diffuſum, indè concreſcere non potens, hanc viciſſim ſuâ quoque ſpiſſitudine plus minus inviſcat.

277. Differentiam itidem facit mutua proportio trium materierum (276.), quæ craſſamentum

crassamentum efficiunt. Abundans terra & phlogiston magis inspissant.

278. Est & mucosum quid in humoribus, lentum, in fila ductile, gummi vegetantium simile, crassamenti portio minùs oleosa, mixtione singulari blanda, tenax, simulque aquæ amica & bibula, quæ adhæsione suâ fluorem lubricum efficit, eò quidem viscidiorem, quò magis abundat.

279. Legitimæ istarum materierum (274 ad 278.) proportioni accedens mixtio æquabilis, quam motus & calor præcipuè conservant, suam cuivis humori consistentiam determinat.

280. An etiam sphærica molecularum figura, quam microscopium detegit, minimos contactus admittens, ad leviorem cohæsionem disponit? Multa sunt, quæ dubitare jubent. Videas & globulos sanguinis, cum pressi aliam induunt formam, non cohærescere: nec certè, nisi influente vehiculo disparati, fluiditatem tuentur. Oleum non ideò fluidius est, quia sese in sphærulas colligit cum aquoso latice subactum. Ceterùm qualem particularum figuram fluida homogenea præ se ferant aut exigant, Physici determinent: de humanis liquoribus quod Medico scitu utile videtur, meum est hoc loco proponere.

281. Liquet hinc multa esse, quorum concursione justa humorum fluiditas nas-

citur, hujuſque adeò vitia in varias abire ſpecies, à Medico probè diſtinguendas.

282. Spiſſitudo (271.) quidem aliàs defectum ponit aquæ, quo fit, ut craſſamenti particulæ inter ſe nimis propinquæ tenaciùs cohæreſcant. Potus parcior, excretiones lymphaticæ auctiores, diſſipatio humidi per motum, calorem, &c. abſorptio, aut reſtagnatio ejuſdem à craſſamento ſeparati, id malum producunt.

283. Naſcitur & iners gluten in humoribus, cùm craſſamenti pars mucoſa (278.) ultra modum increſcit. Hæc, aquæ amans, hujus quoque abundantem copiam imbibere ac inviſcare poteſt. Undè ſpecies hæc tenacitatis à priori (282.) diverſiſſima ortum habet ex alimentis glutinoſis, coctione debiliore, circuitu humorum languente, intermiſſo motu animali, frigore, retentis excrementis mucoſis.

284. Craſſamentum porrò ſuperpondio ſuæ terræ (276.), in quâ vis cohæſionis maxima (142.) laborare poteſt, atque hinc tenacitas naſci peſſima, ſicubi & aquæ defectus (282.), ut fieri aſſolet, acceſſerit. Diſcrepat autem hoc vitium pro vario terræ cum materie ſalinâ aut oleosâ connubio. Acor inhærens ſtipticum producit concrementum, quo vel aquoſus etiam latex ſolideſcit. Pingui obvoluta terrâ piceam in amurcam abit, quæ, reſinæ in modum, aquam reſpuens te-

nacissimè vasis adhæret ægrè abstergenda. Terrestria, dura, sicca, austera, adstringentia, farinosa non fermentata, glutinosa, pinguia, coagulantia, refrigerantia, stupefacientia, titulo cibi, potûs, medicamenti, veneni ingesta materiem dant, cui si junguntur causæ (282.), quæ mobiliora expellunt, crassiora figunt, tantò citiùs, certiùsque humoribus ista labes inducitur.

285. Effectus generales spissitudinis facilè perspiciuntur: primarii sunt tardior humorum per canales transitus: hinc stagnatio, obstructio, infarctus, secretionum ac excretionum impedimenta, multifarium denique tumorum genus.

286. Alterum cohærentiæ vitium, tenuitas humorum (267.), quæ fluiditatis excessum ponit, haud minùs multiformis est, hinc pro differentiis suis ordinatè exponenda.

287. Prima eaque simplicissima species aquosa dici potest, cum ortum debeat aquæ humores inundanti, quâ reliqua principia nimis soluta & diffusa in moleculas justò minores, laxiùs cohærentes tenuantur. Sequitur abusum aquosorum, maximè calidorum, internum, externum; vitam desidem in aëre humido; solidorum debilitatem (157.), torporem (196.); evacuationes nimias; hinc circuitus vitalis languorem; caloris nativi defectum; retentionem excre-

menti aquosi. Producit autem suas vicissim caussas, solida inundata infirmando (262.), torpefaciendo (198), hinc tumores aquosos, frigidos, omniumque functionum lentorem.

288. Altera tenuitatis species, composita, acrimoniam aquæ junctam habet, cujus vi solvente terreum ac oleosum crassamenti magis divisum, vehiculo aqueo æquabilius solutum dilutumque, arctiorem cum hoc copulam init, atque adeò à mutuâ cohæsione prohibetur. Acre insuper, sicubi salinæ est indolis, amicum aquæ, hanc trahit, ægriusque dimittit. Nascitur dissolutio hæc ex acri multum variante, vel inquilino abundante magis evoluto, corrupto; vel alieno cibi, potûs, aëris, medicamenti, veneni, miasmatis, contagii, ingesto vel foris admoto, noto vel ignoto: quâ de differentiâ suo deinceps loco dicetur. Tum quoque de effectibus indè oriundis constabit, ut qui pro acrimoniæ diversitate multùm discrepant. In genere tenuis humor, valdè meabilis, acri suo simul irritans, rodens, facili e vasculis elapsu hæmorrhagias, diarrhœas, ptyalismum, urinas & sudores colliquantes, ecchymoses maculas, exanthemata, pustulas, pluresque alias circulationis, nutritionis, secretionum ac excretionum turbas inducit.

Acritates Morbosæ humorum.

289. QUOD SI porrò humores ſpectentur, uti in homine ſano inſunt, facilè liquet, non ſolâ fluiditate ſuis aptari muniis; ſed requiri alias inſuper dotes, easque vel communes omnibus, vel ſingulis proprias, quibus & ab aliis liquoribus non humanis, & inter ſeſe diſcrepent.

290. Communium princeps eſt blandities, quam, pauciſſimis exceptis, omnes noſtri humores ſani præ ſe ferunt. Huic igitur oppoſitum vitium acrimoniæ, cum frequentiſſimum ſit, & multiplex, multisque modis damnoſum, ſingularem meretur attentionem.

291. Acre in genere ratione corporis humani dicitur, quidquid pungendo, ſecando, rodendo, ſolidorum cohæſionem ſolvere, partibus vi ſentiendi præditis dolorem inferre, & vi vitali (170) animatas ad contractionem ſtimulare valet. Aliud Mechanicum eſt; aliud Chemicum, hujuſque obſcurior vis agendi ex manifeſtiore illius utcunque intelligitur.

292. Acris Mechanici vis ſolvens, dolorifica, ſtimulans, ponit corporeæ maſſæ 1 figuram anguloſam acutam, quâ penetrabilis ſit & omnem ſui motus vim in pauca modo puncta corporis, quod ferit,

imprimat; 2 duritiei gradum, comparatè ad corpus feriendum, majorem; 3 motum, quo in ſeſe mutuò incurrant.

293. Chemicæ acritudinis quanquam ſubtiliſſima fabrica aciem ſensûum effugit; ob effectûum tamen ſimilitudinem par ratio eſſe videtur. Rigiditatis, acuminis, motûs, ideæ & hic concurrunt, ſed ſano ſenſu, nec ſubtiliùs, quàm veriùs, adhibendæ. Actioni hujus acris favet fluor: ut adeò rigiditas nequaquam in universâ maſsâ, ſed in minimis ejuſdem particulis duntaxat ponenda ſit. Nec & harumce figura exactè determinari poteſt, quæ fortè in alio atque alio acris genere diverſiſſima eſt, nec profectò tam abſolutè anguloſa requiritur, quin & alia concipi queat. Motum denique hæc acria non tam aliundè præſtolantur, quam inſitâ ſuâ vi excitant, vi tamen vitali (170) ſimul adjutâ.

294. Quocirca patet poſterioris tantùm acrimoniæ (292) rationem hoc loco haberi, ut quæ ſola humores ita inficere poſſit, ut partem eorum conſtituat.

295. Hujus verò multiplex origo clariùs innoteſcet, ſi, quibus ad eam avertendam Natura utitur, adminicula prius intelligantur.

296. Primùm quidem, quos homini cibos potusque in alimentum deſtinavit Natura, blandi ſunt, mites, nec eminenti quodam acrimoniæ gradu pollent.

Doceant fructus, cerealia, legumina, carnes, pisces, aqua, &c. Luxus demùm acria, aromatica, spirituosa, salina, amara, rodentia, &c. in culinas ac cellas convexit, gulæ irritamenta malis innumeris famosa.

297. Corpus prætereà, qua ostiis porisque patens introitum alienis concedit, janitore sensu custoditur, qui ab appulso acri irritatus motus ciet, quorum efficacia constrictis viis hostilis materies excludatur, aut aliquo usque admissa rejiciatur, saltem diluta ac obtusa utcunque mitescat.

298. Quùm tamen & personata acritas subdolè irrepat, quæ positâ intus larvâ sese explicet; & blanda quoque tùm vi actionum vitalium, tùm errore multiplici, intra corpus degenerare queant; imò materie salinâ, cui acre potissimum debetur, etiam secundum naturam (136) undiquè perfusi simus; huic quoque inevitabili periculo remedium præsto est sollicita blandi & acris permixtio, hujusque paucioris per abundantem illius copiam facta velut suffocatio. Etenim, si quatuor spectes principia (275, 276), nuspiam in humoribus micula datur salis, quam non & terra obtundat, & phlogiston molliat, & plurima diluat aqua. Lenis insuper mucus (278) per omnia se diffundens, acri mitificando, oblinendis solidis aptissimus. Nec dispar est

pinguedinis humoribus remixtæ utilitas. Idcircò etiam ad ingerendos cibos potusque fame ac siti compellimur. Crudum verò, quod in his est, itidem nonnisi per subtilissima oscula, hinc minimâ sensim quantitate, in interiora corporis admittitur, ut plurimo mox humore inquilino obrutum, tectam, quâ fortè pollet, acritatem exserere nequeat. Motus denique perpetuus, moderato calore adjutus, mixtionem æquabilem curat conservatque, nec acre sine blando seorsum esse sinit.

299. His verò omnibus nondum satis tutum corpus sua etiam obtinuit emunctoria, per quæ, quod ingressum domari nequit, aut quoquo modo intus subnascitur acre, maturè, priusquam noceat, eliminari possit.

300. An & Naturæ humanæ facultas inest, moleculas acres, detritis aut intropressis angulis, in sphærulas tornando blanditiem creandi? Non satis constat speciosam ideam æqualiter in fluidam solidamque acrimoniam quadrare. Credibilius profectò, mixtione Chemicâ (298) magis, quàm Mechanicâ rotuntatione, id opus perfici.

301. Ex his itaque perspicitur, primum morbosi acris fontem situm esse in multiplici commercio, quod homini vivo cum rebus externis intercedit (6). Aër, cibus, potus, medicamenta, venena,

miasmata, contagia, multivarium acre sic in humores a foris per diversas vias modosque invehunt; maximè, si blando sub vehiculo clam irrepit, aut variâ corruptione, mixtione, secessione, intùs evolvitur, aut, quâ intrat, torpidior est vis vitalis (297), impetuve majore superatur.

302. Nascitur & acre cum sanum corpus necessariâ alimoniâ (298) non reficitur, eòque citiùs, quo vigor vitalis major: neque enim dissipat modò blandiora, sed & materiem salinam evolvit acuitque; ut adeò pabulo demulcente egeat.

303. Huc porrò referatur humorum circuitus naturæ modum excedens, cui immoderatior calor se comitem jungit. Neuter diu tolerabilis, quin aqua avolet, & mite oleum cum sale acrescat.

304. Stagnatio itidem nascentem ex æquabili mixtione blanditiem (298) tollit. Indè promptuaria acrimoniæ in partibus singularibus oriuntur, quæ noxas quaquaversùm diffundunt.

305. Nihil tamen acrimoniæ ingenerandæ magis favet, quam anomalia illorum motûum, quibus coctiones, secretiones ac excretiones perficiuntur. Cruditas hinc, multiformis per spontaneam corruptionem degeneratio, incongrua separandorum permistio, aut miscendorum separatio, retentio materiæ excrementitiæ, majorque exasperatio, utilium

excretio aut ob confusas sordes depravatio, & quæ ex his profluunt, innumera humorum vitia.

306. His fontibus ortum acre, motu ac calore vitali incitatum, pruritus infert, dolores, spasmos, convulsiones, irritatis solidis motus humorum irregulares, constrictis canalibus immeabilitatem, erosis ecchymoses, evacuationes nimias, pustulas, ulcera, cariem, atrophiam, multasque alias functionum perturbationes. Hæc quidem omni humorum acrimoniæ communia sunt. Habet autem & unaquæque, ut natura discrepat ab aliis, suam sibi privatam insuper efficaciam. Quin & origo singulis non eadem est. Undè, præmissis generalibus, speciatim deinceps pertractari merentur.

307. Acor primis maximè viis infestus, tempore & sanguinem humoresque indè deductos subiens, nascitur ex usu diuturno acidorum aut acescentium, quæ viribus corporis non subiguntur; aut quia ex se indomabilia sunt naturæ humanæ, aut ob virtutis coctricis impotentiam. Debilitas igitur (157) solidorum universalis, aut privata viscerum primæ digestionis; irritabilitas (190) regulares horum motus turbans; inertia, defectusve succorum præparantium; circulationis & caloris naturalis languor; neglectus motus animalis, eò disponunt: ut pateat

cui maximè ætati, ſexui, vitæ generi, hoc acre frequentiùs eveniat.

308. Qui hoc vitio laborant, his, præter modo memorata (306), acido aquam trahente, retinente, phlogiſton ſupprimente, terram ſolvente, pallet, friget corpus, laxantur ſolida, flexile (160, 3) fragile (161, 4) in oſſibus naſcitur, vigor circulationis, virtutisque vitalis, minuitur: undè craſis humorum vitiata, ineptitudo, ad æquabilem circuitum, aſſimilationem, nutritionem, aliaque mala innumera.

309. Acerbi hinc perſpicitur natura, materies, & nocendi vis. Naſcitur enim ex acido in multam terram defixo, jungitque acrimoniæ ſpiſſitudinem, quâ humorum coagula, obſtructiones refractariæ, vaſorum conſtrictiones, &c. creantur (284, 285).

310. Acre alcaleſcens, volatile, purum, in humores inducitur abuſu vegetabilium acrium, quæ hoc ſale ſcatent; tùm & eorum quæ nativo ſani corporis ſali admiſta alcali volatile ex eo evolvunt: cujuſmodi ſunt ſales lixivi, ſapo, &c. Aromata quoque calidiora, multùm quotidie ingeſta, dùm perpetuo ſtimulo exagitant, igneâ vi ſales noſtros in id acrimoniæ genus acuunt. Fortè & venena quædam huc referenda. Actioni eorum favet calor intenſior.

311. Proprium huic acri eſt humores,

diſſoluto craſſamento, nimis attenuare, ut incitato ſimul motu, irritatis ſolidis, eroſis canalibus vix coërcendi hac illac effluant : undè quæ porrò conſequantur mala, pronum eſt eruere (288.).

312. Putredo, affinis quidem priori vitio (310.), nequaquam tamen confundenda, compoſitum notat acrimoniæ genus, quo affecti humores ſimul & ſalem habent volatilem alcalinum, & oleum huic permiſtum acre, fœtidum. Utriuſque materiæ corruptio demùm putredinem conſtituit, & maximè quidem poſterior, quam ſimplex alcali volatile etiam antevertere poteſt.

313. Ex diverſis ideò cauſis etiam naſcens pro fundamento habet ſpontaneam corporis noſtri in hoc vitium proclivitatem (149.), in quâ tùm fovendâ, tùm ab exceſſu prohibendâ, mirabilem perpetuò ſolertiam Natura oſtendit. Materiem itaque huic corruptioni præbent ipſi humores ſani; victus deinde animalis, ſpontè aut vi præparationis in putredinem pronior; aquarum, aëris, putror corpore ſuſceptus; nidulantes in primis viis vermes; fomites ulceroſi, carioſi, cancroſi, gangrænoſi, &c. tabo in humores effuſo inficientes. Excitant autem & accelerant motum ſepticum calor ingens, calor ſubitò ſuccedens frigori glaciali, agitatio nimia, ſtagnatio, aër non renovatus, cibi potûſque vigente vitâ defectus, ſuppreſſa

excrementorum ejectio, medicamenta, venena, miasmata, contagia, quæ, etsi per se neutiquam putrescant, vi tamen fermentali, aut stimulante, admista humoribus, solidis vivis applicata, ociùs seriùs putredinem inducunt.

314. Nata hæc acrimonia, vitæ infestissima, humores dissolvit, ad nutriendum ineptos reddit, pingue eliquat, rancore inficit, solida irritat, erodit, tabefacit; hinc febres acutas, inflammationes, exanthemata, gangrænas, sphacelos, circulationis, secretionis, excretionis, omniumque functionum turbas creat sæpè nec naturâ, nec arte superandas.

315. Salis cibarii abusus, maximè cum potio aquæ parcior est, acrimoniam muriaticam per humores diffundit. Horum indè dissolutio, gravitas major, aquosæ mucosæque partis exasperatio, circulationis, calorisque nativi augmentum, pruritus, rubores, erosiones, putrida carnium tabitudo, aut majore excessu, impacto in terram sale, durities inflexibilis.

316. Par ferè ratio est acrimoniæ ammoniacalis, quæ salis nativi, aut huic adfinis, superpondium in nostris humoribus ponit, nascique potest, cùm excretio salium legitima quoquo modo supprimitur, aut exsuperans alcalescentis vel acidi salis copia (307, 310, 312.) oppositi salis usu cicuratur.

317. Hæ quidem manifeſtiores ſunt & frequentiores, quibus humorum maſſa inficitur, acritates. Multæ ſuperſunt aliæ, quæ aut ad ſingulos tantùm humores pertinent, ſuo deinceps loco exponendæ, aut commodiùs inter morborum cauſas recenſentur.

Morbi humorum ex ſeceſſione particularum.

318. Si porrò cogites, requiri, ut inter diverſas materias, ex quibus humores conſtant (274 ad 280.), aliquis detur adhæſionis gradus, qui mutuam mixtionem tueatur, caveatque divortium; novum ſeſe offert vitiorum communium (289.) genus, quod nimis facilem ponit aliarum ab aliis ſeceſſionem. Ex quâ diſcraſiâ multorum morborum origo ac natura intelligitur.

319. Fac portionem aqueam cum craſſamento (274.) laxiùs juſto cohærere; mutuâ ſeceſſione naſcetur hujus inſpiſſatio, inertia. & reliqua mala, ante (285.) recenſita. Tenuis contra pars, vaſculis haud ritè coërcenda, perſpiratione, ſudore, urinis, alvi excretione, ſalivatione, præter modum auctis è corpore, non ſine multiplici noxâ, effluet (288.), aut in cavitates majores minoreſve congeſta, ſtagnans, varias hydropum ſpecies producet.

320. Prout autem craſſamentum quoque diverſimodè à naturali ſuâ craſi deflectit, vitiatâ aut proportione, aut indole ſuarum partium (276.); ita ex ſeceſſione naſcens concretio (319.) alia atque alia erit. Exſuperans mucus (278.) viſcida, gummoſa, pultacea dabit ſpiſſamenta: abundans evolutumque phlogiſton pinguia, ſebacea, reſinoſa, amurcoſa: copioſior denique terra, ob parcius oleum macilentior, infixo propiùs ſale acido ſtiptica, haud ſat ſolubilis, cùm de aquoſo latice elabitur, calculos, tartaros, oſſeas lapideaſque partium indurationes generabit.

321. Difficile fuerit omnes explanare modos, quibus iſta affectio in humores invehitur: credibile tamen magnam partem deberi erroribus in diætâ diù multùmque admiſſis, coctionum vitiis, vehementibus aut diuturnis circulationis ac motûum vitalium turbis, ſpaſmis, excretionibus inordinatis, &c. Quo & retuleris fortè hæreditatem.

Morbi humorum ſingularium.

322. PLURIMA ſunt, quibus ſucci C. H. inter ſeſe diſcrepant, eaque præcipua; quum ſuis quemque muniis aptum reddant. Quocirca & multivarii in hoc genere occurrunt à ſtatu naturali deflexus, tàm ob frequentiam, quàm ob perpe-

tuum ferè cum vitiis universalibus nexum, apprimè notandi; ut ideò ordine pertractari mereantur.

Chyli vitia.

323. CHYLUS primarum viarum pro materie habet succum ex cibo potuque ingestis prolectum, liquoribus inquilinis, qui in hanc officinam confluunt, permistum aëre, calore, virtute organorum primæ digestionis mutatum. Naturam ergò eorum, quibus constant, & virium, quibus mutatur, gradum sequitur, duplicique ex hoc fonte vitiosas non minùs quàm laudabiles trahit qualitates.

324. Quum verò nutritioni destinatus per universum corpus distribui debeat, vitiatus non primis tantùm viis nocet, sed labem quoque suam in omnes humores diffundit; ut meritò plerarumque cacochymiarum origo indè repetatur.

325. Acrimonia acida, suis ex causis nata, (307.), in chylo frequens, ventriculo ac intestinis irritatis producit ructus acidos, cardialgiam, voracitatem, flatus, tormina, spasmos, pyrosin: bilem præcipuè enervat, virore inficit & acore, qui hinc ad feces etiam alvinas deducitur: acri denique in systema circulationis delato oriuntur mala (308.) enumerata.

326. Chylus austerus generatur ex ingestis similibus, immaturis, acerbis, vinis austeris, abusu absorbentium, adstringentium, coagulantium; maximè sicubi copioso liquore non diluuntur, inque debili corpore, nec vi saponaceâ bilis, nec valido motu animali, tenuantur. Producit dolores in primis viis stringentes, algentes, anxietatem: introitum in lactea sibimet impedit, hinc restagnans, cum fece mistus immeabili, suo privat nutrimento corpus, aut introadmissus glandulas mesenterii obstruit, vitioque in reliquos etiam humores diducto noxas (285, 310.) infert.

327. Putridi, nidorosi, in hoc succo multiplex origo (312, 313.) Id semel susceptum ubi menstrua primæ digestionis, præsertim bilem infecit, tubique alimentaris parietes suâ mephiti imbuit, vi septicâ dein in ingesta grassatur, latèque per corpus se spargit. Indè ructus nidorosi, sordes oris, linguæ, faucium putridæ, sitis, prostratus appetitus, nausea, vomitus, anxietas, calor molestus, diarrhœa putrida, aphthæ, raptoque in interiora putrore mala suprà (314.) memorata.

328. Acre oleosum, rancidum, ambustum, innascitur chylo ex ingestis pinguibus, rancidis, tostis, frixis, per menstrua primæ digestionis non subactis, calore nimio interno adustis. Facit autem

cardialgiam urentem, ructus ac vomitiones materiæ amaræ, pinguis, rancidæ, acris, igneæ, horrorem ciborum, sitim summam, siccitatem, calorem anxium, feces alvi pingues, fervidas, fœtentes, urinam flammeam, acrem, calidam, spumosam, febres ardentes, erysipelas, inflammationes acres, vix resolvendas hisque longè pejora symptomata, sicubi & pinguedinem corporis simili tandem vitio imbuerit.

329. Chylum nimis glutinosum creant farinacea cruda, pultacea, frigida, tenacia, gelatinosa, pinguia, diù multùmque ingesta, defectu aut inertiâ liquorum digerentium, imminutis viribus coctricibus, languore circulationis, omisso motu animali, non ritè subacta (283, 284.) Ex quo prostratus appetitus, repletionis sensus, nausea, vomitus glutinis, salivæ, bilis, ceterorumque hujus menstruorum inviscatio, ventriculi ac intestinorum laxitas, inertia, secretio & absorptio chyli impedita, alvus tarda & sine dolore tumens; acida, putrida, rancida ex stagnatione corruptio, mesenterii obstructio, muci in omnibus humoribus abundantia (283), & qui hinc profluunt effectus (285.) nascuntur.

330. Chylus porrò in sanguinem delatus, uberum muliebrium fabricâ in lac mutabilis, huic ideò similis, triplici quoque constare videtur mate-

rie, sero, cremore, caseo, æquabiliter inter se mistis, proportionatis, cohærentibus. In sero aqua, in cremore phlogiston, in caseo salinoterreum dominatur. Singulis suus est ad nutritionem usus. Credibile igitur posse & proportionis vitia in his nasci, quæ requisitas chyli dotes pervertant, & cohæsionis mutuæ gradum augeri nimis, minuive, ut tardiùs aut citiùs, quàm par est, à se mutuò secedant. Applicentur huc suprà exposita (274 ad 280, 282 & seq. 318 ad 321.)

331. An pingue in chylo abundans, laxiùsve cum ceteris hujus particulis cohærens, causa nimiæ obesitatis? Pinguedinem certè corpori ex oleo chyli venire in mollem cellulosam deposito, multa docent. Cremorem quoque simplici potiùs mixtione, quàm verâ solutione, cum lacte cohærere, spontanea ejus per moram secessio indicat. Alimenta igitur pinguia largè ingesta si chylum copiosâ obruunt adipe, quam nec vis humorum, bilis maximè, saponacea, nec vegetus circuitus, auctiorve calor & motus animalis, ritè subigant, eâdem facilè secedente farciri corpus necesse est.

Sanguinis affectiones.

332. SANGUINI par alius liquor extra corpus animale, aut naturâ, aut arte productus non invenitur. Est ergò solius

vitæ animalis effectus eò ſingularior, quòd exſanguia etiam alimenta pro materie habeat.

333. Conſtat quidem, ut ceteri noſtri humores, parte tenui & craſsâ (274.), ſimiliaque etiam principia examine Chemico prodit (275, 276.); quin & communis eorum veluti mater eſt: at multùm tamen diſcrepat à ſingulis. Undè operæ pretium fuerit, quæ ſibi priva habet, prout abſque violento experimentorum apparatu ſe manifeſtant, priùs proponere, ut diſcraſiæ ejus deinceps clariùs intelligantur.

334. Sanguis, ex ſani hominis vaſe ſincerus fluens, calens, pelvi exceptus, craſſiuſculum refert liquorem, homogenei ruboris, opacum, ad tactum pinguem, glutinoſum.

335. Halitus tùm ſpontè aſſurgit fœtidulo odore percipiendus, qui campanâ frigidâ exceptus, denſatus, in laticem abit excolorem, non niſi odore ab aquâ purâ diſtinguendum. Hæc pars ſanguinis volatilior, mole paucâ eſt, quam ſui generis ſpiritum dixeris.

336. Frigeſcens intereà, qui reſtagnat, ſanguis, quà aëri contiguus eſt, totus in ſpiſſamentum cogitur tremulum, æqualiter rubrum, ſevo ſimile igni liquato, quod frigore iterùm conſiſtit: ut pateat motu ac calore vivi corporis fluorem ejus æquabilem conſervari.

337. Dein ex ſuperficie ac ambitu coaguli undèquaque tenuis exſudat humor, qui paulatim adunatis guttis auctior ſeorſim circum placentam rubram diffluit, hancque pro ratâ jam contractiorem, à contactu pelvis undiquè ſemotam, in modum inſulæ natare facit. Hic alter ſeceſſus in ſerum & craſſamentum, materias diverſiſſimas.

338. Serum ſpontè fluens, quantavis aquæ copiâ facilè, æquabiliter diluendum, diaphanum, ſubflaveſcens, ſaporis leviter ſalſi, mucosâ materie (278.) valdè dilutâ viſcidulum, igne 150 gradûum thermometri Fahrenheitiani, inſtar albuminis ovi, citò abſque multâ diſſipatione concreſcit in maſſam albidam, ſciſſilem, quæ porrò calore modico fota in duas partes ſecedit; alteram volatilem, fluidam, excolorem, aquæ ſimillimam, copioſiſſimam; alteram ſolidam, corneam, cum tenacitate fragilem, ex cinereo ſubflavam, nunquam ex ſincero ſero rubram aut rubro-atram, mole exiguam, aquâ inſolubilem. Hæc tertia ſeparatio, quæ aquam & gluten ſale imbutum, naturamque albuminis in hoc ſero prodit.

339. Craſſamentum rubrum, etſi homogeneum videtur, facili tamen operâ in diverſa abit. Quod ſi enim ſuper linteo expanſum adfusâ iterùm iterùmque aquâ non calente abluitur, rubor tandem

omnis per aquam ſe diffundit, cumque hac per poros lintei tranſit, relictâ immeabili maſsâ, ruboris experte, fibrosâ, membranaceâ. Hæc quarta ſeceſſio in partem rubram & fibroſam.

340. Fibra ſanguinis, iteratâ ablutione albeſcens, ex filamentis velut in membranas contexta, aquâ non ſolubilis, ſero igne coacto (338.) haud abſimilem refert materiem. Hæc craſſamenti baſis, à portione rubrâ longè diverſa; diverſa etiam à ſero; quum ſpontè ſolideſcat ſanguine frigente, ſtagnante ,ab ſero ſemet ſegreget, rubrisque particulis amicior has trahat ſibique adunet. An igitur ineſt etiam in ſanguine vitali? An naſcitur demùm in effuſo? Ineſt certè materies fibræ, ſed coire impedita, dum motu vitali calet ſanguis. Nec abeſſe conſtat, quia microſpio non detegitur.

341. Rubra pars, per aquam diffuſa (339), plure etiam aquâ in infinitum ferè diluta, dilutiùs quidem rubet, nunquam tamen flaveſcit: uti nec recentis ſanguinis guttula, millecuplo aquæ tepidæ permixta, in flavedinem diducitur, ſed rubella manet. An ergò rubor ejus flavedini addenſatæ tribuendus? Vix credibile.

342. Eadem, aquæ intermiſta, cum hac per poros lintei trajecta (339), quamprimùm igne acta bullit, ſeceſſum molitur, inque floccos pallidè rubentes co-

acta, colo separata, aquam rubore carentem reddit. Quippè serum ex parte, una cum rubrâ sanguinis portione, vi aquæ ablutum, calore in albidos floccos coagulatum, dum deserit aquam, secum trahit inviscatam simul rubedinem, alboque & rubro permixtis pulticulam pallidiorem nasci oportet. Non igitur rectè dixeris, rubrum aquâ verè solutum fuisse. Imò fugit aquam, nec, nisi interventu seri, per eam diffusum manet, illo vi coaguli secedente & ipsum secedit.

343. Puls rubella (342), leni calore siccata, massam dat atrorubram, friabilem, igne majore liquescentem, ardentem, quæ Chemico apparatu explorata magnam vim olei, ac tantillùm terræ ferruginosæ, promit. Naturam igitur resinæ habet.

344. Undè liquet, dari in sanguine, præter spiritum (335), triplicem materiem contrectabilem, serum, rubrum & fibram. In sero aqua prævalet; in rubro phlogiston; in fibrâ terra. Priori fluiditas debetur; alteri rubor; posteriori crassities. Adeò autem inter sese discrepant ut motu vitali quidem æquabiliter permixta conserventur, intimè tamen cohærescere, ac chemicè soluta esse dici non possit.

345. Nonne igitur magna est sanguinis cum lacte similitudo? Major certè, quàm cum alio quovis nostro humore. Compara cum sero lactis serum sangui-

nis, cum cremore rubrum, cum caſeo fibram! Multa invenies utrinque communia, ſive materiem ſpectes, ſive cohæſionem & ſeceſſum (330, 331.). Ut fortè non ineptè lac ſanguinem album, ſanguinem lac rubrum appellaveris. Diſparitatem, quæ lac inter & ſanguinem obtinet, utcunque explicant vires circulationis, preſſionis in canalibus, caloris, aëris, conjunctæ, quibus ſal aceſcens in alcaleſcentem, fermentabile in putreſcibile mutatur, phlogiſton magis evolvitur, terra denſatur.

346. Rubra hinc materies quæ in ſanguine præcipua habetur, non eſt niſi oleum ejus nativum, tenuiſſimè diviſum, intertritum reliquis particulis, nec tamen vi ſaponaceâ ita ſolutum, ut non cum aqueo liquore divortium faciat, quamprimùm remittens calor & motus miſcere deſierunt.

347. Ita tandem conſtat, quid de naturâ & ortu globorum, quos microſcopium in maſsâ ſanguineâ detegit, ſentiendum ſit. Rubræ hi portioni proprii non ſanè ſunt, niſi oleum, quod cum aquoſo latice permiſtum ſubactumque, pro mutuo inter has materias diſſidio, ſeſe in ſphærulas colligit, interfluente inimicâ aquâ ſeparatas, &, ne confluere queant, impeditas. Indè in lacte etiam viſuntur, & qualicunque oleo cum aquâ agitato perduci facilè poſſunt: nec torno Mechanico

Mechanico opus eſt, ut rotundentur. Hinc & attentus videas molles eſſe, compreſſiles, figuram, cùm in vaſculis premuntur, mutare, cùm à preſſione liberantur, in globularem reſilire.

348. Nec obſtat, quæ prædicatur æqualis ſingulorum globorum moles eademque diameter. Limitatæ circulationis vires in infinitum uſque diſcerpere nequeunt particulas olei certâ vi inter ſe cohærentes. Dabitur ergò meta, ultra quam progredi nefas. Cur autem rei, quæ ipſa parùm firmo talo nititur, rationem anxiè quæramus?

349. Diviſibiles porrò eſſe in minores globulos, hoſque ſeparatos dilutiùs rubere, vix dubium eſt. At ſenarium eſſe numerum globorum minorum, ex quibus componuntur, in quos ſecedunt, incertum. Nihil autem minùs credibile, quam iſtâ ſeceſſione rubrum in ſerum mutari, hujuſve ſenos globulos inter ſe compactos globulum rubrum efficere. Repugnant experimenta (331, 341.) & diverſiſſima utriuſque materiæ natura (343 ad 347.)

350. Nec licet ex pondere ſpecifico materiæ rubræ majore, quam ſeri, aliquid pro hoc aſſerto (349.) concludere. Precariò enim illud aſſumitur; quum pars craſſamenti rubra nunquam ſincera obtineri queat (342.).

351. Integrum ergò fuerit Phyſiolo-

gis, pro lubitu, id genus ſpeculationibus indulgere: at Pathologis nihil indè bonæ frugis.

352. Ex datâ ſanguinis analyſi intelligere eſt, quibuſnam vitiis obnoxius eſſe poſſit, ſive partes ejus ſingulæ ſeorſim ſpectentur, ſive ut unà junctæ univerſam maſſam conſtituunt.

353. Veroſimile eſt dari certam aliquam trium ſanguinis partium (344.) proportionem mutuam, quæ ſanitati perfectæ maximè conveniat. Nec credendum tamen adeò hanc eſſe neceſſariam, ut quicunque ab eâ receſſus impunè ferri nequeant. Quotidiana potiùs vel in ſaniſſimis quoque videtur innoxiè fieri poſſe mutatio. Quin & temperamentorum, ſexûum, ætatum, &c. diverſitas non eamdem in omni homine ponit, aut poſtulat. Vitium itaque demùm fuerit, ſi major eſt receſſus idemque à ſingulari ſui hominis conſtitutione multùm alienus.

354. Enormis ſeri abundantia aquam in ſanguine auget; undè aquoſa tenuitas (288.): morbique ex colluvie ſeroſâ oriundi.

355. Exſuperans fibra denſitatem inducere debet, tenacitatem, immeabilitatem, lentum circuitum, obſtructiones, &c. Vid. (284, 285.)

356. Rubræ portionis exceſſus, cùm phlogiſton in ſanguine abundans notet, quâvis occaſione nociva caloris augmen-

ta, immodicas expansiones, inflammationes, &c. creat.

357. Hi excessus tam moderati, ut sanitatis munia non turbent, utcunque explicant diversam sanguinis crasin, quæ in diversis temperamentis occurrit. Prior enim (354.) Phlegmatico, alter (355.) Melancholico, tertius (356.) Cholerico proprius est, Sanguineo nullus.

358. Majoris momenti vitia sunt, quæ ad singularum sanguinis partium qualitates pertinent: quamquam negari nequit, plura fortè nos latere; quum Physiologia humorum multis etiamnum defectibus laboret.

359. In sero quidem excedere aqua potest, ut justò minùs tardiùsque igne concrescat (338.): quod vitium simile prioribus (287, 354.) iisdem quoque causis nascitur, eosdemque hinc effectus Producit.

360. Est & ubi muci inertis copia in eodem crescit: quo fit, ut reliqui humores indè secreti inviscentur tenacitate antè expositâ (283.)

361. Vim concrescendi quoque augeri in hoc latice frequens est, & eo quidem gradu, ut stagnans ac frigescens, citò, more fibræ (340.) creat, inque hanc veluti mutatus dici possit. Hæc diathesis inflammatoria, quam paulò post inter morbos fibræ sanguinis exponemus.

362. Salinæ materiæ sive propriæ, sive

alienæ, ſuperpondio ſerum præcipuè inficitur: pollet enim & amicâ ſalibus aquâ, & inviſcante muco, cumque iis quæ à foris in maſſam humorum ſubvehuntur, proximum alit commercium. Pleraque ideò acria hic ſedem figunt, hocque quaſi vehiculo per corporis partes ſeſe diffundunt (307 ad 317.)

363. Purpura ſanguinis (341.) juſto pallidior, loturæ carnium ſimilis, ex defectu naſcitur materiæ rubræ, compactione hujus minore, phlogiſto non ſat exaltato, per mucum acidum, aliave peregrina immixta ſuppreſſo. Undè comitari ſolet vitia (283, 287. 307.), eaſdemque cauſas agnoſcit, nec diſpares effectus producit. Quandoquè & corruptioni debetur.

364. Rubor floridior inducitur motu, attritu, attenuatione, permixtione cum ſero, nimiis. Hinc circulationem auctam, calorem intenſiorem, ſalinæ materiæ (315, 316.) abundantiam ſequitur. Eſt autem ferè diſſolutior hic ſanguis, frigore tardius aut vix concreſcens, phlogiſto nimis evoluto facilè exardeſcens, ad elapſum è vaſculis, errores loci, phlogoſes proclivis.

365. Nigreſcens color oritur, ſi terra exſuperat, aut infixo acido ſtiptica eſt, aut ubi craſin ſanguinis corrumpunt aliena intermixta ex vitiato chylo, retentis excrementis, miaſmate, contagio, ve-

neno, tabo putrido, rancido, ulceroſo, gangrænoſo, cancroſo, &c. intromiſſis. Varium hinc acre comes eſt, & major alias ſpiſſitudo, alias diſſolutio; quæ diverſitas proindè & multiplex malorum genus poſt ſe trahit.

366. Fibra ſanguinis (346.) niſu ad concreſcendum minore peccat, quo fit, ut tardiùs, aut vix à ſero ſecedat, nullamque, aut laxiorem juſtò formet inſulam, quæ nec rubros globulos ritè coactos ſibique adunatos habeat. Fibroſæ materiæ paucitas, compactio minor, aquoſa aut mucoſa inundatio (83, 287), attenuatio nimia per motum, calorem, ſales ſolventes, aliosve ſtimulos aut fermenta (365) corrumpentia, conſumtio ob defectum neceſſariæ per alimenta reparationis, &c. id vitium producunt. Sanguis hinc diſſolutior noxas infert (287, 288).

367. Contrarium fibræ vitium, nimia cohærentia, aut ponit ſimpliciter auctam hujus ad ſerum proportionem (355), tota hinc maſſa ſanguinis quandoquè in grumum coëunte: aut vim concreſcendi intenſiorem, quâ & celerior fit per quietem ac frigus concretio, eademque longè tenacior; ita ut corium denſum, non rubrum, ſed albidum, flaveſcens, quandoquè vireſcens, liveſcens, variâ craſſitie, citò innaſcatur ſummitati inſulæ, hæcque etiam longè compactior, ora ob corii contractionem retorta, ſæpè in ſcu-

tellam excavetur, circumfluente ſero copioſiore. Hæc cruſta phlogiſtica, diatheſis inflammatoria, corium pleuriticum audit. Quum verò & fibræ ablutæ (340), & ſero igne concreto (338), ſimillima ſit materies, credibile eſt naſci, cum fibra in ſyſtemate circulationis nimium denſatur, ſerique portio major, totusve latex, continuatâ denſatione, in fibram convertitur ſpontè, ſtatim concreſcentem (361): ut adeò ad eam conſtituendam nec pinguedine, nec muco arteriarum, ſuccis multùm diverſis, opus eſſe videatur, nec ſolâ etiam aquæ diſſipatio ſemper ſufficere. Docet certè obſervatio, iisdem potentiis, quæ ſanam ſanguini fibram ingenerant, quoquo modo intenſioribus id vitium induci. Auctior hinc circulatio, motus febriles, æſtus, vaſorum anguſtia, compreſſio, exercitia corporis nimia, terreorum, adſtringentium calefacientium, ſpirituoſorum abuſus quotidianæ hujus denſitatis cauſæ fiunt. Mala autem, quæ indè oriuntur, plurima ex dictis (285, 355) patent; ſi addideris, refractarium hoc gluten, aquoſis vix ſolubile, comite plerumquè febre circumactum, calore etiam magis compingi, aut non niſi corruptum deniquè reſolvi (366), hinc Naturæ viribus ægrè domabile reddi.

368. His verò (353, ad 368) ritè intellectis, haud difficile eſt rationem in-

venire reliquarum affectionum, quibus massæ circulantis qualitates pervertuntur, quousque reverà obtinent ac fructuosè indagari possunt; densitatis puta, gravitatis, elasticitatis, divisibilitatis, &c. ultrâ modum auctæ aut imminutæ. Et multæ forsan aliæ hic dantur aberrationes, quas tamen cum conjecturâ modò assequamur, non est, cur nos morentur.

Succorum secretorum Vitia.

369. Ex uno sanguine per universum corpus distributo multos in diversis partibus succos artificio admirabili secedere, singulosque, ut inter sese & a sanguine differunt, ita diversis quoque œconomiæ humanæ usibus destinatos esse, Physiologia demonstrat; etiamsi modum, quo sua cuique crasis peculiaris constituatur, haud planè assequitur.

370. Igitur & communia quidem ex communi fonte, undè dimanant, vitia trahent, quæ tamen pro discrepante cujusvis indole aliquid singulare habeant, aliaque & alia mala inferant: & privata quoque jam secretis evenire poterunt, quæ non admodùm in aliis occurrant. Merentur adeò speciatim expendi.

371. Humores aqueo-salini, quo lympham igne non concrescentem, atque hinc secreta menstrua primæ digestionis, tum excrementa aquosa, &c. refero,

præter tenuitatem (287), ſpiſſitudinem mucoſam (283), & varias acritates (307 ad 317), hoc ſingulare præ ceteris habent ut nimis facilè terreas moleculas, interventu ſalis per aquam ſolutas, ſecedere ſinant, hisque datâ opportunitate adunatis calculoſa concrementa, multimodis nociva, deponant (320).

372. His quidem valdè diſpar, ſingulari mixtione ac natura humor, bilis, eidem tamen & vitio (371) obnoxia eſt. Sed & inertiam patitur amurcoſam, mucoſam, aqueam, magno actionum naturalium detrimento. Præſertim verò alienis ſalibus imbuta, aut ſtagnatione, æſtu, motu vehemente, aut inordinato, corrupta, diverſas contrahit acrimoniæ ſpecies gradusque, & his conſentaneas colorum mutationes, flavedine nativâ in vitellinum, porraceum, æruginoſum, iſatoden, atrum denique colorem abeunte. Undè totidem vitiatæ bilis ſpecies, unà cum ſuis effectibus a Veteribus ſedulò notatæ, enaſcuntur.

373. Succus mucoſus (278), ingenti copiâ, nec minore commodo, per partes corporis diffuſus, præter communia conſiſtentiæ vitia (282, 286), & naturali ſuo lentore, & ſtagnatione, acrimoniis maximè patet, quæ ejus glutine inviſcatæ difficillimè extergentur. Undè, quas Veteres memorant, pituita ſalſa, acida, vitrea præ aluminosâ acerbitate dira tor-

mina cum ſenſu frigoris in tranſitu per inteſtina inferens, quin & gypſea plure terrâ onuſta (320), intelliguntur. Nec infrequens eſt, virus contagioſum in muco nidulari, taboque ſic multiplicato ſolidis infeſtum, latè ſerpere.

374. De ſuccis pinguibus idem dicendum; ut qui naturâ quoque lenti, inque laxâ celluloſæ telâ reſtagnantes, nec aquoſo humore ſolubiles, quæ ſemel ſuſcepere, heterogenea, acria, virulenta, tenaciter ſibi illigant, menſtruorum & circulationis viribus ſubducunt, fovent, ſuppeditato velut pabulo augent ægerrimè extricanda.

375. Propria pinguedini corruptio, rancor, hic maximè notabilis; quum ſemel ſuſceptus vix emendari queat, ac virtute quaſi fermentali ſeſe propagans, peſſima acrimonia, quæcunque tangit, rodens urensque, vel ipſis etiam oſſibus cariem inferat. Ingeſta (328), humorum putredo (312), intenſior circulatio & calor, ſtagnatio, contagia & venena ſeptica, hoc malum inducunt.

376. Naſcuntur in pingui quoque conſiſtentiæ vitia. Etenim ſecundum naturam non mero oleo, ſed aliquâ etiam parte muci (373) conſtat. Hujus igitur ſi proportio ſuis ex cauſis (283) ultra modum augetur, liquidior juſtò adeps celluloſam tumore inerte, non elaſtico diſtendit, ea-

demque aquæ magis amica hanc ex humoribus præterfluentibus attrahit, retinet, ſic leucophlegmatiam, hydropem αναϛαρκα, œdema, &c. producit. Abit & contra in ſevum æquo durius, cum exſuperante terrâ, hacve acore auſtero ſtypticâ (284, 310, 326), infarcitur. Undè panniculi adipoſi indurationes, ſteatomata, tubercula, mole, formà, duritie, degeneratione multùm diverſa.

377. Ex his utcunque intelligi poſſunt morboſæ affectiones ſuccorum, qui ex muci ac pinguedinis confluxione nati ſimilitudinem gummi-reſinæ vegetabilis præ ſe ferunt. Reducuntur quippè ad ſpiſſum, tenue, acre deniquè varium.

378. Inter ſuccos nutritioni deſtinatos Lac ſua quoque peculiaria vitia habet, quæ cum Chylo potiſſimùm debeantur, ex dictis (323 ad 331) ſpontè patent.

379. Gelatina firmas partes nutriens, ex craſſamento ſeri (338) & fibrâ ſanguinis (340) naſcens, aut abundante, aquâ nimis diluitur (287), aut obruitur inertis muci copiâ (283, 329), aut variâ inficitur acrimoniâ. Undè replendo magis infirmat, quàm roborat, aut rodendo etiam deſtruit. Salino-terreum hic abundans, ſeceſſione nimis facili (320), incruſtationes partium atque indurationes calculoſas, oſſeas, producit.

380. Liquor genitalis, ſin moleculis animatis, at virtute perquam ſingularis,

an, præter communes affectiones, privam ſibi contrahit acrimoniam, quâ ſalacitatem inducat? An inertiam, ſterilitatis matrem? An ſuo modo degenerans monſtra parit? In re obſcurâ nihil pronunciandum, donec plenior lux ex Phyſiologiâ affulſerit.

381. Eadem circumſpectio præterire etiam jubet, quæcunque de vitiis fluidi vitalis (187) proferri ſolent; quum conjecturis tantùm nixa, nec ſolidam Pathologo ſcientiam pariant, certum in praxi uſum præſtent.

382. Et quidem ex plurimis paucæ ſunt ſingularium humorum affectiones morboſæ, quas utcunque cognoſcere datur. Credibile eſt innumeras ſupereſſe nunquam plenè detegendas; maximè ſi quæ in ſingulo quovis homine, pro ἰδιοσυγκρασίας diverſitate, quilibet humor propria ſibi, in ſimili humore alius hominis non adeò reperiunda, etiam in ſtatu ſano, habere poſſit, ſpectaveris, certus non omnem corporum humanorum diſcrepantiam Medicam ſola partium firmarum pro ſuis dotibus diſſimilitudine abſolvi, ſed fluida quoque ſuam unà ſymbolam conferre. Quum tamen haud aliter nobis innoteſcant, niſi ſingularium quorumdam effectuum apparitione, quorum veras cauſas in tantâ poſſibilium multitudine aſſignare non licet; tacere ſatius fuerit,

quam, quæ ſcientia comprehendi nequeunt, conjecturis proſequi.

Morbi humorum relativi.

383. PRÆCIPUUM œconomiæ humanæ fundamentum in mutuâ ſolidi fluidique actione, ſuis limitatâ legibus, poſitum eſſe Phyſiologia demonſtrat. Datur ergò in ſanitate harmonica quædam inter duo agentia proportio, quâ, ne alterum alteri enormiter prævaleat, caveatur. Docet etiam ipſa humorum multiplex diverſitas & non promiſcua ſingulorum diſtributio, non quemvis cuivis aut parti, aut uſui, appropriatum eſſe. Itaque, tametſi craſis vitio careant, peccare tamen & copiâ, & loco, & motu ita poſſunt, ut perturbatis indè ſolidorum muniis functionum integritas lædatur (266.). Quia verò morborum qui ex hoc fonte oriuntur idea neceſſariam ad ſolida relationem includit (268.), haud immeritò relativi dicuntur.

Quantitas humorum vitiata.

384. PROPORTIO laudabilis fluidorum ad partes firmas non tam exactè ad pondus determinata eſt, ut quivis exceſſus aut defectus morbum inferat. Latitudo ſanitatis, quæ ætates, ſexus, temperamenta comprehendit, his conſentaneas

quoque utriusque materiæ proportiones, etsi multùm discrepantes, includit. Nec aliter suam poterat adversùs perpetuas ambientium vicissitudines (6.) tueri constantiam sanitas. Maximum igitur & minimum, quod hic impunè fertur, difficulter discernas. Hoc minus, illo majus, illatis noxis se prodit.

385. Quod si universa humorum massa, qualitatis vitio cererùm carens, comparata ad firmas partes, ultra modum exsuperat, ut turgens oneri sit turbetque functiones, hæc πολυχυμία dici potest: uti contrà nimia imminutio, ὀλιγοχυμία. Utriusque ideam dat status infantiæ ac senii naturalis. Undè etiam effectus intelliguntur. Originem autem declarat alienata ingestorum & egestorum ratio.

386. Intemperies humida, potiùs ad cacochymias referenda (287, 354, 359.), ponit aquosi laticis copiam fluida ac solida inundantem, hinc immodicam aquæ in sero, hujusque ad crassamentum sanguinis proportionem. Causæ adeò effectusque ejus ex locis citatis facilè intelliguntur. Quin & oppositi vitii, intemperiei siccæ, idea hinc clarescit.

387. Notari præcipuè hoc loco meretur plethora, plenitudo, multitudo, quæ dicitur boni sanguinis ea abundantia, quam systema circulationis absque periculo sanitatis ferre nequeat. Dari id genus superpondii ut omni tempore docuit

obſervatio, ita ex ritè intellecto humorum circuitu manifeſtè ſequitur. Nec certè audiendi, qui rem tanti momenti ficulneis argumentis explodere vani aggrediuntur. Quum verò vitium proportionis ſit, hæcque diverſimodè ſpectari queat, diverſas quoque in ſpecies id partiri licet.

388. Habetur hinc primò plethora ad molem, quæ & vera dicitur, & abſoluta, ponitque molem ſanguinis reapsè ita exuberantem, ut partibus continentibus præ nimiâ diſtenſione incommodet. Hæc propriè πολυαιμία, veterum plethora ad vaſa. Cùm in temperamenta incidit mollioris habitûs, hic ſanguine undequaquè perfuſus intensè rubet ac turget: in ſtrictioribus contra corporibus vaſa majora diſtenduntur, venæque præ arteriis laxiores ultrà modum tumeſcunt. Undè recentiorum plethora ad habitum & ad vaſa vel venas intelligitur. Eam inducit vigor ſanitatis ſub vitæ genere lautiore, otioſo, ſecuro, quo robuſta viſcera plus generant chyli ſanguiniſque laudabilis, quàm nutritio ac excretiones neceſſariæ ſibi poſtulant.

389. Huic affinis altera plethora ad ſpatium dicenda, quia ex imminutâ ſyſtematis circulatorii capacitate oritur, quantitate ſanguinis haud pariter imminutâ. Nimirùm nec mole, nec volumine, auctus ſanguis modum tamen excedit, ſi, quo contineri debet, ſpatium

contrahitur. Respectivam ideò vocant, ut cujus origo tota debeatur firmis partibus, aut nimiùm constrictis (195, 209, 5.) in terrore, accessu febrili, frigore magno, subito, &c. aut his ipsis rigiditate (164.), exsiccatione, coalitu (209, 6.), non cedentibus, imperviis, aut denique mutilatis.

390. Est & plenitudo ad volumen, apparens quoque & spuria dicta, quæ aucto rarefacti sanguinis volumine molem veluti auctam mentitur; quanquam hujus nulla est exsuperantia. Quum enim capacitas canalium haud eodem gradu unà dilatetur, expansus humor, quo ante modicè repleti fuerant, majus spatium affectando haud aliter, quàm vera plethora (388.) turgefacit. Ingens calor ab aëre, foco, balneo, cibis, potibus, medicamentis, venenis, febribus ardentibus, inflammatoriis, exercitatione, animi pathemate, frictione, &c. in corpore concitatus, magna & subita pressionis atmosphæræ imminutio, motus intestini humorum ob aliena intermista singulares, &c. huic vitio ansam dare solent. Certiùs autem nascitur, sicubi & irritabilitas (190.) accesserit, aut seminium dederit sanguinis discrasia ad rarescendum pronior (356, 364.), aut liquatæ pinguedinis, quam calor valdè expandit, copia in massam circulantem recepta.

391. Constare hinc potest, quid de

plethorâ ad vires, veteribus memoratâ, ſentiendum? Malè hanc neotericorum nonnulli, ut fictam explodunt; cùm reapsè & multiplici quidem ſpecie notabilis occurrat. Dicatur ergo ea ſanguinis abundantia, cui ferendæ regundæque vires naturæ non ſufficiant, hinc onere gravatæ opprimantur. Plenitudo quævis (388, 389, 390) ad ſummum progreſſa, nec maturè levata, etiam in robuſtis, ſarcina demùm fit viribus major, quæ ſpontaneam laſſitudinem, ad motus torporem, ſenſumque gravitatis inducat. In debilibus (159.) exiguum quoque ſanguinis ſuperpondium, valentiori facilè tolerandum, ſuperatis canalium viribus incommodat, & congeſtione, oppletione, eruptione gravat (203, 204). Naturis irritabilibus (190.) levis humorum exceſſus pro ſtimulo eſt, cujus dum ſentiunt moleſtiam, in motus inordinatos ruunt, ut amoliantur, & ſemetipſas, prodactis incaſsùm viribus, fatigant. Conſuetudo denique mittendi ſanguinis, naturalis, artificialis, uti reparandæ jacturæ ſtudium indit, ita reparatæ creat intolerantiam, cui moles aliter haud gravatura oneri eſt. An igitur plethora ad vires non datur?

392. Manifeſtum quoque eſt, poſſe plures plenitudinis ſpecies (388--391.) unà complicari, hiſque inſuper adjungi vitiatas humorum qualitates. Undè nonnullorum enchyma & cacochyma ple-

thora intelligitur. Commotam verò vocant, quæ turgens noxas infert, gravioresque minatur.

393. Inopia boni ſanguinis, quæ merum defectum, non item diſcraſiam, ponit, vix niſi ſubitâ, enormi evacuatione naſcitur, nec durare diù poteſt, quin vitium qualitatis ex proſtrato functionum vigore accedat. Hoc & illi jungitur, quam inedia creat. Tardiores humorum jacturæ, etiam prægrandes, ne κενεαγγείαν inducant, accommodatâ partium contractione (209, 5.) natura cavet. Morbo ſuperato exhauſtis appoſita nutritio citò ſuccurrit; alioqui in cacochymiam inclinant.

394. Obeſitas hujus etiam loci eſt, nec tamen cum plethorâ, quam ſæpè comitatur, aut ſequitur, confundenda. Notat enim ſanæ pinguedinis, partibus interfuſæ, exceſſum qui functionibus obſtat. Sanitas quidem proportiones multùm diverſas hujus ſucci abſque notabili impedimento fert: at ſarcinâ tamen graviore, ſubitò auctâ, haud minùs quàm multo ſanguine, opprimitur. Iiſdem verò cauſis ferè naſcitur, quibus plethora (388.), huicque aut ſupervenit aut ſubſtituitur, cùm ex pleniore victu multùm quotidie laudabilis chyli in vaſa defertur, qui vegetâ circulatione nec diſſipari, nec in ſanguinem converti, nec nutritioni impendi omnis poſſit, hinc ſuum cremorem per

interstitia partium in laxam cellulosam deponat. Undè mollior corporis habitus, ætas infantilis & media, sexus sequior, eò inclinat. Materiem subministrat chylus blandus, multò abundans pingui, eodemque facilè secedente (331.). Elucescit hinc, cur partes singulares sæpè præ aliis hac multitudine graventur.

395. Defectus adipis, macies, vix eo gradu nascitur, ut morbosa dici possit, quin aliæ unà subsint affectiones, undè ut symptoma pendet, aut quarum consortio demùm nociva redditur. Acrimonia certè ut sæpissimè ipsa emaciat, ita comitem se facilè jungit; sive inopia chyli blandi, oleosi, sive immodica evacuatio, aut quovis modo facta dissipatio, pinguedinem consumat.

396. Reliquorum succorum excedens deficiensve copia, vel ad cacochymias (354 ad 368.) pertinet, vel inter causas morborum aut symptomata aptiorem locum invenit.

Fluida loco aberrantia.

397. QUANQUAM humorum non adeò stabilis est in corpore humano, ut partium firmarum, situs, nec certa semper quâ morantur sedes; habent tamen & suos sibi à naturâ constitutos canales, loculos, receptacula, cava, quibus tanquam cancellis contineantur, vehantur,

nec egredi ſine noxâ poſſint. Id quidem in ſuccis ſingularibus, iiſque qui in certis partibus collecti reſtagnant, manifeſtiſſimum. At verò nec illi quoque excipiuntur, qui magis univerſales, non interrupto motu circumacti, toto corpore oberrant: neque enim perindè eſt ad ſanitatem, quo genere vaſorum aut cavitatum ſanguis, ſerum, lympha, &c. ferantur.

398. Ex hac igitur contentorum ad continentia relatione claſſis exſurgit morborum valdè notabilium, qui, quod humores non ſuo ſed alieno loco ſint, œconomiam turbant, nec ideò malè errores loci appellantur, variaſque in ſpecies dividi poſſunt, quarum præcipuas nunc exponemus.

299. Error fluentium mihi dicitur, cum ſuccus corporis inquilinus, e ſuis in aliena vaſa delatus, hæc præter naturæ ordinem permeat, tanquam ſi propria ſibi forent, nullo tamen ceterum obſtructionis, effuſionis, excretionisve vitio accedente. Evenit hoc multoties in ſyſtemate circulationis, ubi motu accelerato, aucto colore, rarefiunt humores, vaſa laxantur, ampliantur, ut craſſior ſanguinis pars, ultra, quam decet, propulſa, in vaſculis juſtò minoribus, non ſuis, circumeat, errore quidem ut plurimùm innoxio, quandoquè tamen & periculoſo. Stagnans in cellulosâ pingue, ſubitò in vaſa rap-

tum; bilis ſuos limites egreſſa, inque ſanguinem diffuſa; urina, materies perſpirabilis, &c., retenta cum in maſſam circulantem regurgitant, exempla noxarum, quas id vitium infert, præbere poſſunt. Secretionum certè multifaria hinc perturbatio. An huc etiam retuleris materiæ morboſæ, alicubi ſtagnantis, receptionem in communes circuitus vias, aut ejuſdem permanentem cum humoribus circulantibus mixtionem, quum evacuari vel in parte aliquâ deponi debuiſſet?

400. Errorem impactorum voco, quandò liquor in canalem alienum delatus, nec permeare potens, impactus, cavitatem illius naturâ anguſtiorem obturat, ſibique & aliis deinceps appulſis tranſitum negat, vitio triplici aberrationis, ſtagnationis & obſtructionis (209, 1) concurrente; quanquam ſi continentia & contenta in ſe ſeorſim ſpectes, vix admodùm à ſtatu ſano mutata deprehendas. Naſcitur facilè ex errore priore (399), cum humor craſſior, in aliena protruſus vaſcula, quorum diametri in progreſſu naturaliter decreſcunt, aut ſuperveniente ſpaſmo (209, 5) minuuntur, negato tandem per anguſtias tranſitu ſiſtitur. Ex quo fonte multiplex porrò genus infarctûum, tumorum, metaſtaſium, inflammationum, &c., oriri poſſe haud difficulter perſpicitur.

401. Eſt & error excretorum memo-

randus, quo fit, ut humor in aliena vaſa propulſus, horum oſtiis elapſus, præter naturam e corpore ejiciatur. Ejus autem duæ ſpecies ſunt. Vel enim materies utilis, hinc retinenda, ſuis è vaſculis aberrans, in canales excretorios devecta, tanquam recrementum, exturbatur, diſpendio ſæpè irreparabili. Chyli, ſanguinis, ſeri, lymphæ, &c. excretiones per alvum, urinæ vias, cutim, &c. in variis alvi profluviis, diabete, mictu cruento, ſudatione nimiâ colliquante, id oſtendunt. Vel, quam Natura excretioni deſtinavit, materies ad aliud, non ſuum, delata emunctorium expurgatur, errore quidem tolerabiliore; ut qui boni humoris jacturam non inferat: at ſuis tamen & noxis aliundè infeſto; quum non cuivis excremento quodlibet emiſſarium indiſcriminatim conveniat. Bilis, urina, perſpirabile, fex alvina, ſanguis menſtruus, &c. ita quandoquè aberrant.

402. Huc etiam referatur error effuſorum, varietate multiplici peccans, quem latiore ſenſu ἐκχύμωσιν dicere liceat. Nimirum ſuis e vaſis effuſa materies tùm non è corpore elabitur, ſed partium interſtitiis recepta colligitur ac reſtagnat. Cujus quidem vitii permultæ ſunt ſpecies & longè plura etiam mala, quibus œconomiam infeſtàt.

403. Differentiam facit varia vaſorum emittentium affectio, quæ effluxui favet,

ἀναςόμωσις, διαπήδησις, διαίρεσις (203, 2, 3, 4, 207). Discrepant & cavitates recipientes, ut majores, minores, naturales aut vi factæ fuerint. Tela cellulosa, quæ partium interstitia undiquè replet, facilè distendenda, frequens in commodum effusis receptaculum præstat. Præcipuè tamen notanda est materiæ, quæ effunditur, diversitas; ut ex quâ totidem differentes morborum species, aliis atque aliis symptomatibus stipatæ enascuntur.

Sanguinis e suis vasis effusi errorem videas in sugillatione, aneurysmate spurio, exanthematibus, inflammatoriis tumoribus, hæmorragiis internis, &c. Nec diù fertur hæc stagnatio in humore tàm mutabili, quin coagulo (336), secessione (337), suppuratione, putredine, crasis vitietur.

Quum Lympha sanguinis effusa, in interstitiis solidorum vi distendente factis in membranâ cellulosâ habitus totius corporis, aut partium singularium, in cavis magnis parvisve accumulatur, pustulæ, bullæ, leucophlegmatia, hydrops ἀνασάρκα, ὑποσάρκα, abdominis, thoracis, capitis, scroti, partium internarum, œdema, &c. oriuntur.

Pingue, bilis, chylus, ceterique succi singulares hunc ubi errorem patiuntur, alia atque alia mala inducunt.

Humor corruptus, pus, ichor, sanies; materies morbosa, cruda, cocta, cum in

cavitates aut interstitia partium effunduntur, empyemata, abscessus, sinus, fistulas, ulcera, gangrænas, metastases salutares, noxias, &c. inferunt.

Quin & aër, ut suos in corpore canales habet, quos secundum naturam permeat, ita egressus indè si recipitur in aliena cava, aut in cellulosam, tumores aërii, elastici, oriuntur, plus minus, quandoquè per universum habitum expansi. Indè empneumatosis, emphysema, tympanias. Fieri etiam potest, ut latens in humoribus elastica materies, aëri similis, quacunque occasione exsoluta, recuperatâ elasticitate, seorsim sese congregans, locoque veluti errans, tumores expansione suâ flatuosos prioribus similes producat.

404. An & errorem nutrimenti statuere licet, sicubi moleculæ nutritiæ alienis partibus, quarum dissimilis est mixtio, apponuntur; ut justa solidi consistentia ac textura pervertatur, cute in callum cornuve, carne musculosâ in tendinem aut cellulosam, parte molli in cartilaginem, os, dentem, lapidem, aut osse retrò in massam molliorem degenerante? Haud sanè credibile est, singulas succi nutritii particulas ejusdem prorsùs esse mixtionis (138), &, cujuscunque fuerint, quibuslibet solidis nutriendis indiscriminatim quadrare (146, 147). Nec constat Naturæ humanæ datam esse potestatem, mutatâ elementorum proportione, mixtio-

nes quasvis ex quibusvis pro lubitu fabricandi. Quodsi igitur materies nutriens, ceterùm sana, errorem loci patitur, viciatâ indè assimilatione, substantia partium mirificè alienari eâ de causâ posse videtur.

405. Denique & secretorum error haud infrequenter obtinet; at qui cum priorum (399, ad 404) modo effectus ac sequela sit, singularem titulum vix meretur.

Motus vitia in humoribus.

406. CONSTAT humores nostri corporis & intestino suarum molecularum, & progressivo totius massæ motu secundum naturam cieri. Neutro carere sanitas potest, quæ tamen & moderatum utriusque gradum requirit, nec quosvis excessus defectusve, aut alienationes, impunè ferre potest.

407. Intestinus, qui ad fluiditatem pertinet, hujus quoque auctæ vel imminutæ rationem sequitur; hinc, quæ patitur, vitia ad nimiam tenuitatem aut tenacitatem referre, atque ex dictis (371 & seq) intelligere licet. Alias ejusdem species, quarum in mutandâ humorum crasi major ac singularior sit potentia, cùm in sanitate, tùm in morbis, excitari, multiplices liquorum ex uno sanguine nascentium discrepantiæ & plures etiam degeneratio-
nes

nes haud obscurè innuere videntur. Et credibile quidem est alienorum, quæ [illegible] pus subeunt, mixtionem cum humoribus, aut singulares in solidis vibrationes quâ-cunque occasione ortas, producendis id genus motibus multùm conferre : at difficile fuerit peculiare cujusvis horum ingenium ac determinatas undè singuli profluunt causas harumque agendi modos explanare. Chemicorum fermenta, sano sensu applicata, illustrant quidem, nec tamen solvunt quæstionem. Nec multò plus efficiunt, qui à variatis duntaxat solidorum motibus omnem efficaciæ hujus originem repetandam esse censent.

408. Manifestior alter humorum motus (406), quo per vasa vecti locum mutant, trifariam vitiari potest, auctâ nimirùm, aut imminutâ nimis velocitate, tùm directione abnormi.

409. Motus major debetur intentiori solidorum in fluida actioni. Hanc verò intendunt, quacunque vel vires illorum motrices incitant, irritamenta multivaria (171, ad 181), sive directè in corpus, sive per mentem in corpus agentia; vel quæ resistentias ab humorum mole, spissitate, adhæsione, aut a carnalium rigiditate, angustiâ (209) &c objectas minuunt : cujusmodi plurima habentur. Nec minor numerus est effectûum, qui indè consequuntur, quique ob mirabilem œconomiæ humanæ consensum suas vicissim cau-

ſas ſæpè producunt, augent, multiplicant. Generaliorum præcipui ſunt ſolidorum a fluidis nimio impetu actis major irritatio, agitatio; hinc attritus validior, caloris augmentum; rarefactio humorum; ſubtiliorum diſſipatio; craſſamenti inſpiſſatio; reſolutio putris; blandiorum acritas; acrium exacerbatio; canalium expanſio, ruptura; humorum aberratio omnigena (399, ad 405), &, quæ porrò ex his ſequi poſſunt, innumera acuti præſertim generis mala. Utitur tamen & Natura quam frequentiſſimè hoc ipſo exceſſu, ut remedio efficaci, quo cruda ſubigat, noxia corrigat, expellat, acria mitiget, coacta ſolvat, obſtructa reſeret, aliaque plurima in corporis ſui ſalutem moliatur (99).

410. Ex oppoſitis cauſis naſcens humorum tarditas hinc intelligitur, quæ cum decreſcente per varios gradus ſolidorum ac fluidorum mutuâ actione ad quietem tendat, ipsâ vi vitali torpente (196, 198, 5) functionibus omnibus languorem inducit, multas ſuſpendit aut planè delet. Undè morborum chronicorum origo multiplex, intractabile ingenium & difficillima ob proſtratas Naturæ vires ſanatio.

411. In ſtatu ſano quælibet corporis pars ſuum accipit humorum demenſum, ſive maſſæ ſpectes copiam, ſive motus quo fluit quantitatem. Nec moles adeò partium hanc portionem determinat, ſed

naturæ functionisque, cui destinantur, diversitas. Itaque tametsi levior quilibet excessus, defectusve haud illicò lædit, gravior tamen diùque durans noxas parit. Nimius certè affluxus impulsu enormi aut vasa irritat, in motus fortiores ciet (170, 195); undè attritus, calor, transfluxus intensior, attractio novi humoris uberior, revulsio ab aliis partibus, harúm depletio, & similia: aut vim parietibus insuperabilem infert; undè dilatatio, ἀναστόμωσις, διαπήδησις, διαίρεσις (203) & quæ ex his sequuntur, infinita (207). His contraria mala deficiens influxio producit. Nec difficile est ex dictis (409) utriusque immoderationis causas eruere; ut quæ in perversa virium motricium & resistentiarum ratione potissimùm quæri debeant.

412. Quos porrò Natura habet, motus humorum magis determinati, ad circuitum, secretionem, excretionem, effusionem in cava corporis, resorptionem ex his, &c. pertinentes, ita pendent a prioribus (406), ut indè, tanquam effectus ex suis causis, profluant, adeòque & aberrationes quas patiuntur, tanquam symptomata (90), quæ horum vitiis superveniant, spectari, neque hoc loco seorsim exponi debeant.

Morbi compositi.

413. Atque hæc summa est affectionum simpliciorum (125 ad 412): quæ cum

perrarò solitariæ Medico tractandæ offerantur, (123) pro multivariâ suâ combinatione, quâ demùm in veros morbos abeunt, cum maximè considerari merentur.

414. Morbus compositus dicitur is, ad quem constituendum diversæ affectiones simplices ita concurrunt, ut unum faciant. Hic ergò tot partes habet, quot affectionum simplicium confluxu nascitur; in has resolvitur; his demùm intellectis & ipse intelligitur: nec harum ulla tolli mutarive potest, quin morbi, quem componunt, natura quoque alienetur.

415. Undè generatim quidem triplex hic locum habet compositio, prout aut solidorum, aut fluidorum, diversa vitia inter sese, aut hæc cum illis unà confluunt. At utriusque generis tam multæ porrò dantur species, ut possibilium combinationum numerum inire, exque singulis nascentes morbos ordinatè exponere vix liceat.

416. Naturæ prætereà morborum nondùm satis liquido demonstratæ sunt (44). Superest hic plurima disceptandi ac dissentiendi materies; undè difficulter sese expedire valeat, qui doctrinâ syntheticâ uti velit.

417. Rectiùs idcircò ex parte status morbosi manifestiore, quæ in sensus incurrit (45, 86, 88), ordo desumitur pertractandæ huic materiæ appositus. Sic

characteres certi, quibus & conveniunt inter ſeſe, & diſcrepant diverſi morbi, horumque claſſes, genera ac ſpecies, legitimâ methodo conſtitui poſſunt; ut dignotio in praxi facilior reddatur, & confuſio ac litigandi occaſio evitetur. Morbi itaque compoſiti ſpectantur potiùs, ut totidem diverſæ ſymptomatum concurſiones, ac, pro more Syſtematicorum, ad Pathologiæ ſpecialis eam ſectionem, quæ de Symptomatibus ſingulatim agit, commodè relegantur.

418. Accidentariæ quoque morborum differentiæ (121), quanquam proximè ſubjungi eſſentialibus ſolent, hoc loco tamen cum plenè intelligi nequeant, infra demùm aptiùs enarrabuntur. De principiis itaque ac fontibus, undè morbi promanant (74 ac 79), ſpeciatim nunc dicendum eſt.

De Potentiis nocentibus (76).

419. Quum morbi in C. H. poſſibiles tantoperè inter ſeſe naturâ diſcrepent, vires quoque potentiarum, quibus oriuntur (63) diverſiſſimas eſſe oportet. Merentur adeò ſeorſim ſingulæ exponi, ut quam efficere quælibet mutationem poſſit, compendio invenire liceat, cum opus eſt (71, 79).

420. Triplex quidem fons eſt, undè potentiæ nocivæ nobis proveniunt; uti

totuplici virium genere legitimè conspirante sani servamur (7.). Mens, corpus, res externæ, suas hic singulas partes habent (4, 5, 6.). Nec multùm refert utrum hâc ipsâ utaris in pertractando divisione, an cum aliis numerum præferas quaternarium aut senarium, vel cum PITCARNIO potiùs dichotomiam malis, atque omnia reducas ad aliorum actionem in hominem, hominisque actionem in semetipsum. Quæcunque huc pertinent, vocari Medicis solent res non naturales, quasi tu dicas res medias, quæ ex se, nec secundùm, nec contra naturam sint (2.), nec salubres, nec noxiæ, at usu vel abusu tales fieri queant. Hæc vocis technicæ ambiguitas facilè expedienda neminem morari debet (3.).

421. Agunt autem ista omnia (420.) utroque & generalium & singularium virium genere. Juvabit itaque Mechanicis, Physicis, Chemicis, Medicis uti demonstratis ad eruendos intelligendosque quos producunt effectus.

De nocivis Atmosphæræ potestatibus.

422. FLUIDUM aërium, quo viventes circumfundimur, quod respiramus, deglutimus, amplissimæ corporis nostri superficiei externæ, internæ, pepetuò contiguum est. Debet ergò pro virium qualitatumque suarum diversitate multimo-

dis nos adficere ; maximè quum tot tantisque vicissitudinibus obnoxium esse Physici ostendant.

423. Aër calidus, quà ambit aut penetrat, corpora ad suum gradum calefacit ; rarefacit ; particulas, quibus constant, in mutuâ cohæsione relaxat ; in motus intestinos ciet ; quâ volatiles sunt, dissipat ; vires motrices insitas ad agendum concitat ; fermentationem, putredinem ciet ac promovet.

424. Ex his (423.) intelligitur, quænam evenire homini debeant, qui æstui aëris nimio diù exponitur.

1. Pro intensiore medii ambientis calore, quo, non suo, corpus calescit, caloris nativi imminutio, extinctio, extranei substitutio.

2. Ex rarefactione augmentum voluminis, & majus quidem in fluidis, quàm in solidis ; undè plenitudo vasorum & turgor (390.), & multiplex humorum aberratio (399 & seq.).

3. Ob relaxatam cohæsionem debilitas solidorum (157.) spongiosus carnium contextus, articulorum infirmitas, laxum, iners, flexile (ibid.).

4. Ob eamdem rationem humorum spissiorum tenuatio, inertium agitatio, motusque per vasa minùs resistentia (2, 3.) liberior.

5. Vis vitalis (170, 194.) sensilior quidem & agilior, at robore, tenacitate,

hinc duratione minor, faciliùs in suis motibus turbanda, brevi fervore torpens, deficiens.

6. Humorum pars tenuior, volatilis, spirituosa, aquosa, de poris superficiei corporis externæ, internæ, aëri expositæ, dissipatur. Undè defectus subtiliorum, crassamenti inspissatio (274, 275, 284.), immeabilitas, diathesis atrabilaria, inflammatoria, solidi exsiccatio, vasculorum obstructio, &c.

7. Salinæ, oleosæ, materiæ agitatio major, attenuatio, evolutio, ad putredinem & rancorem dispositio, alcalescens, amarum, adustum, fœtidum, flavum, fuscum, nigricans, inducit, atque hinc oriundas febres biliosas, putridas, ardentes, malignas, morbosque acutos, multivariâ functionum generis nervosi læsione stipatos.

8. Ea, quæ primis viis continentur, sicubi ad fermentandum, aut putrescendum prona fuerint, æstuoso aëre tantò citiùs in hos motus concitantur, ac ructus, inflationes, dolores, spasmos ventriculi & intestinorum, anxietates, vomitum, choleras, diarrhœas, dysenterias, &c. producunt.

9. Pars corporis singularis, præ ceteris nimiùm excalefacta, æquabilem circuitum turbat, humores ad se trahit, rarefactos in aliena vascula admittit, irritatâ vi vitali inordinatas suarum fibrarum

agitationes concipit : indè infarctus, dolores, rubores, erysipelas, inflammatio, phrenitis, ophthalmia, angina, peripneumonia, &c.

425. Manifestum itaque est calorem atmosphæræ prodesse quidem corporibus senilibus, torpidis, frigidis, mucosis; colluvie serosâ obrutis, inopiâ humorum laborantibus : at contrà vehementer nocere plethoricis, obesis, biliosis, calidis, siccis, in hæmorrhagias pronis, irritabilibus, cibo animali potuique spirituoso deditis, multisque cacochymicis; præcipuè autem generi nervoso, pulmonibus, primis viis ac systemati bilioso infestum esse, harumque partium functiones multimodis turbare.

426. Atmosphæræ frigus corpora densat, in minus volumen redigit, fluida quidem eodem gradu magis, quàm solida, ad congelationem usque; solida rigefacit, magis elastica reddit; motus intestinos fluidorum minuit, suspendit; majore gradu aquam & liquores aquosos in glaciem vertit, quæ dum nascitur, rarescens, levior, majus affectat spatium, magnâque vi, quæ expansioni resistunt, obstacula amolitur : liquores non simplices, si congelascunt, pars à parte secedit, crasis totius mutatur, nec regelando semper restitui potest. quæ vasa succosque his contentos habent, molliores præcipuè vegetantium ac animantium partes

gelu constrictæ, si subito calore regelantur, irreparabilem contextus ac mixtionis dissolutionem passæ corrumpuntur.

427. Hæc (426.) generatim à Physicis demonstrata, si ad hominem applicentur, consequitur frigore intensiore.

1. Solida corporis contrahi, rigefieri, elatere augeri, fragiliora reddi (165, 3.), canalium cava arctari, hinc contentis spatium minui, resistentias crescere. Tantò autem major constrictio erit, quia sensus frigoris etiam stimulo agit in vim vitalem (171).

2. Humores cogi, inertes, immeabiles, ad stagnandum pronos reddi.

3. Mutari ergò rationem continentium ad contenta (424, 2. 426.), & ceteris paribus corpora succis exhausta deteriùs, quàm pleniora habere.

4. Robustis porrò ac motu animali valido utentibus mutuam inter solida ac fluida actionem, attritum, increscere, calorem internum augeri, circuitum, coctionem, attenuationem, dissipationem, & reparandæ per alimenta ingesta jacturæ necessitatem intendi, appetentiam acui, huicque, nisi maturè satisfiat, accedere debilitatem, animi deliquium & vel mortem ex fame subitaneam.

5. Debilibus contrà & quiescentibus, ob constricta vasa ac spissos humores, circulationis vigorem imminui, nativum calorem, vim vitalem decrescere, om-

nium fonctionum torporem induci, suppressis evacuationibus non defæcari humores, indè acre mucum, aquam, augeri, ſcorbutum, morbos articulares, leucophlegmatiam, hydropes naſci: obrui præthereà nimiâ humorum copiâ partes interiores, cùm ad ſuperficiem corporis aëri expoſitam reſiſtentiæ ob frigus ultra modum creſcunt (411.); hinc cordis, pulmonum ac encephali functiones præcipuè impediri: penetrante autem introrsùm gelu inſuperabili omnem ſuſpendi motum, & vel ſanguine in pulmonibus coacto, interceptâ reſpiratione, ſubitam inferri mortem, aut encephalo congelaſcente invincibilem naſci ſomnum, quo vita demùm exſtinguatur.

6. Extremis corporis partibus, quæ minùs à frigore denſæ ſunt, contrahi vaſcula, ſpiſſari humores, occludi poros, ſupprimi perſpirationem; hinc livores, rubores, tumores, pruritus, perniones, fiſſuras, ulcera naſci; aut frigore glaciali penetratis, ſenſu motuque ſuffocato, gangrænam, ſphacelum, & ab imprudenti excalefactione putredinem (426.), loco ſanationis, induci.

7. Cavum narium, fauces, tracheam, quà ſpiritus meat, ſimilia pati, hinc gravedinem, coryzam, anginam, raucedinem, tuſſim, &c. creari.

8. Pulmones maximè, ut ampliſſimâ ſuperficie contactum ſpirati aëris liberè

admittunt, ſtringi, minùs perſpirare, pituitam accumulare, obſtrui, coacto ſanguine inflammari, exſiccari, ſuffocari. Undè anhelitus, tuſſis, catarrhus, mucus, pus, gangræna, ſphacelus, mors ſubita.

9. Malè præſertim affici & corpora & partes, in quibus vis vitæ minor ineſt, aut juſtò irritabilior, debilior humorum circuitus, caloris nativi languor, ſenſûum motûumque torpor, aut & nimia agilitas, fibroſi contextûs teneritudo, aut excedens rigiditas, humorum inopia, aut inertia aquoſa, glutinoſa, terreſtris, frigida, vappida.

428. Quibus perſpectis haud difficile eſt rationem reddere, cur frigidum inimicum oſſibus, dentibus, nervis, encephalo, ſpinali medullæ? Cur ſenibus, climati calidiori adſuetis? Cur ulceribus mordax, cutim obduret, dolorem qui pus non moveat producat, convulſiones, tetanos, nigrores, rigores, febri es concitet? Quin patet etiam, cur ſubitæ caloris ac frigoris permutationes inſuetis incautiſque adeò noceant, & quæ mala efficiant?

429. Aër humidus, multâ gravidus aquâ, elatere ac pondere ſuo minùs efficax, impreſſos motus receptaſque qualitates ſenſibiles ſuffocat magis, quàm propagat; minùs aptus novos vapores de corporibus, quæ ambit, recipere, abſor-

bere, dissipare, hæc potiùs humectat, humore insinuato replet, laxat, mollit, solvit, diluit; situm, putredinem, promovet, calore præsertim adjutus; frigidus simul difficiliùs calescit, ad sensum frigidior est.

430. Liquet adeò in atmosphærâ humidiore diù versanti.

1. Superficiem corporis minùs premi, canalium parietes hinc parte suæ fulturæ externæ privari, nec plenâ vi in contentos humores agere.

2. Humores inundante aquâ nimis dilui, colluviem ideò serosam nasci, & quæ indè sequuntur mala (287).

3. Solida humectata laxari, flacescere, inertia reddi.

4. Itaque circuitum vitalem in universum, trajectum sanguinis per pulmones, attritum, calorem, coctionem, nutritionem torpere, ac repleri quidem, non roborari corpus.

5. Supprimi perspirationem, præcipuè pulmonalem: undè augmentum colluviei serosæ (2.), infarctus vasorum pulmonalium, tussis, peripneumonia notha, excretio per sputa, urinas, alvum, copiosior aquosi laticis in cellulosâ & cavitatibus restagnatio, lentor, corruptio acris, prægravati corporis torpor, febris, rheumatismus, cachexia, &c.

6. Sensûum aciem obtundi, languere motum animalem, genus nervosum in-

firmari, vim vitalem minui (298, 3, 4.): undè omnium functionum inertia.

7. Humori junctum frigus si fuerit, modò memorata, etiam majore gradu nasci, difficiliùs superari, omnem ideò naturæ vigorem cadere.

8. Calor contrà magnus si accesserit, summam induci solidis laxitatem, aperiri poros, attrahi humores, attenuari, in alienâ vascula admitti, quâ datâ portâ erumpere, aut & retentos celerrimè ad putredinem disponi: undè habitûs externi distensio, sudatio enormis, interiorum inanitio, virium lapsus, morbi putridi, contagiosi, pestilentes.

9. Ætati igitur teneriori, sexui sequiori, temperiei frigidæ, humidæ, corporibus laxis, aquâ, muco, plenis, humentis aëris usum valdè nocere.

431. Siccitate peccans aër oppositos edere effectus debet: absorbendæ quippè humiditati aptissimus, corpora quidem siccat, siccando roborat, exsucca tamen & reddit, rigefacit, ac tenuiores humorum partes abripiendo morbosam his spissitatem inducit, inflammatoriam, atrabilariam (282, 284, 367). Præ ceteris tamen utrique hominis principio amicior habetur ista aëris qualitas, ac saluberrima, maximè si caloris excessus abfuerit.

432. Aër, quà gravis, efficax est in comprimendis, densandis, quibus circumfunditur, corporibus, eòque magis,

quò gravior, figitque simul materiem quæ liquoribus continetur, elasticam, sub minore aëris pressione sese expedientem. Baroscopiis autem constat, crassiorem aëra, qui humidior est, ferè minùs gravitare, magis contrà sereniorem, & multas magnasque perpetuò esse hujus dotis vicissitudines in nostrâ atmosphærâ; ut, quæ inter maximum & minimum terminum intercedit, differentia etiam partem decimam exæquet.

433. Indè atmosphæra quà corpus humanum ambit ac subintrat, pondere suo hoc ipsum in omni puncto æquabiliter, pro more fluidorum, premit, solida fulcit, roborat, continentia ad contenta apprimit, mutuam inter hæc actionem attritumque auget, canalium diametros tuetur, humores ne evagetur coërcet. Viget adeò sub justâ harum potentiarum æquilibritate circuitus vitalis, respiratio, calor nativus, sanitas.

434. Aucta quidem per causas naturales aëris pressio, sicubi æqualiter agit, fertur facilè, quin sanum robur auget: at majore momento in partem singularem directa nocere potest comprimendo, arctando vasa, exprimendo humores atque in partes alias, minùs pressas, determinando. Id cum pulmoni intensiore gradu evenit, canalibus ejus compressis, auctâ cordis resistentiâ, trajectus sanguinis impeditur, suffocatur, retentisque

humoribus gravantur aliæ partes, non ſine multiplici noxâ.

435. Imminutæ gravitatis perniciosior vis eſt: ſolida enim fulturæ defectu laxat, humores, exſolutâ materie elaſticâ, rarefacit, vaſa replet, dilatat, debilitat, hinc tumores, eruptiones, aberrationes humorum producit, circulationem infirmat, vires ad motum animalem proſternit, pulmonum præcipuè actioni obeſt: undè reſpiratio laborioſa, non ſatians, ab accumulato ſanguine peripneumonia, hæmoptoë, &c.

436. Innoteſcit hinc leviorem, calidiorem, humidiorem aëra multis effectibus inter ſe convenire (424, 429, 435.), itemque gravem, frigidum, ſiccum, (427, 431, 434.); ideòque pro diversâ harum qualitatum concurſione noxas indè oriundas multùm intendi, aut mitigari quoque & averti poſſe. Nec diſſimilis eſt ratio aëris nimis rari, aut denſi, minùſve aut magis juſto elaſtici.

437. Quùm verò atmoſphæræ pondus in diversâ locorum altitudine, aut in eâdem, diverſis temporibus, maximoperè diſcrepet, huicque ideò proportionata corporum preſſio plurimùm quoque variare debeat; pronum eſt colligere, cur magnæ ſubitæque hujus etiam dotis permutationes inſuetis tam intolerabiles ſint? Cur periculoſiſſimæ debilibus, irritabilibus, & quorum humores multùm

ac facilè rarescunt? Cur adeò incommodæ iis quos morbi pectoris tenent? Cur asthmaticis imminentis boni vel mali index Barometrum?

438. Haud aliud tamen vitium exitialius est, quàm quod diuturnâ stagnatione in locis undiquè occlusis, puteis, cryptis, contrahit aër, cum nullâ ventilatione renovatur. Torpore enim veluti putrescens, qui vitæ cibus fuerat, velox fit venenum, vitæ non minùs quàm flammæ inimicissimum.

439. Nec dispar corruptio est, quam subit aër, ubi semper idem, nec renovatus, circa hominem stagnat, multoties respirationi vitali adhibetur, præcipuè autem multitudini hominum circumfusus in usu est. Sive enim amittat inspiratus aliquid, quod non, nisi permixtione cum aëre recente, recuperare queat; sive receptis à corpore vivo vaporibus inficiatur; seu demùm propriâ inertiâ situm contrahat: certissimis hodiè observatis constat, in carceribus, castris, nosocomiis, navibus, & in quocunque multorum hominum diversorio haud ritè ventilato, ob eam causam virus innasci aëri, quo febres pessimi generis, putridæ, malignæ, exanthematibus stipatæ, citò lethales, contagio quoque latè serpentes, oriantur. Hæ verò cum putrorem in humores inductum (312 ad 314.) multis indiciis ostendant, vim septicam aëris

ſic corrupti quoquo modo contractam clarè teſtari videntur.

440. Qui porrò conſiderat, in atmoſphæram perpetuò recipi diffundique omnivaria quarumcunque corporum effluvia ſubtilioreſque moleculas, quæ quovis demùm modo volatiles redditæ, multifariam inter ſeſe & cum aëre permiſtæ, diviſæ, conjunctæ, pro ſuo quævis ingenio alias atque alias agendi vires habeant exſerantque in corpora humana, quæ unà cum aëre alluunt ac ſubintrant; is facilè videt, innumera ex hoc fonte promanare morborum principia ac materias quæ fruſtra quis ab ipſomet aere, aut à communibus ejus qualitatibus repetat, perque obſervationes meteorologicas unicè detegere, atque explicare conetur.

441. Quocircà ſanè difficillimum fuerit plenam exhibere aëris hiſtoriam pathologicam, quæ examuſſim omnes & ſingulas, quas contrahere poteſt, noxias vires enarret, & ad peculiares ejuſdem conſtitutiones in quibusvis locis ac temporibus applicari valeat; maximè, quùm tanta ſit multitudo ac frequentia occaſionum, quibus & qualitates ejus & contenta neceſſariò permutari debeant.

442. Corpora cæleſtia; meteora, climata, anni tempeſtates, ſoli diverſitas, montes, mare, lacus, paludes, flumina, vegetantia, animalia, ſubterranea, hominum numerus, vitæ genus, alimenta

potulenta, ignis pabulum, opificia, artes, commercia & alia plurima, suam qvæque eo symbolam conferunt.

443. Ventorum præcipuè insignes sunt in variandâ aëris efficaciâ partes, & multiplex hinc in corpora humana agendi modus. Impetu suo allisi urgent premuntque fortiùs, quasi pondus aëris increvisset (433, 434). Plus dein aeris intrà datum tempus homini applicant: quo plerumquè fit, ut & communes atmosphæræ qualitates, &, quæ continet aliena tantò intensiùs pro suis quæque viribus agant. Renovant quoque, nec torpore corrumpi sinunt (438, 439) tùm aërem, tùm aquas. Agitando prætereà miscent inter sese varias aëris regiones: indè alias qualitates aliis substituunt, diversas mutuâ confusione contemperant, contenta quoqne permutant, diluunt, diffundunt, æqvabiliùs distribuunt, inter se effectu vario committunt. Vapores præsertim, effluvia, miasmata, de locis in loca transferunt, sic purgant, aut inquinant. Nec aliâ ferè potentiâ datur naturalis, quæ ut ipsamet sæpè admodùm variabilis est, ita fluido aërio tam magnas & universales mutationes tantâ celeritate inferat.

444. Ex his quidem (443) in genere perspicere datur boni malique plurimum adflare ventos homini posse. Ut autem cognoscatur, quid quisque ventus speciatim valeat, non satis est generalibus in-

hærere; quandò idem diversis temporibus ac locis salubris & insalubris esse potest. Diversus aëris status (442) in locis, undè spirant, per quæ feruntur, quo tendunt venti, varia eorumdem duratio, successio, & similia, longè alias, & vel oppositas quoque vires ciere solent. Ut adeò non nisi his una consideratis limitatior quæstio demùm ex verò utcunque solvi queat.

445. Quum igitur tanta sit in diversis habitati orbis regionibus atmosphæræ discrepantia, & longe plurimi à statu exquisitè salubri recessus ubivis ferè perpetuò obtineant; ut ex hoc solo fonte innumeros quotidiè morbos profluere necessum videatur: mirari omninò quis possit, ubique tamen & homines vivere & sanitate frui, & vel sub jove malo etiam longævitatis haberi exempla, ac valetudinis in senium usque sine morbis protractæ. Nimirùm nativitate & consuetudine durantur corpora, ut malignum aëra non modo innoxiè ferant, sed semel adsuefacta vel faciliùs quoque, quam mitiorem insolitum. Ipsâ aëris inconstantiâ & frequens variatio sæpè pro remedio est, quo vis nociva obtundatur. Magnis demùm subitisque mutationibus difficillimè resistitur. Natura denique & cuivis ferè climati propria dedit temperamenta, quibus, quod intolerabili gradu noxium habet aër, utcunque mitigetur.

Noxæ ex Cibo & Potu.

446. MANIFESTUM vitæ ſanitatisque nutrimentum in eſculentis & potulentis eſt, quæ idcircò non minùs, quàm aër, inter res neceſſarias referuntur. Rei tamen optimæ peſſimi ſunt & valdè multiplices abuſus, undè plurimorum morborum materiæ cauſæque ſuccreſcunt. Merentur ergò ſpeciatim conſiderari.

447. Docet quidem obſervatio ſtupendam ab humano genere admitti ferrique in victu varietatem; ut fermè diceres nihil admodùm conſtans certumque eſſe, quod uſum atque abuſum diſcriminet. Ferrea quorumdam natura nullo ferè exceſſu læditur. Alios vitæ genus à noxis tutos præſtat. Durantur alii adſuetudine. Nonnullos frequens in oppoſita extrema relapſus, atque adeò ipſa errorum permutatio juvat Iſthæc tamen cum ad paucos modo pertineant, quæ maximæ parti evenire ex abuſu ſolent, nequaquam poſſunt.

448. Alimentorum copia major, quotidiè ingeſta, etiam quæ vires coctrices non ſuperat, conſuetudine tamen inducit voracitatem, &, niſi vita interveniat laborioſa, increſcente chyli, fecum, pinguis (394), ſanguinis (388), omnium humorum (385) multitudine obruit, tandemque nocet.

449. Eadem tanta, ut oneri ſit ac ritè

digeri nequeat, fractis canalis alimentarii viribus, impedito menstruorum digestivorum affluxu & actione, hinc perturbatâ coctione, cruditates parit, spontaneas ingestorum corruptiones, multiplex hinc chyli vitium (325, ad 330), & quæ ex horum quovis, tùm in primis viis, tùm in reliquo corpore, nascuntur, mala innumera, præcipuè multivarias cacochymias (283, 284, 288, 307, ad 322), ac vitia nutritionis.

450. Quodsi verò enormi sarcinâ ita distenditur ventriculus, ut nato spasmo ora sua claudat; distractis fibris, vasis arctatis, suppresso motu, sufflaminato humorum affluxu, prohibeatur contritio, permixtio, solutio, dilutio, expulsio; pressis, irritatis partibus vicinis dyspnoea nascitur, anxietas, humorum circuitus perversus, impetus malè directus, excitata cum encephalo consensio, cephalalgia, vertigo, sensûum hebetudo, apoplexia; aut & cardialgia, nausea, vomitus inanis, rarissimisque exemplis ruptura œsophagi aut ventriculi; nisi maturè laxato alterutro ore gravans materies, vel vomendo excutiatur, vel cruda devolvatur in intestina, commotaque alvo tandem exeat.

451. Repletio autem à cibo, quam à potu, ferè nocentior est, tolerabilior, quæ lentè & gradatim fit, quàm quæ subitò.

452. Copia ingestorum minor, quam vitæ ac sanitatis ratio postulat, ob defectum necessariæ refectionis, languorem functionibus infert, minuit humorum quantitatem, adipem consumit, emaciat extenuat corpus, refrigerat, ventriculum ac intestina contrahit; ut ægrè dein plus alimenti ferant, quin molestia, dolor, nausea, vomitus, oriatur: sic consuetudine inducitur demùm mensæ parcissimæ necessitas, atque intolerantia ejus etiam demensi, quo natura eget.

453. Absoluta autem a cibo & potu abstinentia si diu fertur, liquores menstrui, qui in primæ digestionis officinam confluunt, ingestis novis non mixti, diluti, temperati, pro suâ indole ádmodùm acres fiunt: indè anima fœtens, ingens appetentia, vel ad summam quoque crudelitatem impellens, ructus, borborygmi, nausea, vomitus materiæ acris, salinæ, biliosæ, putridæ, animi deliquia, fami demùm prostratæ succedens immanis sitis, siccitas, debilitas. Dùm verò blandi chyli nihil in interiora devehitur, & interea tamen vitæ actiones perseverant, oportet solidis detritis, nec refectis, dissipatâ parte humorum tenuiore, quæ non reparatur, vasa inaniri, circulationem fatiscere, & cum mole corporis imminutâ vires cadere: indè levitas ad stateram, pulsus debilis, caloris nativi decrementum, squalens macies ac siccitas bibula

habitus corporis. Succedit denique defectu mitis nutrimenti atque attritu continuato, salium oleorumque in humoribus summâ acrimoniâ, volatilis, putrida, rancida, pestifera, ex quâ spasmi, convulsiones, febres acutæ, furibundæ, mors.

454. Hæc quidem (452, 453) sæviora sunt ac citiùs necant, si potus simul ac cibi, inopiâ genius defraudetur: defectus cibi utcunque potione levatur. Et quò circuitus humorum intensior est, motus animalis fortior, auctior calor, copiosior excretio ac dissipatio, eò graviores ab ânedii noxæ.

455. Liquet igitur abstinentiam nimiam magis etiam lædere, quam nimiam repletionem, & delinqui gravius in victu nimis tenui, quàm in paulò pleniore. Quin constat etiam, cur senes facillimè inediam ferant; dein ætatis constantis homines; nequaquam adolescentes; omnium minimè pueri; & inter hos quidem illi, qui id ætatis fuerint alacriores? Quare animalia hyeme sopita vitam sine alimento protrahant? Cur & quales ægroti diutiùs inedinam, quàm sani, tolerent? Quare macilenti faciliùs, quàm humoribus pleni? Quæ causa subitæ emaciacionis in acutis? Cur à fame pestis?

456. Proportionem cibi solidi ac potus mutuam non adeò exquisitam postulat sanitas, ut non diversissimâ utentes rectè valeant.

valeant. Suadet etiam ratio, cuivis ætati, sexui, temperamento, vitæ generi, tempestati, climati, &c. non eamdem æquè convenire. Videtur tamen enormior alterutrius excessus posse lædere, si conditionibus hominis incongruus diù protrahatur. Abundantior certè potio aquosam inducere tenuitatem (287) humoribus debet, urinas, perspirationem, sudores ultrà modum augere, sic elutâ simul materiæ utilis parte suo fraudare corpus nutrimine; aut & retentâ aquâ debilitare, torpefacere, varias hydropis species creare (ibid). Contra ubi alimenta, ex se non liquida, justò parciore potu humectantur, nec humidior est temperatura hominis, spissâ sarcinâ gravatus ventriculus ægrè digerit, tardè expellit, crassiorem intestinis tradit chymum, qui & per hæc difficulter mobilis, horum muco magis inviscatus, fece multâ, spissâ, siccâ, restagnante opplet, chylum parciorem, spissiorem, lacteis tradit: undè mesenterii obstructio; sanguis glutinosus, densus, atrabilarius; similes alii humores; salis non diluti acritas major; excrementi secessio & expulsio difficilior; cacochymia multiplex; viscerum infarctus, multique alii, quos aquæ defectus pedissequos habet, effectus morbosi (Conf. 166, 167, 198, 282, 285).

457. Materiarum, quibus vitam, nec ægrè, sustentant homines tam diversæ

ſunt qualitates, ut penè videatur perindè eſſe, qualibuſcunque utaris, modò valeas; ſanis omnia eſſe ſana, & palato impunè indulgeri poſſe, dùmne quantitate peccetur. Suadet tamen luxus plurimis, alios penuria cogit ejuſmodi ingerere, quæ etiam modicè aſſumpta nocent. Sunt & quorum rarior uſus innocens eſt, quotidianus demùm lædit. Sunt quæ inſuetis tantùm obſunt. Quin & ingens illa hominum inter ſeſe diſcrepantia, quam ſanitatis latitudo comprehendit, uti non eumdem in ſingulis virium coctricium gradum ponit, ita aliam atque aliam, quæ cuique conſentanea ſit, victus rationem poſtulat. Doceat lac, quod natura infanti deſtinavit. Juvat itaque & varia mala, quæ ex hoc fonte promanant, ſpeciatim exponere.

458. Viſcidum in cibis abundans, ſicubi valido naturæ robore non ſubigitur, chylum producit nimis glutinoſum &, quæ indè porrò ſequuntur, mala ſuprà memorata (285, 329). Pulmonum oppletio, glandularum tumores, telæ celluloſæ infarctus, ſyſtematis quod ad bilem pertinet inertia, generis nervoſi languor, torpor vis vitalis (196, 198), præcipua ferè ſunt, cum gluten, ex primis viis in interiora devectum, univerſam humorum maſſam inundat (283). Glutinoſo autem & acre quandoquè jungitur, quod aut manifeſtum continent alimenta, aut corrup-

tione, ob defectum coctionis inductâ, concipiunt; ex vegetabilibus quidem acidum (307), acerbum (309), ex animalibus putridum (312, 313), ex pinguibus rancidum (375). Sic pituitæ acres (373) nasci queunt, suis singulæ effectibus diversis notabiles.

459. Pinguium abusus, dùm blanda sunt, primas vias lubricat, laxat, debilitat, chylum præbet nimio obrutum cremore, qui minùs etiam subactus facilè secedat (331). Undè prægravans obesitas (394). Quin & si virium coctricium torpidior fuerit actio, qui in esculentis pinguedinibus naturâ inest mucus (376), facilè in viscidum (458) degenerat, ac inertem pituitam in universum corpus diffundit. Utraque de causâ debilitas solidorum (152), ac torpor (198). Oleosa insuper sincera, minoribus vasculis impacta, aquosis humoribus introitum transitumque negant; sic obstructiones, ac secretionum & excretionum impedimenta creant.

460. Eadem, vel spontaneâ corruptione, vel præparatione coquinari, vel vitio coctionis, ex nativâ blanditie in acrimoniam versa nocent vehementiùs (328); maximè si diuturno abusu rancor primarum viarum in secundas admissus adipem corporis demùm quoque infecerit (375). Indè pessimæ notæ cacochymia acris, atrabilaria, scorbutica, cadaverosa, vix exter-

genda, quæ ad inflammationes, exanthemata, herpetes, ulcera maligna, cancros, gangrænas, ſphacelos, cariem diſponit.

461. Eorum, quæ ingerimus ex numero vegetabilium præſertim, multa acidum habent manifeſtum, plurima latens quod evolvi poteſt. Hoc ſi validâ vi coctrice non vincitur, & vel ſuas ob cauſas extricatum magis acuitur (307), chylum, menſtrua primæ digeſtionis, ſanguinem denique ac reliquos humores acore inficit, qui multimodis ubique (308, 325) nocet.

462. Acidi auſteri, quod præcipuè in fructibus minùs maturis reſidet, effectus morboſi ex (309, 320, 326, 376) innoteſcunt.

463. Acidum ſubtilius, quod in fermentatis plùs minùs acre & manifeſtum ineſt, ſpiritu perquam volatili ſtipatum, citiùs per maſſam humorum ſe diffundens, cum nimio uſu vires coctrices eludit, delatâ in lympham acritate irritante, rodente, ſolvente, diverſimodè cum terrâ concreſcente (320, 371, 372, 379), dolores, ſpaſmos, vaſculorum conſtrictiones, ſtaſes humorum, catharros, rheumatiſmos, arthritidem, calculos & ſimilia inſuper producit.

464. Alcaleſcentia acria, cibi, potus, condimenti titulo largiùs ingeſta, quid mali inferant, ex (310, 311) liquet.

465. Quæ de nocivâ ſalſamentorum acrimoniâ hoc loco memorari poſſent, antè (315, 316) occupata videantur.

466. Aromatum vis ignea, ab alimenti ingenio (296) longè aliena, acri oleo, ſali, ſpiritui rectori inhærens, naturæ humanæ vix domabilis, urente lædit ſanos ſtimulo, tenaciore, pinguedini amico, difficulter abſtergendo: producit adeò in primis viis ſitim, cardialgiam, ardorem ſtomachi, pinguium unà ingeſtorum rancorem, nauſeam, ructus, vomitus; bilem exaſperat; inteſtina inflammat: in ſecundis viis motum humorum intendit, calefacit, ſubtiliora diſſipat, adipem eliquat, ſales acuit, acrimoniâ alcaleſcente attenuat ſanguinem (310, 311), corpus torrefacit. Indè ſiccitas, macies, febres calidæ, contracturæ, ſpaſmi, exanthemata, inflammationes, dolores arthritici, & plura alia naſcuntur.

467. Quod habent vina, cereviſiæ veteres, præcipuè meraciores, liquores ardentes ex his, ſimilibusve igne prolecti, ſimplices, aut diverſimodè compoſiti, acre ſpirituoſum, fermentatione natum, ſui generis eſt, in bonam malamque partem famoſiſſimum privâ ſibi efficaciâ ſingulare, & abuſu magis etiam nocens, quò penetrat altiùs, ac diluente vehiculo per emunctoria corporis emiſſo, meracius ſemet in humores ac ſolida defigit. Agit autem fluida denſando, ſpiſſando, partes

firmas conſtringendo, fibras ſtimulando, vim vitalem, vim ſentientem, impetum animalem incitando, in turbas adigendo. Itaquè neceſſum eſt immodicâ potione induci ſitim, temulentiam, circuitum acceleratum, calorem auctum, rarefactionem humorum, ſubtilioris diſſipationem, humorum coagulum, ſanguinis diatheſin inflammatoriam (367), vaſorum conſtrictionem, dilatationem, rupturam, errores loci (397 & ſeq.) obſtructiones, inflammationes; ſed & ſyſtematis nervoſi vibrationes enormes, delaſſantes, peſſumdantes, nimiam humorum ad ſuperiora determinationem, encephali hinc commotionem, oppletionem; difflato deniquè ſtimulo, ac ſedato impetu inſequi ſubſidentiam humorum, collapſum vaſorum, circulationis torporem, frigus, vires exhauſtas, omnium functionum languorem, contraria prioribus omnia.

468. Hæc ritè conſideranti haud obſcura poteſt eſſe ratio eorum, quæ ebrioſis accidere quotidiè obſervantur. Cur natam ab heſternâ crapulâ ægrimoniam nova pocula ſolvant? Cur hic abuſus ex diuturnâ conſuetudine in neceſſitatem abeat, ac ſerò, aut nunquam dediſcatur, imò paulatim increſcens à lenioribus ad fortiſſima tandem perveniat? Quare junioribus tantò, quàm provectis, pernicioſior ſit? Quamobrem primæ digeſtionis officinam adeò labefactet; ut, proſtratâ

omni ciborum appetentiâ, ſolo tandem potu vivatur? Quid humores, tantâ ſpirituum copiâ jugiter nutritos, in vappam mutet? Undè cachexia, macies, leucophlegmatia, hydrops in ebrioſis? Undè oculorum rubor, exanthemata faciei? Cur proni ſint in morbos acutos, inflammatorios, hiſque periculoſiſſimè decumbant? Cur tremores, paralyſes, apoplexiam, & quæ ſunt alia ſensûum motûumque vitia toties experiantur? An podagra & calculus huic quoque acri debeantur?

469. Ejuſdem quidem originis, at naturæ diverſæ eſt acre, Gas HELMONTIO dictum, quod vigente fermentatione vinosâ naſcens exſpiranſque afficere eos poteſt, qui magnam valdè fermentabilium, aut reipsâ fermentantium copiam ſubitò in ſe ingurgitant. Acritas hæc, vi elaſticâ prægrandi ſtipata, ſtimulo non tantùm, ſed expanſione etiam nocet: undè ructus creat, ſpaſmos ventriculi & inteſtinorum, inflationes, anxietates ſummas, vomitum, choleram, diarrhœam, dyſenteriam, ileum, &c. Hæc tamen leviora modo ſunt, ſi plurima ſpectes exempla hominum, quos aëris iſthâc aurâ infecti uſus ſubitaneæ morti dedit.

470. Dulciaria, ſaccharata, mellita, hiſque ſimilia, uſu immodico, per occultam acrimoniam dentibus inimica ſunt; pro vi ſuâ fermentante, acidum ingenerant, & quæ ex hoc profluunt mala (461);

prætereà ſolvunt tenuantque humores (288.); horum minutâ denſitate & firmas partes relaxant; non uno hinc nomine generi nervoſo infeſta, infantibus, ſexui ſequiori, debilibus, hyſtericis, hypochondriacis obſunt.

471. Flatulentum, quod olera, legumina, radices, fructus varii eſculenti ſimiliaque, diù multùmque, ſine interpoſitis aliis, ingeſta, fotu, actione menſtruorum digeſtoriorum, fermentatione, &c. evolvunt, ſicubi vi validâ coctrice non ſubigitur, ructus, flatus, borborygmos, colicas creat, primarum viarum fibras diſtrahendo enervat, irritando in ſpaſmos ciet, ordinatos motus pervertit: undè cruditas alimenti, diaphthora, varia chyli degeneratio, impedita defæcatio, paucum ac debile nutrimentum, virium lapſus, cachexia, &c.

472. Principium terreum in ingeſtis exſuperans, ſive acido infectum (462.), ſive viſcido (458.) pinguive (459) permiſtum fuerit, ni motu animali vincatur, potuque multo diluatur, oneri eſt primis viis, dyſpepſiam producit (456.), multitudine ac ſiccitate fecis ventrem infarcit, alvum conſtipat, hæmorrhoïdes tumentes, dolentes, fluentes infert, auctâque per chylum nimis terreſtrem proportione hujus elementi in ſanguine, ceteris humoribus, firmis etiam partibus, cohæſionem nimiam, quietem, inertiam (142.),

rigiditatem (166.), torporem (198, 4.), ſpiſſitudinem (284.), concretiones varias (320.), obſtructiones (209, n. 8.), & quæ hinc promanant, mala innumera efficit.

473. Polytropha, ſuccoſiora, jurulenta, quùm juſtò uberius nutriant, corporibus minùs exercitatis illatâ plethorâ (388.) nocent; augent & adipem non ſine moleſtiâ (394.), & quandò ab animalium partibus præcipuè petuntur, ex multitudinis vitio tandem in cacochymiam acrem, putridam (313, 327.), rancidam (328, 375.), viſcidam (329, 458.) devehunt.

474. Damnoſa præprimis eſt aquæ in victu exſuperantia, quam calidæ potores admittunt, abuſu hodiè nimis pervulgato. Inundata hoc potu viſcera primæ digeſtionis laxantur, infirmantur, menſtruorum ſalia nimis diluta enervantur, anorexia, apepſia naſcitur: multâ inſuper irrigatione mucus (373.) has partes intùs obliniens abſtergetur; undè nudarum ſenſiliſſima teneritudo, dolores, ſpaſmi, intolerantia ingeſtorum, vita ſine cibis &c. Chylus verò aquoſior, in ſyſtema circulationis delatus, tenuitatem aqueam (287.) per humores diffundit, pallorem ſanguini (363.), colluviem ſeroſam univerſo corpori inducit (354, 359.): undè nutritio prava, ſolidorum debilitas (262.), carnis effeminatio, nervorum impotentia, vis vitalis (196.),

ſensûum, motûum, circulationis torpor, frigus, hydropum variæ ſpecies ex reſtagnante aquoſo lentore; eodem verò ad emunctoria determinato, horum relaxatio, excretio aucta, maximè per renes, diabetes, fluor albus, ſitis, defectus nutrimenti, virium lapſus, emaciatio, tenuatio corporis, tabes & ſimilia.

475. Si, quæ ingeruntur ceterùm ſalubria, ultra modum igne fervent, vias quas pertranſeunt, fauces, laryngem, œſophagum, &, in quem deſcendunt, ventriculum, fervore nimio affici neceſſe eſt, amburi, criſpari, inflammari, excoriari; hinc dolores, ſpaſmos, ſiccitatem, indurationem, abſceſſum, ulcus, fungum, ſchirrhum, cancrum in iſtis partibus naſci. Ex quo fonte multiplex deglutitionis, reſpirationis, loquelæ, concoctionis læſio; præcipuè autem triſtiſſimæ illæ ex œſophagi anguſtiâ anginæ, quæ impedito alimenti in ventriculum deſcenſu miſeros, fame ſitique exhauſtos, fato vix eluctabili perimunt. An etiam vini aduſti abuſus (367.) huic malo favet?

476. Oppoſiti exceſſus haud minores, nec multùm diſpares ſunt noxæ. Immodicè frigentia cùm partes internas, calore nativo jugiter fotas, contingunt, fibras earum irritando, poros ſtringendo, vaſa arctando, humores coagulando, dolores, ſpaſmos, obſtructiones, inflam-

mationes, variaque circuitûs, ſecretionis, excretionis impedimenta tùm in his ipſis, tùm conſenſione etiam in aliis partibus efficiunt: undè toties ex hâc causâ anginæ, pleuritides, ventriculi, diaphragmatis, jecinoris &c. inflammationes, dolores colici, hydrops, aliaque mala naſcuntur; eoque ferè certiùs, quò corpus paulo ante, quovis demùm modo, magis incaluerit. Liquet adeò, quàm malè ſibi conſulant, qui dùm aëre, foco, motu, ingluvie, vinis, condimentis, æſtuant, cibis potibusque glaciatis refrigerationem captare in deliciis habent: noxas enim frigoris ſubitæque permutationis (428) ſat graves etiam, quod glacies habet, acre ac mordax vehementer auget.

477. Qui præ voracitate cibos ſolidos, tenaciores, priuſquàm deglutiant, commandere prætermittunt, ventriculo plus faceſſunt negotii, quam natura impoſuit. Minùs expedita hinc menſtruorum in offas non emollitas actio, pinguium ſubactio nulla, difficilior ſucci extractio, digeſtio tardior, tardior de ventriculo expulſio, plures reliquiæ, quas mora longior diverſimodè corrumpit, novum cibum viciſſim corrupturas: undè multiplex chyli vitium (323 ad 331), ſaburra primarum viarum, nidus vermium, fex multa tenaciùs cohærens, ægrè mobilis, adeòque diutiùs reſtagnans. Hæc tamen

debilibus ac desidibus magis, quàm robustis & exercitatis eveniunt.

478. Denique & in temporibus cibandi potandique peccari potest. His quidem indicandis non minùs, quàm moderandæ quantitati, famem sitimque natura constituit. At multa sunt in vitâ civili, quæ ab homine, non soli ventri nato, determinatiùs aliquid & uniformiùs, quàm stimuli naturales dare possint, postulant. Itaque ea est œconomiæ humanæ facilitas, ut aliis atque aliis legibus sese adstringi patiatur, hisque semel receptis consuescat, nec ideò tamen leviores quasvis ab his recessiones ægrè ferat. Intervallis ita quidem multùm diversis benè vescimur. Nihilominùs nocent sibi, quorum perpetuò in patinis aut poculis animus est; ut semper pleno ventri nunquam induciæ concedantur. Etenim, si digestio felix est, quantitatis tamen vitium ingruit (448): plerumquè verò non interrupto opere lassantur viscera; ut tardè ac malè coquant: (undè varii generis cacochylia, hujusque pedissequa cacochymia ac cachexia 449)

479. Atque hæc præcipua sunt istius argumenti capita, undè intelligere licet, quod in usitatiore victus ratione noxium inest. Plurima quidem præterèa ab hominibus nonnunquàm, cibi potusve causâ, ingeruntur singularia, insolita, cruda, inquinata, corrupta, horrida, venenata,

non alibilia, ἄτοπα, quæ suis singula longè diversis modis obsunt. Eo alios compellit penuria, alios depravatus ex graviditate aut morbo appetitus, luxus aut avaritia alios. Quandoquè imprudens delectus, neglecta præparatio, incongrua conservatio, casus, aut malorum hominum artes, minusve favens anni constitutio, alimentis ceterûm salubribus vitium indunt, quo vim morbiferam, & vel virulentam quoque consequantur. Hæc tamen cùm nimis & multa & specialia sint, alienum institutis meis videtur hoc loco exponere.

De Intempestivo remediorum usu.

480. MEDICAMENTA quùm ægris sanitatem restituant, morbosas corporis conditiones in sanas mutandi virtute instructa esse debent (29, 42, 43). Eò igitur ab alimentis differunt, quæ in naturam corporis mutari fas est, ut hoc nutriendo conservare queant.

481. Pertinent adeò remedia ad res sanis non necessarias; ut quos, quales sunt, conservari, non mutari oporteat. Proindè supervacuus est eorum, quibus sani commodè caremus, usus, dumne detrimentosus: ingesta enim, quod mutandum sit, non inveniunt: inertiâ ergò per corpus transeunt; aut naturæ robore subacta in alimentum convertuntur; aut si

pro suis agunt viribus, etiam periculum est, ne, quod sanum est mutando, morbum facessant.

482. Nec obtentui est, quod varii dentur sanitatis gradus, quodque, quorum imperfectior sanitas est, cum veluti proægris haberi possint, ad valescendum medicinâ ægeant. Neque enim in arte est quas natura constituit omnes sanitatum differentias coæquare; tutiusque, quod hac in parte præstari potest, consentaneâ vitæ ratione, quam medicamentis, obtinetur.

483. Idem de prophylaxi dicendum, quæ si continuò per remedia, præprimis, ut fieri solet, valentiora quæritur, haud raró in prophasin morborum convertitur.

484. In universum itaque hic abusus nocet sanis, præsidia adversæ valetudinis in secundâ consumendo, adsuetudinem cùm menti, tùm corpori inducendo, quâ tandem necessaria reddantur, particulis alienis, indomabilibus, succos inficiendo, vi non propriâ partes lacessendo, fatigando, regulares naturæ motus interturbando, ejusque pensum ingestâ materie non alibili aggravando. His si adjungas singulares insuper agendi vires, quibus diversa remediorum genera pollent, haud difficile est colligere, cur hoc errore impliciti toties suo scopo excidant, morbosque, ac mortem properatam pro lætiore

ſanitate reportent. Alterantia quidem, quæ dicunt, niſi draſticæ fuerint poteſtatis, utcunque tolerabiliora ſunt, minùſque ac tardiùs nociva. Evacuantium verò, ut frequentior abuſus, ita effectus peſſimi. Obſunt certè eò, quòd aut plus juſto ejiciant, aut cum inutili etiam utile, quod retineri debebat, aut nimìs præcipitanter, aut tempore, modove incongruis, aut non ſuis locis (401). Nocent & emunctoriis ſtimulo, attritu, dilatatione, anaſtomoſi, diapedeſi (203, 1, 2, 3, 4), infirmatione, incontinentiâ, infarctu, confuſione. Naturæ prætereà ordinem turbant, intentiones fruſtrantur, ſollicitant imparatam, ſtimulis extraneis adſuefaciunt, ad ſuos ſurdam reddunt, incitant ad id quod malè ejectum eſt reparandum, nec alio fermè fine, quàm ut præſtò ſit ad excernendum (391): undè, ubi reparati excretio tardat, multitudine angitur, expellere molitur, urgetque irrequieta. Sic tota demùm huic ſtudio addicta vires ſuccoſque corporis, & alimoniam conſumit in conficiendâ materie mox oneri futura. Hæc ſi vel valentiſſima corpora tandem peſſumdare debent, quantò citiùs certiùſque valetudinarios, debiliores, qui nimis frequenter ex hoc abuſu robur ſibi vani promittunt?

485. His addi poteſt, nocere etiam haud raRò remedia, tametſi cæterùm congrua, ſicubi ad affectus naturæ per

consuetudinem familiares, qui medicati quid in se habent, tollendos temerè adhibentur: sanati enim longè deteriora sæpè mala post se trahunt.

De Potentiis, quæ virus habent.

486. Si quid perexiguâ mole ingestum corpori humano, aut a foris admotum, vi singulari, nec moli respondente, effectus producit exspectatione longè majores, qui in perniciem vitæ ac sanitatis tendunt, id venenum dicitur.

487. Tantus quidem id genus rerum numerus est, & tam differentes agendi modi, ut speciatim singulas hoc loco exponere vix sinat instituti ratio. Merentur tamen in genere considerari.

488. Venenorum nonnulla acritate mechanicâ (292) infestant, æquiparandâ potentiis, quæ fracturas ac vulnera (217, 218) inferunt. Ingesta igitur partes internas, exquisito sensu præditas irritant, pungunt, scindunt, lacerant. Undè dolores, spasmos, vulnera, hæmorrhagias, inflammationes, ulcera creant certò ferè lethalia; quum domari, detergeri, aut ad inertiam redigi in visceribus perpetuò motis vix queant.

489. Inest aliis acre Chemicum (293), manifestum, occultum, multiplex, quod quidem & similibus, ac priora (488), injuriis sævire in partes, & humoribus so-

lutum, motu ac calore corporis actum, etiam altiùs penetrare & multimodis intendi poteſt (301). Horum adeò effectus intelliguntur ex (306).

490. Quædam vi ſepticâ tàm vehementer in humores graſſantur, ut latè diffusâ putredine corpus indè colliqueſcat diffluatque, ſolidis non minùs, quàm fluidis, ſuâ cohæſione deſtitutis; Conf. (161, 2, 288, 310 ad 314): undè & quas inferunt, noxas perſpicere datur.

491. Aliorum deleteria poteſtas vaſa conſtringit, humores inſpiſſat, meatus occludit, motum ſupprimit, circuitum vitalem, ſecretiones, excretiones retardat, ſufflaminat; ita ocyùs aut ſeriùs mortem infert.

492. Longè plurima tamen, eademque perniciofiſſima, ipſum vitale principium (169 & ſeq.) invadunt, hujusque motus aut irritatione violentâ perturbando, aut vehementiſſimè incitando, aut & injecto torpore ſuſpendendo (195, 199), functiones vitæ peſſumdant. Quin credibile eſt, reliquos etiam venenorum in ſolida & fluida effectus (488 ad 491) magnâ ex parte iisdem vitalium virium motibus vitiatis deberi; hos certè pediſſequos habere, eòque magis eſſe exitiales. Hâc igitur poteſtate imprimìs virulentæ gradus malignitatis videntur metiendi.

493. Ex quo intelligere licet, quamobrem ſenſûum motûumque, qui volun-

tati parent, facultates plerumquè triſtiſſimas in turbas conjiciantur; ut ipſam mentis arcem ab iſto hoſte oppugnari dixeris (179, 209, n. 3)? Et cur naturæ vires raro hic multum valeant (180)? Et quàm propè à venenis abſint medicamentorum efficaciſſimorum permulta, ut omninò ambigere inter utrumque genus videantur, ad utrumque pertinere? Vires medicatæ & venenatæ, quà proximis gradibus ſeſe contingunt, exiguâ molis differentiâ invicem convertuntur.

494. Hæc verò uti ſic ſatis appoſitè generalem toxicorum efficaciam declarant; ita nequaquàm tamen ſufficiunt ad privam ſingulorum exponendam, quâ fit, ut alia præ aliis velociùs aut lentiùs, inque alias & alias partes ac functiones, modisque longè diverſiſſimis, inexplicabili planè varietate, ſuam ſævitiem exerceant. Parùm profectò vel acutiſſima etiam ingenia hic promoverunt.

495. Nec minùs difficilis indaginis iſtud quoque eſt, quod venena quælibet non cuivis indiſcriminatim homini æquè noceant, nec & eidem quovis demùm modo admota. Alia quippè vapore aëri permixto, in ſpiracula corporis admiſſo operantur; alia maximè, cum deglutiuntur; alia in vulnere tantùm, quæ quidem inertia reddere vis ventriculi valet; alia aliis modis; nonnulla etiam quibuſcunque. Hæc uti obſervando diſcimus, ita,

quâ fiant ratione, explicatu arduum eſt.

496. Miaſmatum noxiorum, quæ aëra inficiunt (440), haud abſimile eſt ingenium: quanquam enim non adeò ſemper vi deleteriâ agunt; agunt tamen parvâ mole, ac materiâ ſæpè ſenſibus vix manifeſtâ, modisque ſingularibus, & morbos creant refractarios, malignos, quos vis naturæ difficulter ſuperare valeat (486). Nec infrequenter corporum virulentorum effluvia ſunt. Quocirca omninò ad venena referri merentur.

497. Hæc inquinamenta quam multiplici origine in atmoſphæram ſubvehantur, utcunque quidem ex (410 ad 444) intelligere eſt. Nec difficulter perſpicitur, ob ampliſſimum quod viventibus cum aëre intercedit commercium (422), plurimas patere vias, quibus admitti queant ſolidaque ſtimulando, torpefaciendo, ſuccorum craſin motumque turbando nocere. At cum propriam ſingulorum naturam, viresque privas, ac agendi modos eruere aggredimur, effectûumque tantoperè diſcrepantium rationem reddere, a quâ non minus hæret, quam in hiſtoriâ venenorum (494, 495), nec præter generalia (488 ad 494), quidquam certi determinare licet.

498. Hujus etiam loci ſunt contagiones, quarum virtute velut genitali id genus morbi ſuam ſpeciem propagant & communicatâ multimodis labe per homines

grassantur. Agunt certè & virulentâ potestate (486, 496), & suo quæque modo sibi proprio, & in alias atque alias corporis partes (494.), effectusque status quidem, at longè diversissimos producunt. Undè constat, uti origine, ita naturis, magnoperè inter sese discrepare, & suas singulis inditas esse certas vires, quibus, cùm per congruas vias in corpora devenerint actioni faventia, suam quælibet morbi formam distinctam constanti lege haud aliter procreent, quam plantarum animaliumve semina, aptis concepta locis, in suam singula determinatam speciem evolvuntur. Quo fit, ut diverso cuivis contagio suus respondeat singularis morbus, horumque totidem differentia genera, quot contagiorum numerentur, nequaquàm inter sese confundenda.

499. An igitur omnis contagio animata est, suamque quælibet habet singularem, undè oritur ac multiplicatur, animalculorum speciem? Quod peculiare nonnullis est, haud satis tutò per analogiam universo generi tribuitur. An vis phantasiæ, an metus, contagiorum mater? violentos animi motus ad virus generandum, acuendum, conferre posse indubium est: at si vel soli etiam meticulosi tantùm inficerentur, ipsis tamen sensibus constat, singularem in veris contagiis materiem intervenire, quâ sine re-

liqua vix quidquam possint. Utrum immutabilis est, rerumque principiis hâc dote æquiparanda contagiorum natura? Et, si est, an indè sequitur eadem oberrare chordâ, & qui specificum quærat antidotum veneno contagioso oppositum, & qui de metallis vilioribus in aurum transmutandis satagat? Dubia propositio, conclusio falsa BOERHAAVIUM non tangit, etiamsi ab Archiatro Regio pronunciata.

5(0. Attendi præcipuè meretur, quâ contagia pollent, mirabilis illa facultas sanos humores in sui similitudinem convertendi. Hac nititur stupenda eorumdem multiplicatio. Nec sese tamen exserit, nisi vi vitæ in corpore idoneo excitata; ut omninò dubites, utri potior effectus pars debeatur.

Data certè est naturæ humanæ potestas assimilandi, quâ in augendo sustentandoque per alimenta corpore suo utitur. Nec facilè tamen dixeris, hanc esse, quâ gliscit contagium vitæ tam inimicum, nisi corruptionem neges quidquam à coctione differre, & quod natura violenter patitur, perindè habeas, atque illud, quod deditâ operâ in corporis sui conservationem peragit.

Qui vim generandi contagiis inditam ponunt, hypothesi utuntur nondùm demonstratâ (469).

Nec magis satisfaciunt, qui unicè à solidis vivi corporis per virus in singulares

insolitosque motus stimulatis omnem hanc efficacitatem repetunt; quasi parùm constaret, posse etiam effluvia, odores, fermenta, stupendas subitò inducere mutationes liquoribus, in quos continentium nulla est vasorum actio. Ecquis autem credat priorem clariùs intelligi, quàm posteriorem agendi modum, inque corpore, cujus & partium & virium tanta est conspiratio, mixtioni nihil, oscillationibus omnia deberi in permutandâ humorum crasi?

Fermenta quoque, latiore Chemicorum sensu accepta, quanquàm propriam sibi habent assimilandi virtutem, quæ ab actione contagiorum minùs abludere videatur; minimè tamen hanc rem conficiunt, ut quorum idea haud universè quadrat, nec ratio minùs, atque stimulorum, inexplicabilis est.

Quare credibile potiùs, non uno eodemque modo omnia & singula sese multiplicare & vero forsan propiorem fore, qui diversarum sententiarum nulli seorsim addictus omnes in unum colligat. Nihilominùs cum ne sic quidem certa hujus materiæ explicatio tradi queat, inutile fuerit vagâ incertâque ratiocinatione multa moliri, quæ opinionem modò nec scientiam parere valeant.

Errores in motu animali.

501. Motus muſcularis, quem homo pro arbitrio exercet, ita cum reliquis corporis vivi motibus cohaeret, ut exceſſu defectuve paulo majore peccare nequeat, quin ocyùs, ſeriùs œconomia conturbetur. Ex iis igitur, quæ alternanter muſculorum actiones comitari ac conſequi in corpore obſervantur, mutationibus ſpontè innoteſcent, quos motio aut quies modum excedens inducit, effectus morboſi.

502. Muſculus vi ſuâ ſeſe contrahens brevior fit, craſſior, durior, turget, figuram ſuam ſitumque ratione partium vicinarum mutat, movet ſeſe & totâ ſuâ mole, & quavis fibrâ ſuâ movet & partes, ad quas pertinet, quaſque contingit, & ſi quem habet antagoniſtam, & quæ huic contiguæ ſunt partes. Cùm verò deindè contentionem ſuam remittit, & ipſe in ſtatum priſtinum redit, & reſtituuntur, quæcunque dimota fuerant. Itaque ab initio contractionis ad ἀκμὴν uſque, & indè ad plenam uſque relaxationem omnes illæ partes in continuo motu ſunt eoque multùm variante.

503. Nec conſtat voluntariam muſculi contractionem ita a motibus vitalibus pendere, ut, quæ accreſcit muſculo velocitas de ſummâ illorum decedat. Imò verò novus veluti hic motus illis ſuper-

additur. Universa ergo motus atque adeò attritus quantitas in corpore tùm augetur pro numero ac vi agentium reciprocè musculorum.

504. Quocirca multiplex sub exercitio musculari infertur vicinis canalibus, loculis, receptaculis, pressio, remissio, distractio, arctatio, agitatio, quæ cum indè in contenta transeunt, his quoque motus superpondium conciliatur, quo fit, ut stagnantia moveantur, fluentia promoveantur, mutua solidorum fluidorumque inter se actio, & quæ hinc consequuntur, intendantur.

505. Ita quilibet musculus, alternè contrahens sese & remittens, suo systematis vasorum tractui novam applicat vim, quæ humores urget pellitque fortiùs, quò circulationis legibus determinantur. Eorumdem motus ergò accelerari debet.

506. Eadem causa sanguis venarum, copiâ ac impetu majore protrusus infususque cordi irritamentum fit, quo hujus contractionum numerus ac vis intenditur. Indè consensu expedito & respiratio incitatur, & arteriarum properantur motus per universum corpus.

507. Continuata igitur musculorum actione vires vitales, quibus humores circumducuntur, quaquaversùm animantur, novisque (503, 50.) jugiter augentur. Crescit adeò circulationis vigor, attritus,

attritus, calor, quæque ex his pendent, cùm conditiones corporis, tùm functiones intenduntur.

508. Magnum præsertim, nec uno nomine, adjumentum nascitur officinis instrumentisque, quibus alimenti coctio, defæcatio, distributio, assimilatio perficitur; ut adeò nutritionis opus feliciter procedat. Atque hæc sunt publica exercitationis modicæ emolumenta.

509. Undè constat, quasnam immodica noxas inferat œconomiæ humanæ. Quippè, quo ipsa excedit gradu, eodem velocitatem circumeuntium humorum auget (409): quocirca, quæ indè oriuntur mala in genere reduci queunt.

1. Ad caloris nativi augmentum enorme, quo agitati attenuatique succi, dissipatâ parte subtiliore, spissantur, serum ac fibra sanguinis diathesin inflammatoriam (367) induunt, sales dein ac olea continuato attritu acuuntur, solvuntur, volatilia, acria, putrida, rancida, fœtida, ambusta redduntur (424, n. 7), circuitui vitali ineptissima.

2. Ad partium continentium læsiones valdè periculosas. Etenim rarefacti magnoque impetu propulsi humores sua vasa ultra modum dilatant, irritant, deterunt, rumpunt, destruunt: undè errores loci (397 ad 406), dolor, inflammatio, febris acuta, suppuratio, gangræna, hæmorrhagia, aut vitalibus visceribus sanguine ac-

accumulato obrutis suffocatio ac mors subitanea.

3. Ad succorum, qui sub moderatâ circulatione restagnant, commotionem, ut suis excussi sedibus evagentur.

4. Ad multivarias denique secretionum excretionumque turbas, quarum vi omne genus vitiorum qualitatis, quantitatis, motus, loci, in materias quæ secerni & excerni debent invehitur.

510. Mobilior itaque & volatilior fluidorum, quam solidorum, natura facit, ut exercitio immoderatiore jactura inæqualis inferatur, hinc mole illorum decrescente solida prævaleant, exsucca corpora arescant, rigescant. Aquâ & spiritu, parte humorum tenuiore, difflatis, crassamentum superest (284) iners, tenax, immeabile per vascula minora : undè horum ac parenchymatis exsiccatio, contractio, concretio, universæ adeò compaginis rigiditas major (164, 166). Pingue, quà stagnat in suis loculis, commotum, eliquatum, sanguini redditum, attritu & calore ex blando in acre, rancidum, degenerans (3-5), per emunctoria expellitur : hinc celeris emaciatio (395). Gelatina nutriens (379), solidorum fibris undique interfusa, deteritur, exprimitur, acrior per motum facta excernitur, parte tenuiore expressâ solidescit : indè defectus nutritionis, augmentum rigiditatis. Bilis quoque nimium commota, adusta,

in ſummam acuitur acrimoniam, quâ & primas vias infeſtat, & ſuos egreſſa cancellos in reliquum etiam corpus ſuâ malignitate graſſatur.

511. Ex dictis (509, 510) liquet, ſolum motus animalis exceſſum ſolida fluidaque corporis tam vehementer à ſtatu ſano alienare poſſe, ut vel venenatis etiam viribus (486) agere videatur, & cum in univerſum ferè ſemper & cuivis noceat, ac rarò proſit, nocere tamen maximè, inter ſanos, ætati teneræ, ſexui ſequiori, temperamento bilioſo, ſicco, calido; tùm-verò plethoricis, valdè obeſis; cacochymicis, in hæmorrhagias, aut abortus proclivibus, & quibus viſcus aliquod totumve corpus contabeſcit, & qui ſpiritus laborant difficultate, & calculoſis, iiſque, quorum circulationi pertinaces obſtant canalium obſtructiones, tumores, humorum congeſtiones, &c. His ubi & inſuetudo accedit, aut ingens aëris æſtus, aut ex cibi potuſque defectu inanitas, aut ſubitus à ſtatu quietis ad vehementem motum tranſitus, tantò pejores inferri noxas neceſſum eſt.

512. Minoris momenti ſunt, quæ ipſis muſculis nimium exercitatis eveniunt mala, laſſitudo, debilitas, tremor, dolor, ſpaſmus, impotentia ad motum. His tamen quies ferè pro remedio eſt. Siccitas autem, rigiditas, tendineæ naturæ multiplicatio, quas labor excedens carnibus

musculorum inducit, non æquè facilè tolluntur.

513. Haud lætior est illorum sanitas, qui in opposito errore versantur. Nimia quies & potentias motrices, &, quæ movendæ sunt, partes in torporem conjicit. Vis musculosa desuetudine contractionis, congesto pingui, languore influxus vitalis, minuitur, suffocatur; articuli, rigescentibus per otium ligamentis, axungiâ coëunte (222), aptitudinem ad motum amittunt; antagonistæ magis renituntur. Ita neglectus animalis motus demùm impotentiam parit.

514. Plus tamen damni & humorum circuitus ob hanc causam patitur; ut qui solis commissus vitæ viribus, extraneis destitutus suppetiis (507), per vascula minora primùm, dein per universum systema languescit: undè humorum stagnatio, accumulatio, inviscatio, caloris nativi imminutio, secretionum ac excretionum impedimenta, & quæ ex his oriuntur mala quamplurima. Ex hoc fonte igitur polichymia (385), plethora (387), obesitas (394) profluunt, quæ sarcinis corpus gravant firmarum partium mole ac vi majoribus. Plenitudini citò succedit cacochymia iners, glutinosa (283), aquosa (287), frigida, universum corpus inundans, quâ laxum, molle, flexile (160, 162), solidis inducitur, vis vitalis torpet (196, 198), vigor nerveus perit, collu-

vies ſeroſa, leucoflegmatia, hydrops varius, pigritia ad motus, ſenſuum hebetatio, ἀναισθησία, omnium functionum ſuffocatio tandem naſcitur.

515. Præ ceteris peſſimè afficiuntur, quæ abdomine continentur, organa primæ digeſtionis; maximè ſi etiam prono corpore ſedenti comprimantur, atque alimenti copia & qualitas haud reſpondeat vitæ deſidi. Namque reſpiratione vegetâ, motu externo, ſuccuſſione non adjuta in opere ſuo tardant, alimentum imperfectè coquunt, lentè propellunt, morâ longiore corrumpi ſinunt, utile haud ſatis emulgent, nec depurant, fæces accumulant: undè omne genus vitiorum chyli (323 ad 232), ructus, flatus, ſpaſmus, anxietas, alvus tarda & tumens, anorexia, univerſæ officinæ infirmatio, menſtruorum inertia, degeneratio varia, meſenterii vaſculorum obſtructio, aliaque innumera mala naſcuntur. Ingens prætereà ſuccorum multitudo, quâ viſcera illa perfunduntur, ſolis eorum viribus, extraneâ ope deſtitutis, haud ſatis promoveri poteſt: languet ergo circuitus; fit humorum congeſtio, ſtagnatio; ſanguis tardè redux, rariùs pulmonum aëre animatus, nec vigore cordis incitatus, in vappam abit, infarcit venæ portarum ſyſtema, ſplenem, hepar, cetera. Nec mirum adeò bilem deniquè vitiari (372), cacochymiam, ſcorbutum, cachexiam,

icterum, hydropem, malum hypochondriacum, & alios id genus morbos indè produci.

Damna ex posituris & motibus singularibus.

516. QUAM in plerisque rebus suis affectat amatque natura, variatio & mediocritas in partium corporis motione ac positu quoque conducit. Nocet, quidquid hic justo violentius est, aut nimis diuturnum sine remissione; nec in ægris tantùm evitari debet, sed vel in sanis etiam causa morborum fieri potest.

517. Status, ultrà modum protractus, artus inferiores humoribus tardè ad cor redeuntibus gravat: undè infarctus, œdema, varices, ulcera. Lumborum quoque, renum, coxarum passiones hoc situ contrahuntur: ut & genitalium vitia ex humorum congestione, & herniæ inguinales (233), crurales (234), in feminis fluxus uterinus, fluor albus, abortus, uteri vaginæque procidentiæ (250 ad 254); maximè sicubi & nixus subindè accedens pressionem auxerit ac partes gravitate deorsùm vergentes etiam protruserit. Sanguine autem difficilius & versus cor remeante, & indè ad caput ascendente, cum homo diu stat immobilis, haud mirum, magis, quam aliis exercitiis, lassari & vel animo linqui.

518. Sessio quieta, immodica, ut minus fatiget, nihilo tamen salubrior est, præsertim corpore pronato multùmque flexis genubus. Similia hinc mala artubus inferioribus, lumbis, renibus, coxis, fiunr (617): tùm & curvitas dorsi, obliquitas spinæ, crurum stupor, ischias, claudicatio: ex impedimento denique abdominis viscerum vitia modo (615) enumerata.

519. Decubitus excedens, systemati uropœo nocivus, renes comprimit, obstruit, inflammat, secretioni, propulsioni, excretioni lotii obstat: undè mucus, sabulum, calculus, horumque sequelæ. Officit & situs horizontalis caput humoribus replendo: undè cephalalgia, ophthalmia, hæmorrhagia, sensuum hebetudo, vertigo, sopor, &c.

520. Multos præprimis ac graves affectus producit subita, violenta musculorum contractio, diu continuata, absque remissione, accedente etiam, qua nixus intendatur, spiritus inhibitione. Etenim vehemens tractio, pressio, distentio, arctatio, propulsio, vim infert partibus, mutuam inter continentia & contenta rationem omni modo variat, motum ac directionem humorum valdoperè mutat; maximè cum, animâ etiam compressâ, sanguinis per pulmonem trajectus suspenditur. Indè musculorum tendinumque de

ſuis ſedibus excuſſio (245), armillarum, vinculorum, ipſorumque tendinum relaxatio, ruptura, articulorum diſtortio, ſubluxatio, luxatio (226, 227), oſſium fractura (217) aliaque nexus ſituſve vitia (224, 229), herniæ (230), prolapſus (248 & ſeq.); meatûum ac receptaculorum dilatatio, anaſtomoſis, diapedeſis, diæreſis (203), aneuryſma, varix; fluidorum aberratio omnivaria (397 ad 405), hæmorragia, hæmoptoë, mictus cruentus, ſugillatio, emphyſema, tumores varii, & quæ ex his oriuntur, mala innumera.

521. Hæc ſi quis ad varias corporis partes, ut ſuis ſingulæ muſculis mobiles ſunt, aut, ob viciniam conſenſumve qualemcunque, illis agentibus diverſimodè affici debent, applicat, is facilè intelligit, quot qualeſque noxas inferre queant tuſſis, cachinnatio, ſternutatio, oſcitatio, pandiculatio, declamatio, vociferatio, cantus, tubarum inflatus, ſaltus, lucta, cæſpitatio, bajulatio, gravium elevatio, aliæque id genus motiones, ſicubi enormes fuerint.

Exercitationes Mentis immodicæ.

522. ATTENTIOR contemplatio eorum, quæ quiſque in ſemetipſo facilè experitur, affatim docet, mentis actionibus haud minùs, quàm corporis exercitiis,

vires diſſipari, alternamque requiem illis æquè, ac his, interponendam eſſe, ut ſanitas perſtet.

523. Mens nimirùm corpori ſuo, dùm vita viget, intimè implicata eſt, ut difficulter concipere liceat tam exquiſitè puram ejus operationem, quæ prorsùs nihil corporeæ mutationis quoquo modo ſibi innexum habeat. Præterquam enim, quod multas cogitationes determinati ſequantur motus corporis, ſenſoria quoque cùm externa, tùm interna, materiem occaſioneſque cogitandi vix abſque aliquâ motionis ſuorum ſtaminum ſpecie ſubminiſtrare poſſe videntur. Oportet itaque, cum mens in ſuâ officinâ actuoſa eſt, hujus organa plùs minùs cieri, tendi, laxari, oſcillare, inter ſeſe agitari, quomodocunque ſaltem aliter ſe habere, quam ubi ab opere feriatur.

524. Prætereà veroſimillimum eſt ſyſtema nervoſum, quâ ſenſui præeſt, vi quadam motrice animari, vitali muſculàrive virtuti (179, 502) forſan æquiparandâ, quâ agente ſtamina ejus tendi, rigeſcere, turgere, concipiendis ad irritamenta oſcillationibus aptari queant, viciſſimque remitti ac flacceſcere, cum otiatur. Nec refert, utrum à ſpiritu, quem vocant, animali, per nervos diffuſo, eamdem repetas, an quoquo alio modo ab ortu putes inditam, mecumve in re obſcurâ opinando nihil augureris. Agnoſci

ce dum tamen videtur, aliquod menti in eam concessum esse imperium, quo excitare silentem pro lubitu possit ad agendum tàm in universo corpore, quàm in singulari parte, perindè ut musculi etiam arbitrio parent.

525. Constat autem sentiendi illam vim (524) cum vi vitali communicare, ut altera alteri pro irritamento esse possit (179). Quin & mutuum fortè inter eamdem & muscularem vim commercium viget, quo fit, ut nervorum interventu jussa mentis ad musculos deferantur: nisi mavelis idem utrobique motus principium dari, at quod pro differente partium, quas animat, conformatione diversimodè agat. Utraque certè & nervorum & musculorum virtus non inexhausta est; nec continentem fert laborem; nec fatigari altera sine alterius detrimento potest.

526. Quanquam igitur quæ in sensoriis cientur agitationes motibus musculorum longè minùs manifestæ sunt, facit tamen summa medullæ nerveæ teneritudo, ut hæc vel gravius etiam, certè nihilo levius, ab immodicâ exercitatione affici mutarique debeat, quam musculi ab excessu motus animalis (512), nec dispares indè contrahere læsiones. Mollissima nimirum stamina quovis demùm modo (523) frequentiùs, diutiùs, vehementiùs commota, inter sese attrita, lassantur, tonum amittunt; tremores irregulares,

injussos concipiunt concitantque præter ordinem in vicinis, spasmo velut obrigescunt, aut flaccida resolvuntur; vis ipsa nervea (524, 525) elanguescit, dissipatur. Ex quibus, nisi tempestivâ requie leventur, sensûum externorum internorumque hebetudo, impotentia, idearum confusio, somni turbulenti, pervigilium, imaginatio depravata, delirium, fatuitas An &, quæ musculis assiduo labore evenit (512), siccitas, rigiditas, in his quoque organis nasci potest, quâ senile vitium in facultates mentis ante tempus invehatur?

527. Ingravescunt autem hæc mala, novisque augentur, quum sensorii communis agitatio etiam apparatum encephali vasculosum in motus enormes ciet, ac majore sanguinis copiâ caput opplet. Undè partium distensio, dolor, calor, inflammatio, atque ex his nascens actionum mentis multiplex perturbatio. Quin & consensio mutua principiorum motus (525) facit, ut viribus nerveis (524) nimium intensis, lassatis, dissipatis, reliquorum systematum vires similia patiantur, hinc corpus absque labore suo fatigetur, omniumque ejus functionum consequatur læsio.

528. Accedunt vitia ex motu animali neglecto (513 ad 515), vitâque sedentariâ aut statariâ (517, 518), litterarum stu-

diosis familiari, quæ uti ex se sat gravia sunt, ita magis etiam properantur ac invalescunt, ubi robur corporis inquietâ cogitatione minuitur.

529. Excessus tamen cum varietate studiorum tolerabilior est: at vehemens cogitationum in eamdem rem intentio, non interrupta, rari sunt, quibus non magnoperè noceat. Etenim pars illa sensorii communis, quæ sola tùm in actione est, & in quam tota veluti mens omni suâ vi incumbit, violentiam patitur haud minorem, quam musculi singulares fortiter diùque contracti (520, 526). Itaque aut stamina ejus tàm pertinaciter arriguntur, ut remitti dein nequeant, aut oscillandi finem non faciunt acriùs commota, aut nimiùm distracta tenorem denique amittunt. Undè omne genus mentis perturbationum, melancholia, ἔκστασις, mania, catalepsis, fatuitas, sensûum impotentia, virtutis nerveæ resolutio, & similia nascuntur.

530. Neglecta mentis cultura organis quidem sensoriis torporem inducit, vim nerveam habetat ac exstinguit, facultates animi, aut omnes, aut singulas, labefactat, ut vel universæ, vel aliquæ inertes otiantur. Ceterùm tamen, nisi & motus animalis intermissio accesserit, reliquis functionibus haud adeò obest, ut non ignavos videas stupidosque crebriùs

ferè, quàm ingeniosos, ad ultimam usque senectutem firmâ corporis valetudine perfrui.

531. Ex his (508 ad 530) inter se collatis manifestum est, exercitationes mentis, quàm corporis, suo excessu longè magis infirmare sanitatem. Patet etiam, cuinam ætati, sexui, temperamento, acriora studia & lucubrationes minimè conveniant? Cur profunda meditatio magis fatiget, quàm motus muscularis? Quare iis, qui gravi morbo exhausti revalescunt, tam perniciosa plerumquè animi intentio, saluberrima autem corporis moderata exercitatio?

Vis noxia Animi perturbationum.

532. INEST in animo impetus, quo fertur in ea, quæ, quod vel bona, vel mala, vel insolita sint, saltem talia videantur, placent, displicent, aut percellunt. Is sicubi commotionem in homine excitat majorem, quam quæ rectæ rationi conveniat, hæc animi perturbatio dicitur.

533. Comitatur adeò hanc (532) & prodit actionum illarum, quæ ex mutuâ animi corporisque conjunctione fluunt, major minorve à justo tenore alienatio. Undè consequitur, ut in eo statu organa quoque, sensibus motibusque voluntariis dicata, turbis agitentur, viresque quibus

animantur (502, 524) in vitiosos motus aberrent.

534. Quin docet etiam observatio, cordis arteriarumque motus, calorem, colorem, habitudinem corporis, unà tùm alterari*; universum ideò circulationis ambitum, &, quibus hæc nititur, vires vitales (170), quasque sub se habet, quarumvis partium actiones præter ordinem affici.

535. Quæ si quis, prout latissimè patent, rectè perpendit, ei dubium videbitur, utrum animi ea magis, quàm corporis, perturbatio dicenda sit; quandò totius œconomiæ humanæ functionum nulla est, quæ ab hoc impetu immunis perverti nequeat.

536. Quocunque autem modo isthæc (532 ad 535) in homine fieri concipias, sive mente imperante, sive cæco instinctu, seu incitante quadam vi, menti inditâ, à reliquis ejus facultatibus distinctâ; illud certum, deberi ea quidem mirabili, quod inter bona hominis principia viget, commercio: at hoc ipsum tamen leges limitesque, quibus in statu tranquillo adstringitur, tùm adeò excedere, ut, qui eduntur effectus prorsùs insoliti, ejusque viribus longè superiores videantur, saltem, quo minùs datâ occasione nascantur, impediri, aut nati supprimi pro arbitrio vix possint.

537. Nimirum, quæ homini data sunt, bina actionum systemata, alterum menti cum corpore commune, alterum si non merè corporeum, certè à conscientiâ semotum, etsi diversis legibus reguntur, contubernalia tamen in uno corpore sunt, ac mirabili commixtione per singulas partes diffusâ, instrumentis inter se contiguis, connexis, aut & communibus gaudent, viribusque animantur, aut iisdem, aut inter se consentientibus (525). Quocirca; qaæcunque in alterutro cientur, insigniores commotiones quo minùs in alterum quoque transferantur, fieri haud potest.

538. Quæ quidem Medicè considerata docent, in animi motibus impetuosas dari agitationes, quæ in principio cogitante, hujusque adeò officinâ, primùm natæ, indè in reliquum corpus protrusæ, exque hoc vicissim eò, undè venêre, revolutæ, celerrimo itu redituque tam vehementer augescunt, ut, quidquid est virium facultatumque in toto homine, conturbare, atque hinc universæ œconomiæ humanæ fundamenta concutere queant.

539. Quanquam igitur in moderatis, qui ratione diriguntur, sua inest eximia utilitas, haud minùs physica, quam moralis, magnoperè tamen vitæ ac sanitati nocere etiam possunt valdè violenti; maximè sicubi & subitò erumpunt, aut

pertinaci duratione inolescunt, aut intùs sævientes nequicquam comprimuntur, aut alii aliis celerrimè superveniunt sive affines, sive inter sese oppositi.

540. Indè sensûum, motûum, circulationis, respirationis, secretionis, excretionis, coctionis, nutritionis, generationis, &c. innumera ex hoc fonte vitia profluere quotidianum est, quæ alias quidem naturæ viribus spontè rursùm superantur, nec rarò tamen in omne etiam morborum genus, & in subitaneas lentasve mortes abeunt.

541. Uti verò affectionum mentis quæque pro suâ diversitate diversas externis corporis partibus actibusque mutationes inducit, quibus, tanquàm propriis characteribus, foris expictæ sese dignoscendas produnt; ita suo etiam singulæ modo peculiari internas vitæ sanitatisque conditiones convellunt, vires corporis motrices opprimendo, exagitando, perturbando. Atque hinc præcipuè multifaria illa nasci videntur motus humorum vitia (406 ad 413), quæ in pathematis, prout aut læta, aut tristia fuerint, alia atque alia etiam ex pulsu sese manifestant.

542. Principia videlicet atque instrumenta motûs consensione accuratâ sese accommodant propensionibus & aversationibus mentis emotæ, hujusque ideò statui diverso respondentes quoque in

corpore mutationes excitantur. Indè gaudii comes auctior, expeditior, circulatio, ſecretio, excretio : ſed & inſomnia, inſania, virium reſolutio, quin mors apoplectica, ubi nimium eſt & improviſum. In amore non abſimilia inſunt : protractum autem rei amatæ deſiderium, & ægritudo de perdendâ, aut non obtinendâ, inquietem, languorem, anorexiam, chloroſin, tabem, noſtalgiam, melancholiam, erotomaniam, &c. inducit. Ira impetu efferato nervos, muſculos, ſanguinem, bilem, exagitat; hinc furorem, inflammationes, febres ardentes, viſcerum primæ digeſtionis turbas enormes, errores fluidorum omnivarios (397 & ſeq.), & vel veneniferam quoque vim creat. Odium ac livor perſeverans pervigilio, febre lentâ, appetitu proſtrato, inediâ, pallorem, torporem, maciem, cachexiam infert. Mœrore vis nervea languet, tonus partium fatiſcit, motus vitales imminuuntur : undè pulſus tardus, contractus, circulatio lenta, inviſcatio humorum, ſanguinis coagulum, coctionis ac nutritionis defectus, diarrhœæ, obſtructiones, ſcirrhi, melancholia, icterus, hydrops ſomni diuturni, lethargus, catalepſis, &c. Metu vis muſcularis infirmatur, tremunt membra, ſphincteres reſolvuntur; minuto cordis vigore, ambitus circulationis contrahitur, repreſſis intrò humoribus

pallor fit, ſiccitas, perſpirationis ſuppreſſio, attractio major, anxietas, viſcerum vitalium oppilatio, naturæ ad munia ſua impotentia. Terror, præ ceteris pernicioſus, ſyſtema nerveum violentiſſimè quaſſando, ſpasmos, convulſiones, epilepſiam, ſtuporem, imaginationem depravatam inducit; conſtrictis ſubitò vaſculis minoribus humores verſus vaſa majora cogit, cor in palpitationem, pulmones in angorem conjicit, pallorem, frigus, congeſtiones, abortum parit, evacuationes ſupprimit, ſubitò necat.

543. Quocirca manifeſtum eſt, animi motus violentiâ, frequentiâ, duratione enormes, multò quàm corporis, graviùs œconomiam humanam affligere: nocere autem præprimìs, ſicubi & immodicas mentis exercitationes comitantur (522): poſſe tamen & plurimùm prodeſſe, quum ægris accidunt; hinc medicamenti non minùs, quàm veneni vim exſerere: difficillimum denique eſſe, quos creant foventve morbos ſanare, niſi animo in tranquillitatem reſtituto, hosque propterea heteroclitos, aut malignos quandoquè videri, cum quæ ſubeſt, compreſſa mentis perturbatio latet; phyſiognomiam igitur Medico tùm maximè conducere, ne ruſtra laboret.

Excessus somni ac vigiliarum.

544. VIGILANTI quæ per functionum exercitionem de corporis cùm materiâ, tùm viribus decedunt, non ità cibi potusque usu reparari queunt, ut non interpositâ etiam quiete opus sit. Indè naturalis somni necessitas & consentaneus sanitati modus.

545. Tametsi igitur & somni & vigiliarum, in longissimum tempus, sine interruptione protractarum exempla prostant; uterque tamen excessus præter naturam est, nec impunè tolerabilis. Non durabilis vita est, quæ alternâ requie caret; nec nisi umbra vitæ perpetuus somnus.

546. Facit nihilominùs ætas, sexus, temperamentum, vitæ genus, clima, tempestas, consuetudo, &c. multiplicem in his rebus inter homines discrepantiam; ut difficile sit, suam cuique mensuram per certa tempora definire. Oportet ideò quæ de excessûum noxis dicam, non nisi congruâ limitatione ad singulos homines applicare.

547. In vigiliis nonnulla semper datur sensûum externorum, internorum, motûumque voluntariorum exercitatio, minor, major; expedita certè virium organorumque, quæ his functionibus dicata sunt, ad agendum alacritas adest. Universa ergò mentis officina aut agit,

aut ſaltem agere geſtit. Contra ſomni tempore, quies horum omnium, relaxatio inſtrumentorum, virium torpor.

548. Quum verò poſt aliquanti temporis vigilias ſano hebeſcant ſenſus, membra graventur, muſculorum vis labaſcat, ipſa mens langueat, mutuique cum corpore commercii pertæſa ſomnum appetat; liquet, iſtud hominis ſyſtema non ita comparatum eſſe, ut perpetim vigere poſſit.

549. Vigilanti præterea, ob continentes emporii animalis agitationes, reliquæ etiam corporis partes ſtimulantur (179), vires motrices quæcunque excitantur (507, 508, 525, 527, 537). Undè circuitus ſanguinis, attritus, calor, attenuatio humorum, mutatio, ſecretio, excretio intenduntur, quæ hoc incitamento deſtituta in dormiente imminuuntur.

550. Intelligitur indè, pervigilio noxas inferri organis ſenſoriis motoriisque, vires horum exhauriri, ſtamina atteri, vibrationes in his cieri inordinatas, â mente non regundas: undè ſeries cogitationum malè cohærens, phantaſia luxurians, impreſſio idearum non delenda, delirium, vertigo, cephalalæa, agrypnia.

551. Auctiore inſuper humorum motu (549) ſubtilia diſſipari, craſſa cogi, ſales & olea aſperari, bilem acui, ſolida

deteri, pingue consumi, adeòque corpus exsiccari, emaciari, bilem atram generari, hæmorrhoïdes, febres, delirium melancholicum, inquietudinem perpetuam, somni fugam induci. Hæc verò prioribus (550) juncta quam vehementer universam œconomiam turbare possint, quisque videt.

552. Et magis quidem isthæc omnia (550, 551) properantur augenturque, sicubi non interrupta facultatis mentis contentio, studia non variata, aut violentus animi motus, vigiliis accesserint. Laborem corporis nata ex lassitudine somnolentia tempestivè satis utplurimùm abrumpit.

553. Contraria igitur mala nimiùm dormientibus accidere debent. Universæ functionum animalium officinæ torpor, in hujus organis viribusque, quin & in ipsâ mente, agendi desuetudo, ineptitudo; hinc omnium sensûum hebetatio, motûum inertia, ἀναισθησία. Ex lentore verò circulationis increscente obesitas, polychymia, spissitudo humorum frigida, leucophlegmatia, capitis oppletio, effeminata carnium mollitudo, secretionum ac excretionum suspensio, excrementi accumulatio, defectus coctionis, depurationis, nutritionis, vigoris denique vitalis in universo corpore extinctio, ac sopor lethalis.

554. Ex quibus (550 ad 553) inter se

collatis patet, præcipua, quæ ex hoc fonte profluunt mala ad exercitationes corporis animique nimias, aut intermissas (501 ad 530) pertinere, hinc pro variâ similium vel dissimilium potentiarum combinatione plurimùm intendi minuive posse. Tùm cui ætati, sexui, temperamento, vitæ generi, alteruter excessus magis aut minùs noceat? Quodsi verò inter duo tantùm extrema eligendi optio daretur, quodnam præferendum?

Excretio ac Retentio inordinata.

555. UT suus corpori vigor constet, egestorum non minùs, quàm ingestorum, certa quædam ratio & modus esse debet, nec excerni retinenda, nec retineri excernenda. Utrumvis enim acciderit, id nocumento est.

556. Magna tamen pars eorum, quæ hoc titulo comprehenduntur, naturam potiùs morbi aut symptomatis (34, 41, 86) referunt. Quare hoc loco de illis duntaxat dicemus, quæ causarum nomine venire possunt.

557. Salivæ, uti secundùm naturam jugiter in os confluit, exspuitio sano homini coctionem alimenti infirmat, exhauriendo unà omnes liquores salivæ similes, quos natura in primas vias convehit, ut has humectent inque ciborum digestione adjuvent. Undè sitis, siccitas,

chyli ſpiſſitudo, difficilior à fæce ſeparatio, abſorptio minùs prompta. Excipit hæc defectus nutritionis, emaciatio, debilitas. Sanguis autem ſuâ lymphâ orbatus, concretus, atrabilarius, obſtructiones, melancholiam, hujusque ſequelas parit.

558. Alvi ſuppreſſione diuturnâ ſtercus accumulatum, exſuccum, dureſcit, ægrè dein promovendum: inteſtinis hinc diſtentis, ἔμφραξι imperviis, fibris eorum infirmatis, vaſis compreſſis, tumet venter, moleſtia naſcitur hypochondriaca, pertinax alvi conſtipatio, hæmorrhoides, capitis gravitas, dolor, vertigo, angina, ophthalmia, vomitus, ileus, putror fecis, æſtus, febris, ſpaſmus, inflammatio inteſtinorum, &c. Hæc quidem in naturis debilioribus, quæ plurimum excrementi generant. Robuſtis pauca, quam quotidiè ex alimentis parant, fæx, etiam per multos dies retenta, non nocet.

559. Qui urgens lotium reprimûnt, niſi invitis tandem effluit, veſica his ultrà modum turgens hypogaſtrium ac lumbos tumore, dolore, angit; cavitas veſicæ immanis fit, fibrarum ejus atonia, ſphincteris ſpaſmus invincibilis, iſchuria tardè aut nunquàm ſananda, ῥῆξις quandoquè (203, 4) aut κυστοκήλη (238, aut ex ſtagnantis urinæ acrimoniâ inflammatio veſicæ & gangræna. Hæc mala topica. Accedunt ex impeditâ ſimul lotii ſecre-

tione feri urinofi in fanguine retentio, putrefactio, lymphæ, &c, qui ex hac fecernuntur, liquorum corruptio fimilis (313): undè anxietas, fitis, naufea; vomitus, faliva, perfpirabile, fudor, urinofa; tremor, vertigo, delirium, convulfio, lethargus, mors.

560. Perfpiratio ultrà quam per eft aucta, vires profternit, animi deliquium, mortem fubitaneam (427, 4) infert. Suppreffa eadem ficcat integumenta ac rigefacit, vafcula obruit, humorum molem auget, gravitatem ad ftateram & ad fenfum, laffitudinem, anxietatem, animi torporem, congeftiones in partibus, tumores, dolores, inflammationes creat; nifi maturè benignum aliarum excretionum augmentum confequatur. Accedens autem retenti excrementi acrimonia etiam febres, eryfipelas, rheumatifmum, arthritidem, inducit.

561. Sudatio nimia exficcat corpus, debilitat; fubductâ aquâ, humores cogit (282), diathefin inflammatoriam (367), atrabilariam (284, 365) fanguini conciliat, cohærentiam inter lympham & craffamentum infirmat (319), alia excrementa infpiffat, minuit, immeabilia reddit, poris nimiùm patulis periculofam ad frigus fenfilitatem parit. Hæc quantum noxæ inferre queant, ex locis citatis intelligitur. Sudor admiffo frigore fubitò cohibitus fimiliter, ut fuppreffa perfpiratio

tio (560), nocet. Sudandi autem consuetudo tempore in naturam conversa, si spontè, aut arte, abrumpitur difficillima sæpè mala producit.

562. Immoderata seminis profusio non solùm utilissimi humoris jacturâ, sed ipso etiam motu convulsivo quo emittitur, frequentiùs repetito, imprimìs lædit. Etenim summam voluptatem universalis excipit virium resolutio, quæ crebrò ferri nequit, quin enervet. Colatoria autem corporis quò magis emulgentur, eò plus humorum aliundè ad se trahunt, succisque sic ad genitalia derivatis reliquæ partes depauperantur. Indè ex nimiâ venere lassitudo, debilitas, immobilitas, incessus delumbis, encephali dolores, calores, convulsiones, sensùum omnium, maximè visûs hebetudo, cæcitas, fatuitas, circulatio febrilis, exsiccatio, macies, tabes & pulmonica & dorsalis, effeminatio. Augentur hæc mala atque insanabilia fiunt ob perpetuum in venerem pruritum, quem mens non minùs, quàm corpus tandem contrahit, quoque efficitur, ut & dormientes obscena phantasmata exerceant, & in tentiginem pronæ partes quavis occasione impetum concipiant, onérique & stimulo sit quamlibet exigua reparati spermatis copia, levissimo conatu, & vel sine hoc, de relaxatis loculis elapsura. Quocircà liquet, quare adolescentiæ florem adeò pessumdet iste excessus? Cur senibus

tam pernicialis? Diſcrepant tamen hoc virium genere homines etiam ejuſdem ætatis inter ſeſe plurimùm; aliis vel modicâ venere languentibus; aliis immoderatiſſimâ vix exhauriendis.

563. Abſtinentia nimia rariùs quidem obeſt; obeſſe tamen viſa hominibus naturâ ſalacibus, πολυσπέρμοις, pollutione debilitante, gonorrhœâ; oppletione, tumore, dolore, inflammatione partium ſeminiferarum; ſtagnantis ſeminis inſpiſſatione, corruptione; ſatyriaſi, ſpaſmis, melancholiâ, maniâ venereâ. Sexui ſequiori ex hoc fonte quandoquè languor virium, fluor albus, chloroſis, malum hyſtericum, furor uterinus. Cohibita autem ſucci ſeminalis ad exitum concitati ejaculatio σπερματοκήλην, κιρσοκήλην, ſcirrhum, cancrum teſtium inducit.

564. Lactis excretio, nutricis viribus major, ſubducto corpori nutrimento, debilitatem, pallorem, maciem, circuitum vacillantem, febrim hecticam, tabem, ſudores profuſos, utero gravido abortum creat: frequentiore inſuper uberum ſuctu etiam vis nervea labaſcit, irritabilitas (190), animi dejectio, deliquium, cordis palpitatio, vertigo, ſenſûum, maximè viſûs teneritudo, hebetudo, ſpaſmi hyſterici naſcuntur. Parati autem lactis ſuppreſſionem mammarum ſequitur diſtentio, tumor, dolor, febris, inflammatio, ſuppuratio, ſcirrhus, aut impetu ali-

orsùm verſo dolores rheumatici, humorum in partibus aliis congeſtiones, harumque ſequelæ; niſi maturè ſalutaris per tranſpirationem, ſudorem, urinas, alvum, lochia, menſtrua, evacuatio ſupervenerit.

565. Nimiæ ſanguinis jacturæ, per quaſcunque vias factæ conſecutiones ſunt inopia liquidi vitalis (393), virium defectus, circulationis languor, caloris nativi extinctio, pallor, omnium actionum infirmatio, crudi, aquoſi, pallidi, mucoſi, in humoribus accumulatio (283, 287, 354, 360, 363, 366), ſolidorum debilitas (157), cachexia, leucophlegmatia, hydrops. Contra haud minùs periculoſum eſt, ſanguinis effluvium aut naturale, aut cui natura dudùm adſuevit, ſupprimi. Etenim pleriſque ſanitatibus ad colligendum aliquod humorum ſuperpondium ineſt pronitas, qua cùm neceſſariæ, tùm tolerabiles redduntur evacuationes, &, quod per has amiſſum eſt, continuò reparatur. Ita vel præter neceſſitatem inſtitutæ ſanguinis detractiones etiam in conſuetudinem abeunt, nec intermitti impunè poſſunt (384). Plethora indè multiplex (387 ad 392), univerſalis, particularis; vaſorum diſtentio, circuitûs ſuffocatio; varia naturæ ad excernendum molimina, motus irregulares, ſpaſmi, enormis humorum in partes ſingulares congeſtio (311), inflammatio, error fluen-

tium (399), impactorum (400), excretorum (401), effusorum (402, 403), secretorum (405); præcipuè autem mirabiles per insolita loca hæmorragiæ.

De Calculi origine & nocumentis.

566. RETENTORUM classi haud incongruè calculum annumerare licet; tametsi nec malè aliorsùm referri soleat. Habet enim pro basi terram, cujus uti plurimùm in fluidis firmisque partibns corporis humani (137), inque alimentis (148), quibus vescimur, inest; ita, quod superfluum est, lege sanitatis tempestivè foras ejici unà cum ceteris excrementis debet. Terra igitur retenta, stagnans, si, secessione ab aliis principiis factâ (320), suas moleculas adunaverit, in calculum concrescere potest.

567. Medica quidem historia docet, vix ullam corporis partem dari, quæ non aliquandò huic concretioni obnoxia fiat; maximè tamen primas, quas vocant, vias, &, quæ tùm bili, tùm lotio, destinatæ sunt, officinas, cum primis viis proximè communicantes. Dixeris ideò, humores, qui crudorum permixtioni præ reliquis patent, præcipuè lithiasin contrahere.

568. Terrestes ingestorum particulæ, acido præprimis infixo stipticæ, in ven-

triculo aut inteſtinis retentæ, ſolidum aliquod corpuſculum ibidem pro baſi nactæ, cui adhæreſcere queant, ſuccis eò confluentibus glutinatæ, volutatione jugi addenſatæ, calculum in his partibus formant augentque ægrè excutiendum, homini tamen, quàm brutis, minùs familiarem. Documento ſunt ægagropilæ & lapides Bezoar.

569. Lotium coctum, ſaniſſimum, limpidum, etiam per bibulam colatum, in vaſe quieſcens, ad contiguam hujus ſuperficiem affigit minima granula, quibus dùm ex recenti lotio, ſubindè infuſo, alia atque alia accedunt, cruſta tandem naſcitur ex veris calculi elementis compoſita.

570. Corpus ſolidum, inſolubile, cavo veſicæ urinariæ vivi hominis, aut animalis, detentum, citò obducitur cruſtâ ſimili, quæ in dies augeſcit; etiam ſi vitio careat urina. Creſcit eodem modo ſemel in viis urinæ natus calculus, reſtitanſque immeabilis redditur.

571. Indè & quivis ferè calculus in centro nucleum monſtrat, primæ cruſtæ baſin, quam orbes alii aliis appoſiti, externi internis majores, ambiunt, incrementi paullatim facti indices.

572. Analyſi Chemicâ tamen conſtat, non meram terram eſſe, quæ ſic coit; ſed aquæ etiam, ſalis ac phlogiſti aliquid, & materiæ elaſticæ plurimum accedere,

mixtione ſimili, qualis in firmâ corporis compage obtinet (132, 133, 146). Accuratior autem calculi recentis contemplatio quoque detegit, cruſtas ex micis componi, quæ ſalium cryſtallos referunt. Extimæ certè ſuperficiei quandoquè diſtinctæ ac grandiores id genus maſſulæ inſident.

573. Ex quibus (569 ad 573) colligere eſt, elementa calculi, ut ſales in aquâ, verè ſoluta in lotio ſano fluctuare, indè per modum cryſtalliſationis Chemicæ excuti, mutuâ attractione in granula majora & hæc porrò inter ſeſe concreſcere, obviiſque corporibus ſeſe affigere, ſic repetito ſæpiùs eodem opere cruſtas calculumque urinæ formari, tàm intra, quàm extra hominem. Illuſtrat hanc lithogeneſin confirmatque generatio tartari ex vino, ſtalactitæ ac tophi ex aquis.

574. Nec contrà facit, quod materies, priùs aquâ ſoluta, poſt excuſſionem aquâ inſolubilis ſit, nec, pro naturâ ſalium, ſapida. Hiſtoria naturalis & Chemia id genus exemplis abundant.

575. Quocirca & ratio reddi poteſt, cur vita ſedentaria, diuturnus in dorſum decubitus, temperamentum frigidius, immanis aqualiculi pinguitudo, varia ſyſtematis urinarii vitia, obſtructio, inflammatio, ulcus, ſcirrhus, callus, occurſus corporum heterogeneorum in viis urophoris, adeò faveant calculi generatio-

ni? Ponunt hæc omnia conditiones, quibus excussio salium quorumvis ex suis muriis promovetur.

576. Nequaquàm igitur hic opus est fermentatione, putrefactione, spiritu Gorgoneo, clavulis ferreis, muco glutinante, aut spiculis alcalinis, volatilibus, quæ terram ferrruminent. Fingi hæc faciliùs, quàm demonstrari queunt.

577. Agnoscenda tamen insuper est dispositio quædam singularis, interna, hæreditaria, connata, aut post nativitatem acquisita, quâ, ceteris paribus, alius præ alio magis in lithiasin propendeat. Solida quidem systematis urinarii sic comparata, ut lotium nimis morentur, aut adhæsionem justo faciliùs admittant, eò conferre possunt. Maximè verò incusandum videtur illud urinæ vitium, quo terreæ ejus particulæ ultrà modum abundant, aut citiùs, quàm par est etiamnum intrà corpus secessionem moliuntur (371). Indè minguntur arenulæ, aut majore numero, citiùsque a mixtione excutiuntur; nisi intùs adhærendi opportunitatem nactæ in calculum concrescant.

578. Quùm igitur observatio doceat, pueros, senes, quiescentes, frigidos, acidis aut acescentibus cibis, vinis austeribus utentes, acido laborantes, hypochondriacos, hystericas, arthriticos, præ aliis frequentiùs calculo infestari; credibile est materiæ acido-terreæ in urinis ex-

ſuperantiam eò diſponere. Nec ſanè refragatur huic ſententiæ natura lithonthripticorum, nec, quæ de acidis in terram abſorptis Chemia demonſtrat.

579. Calculi fellei, etſi diverſum paulo ingenium eſt, origo tamen haud abſimilis cenſeatur. Ponit ferè certam bilis a naturali ſuâ indole degenerationem; ut quæ ſana nequaquàm, lotii inſtar (569) terram excutiat. Indè differentia multiplex colorum, flavi, viridis, lividi, atri, albi, cinerei (372), & vis ardendi non omnibus eadem, & diverſa gravitas. Solvuntur & alii aquâ calidâ pro magnâ parte, alii non item. Nec ſatis conſtat, utrum ab ipsâ bile ſemper atque unicè materiem ſuam habeant; licèt in hujus officinâ inveniantur. Alimento ceterùm ſicciori ac vitæ deſidi concretio iſta præcipuè debetur; quum craſſamentum fellis, quod alvo excerni fas eſt, retinetur.

580. Quæ porrò in aliis ſuccis partibusque corporis naſcuntur, varii generis concrementa lapidea (567), ex his (568 ad 379) ritè applicatis haud difficulter intelligi & exponi poſſunt.

581. Quacunque autem corporis parte hæreant, facultas nociva, quâ lædunt merè mechanica eſt, effectusque producit admodùm manifeſtos. Moles nimirùm, pondus, durities, premit vicina, gravat, comprimit, canales obſtruit: undè humorum tranſitus intercipitur, circula-

tio, ſecretio, excretio turbatur, impeditur. Motus, alliſio, frictio atterit, irritat tenera ſolida, allicit humores, lacerat vaſa: ſic dolor, calor, inflammatio, ſuppuratio, gangræna, callus naſcuntur. Continuum verò calculi, dùm in corpore manet, incrementum etiam hæc mala adauget. Quæ quidem ſi ad ſingulas partes, harumque functiones, & mutuos conſenſus applicantur, plurimarum ſanè magni momenti affectionum originem promunt.

Potentiæ morbificæ animatæ.

582. ANIMALIS vitæ plena omnia. Aër, aqua, tellus, communia naturæ habitacula, animantibus undiquè ſcatent. Stupendus præſertim minutiorum animalculorum numerus eſt, & vis ſeſe multiplicandi ferè tantò major, quantò minoribus ſunt corpuſculis. Accedit eorumdem ſumma voracitas ac mirabilis, cùm in pabulo conquirendo, tùm in nidulando, ſagacitas & induſtria. Undè fit, ut non in omne modo vegetantium genus graſſentur, ſed vel majora quoque animalia in eſcam nidosque convertant, horumque adversùs robur ſuâ ſe parvitate ac numero tueantur.

583. Multifaria igitur occaſio eſt, quâ & homini ab iſtis hoſtibus inferri injuria poſſit; niſi fortè admiſſi in tempore ſuf-

focentur, rejiciantur. Patet extima superficies, cui se affigant, porisque cutis, aut inflictis vulnusculis, se suave ovula insinuent. Nec desunt meatus externi, quos subeundo in interiora deveniant. Aëris potissimùm, cibi, potus, vehiculo in primæ digestionis officinam facilè invadunt.

584. Practicorum ideò observatis & compertum est, multiplex animantum genus quandoquè in homine & extrà & intùs nidulari, neque ullam corporis partem, externam aut internam, planè ab isto onere immunem esse; ita tamen, ut quarum facilior est a foris aditus, præ ceteris frequentiùs obsideatur.

585. De illis quidem animalculis, quæ extrà hominem etiam obvia sunt, sicubi in homine reperiuntur, vix cuiquam dubium est, quin extrinsecùs eò devenerint, sive jamjam evoluta, sive in semine suo etiamnum latentia, quod, congruas intùs conditiones nactum, sui generis animal demùm excluserit.

586. An autem lumbricorum intestinalium, teretis, plani, ascaridis, alia quæri debet origo? Quia proprii velut & domestici sunt, animalium, ac præcipuè hominum intestinis, raròque, aut nunquàm, alibi inveniuntur. An æquivocam ex putredine nativitatem habent? An spiritus mundi arbitrariæ facultati debentur? An potiùs humano generi indè a primo ortu congeniti per traducem veluti in eodem

propagantur? Utrùm verò ex semine quidem nascuntur, at non suo, aut ex infectis alienigenis, quæ intra corpus humanum recepta, ob pabuli, aliarumque conditionum diversitatem, in aliam speciem degenerant? Nimis hæc omnia repugnant communibus generationis legibus, quas observatio fidelis in minimis æquè ac maximis animalibus detexit, quam ut admitti queant.

587. Quum itaque suum & genus & speciem tueantur isti vermes; primasque modo vias (583) obsideant; & pro ætate, sexu, temperie, vitæ genere, aëre, cibo, potu, regione, anni tempore, &c. diversis, alios præ aliis magis, minùs, aut & nunquàm infestent; neque tamen & singulos iidem, sed hos teres, illos ascaris, alios iterùm tænia: suadet profectò analogia, eosdem quoque a foris in hominem deferri (583), & consimilem prioribus (585) ortum habere, seseque intùs more ceterorum animalium multiplicare, nisi validis naturæ viribus superentur. Quanquàm verò & hæc sententia suis vexatur dubiis, quæ expediri ægrè queant, non sunt tamen ista tanti momenti, ut non sperare liceat, ulteriore scrutinio tandem ad liquidum perductum iri. Quod ipsa natura dictavit, systema non illicò turbandum, si quâ forsan parte ob cognitionis humanæ angustiam hiat.

588. Sanitas quidem id contubernium

ſæpè haud ægrè fert. Nec raro tamen multimodis indè læditur; maximè ubi interiora occupantur. Primis hinc viis à mole, numero, conglomeratione vermium, gravitas, infarctus, obſtructio, ileus: à motu, reptatu, ſuctu, irritamenta nervorum, nauſea, vomitus, ſingultus, anxietas, motus ventriculi & inteſtinorum inordinati, ſpaſmi, ructus, flatus, borborygmi, dolores ventris varii, tumores, alimenti coctio perturbata, chyli abſorptio impedita, alvus irregularis, alias ſtricta, alias laxa: quandoquè & roſio accedens excoriat, inflammat, exulcerat, perforat: ex conſumptione chyli eſuries, bulimus: ovula vermium, recrementa, cadavera, mucum naturalem inviſcant, accumulant, menſtrua primæ digeſtionis inſpiſſant, corrumpunt, ac fæcem fæce acervando putrorem latè diffundunt. Hæc quidem topica ſunt mala.

589. Facit autem multiplex hujus officinæ cum univerſo corpore conſenſus, ut & reliquæ partes unà afficiantur. Etenim ſubſtractio nutrimenti maciem, pallorem, debilitatem, atrophiam creat: chyli nec ritè cocti, nec defecati, alienis etiam intermiſtis corrupti vitium, in ſecundas vias delatum, in cacochymiam & cachexiam degenerat. Irritatio deniquè, per inſtrumenta motus ac ſenſus, horumque vires, quaquaverſùm ſeſe extendens, omne genus affectionum ſpaſmodicarum

inferre poteſt. Hinc circuitus humorum turbatus, cordis palpitatio, pulſus exilis, deficiens, intermittens, animi deliquium, horripilatio, febris, dolores varii, vertigo, cæcitas, aurium tinnitus, inſomnia turbulenta, terrores, deliria, aphonia, paralyſis, catalepſis, apoplexia, tetanus, motus convulſivi præſertim, atque inſultus epileptici omni modo mirabiles.

590. Ex his (588, 589) porrò ſpontè innoteſcit, quænam naſci mala poſſint, quum in aliis corporis vivi partibus, externis vel internis (584), aliquod animantium genus nidulatur.

De ceteris, quæ forinſecùs admota obſunt.

591. Multa inſuper caſu, vel conſilio, corpori externè admoventur, aut in illud incurſant, quæ, prioribus titulis non comprehenſa, præteriri tamen nequaquam debent; quia in producendis morbis plurimùm valent.

592. Veſtimenta, quæ conſuetudo magis, quàm natura, homini neceſſaria fecit, mole, pondere, adſtrictione quas ambiunt partes premunt, vaſa arctant, appulſis humoribus reſiſtunt, contentos repellunt, ſolidorum fibras inter ſe compingunt Quæ quidem ſi moderata fuerint, ſanum robur, vigorem circuitus vitalis, mutuam continentium & conten-

torum actionem, attritum, calorem nativum augent (433, 434), tegumenta, nervos, fibras, musculos, fulturâ juvant, debilibus hinc saluberrima. Excedens autem pressio, ut vario est gradu, mala plurima ac diversissima inducit. Humoribus indè diathesis inflammatoria (367), putredo (313); reditus per venas, influxus per arterias impeditus; virtutis nerveæ interceptio; nutrimenti, hinc nutritionis ac incrementi æquabilis defectus; materiæ solidorum degeneratio; coalitus eorumdem multiplex (209, 6). Hæc dùm pressioni expositæ partes patiuntur, contraria in reliquis eveniunt; humorum affluxus, accumulatio, impetus major, canalium distensio, ἀναστόμωσις, διαπήδεσις, διαίρεσις (203) omnifariæ fluidorum aberrationes (397 & seq.), incrementum nimium (261) tumores varii, proportionis ac æquilibrii inter partes, vires, actiones, destructio, &c. Indè anxietas, dolor, œdema, inflammatio, gangræna, stupor, paralysis, apoplexia, hæmoptoë, mictus cruentus, abortus, varia conformationis, sitûs, nexûs vitia, in teneris præsertìm ac debilibus corporibus nascuntur.

593. Eadem, atmosphæram inter & cutim media, hujus calore fota, illius frigus arcent, calorem extremi corporis augent, molliunt partes calefactas, humores eò trahunt, ab aliis partibus abstra-

hunt. Quo nomine ut sæpè multùm juvant, ita alias & vehementer nocent (424, 425). Intereſt tamen, utrùm linea, xylina, coriacea, ſerica, lanea, plumea, piloſa materies ſit, ex quâ conſtant: neque enim in omnibus par caloris tenacitas datur.

594. Combibunt etiam humidum retinentque plùs, minùs; magis quidem, ſi de animali parata ſunt, quàm de vegetabili materie. Ita diverſimodè in vaſcula cutanea agunt, ſuctuque aut repulſu excretionem ac abſorptionem cutaneam multimodis, nec ſemper innocuè variant, augent, impediunt. Eo quoque haud parùm frequentior aut intermiſſa veſtium mutatio facit.

595. Ex his (592 ad 594) collatis ad (428, 445) intelligere eſt, cur intempeſtiva hyberni aut æſtivi veſtitûs mutatio, ſubitave partium tectarum denudatio, aut neglecta tegumenti ad aëris viciſſitudines accommodatio, tot & tam gravia ſæpè mala, inſuetis præſertim, inducant? Et quid efficere ſtragula, culcitræ, faſciæ, ligationes, &c. poſſint.

596. Epithemata liquida, mollia, ſolida, quæ corporis partibus multoties, non ſine fructu, ſuperdantur, quandoquè tamen & nocent frigore, calore, preſſione, humiditate, ſiccitate, ſingulari materiæ ſuæ virtute, penetrabilitate, applicandi modo ac tempore, partium-

que, quibus imponuntur, diversâ conſtitutione. Balneorum vires agendi pari ratione eruuntur.

597. Pinguia autem vario nomine forinſecùs admota, aut illita, obeſſe inſuper poſſunt emolliendo, tranſpirationem occluſis poris ſupprimendo, tùm, ſicubi acria ſimul fuerint, irritando humoreſque alliciendo. Undè dolor, febris, inflammatio, eryſipelas, puſtulæ, &c. Nec obſtat lentor, quo minùs abſorpta introeant, ſtimuloque latè diffuſo proprias ſibi vires per univerſum corpus, aut in partibus longè diſſitis, effectu multùm variante exſerant, ægriùs denuò extergenda.

598. Quæcunque porrò impetu acta a foris in corpus incurſant, hujuſve motui rudiùs reſiſtunt, actione mechanicâ cohæſionem, ſitum, nexum partium turbando, morbos creare ſolent, maximè inſtrumentarios (212), fracturas (217), vulnera (218), luxationes (226), hernias (230), prolapſus (248), vitia numeri (258), conformationis (259), magnitudinis (260), multipliceſque iſtorum conſecutiones. Moles itaque adacti corporis, pondus, figura, celeritas, directio, comparata cum partis affectæ cohæſione, fabricâ, poſitione, &c. modum gradumque læſionis determinant.

599. Huc etiam referri poſſunt injuriæ, quas impedimenta in partu, impru-

dens obstetricatio, nutricis custodisve ruditas ac negligentia, premendo, trahendo, distorquendo, quassando, sauciando, infanti inferunt, eò deteriores, quò tenellum corpusculum minus est resistendo. Nec fœtus etiam uterinus ab id genus violentiis planè immunis est.

600. Neque tamen hinc intellexeris, quæ gravidarum phantasiæ vulgò tribui solet, multipotentem in corpore fœtus mutando efficacitatem: uti nec quæ de incantamentis perhibetur vim morbiferam. An igitur utriusque eadem est ratio? An & æqua fides?

601. Ignis quùm vi majore, quàm quæ ferri queat, in partem corporis agit, motu vehementiore, expansione, effusione, dissipatione, exsiccatione humorum, fibrarum vasculorumque crispatione, rupturâ, omnium in escharam informem colliquatione, singulos inflammationis gradus ad sævissimum usque sphacelum celerrimè producere potest.

602. Subeunt quandoquè & res alienæ, solidæ, ad interiora corporis, quæ cùm nec digeri à naturâ possint, nec commodè permeare, aut rursùs ejici, ocyùs, seriùs, nocivæ redduntur. Hujusmodi sunt ossa, lapilli, acus, festucæ, clavi, glandes, fragmenta metallica, vitrea, pili, offæ grandiores, & similia, quæ alias per meatus naturales, foris patentes, alias per vulnera, intrò deveniunt.

603. Lædunt hæc mole ſuâ, pondere, duritie, figurâ, motu, obſtruendo, gravitando, comprimendo, irritando, atterendo, vulnerando. Quodſi verò ejus naturæ ſunt, ut, quibus alluuntur humoribus ſolvi poſſint, latiùs etiam ſeſe diffundere, ac vi ſingulari nocere ſolent. Nec rarum eſt terrea, mucoſa, amurcoſa, coagula, iis adhæreſcere, ſic varii generis concrementa naſci (568, 570, 571).

604. Pro partium igitur quas occupant diverſitate omnivarios effectus producere debent. In adipem per vulnus demerſa, per annos ſæpè innocua, variè mutatâ ſede, aut foras demùm protruduntur, aut irritando inflammant, exulcerant, aut improviſò hæmorrhagias intùs, convulſiones, paralyſes, ſubitam mortem inferunt. Laryngi impacta, altiùſve in tracheam detruſa, repentè ſuffocant, aut violentâ tuſſi, inflammatione, exulceratione, tabe, paulatim necant. Deglutita, dùm in faucibus, œſophago, ſtomacho, pyloro, inteſtinis, hærent, obſtructione, inflammatione, perforatione, ulcere, calculi generatione (568), diverſimodè hanc officinam turbant. Utrùm & ex primis viis nonnunquàm in veſicam urinariam deferuntur, & quâ viâ? Quæcunque alicubi detenta lotio alluuntur, cruſtas calculoſas morâ contrahunt (570). Nec obſcurum eſt,

quid mali in nares, oculos, aures, immissa creare debeant.

605. Et hæ quidem præcipuæ sunt, inter quas corpus humanum versatur, potentiæ nocentes. Uti verò multæ lædendi facultate inter sese conspirant, multæ contrà pugnant; ita, quas inducere valent noxas pro variâ similium vel dissimilium concursione intendi, aut mitigari, ac destrui necessum est.

De Seminiis morborum (75).

606. Seminia morborum non minùs, quàm potentias nocentes, multifariam inter se discrepare, docet, quæ has inter & illa requiritur, mutua affinitas (75, 78), magnusque numerus morborum, quos vi unitâ producunt (120 ad 418). Merentur ideò speciatim hoc loco etiam considerari (79).

607. Insunt in homine secundum naturam quamplurimæ affectiones, ipsis vitæ ac sanitatis principiis necessariò innexæ, quibus fit, ut corpus humanum non quarumvis potentiarum impressioni resistere, eoque nomine etiam naturaliter ad morbos dispositum dici queat. Hæc igitur naturalia vocabo morborum seminia.

608. Quorum quidem alia ubique & semper in omni homine obtinent, ideòque universo generi humano communia

ac perpetua ſunt ; alia verò propria, quæ in ſingulis tantùm inveniuntur, nec in iiſdem omni tempore, aut eodem conſtanter modo.

Seminia morborum naturalia, communia.

609. Communium præcipua hæc ſunt. Firmarum C. H. partium cohæſio nexuſque haud inſuperabilis ; ſuccorum multitudo & craſis faciiè mutabilis ; canalium numerus, mollitudo, ſubtilitas, implicatio ; ſuperficies meatibus undiquè patens ; principium vitæ valdè ſenſile (171), fugax (187) ; functionum omnium ac ſingularum generale fundamentum in motibus harmonicis poſitum ; mirabilis univerſæ tùm compagis, tùm œconomiæ conſenſus ac conſpiratio ; mutui denique mentem inter & corpus commercii leges ſtatæ, nec pro lubitu variandæ.

610. Naturam hominis ita comparatam qui confert multiplicibus potentiarum, quibus per vitæ munia exponitur, viribus (419 ad 605), is facilè videt, non imparem modo eſſe quibuſvis noxis repellendis, ſed pronam quoque in nonnullas ruere.

Seminia morborum naturalia, propria.

611. LATITUDO ſanitatis uti multam admittit differentiam, ita, quod quiſque ſanus ſibi ex naturæ inſtituto privum habet, quo fit, ut magis, quàm alii, ad aliquos morbos proclivis ſit, horumque idcircò occaſionibus minùs reſiſtere queat, inter ſeminia haud ineptè referre licebit (75).

612. Quæ vitæ humanæ periodum variant ætates hujus loci ſunt. Naſcitur, creſcit, perſtat, decreſcit, moritur homo ex lege naturæ. Cuique horum ſtatûum ſua quidem propria eſt ſanitas: at partium, facultatum propenſionumque cùm animi, tùm corporis, magna in ſingulis diſcrepantia. Ex hac igitur & diatheſes profluere debent, quæ quamlibet ætatem in alios atque alios morbos proclivem reddant.

613. In ſexu haud minor diſſimilitudo eſt; ſive, quas privas ſibi & mas & femina habent partes ſpectes, ſeu reliqui etiam corporis habitudinem, aut univerſam œconomiam. Indè uti alia eſt maris, alia feminæ ſanitas, ita & cuique ſui ſunt, in quos per ſexum magis inclinat, morbi, maſculini, feminini. Poſteriorum præcipuè tantò major numerus eſt, quò plura ſexui ſequiori munia incumbunt; ut meritò uterus ſexcentarum in muliere ærumnarum auctor dicatur.

614. Temperamentum ponit ſingularem C. H. ſani in ſolidis ſucciſque ſuis diatheſin ac proportionem, viriumque motricium gradum, undè ſingularis profluit functionum tenor, qui dùm ſanitatis modum non excedit, in diverſimodè temperatis tamen longè diverſus eſt. Multiplex hæc diſcrepantia uti totidem deflexiones ab unâ ſanitate perfectiſſima indicat, ita haud pauciores ad ſtatum morboſum appropinquationes Ex quo conſequitur, ut quæque temperies in illud morbi genus, quod proximè contingit, propendeat, hujuſque idcircò ſeminium continere haud immeritò dici poſſit.

615. Eadem ratio eſt ἰδιοσυγκράσιας ac privatæ partium ſingularum habitudinis, quâ hæ à generali corporis ſui temperaturâ abludunt, diſcrimine ut plurimùm vix, niſi per effectus quoſdam, obſervabili, nec & œconomiam in ceteris admodùm turbante. Mirabilis hinc ſæpè oritur ſenſibilitas, quâ poteſtates rerum, quas alii facilè ferunt, e millibus uni fiunt nocentiſſimæ.

616. Iſtorum verò ſeminiorum (611 ad 615) pars præcipua ſedem videtur habere in principio vitali (170), quod, cum per univerſum corpus latè diffuſum ſit (175), amploque polleat conſenſu (178, 179), & multùm de quaque functione ſibi vindicet (180), ſi quo gradu,

in homine ceterùm ſano, agilius aut torpidius fuerit, potentias nocentes in morborum generatione plurimùm adjuvare poſſe indubium eſt (195, 199). Atqui ſanitas multifariam admittit virtutis vitalis tàm in corpore toto, quàm in ſingulis partibus diſcrepantiam (176, 177).

Morborum Seminia, quæ ſunt præter naturam.

617. Ingens prætereà numerus eſt eorum, quæ ſive congenita, ſeu poſt nativitatem contracta, præter naturam corpori ita inſident, ut, quùm ipſa morboſa ſunt, etiam per potentias nocentes concitata alios inſuper excludere morbos queant, meritò hinc ſeminiis annumeranda.

618. Primùm quidem huc referantur affectiones occultæ, quæ, etſi nihil admodùm vitioſi in ullâ corporis parte aut facultate prodant; neque etiam ad naturalia ſeminia, communia (609), aut propria (611 ad 616), pertineant; nihilominùs, datâ occaſione, in manifeſtos erumpendo morbos, vires ſuas noxias declarant. Iſtiuſmodi videntur diatheſes hæreditariæ, tùm & in utero materno, aut ex nutricis lacte prognatæ, quæ, ſeminum ſimiles, per annos ſæpè, abſque ſenſibili labe aut functionum læſione, ſopitæ latent; at ſuo demùm tempore, fa-

ventes nactæ conditiones, in analogam ſibi morborum ſpeciem efflorefcunt. Morboſæ igitur habendæ ſunt; quùm generalibus ſanitatis differentiis (611) non comprehendantur: quanquam cujus generis alienatio à ſtatu naturali ſingulis ſubſit, haud ſatis conſtat. Morborum, qui per acceſſiones & intermiſſiones circuitum faciunt, eadem fortè ratio eſt.

619. Alterum genus eſt affectionum mediarum, quæ reapsè quidem præter naturam ſunt, taleſque ſe per ſua ſigna produnt; nec tamen ita graves, ut vulgò pro morbis habeantur (123); quum functiones haud turbent (38). Quandoquè igitur diu abſque noxâ feruntur, ac tantiſper a Pathologis ad morborum cauſas potiùs relegantur (58, 123, 124); dùm proprio incremento auctæ, aut acceſſione aliorum vel ſeminiorum, vel potentiarum adjutæ, veros demùm ac palam agnitos morbos pariant.

620. Morbi itaque ſimpliciores, ſuprà enumerati (125 & ſeq), ad hunc locum pertinent omnes & ſinguli, quotquot aut propriis viribus, aut complicatione cum aliis, nondùm eò magnitudinis creverunt, ut ſanitatis munia manifeſtè perturbent: at qui proclivem modo ad ægrotandum reddunt hominem. Cujuſmodi ſunt ſolidorum debilitas & rigiditas (157, 164), irritabilitas & torpor (190, 196), nonnulli cavorum morbi (202),

(202), ut & inſtrumentarii (213); potiſſimùm verò vitia fluidorum, cùm abſoluta (269 ad 302), tùm relativa (383 ad 412). Totidem hæc ſeminia ſunt, quæ ocyùs, ſeriùs, datâ occaſione, ſui generis morbos excludere valent: prout locis citatis eſt videre. Nec ſanè plethora & cacochymia hunc fontem penitùs exhauriunt.

621. Tertium genus eſt vitiorum manifeſtorum, quæ uti morboſis effectibus palàm ſeſe declarant, ita vel ſpontè, vel aliarum poteſtatum concurſione, in morbos alios, ſpecie diverſos, degenerare queunt, nequaquàm cum ſymptomatibus confundendos (97, 105). Eo igitur nomine ſeminiis omninò annumerari debent, quòd proclivitatem ad ſui generis affectus ponant; tametſi ipſa nec immeritò inter morbos referuntur. Naturæ ſimpliciorum morborum, antè (150 ad 412) expoſitæ, id per effectus ſuos abundè oſtendunt; quùm ex pleriſque ſibi permiſſis alii atque alii ſcaturire ſoleant. Intelliguntur hinc morborum metaſchematiſmi, exituſque in alios morbos. Nec ſanè minima hæc pars eſt eorum, quæ ad diagnoſin ac prognoſin in praxi ritè inſtituendam requiruntur.

622. Quocircà patet, ſeminiorum multa, quæ præter naturam ſunt, in hominem invehi, actione potentiarum nocentium, adeòque ut harum effectus,

ſupra (419 ad 604), ordine jam enumerata eſſe, eamdemque rem, ut diverſimodè ſpectatur, potentiæ nocentis, ſeminii, aut morbi loco haberi poſſe.

De differenti cauſarum morbificarum conſtitutione.

623. ITA demùm perſpicere datur, quàm multiplici modo veræ morborum cauſæ (62) conſtituantur. Tametſi enim hoc commune omnibus eſt, naſci ex potentiis nocentibus & ſeminiis inter ſe concurrentibus (77); hæc ipſa tamen principia multùm diverſæ ſunt originis, nec eadem ſemper ratione alia aliis ſeſe adjungunt.

624. Primùm quidem potentiarum nocentium multæ ſunt tantâ vi præditæ, ut non niſi ſeminio naturali, communi (609), aut proprio (611), opus habeant ad cauſam morbi conſtituendam, hinc vel ſaniſſimos ceterùm ſtatim in morbum conjiciant. Mechanicæ poteſtates (598), ignis (601), venena (486) & plura alia hujus loci ſunt.

625. Quodſi ſeminia, quæ præter naturam ſunt (617), intùs alit homo, res non naturales, etiam innoxiæ, cum his in morbi cauſam concreſcere valent; ut adeò tùm præcipua morbi pars ſeminio potiùs, quàm potentiæ nocenti, adtribuenda videatur.

626. Quum verò potentiæ nocentes etiam ſeminia morboſa creare ſoleant (622), quæ nata, dein cum illis rursùs concurrendo, in morbos tandem abeant; manifeſtum eſt, eaſdem ſolas, continuatâ diu actione, quidquid ad morbum conſtituendum requiritur, inducere poſſe, nullo licet ſeminali vitio prægreſſo. Incongruus rerum non naturalium uſus vel perfectiſſimas ſanitates ita haud rarò peſſumdat.

627. Quandoquè ſeminiis morboſis accedere debet naturale ſeminium, proprium (611), quo matureſcant veluti, atque apta reddantur ad generandum morbum, ſi potentia nocens ſupervenerit. Docent ſeminia hæreditaria, quæ una cum homine ad certam uſque ætatem adoleſcunt, priuſquàm ſeſe explicent.

628. Morborum, qui ex aliis morbis, tanquàm ex ſeminiis ſuis (621), naſcuntur, multiplex origo eſt. Etenim alias morbus primarius, ſibi permiſſus, vi ſuâ in aliud genus ſeſe convertit, ſingulari hominis, partiſve, quam occupat, conſtitutione adjutus. Alias naturæ hoc opus eſt, cujus dùm motus (98 & ſeq.) morbo superveniunt, hunc mutari oportet. Nonnunquam congrua vel incongrua medicatio, rerumve non naturalium caſu aut conſilio accedens poteſtas mutationem inducit. Morbi quoque materies, benè vel malè e ſede ſuâ in alias delata partes,

pro harum diverſitate morbum variare poteſt. Quandoquè ſymptomata ſunt potentiæ nocentes, quæ morbum morbo aggravant (97, 105, 109). Nec raro quod de morbo utcunque ſanato reliquum eſt, ſeu materies fuerit, ſeu vitium ſolidis fluidiſve illatum, ſeu virium motricium labes aliqua, ſeminium ponit, quod neglectum levi occaſione denuò in morbum prorumpat. Conſenſus etiam atque conſpiratio (609) facit, ut, malo in alias atque alias partes diffuſo, ex morbis morbi oriantur.

629. Pro multitudine autem ſeminiorum, quæ in homine inſunt, creſcit & numerus potentiarum nocentium, & morborum poſſibilium occaſiones multiplicantur, augeturque adeò proclivitas ad ægrotandum. Quum igitur a ſeminiis naturalibus, tùm communibus (609), tùm propriis (611), nemo immunis ſit; naturâ illi quidem ad morbos proniſſimi præ ceteris eſſe debent, qui & propriorum multa ac gravia habent, & morboſis inſuper cujuſvis generis (617 ad 621) laborant. Undè patet, quænam ſit conſtitutio debilis, quæ robuſta, qui ſtatus valetudinarius, quænam debilitas partis ſingularis? Cur debiles, exacto rerum non naturalium regimini addicti, ſæpè minùs ægrotent, diutiùſque ſani vivant, quam robuſti exceſſibus quotidianis impliciti? Diſſolutam juventutem haud ra-

rò senectus manet miserabilis; & contra.

630. Liquet porrò, quàm utilis hæc doctrina sit Medico, rationalem artem profitenti, ad ea, quæ morbum præsentem faciunt, rectè cognoscenda. Qualiscunque ille fuerit, simplex, an compositus; origo certè ac natura ejus vix ritè intelligitur, nisi constiterit, ex quibusnam tùm potentiis, tùm seminiis, inter se conjunctis profluxerit. Et quanquàm seminiorum consideratio non in omnibus æquè momentosa videri possit, est tamen in plurimis; eòque magis, quùm non diatheses adeò merè passivæ, quæ potentiarum actionem modò excipiant, huc referantur; sed vel maximè activæ, quarum vires, a potentiis nocentibus tantùm excitatæ, his ipsis sæpè longè validiores, totum quandoquè morbum, aut potiorem certè ejus partem, sibi solis vindicant (51, 99, 102). Quin minùs etiam a Practicis præteriri debent, ut qui inter morbos singularium hominum versantur.

631. Medicum igitur ægri examen, quo vera causæ morbi cognitio nititur (72), non classes modò singulas rerum non naturalium, vitæque antè actæ rationem, complecti debet; sed & universam hominis constitutionem, quæque in hac cùm communia, tùm propria, & quæ secundum, aut præter naturam insunt. Ita nimirum utrumque genus princi-

piorum, quibus morbus efficitur (630), sese demùm manifestat. Quodsi verò alterutrum fortè ex se lateat, detegi id tamen quandoquè potest alterius noti principii comparatione ad morbum, per suos effectus cognitum (45, 117), factâ. Potentia nocens sæpè seminium, aut hoc vicissim illam, sic prodit.

632. Atque hac demùm methodo etiam felicissimè invenitur eorum, quæ Practico agenda sunt, ratio modusque, cùm in prophylaxi sanorum, tùm in ægrotantium curationibus. Intuta sanitas est, cui non cavetur, ne aut succrescant seminia, aut nata sese explicent. Nec morbus planè tollitur, nisi sublatâ universâ complexione conditionum, quibus fovetur: quod cùm in morbis multùm complicatis, aut inveteratis, rarissimè simul obtineri possit, aliarum post alias correctio suscipi debet; ut minutatim deteratur, quæ uno impetu ejici nequit, causa mali. Si quæ porrò morbosa seminia supersunt, quæ tollere nefas, sopire tamen & hæc aversis nocentibus potentiis (59, 77) licet.

Vires Naturæ medicatrices.

633. In tantâ rerum nocivarum multitudine cum rari sint homines, qui satis circumspectè vivant, pronum est credere, longè frequentiores fore morbos, quam observatio doceat, nec cuiquam

diu incolumem perſtare ſanitatem poſſe. Conferre quidem poteſt, neque ſufficit tamen ad avertendos morbos, requiri ſeminii ac potentiæ nocentis analogæ concurſionem, ut naſcantur (75 ad 78): quandò concurrendi occaſiones adeò multiplices ſunt. Oportet itaque alias ſubeſſe cauſas, quas operæ pretium eſt conſiderare.

634. Quemadmodùm natura humana morbos mortemque averſatur & horret (2); ita ſuis quoque viribus inſtructa eſt armiſque, quibus ſeſe ab illis tueatur, quæque non minùs in corpore, quàm in mente inſunt, & quanquàm diverſa, in eumdem tamen finem omnia conſpirant (18, 51, 99).

635. Continuis vitæ actionibus expoſitum corpus, proprio ſuarum partium motu attrituque, citò deſtruitur. At facultate etiam nutriente gaudet, quâ materiem extraneam ſibi appropriando jacturam jugiter reparat, inque perpetuo ſuæ materiæ fluxu ac mutatione idem tamen atque incolume ſeſe conſervat. Sic inevitabili morborum mortiſque cauſæ certiſſimum opponitur remedium.

636. Ejuſdem quoque ordinis eſt facultas admirabilis, quæ ſolidæ compagis vulnera, fracturas, ulcera, vexata, mutilationes, artificio inimitabili conſolidat, redintegrat, reſarcit. Ea quamvis majori gradu nonnullis animantibus indita ſit,

quam homini; huic tamen & tam eximia inest, ut meritò universæ Chirurgiæ fundamentum habeatur.

637. Præterea uti corpus suis viribus alimenta coquit sibique assimilat; ita non minùs facultatem nactum est morbosa, & quæ præter naturam sunt, subigendi atque contemperandi. Hic ille tam salubris πεπασμὸς quo conditiones noxiæ eorum, quæ morbum intentant aut faciunt, ita mitescunt, ut vel innocuæ fiant, vel ad commodam ejectionem expeditæ. Quidquid in crisibus salutare est, hac potissimùm virtute nititur.

638. Inter præcipuos hujus facultatis (637) effectus memorari meretur suppuratio, solius naturæ opus, arte quavis superius, præstantissimum adversus cruda, acria, obstructa, inflammata, vulnerata, ulcerosa, emortua quæ aliter sanari nequeunt remedium.

639. Emunctoriorum insuper summa hic est utilitas (299); ut quorum beneficio nocentia, aut nocitura, sive a foris ingesta fuerint, sive intùs nata, maturè ejici possint. Nec ordinaria tantùm usu veniunt, quandò materies morbosa expelli debet; sed inconsuetas etiam vias modosque adhibet natura: uti hæmorrhagiæ, vomitus, cholera, diarrhoea, sudatio, &c. docent.

640. Multifariæ autem, quibus corpus vivum pollet, vires motrices, quum

rebus nocivis irritatæ ſemet exſerunt, præcipuum præſtant vitæ ac ſanitati præſidium. His certè nituntur facultates modò allegatæ (635 ad 640). Indè profluunt motus automatici, irregulares quidem multimodis, at ſæpè beneficentiſſimi, certâque determinatione ad ſalutarem finem tendentes; etiamſi mente nec imperante, nec conſciâ, & vel invitâ quoque fiant, hujuſque adeò conſilio nequaquàm tribui poſſint (51, 99, ad 105). His ſi careret homo, nulla vel ſanitati conſtantia, vel morbo medela foret.

641. Id genus motibus præſertim febris annumeranda eſt. Licet enim commotio iſta, perturbato circulationis ſyſtemate, gravibuſque ſymptomatis moleſta, haud rarò perniciem inferat, hinc meritò morbus appelletur; ſæpè tamen & mirificè adeò ſalutaris eſt, ut certiùs aliud potentiuſve cùm ad ſanandos, tùm ad præcavendos morbos auxilium natura, vel ars, vix agnoſcat. Indè vel intemperantia quoque Medicorum in laudandâ febre, qui nonnunquam ejus f. ciendæ magis, quàm abigendæ, poteſtatem ſibi negatam dolent.

642. Accedit partium facultatumque conſenſus ac conſpiratio (99), quâ mutuam ſibi opem ferunt, aliæ aliarum vice funguntur, ſanæque pro afflictis in motus medicatos ruunt; ut horum junc-

tis viribus tantò minùs resistere imminens præsensve morbus possit.

643. Nec menti humanæ sua desunt conamina, quibus periclitantem sanitatem tuetur. Etenim molesta perceptio minantis mali, aut olim tolerati memoria, non modò impellit eam ad quærendum præsidium, sive id evitatio causæ cognitæ dederit, seu usus auxilii experimento, ratione, aut conjecturâ inventi: sed suos etiam animus, formidine periculi inquietus, concipit impetus, motusque in systemate suarum functionum concitat, qui, licèt ex instinctu potiùs, quàm ex consilio profluere videantur, certissimum tamen tutaminis, aut levamenti afferendi scopum, atque efficacitatem manifestè declarant. Hujusmodi sanè sunt musculorum, qui voluntati parent, motus spontanei, cogitationem prævertentes, nec pro arbitrio retundendi: præcipuè autem, quæ præter rationem toties sese efferunt, determinata rerum noxiarum fastidia, aut medicatarum appetentiæ, quibus obsequendo imminentes morbi sæpissimè avertuntur, refractarii etiam sanantur.

644. Postremò memorabilis quoque est facultas adsuescendi, quâ utrumque hominis principium gaudet. Hac si careret natura humana, paucissimis profectò sanis esse contingeret. Duramur nimi-

rùm consuetudine ad innoxiè ferendum innumera, quæ minùs adsuetis obsunt. Uti verò universim in quarumvis actionum exercitatione multùm juvamur consuetudine; ita hæc ipsa quoque medicatrices cùm mentis, tùm corporis, vires (633 ad 644) quascunque in facilitatem agendi disponit, quâ potentiis nocentibus sese opponere, noxas ab his illatas corrigere, partes affectas in integrum restituere promptiùs, commodiùs, feliciùs queant. Ita vel morbi etiam adsuetudine magis & tolerabiles & tractabiles redduntur, ipsaque venena mitescunt. Quocircà patet, cur ex vetustissimâ observatione, quæ à multo tempore in consuetudine sunt, etiamsi deteriora, insuetis minùs turbare soleant? Cur consueti morbi mitiores? Cur valetudinarii sæpè præter exspectationem longævi?

645. Hæc summa est remediorum naturalium, quæ data homini sunt, ut se adversùs plurimas morborum causas tueri incolumem queat. Horum virtute efficitur, ut morbo longè frequentior sit sanitas; ut multi perraròmorbis affligantur, nonnulli etiam in sanitate nunquam interruptâ consenescant, magnus denique ægrotantium numerus spontè, absque Medici ope, convalescat.

646. Merentur autem ideò quoque accuratiùs perpendi, quandò indubium est, artem medendi non prima solum indè

cepiſſe initia; ſed & his ipſis naturæ viribus ita inniti (18, 19), ut ſine illis exquiſitiſſima ceterum Medicorum omnium induſtria ne unum quidem ſervare ſanum, ægrumve ſanare poſſit. Iiſdem qui prudentiſſimè uti novit, artis faſtigium attigit.

647. Atque iſta cum perpetuæ obſervationis ſint, a nemine quidem in controverſiam vocantur. Verum de illo diſceptatur acriter, ex quonam hominis principio ea omnia profluant: utrum pars corpori, pars menti, anne huic ſoli debeantur univerſa? Utraque ſententia ſuos habet patronos, claros viros, qui magnæ contentionis diſputationibus inter ſeſe litigando nec vincere tamen, nec vinci, potuerunt. Undè conſtat, rationes utrinque afferri non improbabiles quidem, at quæ nec liquidò demonſtrent; litemque adeò, quæ intrà meras opiniones conſiſtat, haud poſſe dirimi. Nec fermè ſpes eſt unquàm prorsùs diremtum iri, quandò nimìs ignorantur vires ac fabricatio corporis, mentis natura & facultates, mutuique, quod inter ſeſe alunt, commercii fundamentum ac leges.

648. Dixeris ſanè potiora eſſe illorum argumenta, qui utrique hominis principio ſuam ineſſe agendi vim contendunt; ſi cogites, multos in nobis fieri motus (640), non inſciâ solùm, ſed & refragante animâ, quoſque contra vellet an-

xiè, non fieri; alios, quâcunque causâ ſuppreſſos, ejus imperio nequaquàm reſuſcitari poſſe, at ſtimulo corporeo facilè: ex ſuperſtite autem in partibus de corpore vivo reſectis vi vitali (169, 181) liquere, dari in corpore vires motrices, quæ non a mente pendeant: neque porrò intelligentem a ſtulto, aut adultum ab infante, hâc re vel minimùm differre: quin & in brutis animantibus id genus motûum inſtinctûumque dari; nec vel vegetantia iis carere: neque tamen eosdem ſemper adeò rationales eſſe, ut non & plurimum ſæpè noceant (104): denique in illis ipſis etiam moliminibus quæ indubiè ad mentem attinent (643) ciendis hanc non magis ſui compotem eſſe, quàm in animi perturbationibus (532 & ſeq.); appetitusque ejus ac faſtidia non modò præter omnem deliberationem naſci, ſed vel invitæ quoque abs corpore malè affecto veluti obtrudi, pro lege ſenſibus præſcriptâ, quâ ad certas corporis mutationes definitæ in animâ cogitationes, conſtanter eædem exoriuntur.

649. Hæc tamen cuncta (648), multaque alia, quùm aliter ſentientes non ſint convincendo, neque etiam ſolidè ab his refutari queant; ſupereſt, ut quiſque, quæ maximè placeat, ſententiam amplectatur, aut, quod fortaſſè conſultius, univerſa quæſtio in medio relinquatur, Pa-

thologos saltem, aut Practicos nan amplius exercitura, donec a Physiologis ad liquidum perducta fuerit. Utrùm tanti intereſt, an Naturæ cum HIPPOCRATE morborum medicatrices appellentur; aut verò cum aliis Anima, aut Archeus? Quandò, qui diversa de his sentiunt, ad eandem tamen sanitatem homines perducunt, & vel medendi methodo etiam convenire possunt.

De Symptomatibus Singulatim.

650. SYMPTOMATA quum partem status morbosi efficiant, cùm ægro, tùm Medico manifestissimam (88); videri possit, nullo ad ea cognoscenda opus esse negotio; ut quæ spontè in sensus incurrant. Neque profectò opus foret, si sufficeret nosse, quænam adsint, nec penitior eorumdem requireretur inspectio.

651. Præcipuum nempè fontem continent, undè, quæ ad detegendam morbi naturam, diagnosin & prognosin faciunt, depromuntur (45, 111, 117, 118). Oportet itaque Medicum, qui iisdem legitimè uti velit, singulorum causas, sedes, variasque ad morbum relationes ritè intelligere.

652. Adde, quod morbi etiam compositi, cum in symptomatibus suis, quorum diversâ concursione constant, spectantur (417), distinctam horumce notitiam

exigant, ut verè ac enodatè explicari possint.

653. Pathologia igitur rationalis ordinatam primò tradere expositionem debet omnium & singulorum alicujus momenti symptomatum, in quâ inveniri, cum opus est, queat, quænam cujusvis sit natura, quam diversa origo, & quæ aut partes, aut vires, in quoque afficiantur. Nec sanè priùs multiformes eorumdem complicationes, etiamsi curatissimè digestas, rectè, aut proponere, aut cognoscere licet.

654. Ingens autem numerus, ut molestiam creët in ordinando, satis tamen commodè, receptâ dudùm divisione tripartitâ, ad actiones læsas, vitia excretorum, ac qualitates sensibiles alienatas refertur (119). Ulteriorem singularum classium digestionem major minorve simplicitas, mutuusque aliorum cum aliis nexus haud difficulter determinare potest. Idcircò vitiositates qualitatum sensibilium præmittemus.

Qualitates sensibiles alienatæ.

655. Quidquid, præter actiones & excreta, in corpore ægroti, vi morbi à statu naturali mutatum, ope sensûum a Medico percipitur, id ad hunc titulum referri debet. Cujus modi plurima sunt, quæ, etsi quandoquè parum, aut nihil in-

commodant, notari tamen atque intelligi debent, ut latentes intùs causæ morbique, ex quibus profluunt, indè cognoscantur. Præcipua tantùm attengemus.

656. Color superficiei corporis, quæ visui patet, ex permistis integumentorum &, qui proximè subsunt, translucentium succorum, aut & solidorum coloribus constans, uti multâ etiam in sanis varietate ludit, ita pluribus causis modisque vitiari potest. Interceptus, aut nimius humorum influxus; eorumdem fluentium (399), impactorum (400), effusorum (402), secretorum (405), nutrientium (404) errores varii; cacochymia multiplex; crasis per πεπασμὸν (637), admixtionem, separationem, coagulum, attenuationem, corruptionem, mutata; vitium ipsius substantiæ integumentorum aut, quæ subjacent partium, maximoperè eo faciunt. Indè omne genus morbosæ decolorationis in pallidum, rubrum, flavum, virescens, lividum, purpureum fuscum, nigrum, sive universim, seu in singulari modo parte obtineat, explicari potest.

657. Fœtor acidus, putridus, rancidus, fracidus, animam, perspirabile, sudorem, sputum, alia excrementa, humores, partesve, præter naturam inficiens, quam multiplici materiâ causâque nascatur, ex supradictis (307, 310, 312, 313, 314, 325, 327, 328, 375) elucescit.

658. Calor ſani corporis nativus, circuitus vitalis comes, exceſſu ſupra calorem atmoſphæræ menſurandus, ſicubi in morbis ad enormem gradum intenditur, ponit impetum humorum vehementem, magnam vaſorum reſiſtentiam, ſanguinem copioſum, valdè denſum, diatheſin hujus inflammatoriam (355, 367), aut nimis oleoſam (356, 364), cacochymiam acrem, putredinem, rancorem, motum vitalem auctum (170), hinc irritamenta a foris ingeſta, applicata, aut intùs concitata (171). Augeſcit etiam magis, cum calor externus, aut prohibita ventilatio, acceſſerit. Poteſt adeò pro conditionum concurrentium numero, intenſitate, duratione, ſede, magis aut minus excedere, totumque corpus, aut partem modò occupare. Undè patet non infrequens id ſymptoma eſſe, nec paucos morbos comitari. Effectus autem, quos producit, ex (424, 425, 476, 467, 509, 1) perſpiciuntur.

659. Spontè hinc fluunt, quæcunque ad caloris imminuti intellectum pertinent. Nec latent cauſæ atque conſecutiones caloris ac frigoris alternantis, aut in diverſis corporis partibus eodem tempore inæqualis.

660. Utrum morboſa affectio etiam in homine ignem ciere electricum poteſt, qui fulgurante ictu ſeſe manifeſtet, cum corpora aliena contactum minantur?

Symptomatis inauditi ſuſpicionem noviſſimum quidem exemplum movit, nec plura tamen deinceps confirmarunt. An huc referri quoque debent ſpontanea hominum incendia, & vel ad cinerem uſque conflagrationes, quæ in hiſtoriâ Medicâ memorantur?

661. Duritia partium morboſa naſcitur ex rigiditate (164); intemperie ſiccâ (386); contractione (209); errore nutrimenti (404); diſtenſione ab humoribus multis (385, 387, 394), valdè motis (409), ſpiſſis (282, 280, 67), congeſtis, impactis (209, 1), errantibus (400, 402), concretis; emunctoriorum obſtructione; luxatione (226); herniâ (230); fracturâ (217); tumore vario, &c. His autem contraria mollitudinem inducunt. Renixus juſto major aut minor, qui auctam minutamve elaſticitatem (160, 165), ut ſymptoma, comitatur, indè quoque intelligitur. Nec obſcura eſt ratio humiditatis & ſiccitatis nimiæ, quam morbi aliquandò inducunt.

662. Superficies partium lævitate vitioſâ peccat, cum in callum dureſcunt integumenta, aut contentis ultrà modum diſtenduuntur, aut, quæ plenitudine protuberant vaſcula, ob influxus vitalis defectum collapſa ſubſidant. Inæqualitatem contrà efficiunt ſuccorum diſtendentium ſubductio; vaſculorum turgor ab humoribus nimiâ copiâ appulſis, aut ob conſ-

tricta oſcula elabi impeditis; eroſio ab acri; ſubſtantiæ degeneratio; eruptiones multivariæ, &c.

663. Magnitudo corporis partiſve præter naturam aucta vel imminuta; quanquam ſupra (260) inter morbos inſtrumentarios memorari debuit; frequentiùs tamen ſymptoma eſt, quam morbus, locumque ideò inter qualitatum ſenſibilium vitia meretur (262, 263).

664. Exceſſus, omnis generis tumorum (262), qui aut univerſam corporis ſuperficiem, aut partem ſingularem occupant, comes, ponit vel volumen materiæ auctum, vel exſuperantem ejus quantitatem, nititurque contentorum ad continentia ratione ultra modum auctâ, atque ex doctrinâ de morbis ſolidorum continentium (200 ad 211) ritè applicatâ maximam partem intelligitur. Adjungit ſeſe fractis (217, luxatis (226), herniis (230), prolapſis (248), aberrantibus (256), malè conformatis (259), luxuriantibus in exoſtoſi, condilomate, ſarcomate, fungo. Eſt & conſecutio diſtenſionis à rarefactis, ab obſtructis (209, 1), ab humorum abundantiâ (385 & ſeq), a multiplici cacochymiâ, ab errore fluentium (399), impactorum (400), effuſorum (402, 403), nutrimenti (404), ab affluxu in partem nimio (411), ſtagnatione (410), refluxu impedito, &c.

665. Minuta quantitas à contrariis

conditionibus pendet. Succorum inopi (393, 395, 396), deficiens influxio (411) solidorum collapsus, contractio (209, 4 5), erosio, maximè huc faciunt. Und evacuationes enormes, marasmum, tabem, ἀτροφίαν, totius, aut partis comitatur. Memorabilis præcipuè est, qua subitò in morbis sese prodit subsidentia, vel habitus universi, vel partium singularium, quæ tumuerant. Spasmus humores intrò compellens, κενεαγγεία, circulatio elanguida aut cessans, vis vitæ defetiscens, metastasis, gangræna, tùm ferè in causâ esse solent.

Excretorum vitia.

666. MULTIMODIS quidem vitiari excretiones possunt, sive actum excernendi spectes, sive partem undè excernitur, seu materiem denique, quæ foras prodit. Horum tamen quamplurima non adeò propria sunt huic titulo, ut non rectiùs alio referantur. Haud pauca sanè morbi nomen merentur, supra (401) inter errores humorum jam exposita. Plura ad causas morborum pertinent, suo quoque loco, (555 & seq) antè tradita. Alia, etsi symptomatum rationem habent, potiori tamen jure actionibus læsis annumerantur qui a non id, quod excernitur, sed ipsa excretio peccat. De retentorum vitiis, quæ hoc quoque loco ab auctoribus commemorari

ſolent, eadem valent. Quùm igitur & quantitas materiæ excretæ, deficiens, aut excedens, commodè inter excretionum læſiones tractari poſſit; ſuperſunt modo, quæ in qualitatibus excretorum a ſtatu naturali mutata ſeſe produnt, hic exhibenda. Atqui horum multa variis locis (401, 555, 566, 582, 602) jam tradita ſunt: omnia verò & ſingula, cùm præcipuam habeant in doctrinâ ſignorum utilitatem, ſpecialior eorumdem expoſitio, ad Semioticam Pathologicam (16, 11) potiùs ableganda, cum maximè nos morari non debet.

Actiones læſæ.

667. SYMPTOMATUM, quæ in morbis ſeſe manifeſtant, haud alia majoris momenti ſunt, magiſque aut ægros, aut Medicum urgent, quàm quæ functionum exercitationem perturbant. Undè accuratam ſingula, prout ſuis ex cauſis profluunt, expoſitionem merentur.

668. Difficile tamen eſt in tantâ rerum multitudine, tamque arcto nexu, ordinem invenire, qui juſtæ methodi legibus examuſſim reſpondeat. Quæ moleſtia, gravis Phyſiologis, Pathologis etiam gravior, nec prorsùs ſuperanda, diſſenſionem inter Syſtematicos haud minùs tolerabilem, quam inevitabilem, reddit. Ordiemur itaque à vitiis illarum facultatum,

quæ per univerſum corpus diffuſæ, aut multis partibus communes ſunt; ut quæ deindè ſequentur, ſingularium actionum læſiones clariùs intelligi queant.

Senſationes moleſtæ ex morbo.

669. SENTIRE mentem dicimus, cum ex corporis ſui affectione ideas concipit. Id qua ratione fiat, explicare non eſt Medici (65). Aptitudo autem ad ciendas ſenſationes latiſſimè per corpus diffuſa eſt: uti & permagna datur rerum, quæ ſentiuntur, varietas. Organa nacti ſumus ſenſoria, ſingulari quæque apparatu, ſuis diſpoſita locis, quorum interventu qualitates ſenſibiles rerum extranearum nobis, ſuo quælibet modo, exhibentur. Ineſt prætereà in multis partibus ſenſibilitas quædam, quæ de naturæ neceſſitatibus monet, cumque opus eſt, ad ſatisfaciendum iiſdem compellit. Denique & ſenſus aliquis univerſo corpori communis datur, cum prioribus nequaquam confundendus, morborum præcipuè comes, quo fit, ut mens doleat, angatur, agitetur, quum injuria partibus quibuſvis infertur. Is igitur, etſi peculiare organum nullum habet, præ ceteris tamen primo loco conſiderari meretur, tùm ob frequentiam ſymptomatum, quibus obnoxius eſt, tùm quia & reliquis ſenſationibus ſeſe immiſcet.

Dolor.

670, DOLOR, qui ad Medicum pertinet, eſt triſtis ſenſatio ſui generis, quam ita percipit mens, ut ſemper ad aliquam ſui corporis partem, tanquam quæ vim patiatur, referat. Dolet itaque, quia corpori ſuo malè eſt; hocque reſtituto præteriti doloris ſine dolore reminiſcitur. Immodicum verò, quod in eâ ſenſatione eſt, facit, ut mens non minùs indè, quàm corpus, ægrè habeat, malletque non tam vehementer affici.

671. Quum igitur dolor ponat ſenſationem nimis intenſam; patet eum niti mutuò inter mentem & corpus commercio; ſedemque habere non magìs, quam ſentiendi facultatem, limitatam, quæ per univerſum hujus ſyſtema, perque omnes & ſingulas corporis partes ſenſiles diffuſa ſit; &, quæ ad ſentiendum in utroque hominis principio generatim requiruntur conditiones, ad dolendum quoque requiri. Has ideò, quouſque a Phyſiologis legitimè exponuntur, tironi notas hoc loco poſtulare licet (27).

672. Corporeum verò, quod in quâvis ſenſatione concipi poteſt, reducitur ſolummodò ad certas partium ſenſilium mutationes, curſu non interrupto, per continentes nervos, in commune ſenſorium ordinatè perlatas. Undè conſequens eſt, ut affectio, quâ dolemus, ſita

ſit in motatione partium ſenſilium nimis violentâ, quæ cohæſionem, tenorem, vires earumdem, in periculum adducat, injuriamve continuis nervorum fibrillis, vel & ipſi, undè hæ oriuntur, medullæ inferat, aut ſaltem intentet. Oportet ſanè mentem contriſtari, ubi horum aliquid evenit in illo ſyſtemate, cujus integritas naturæ humanæ tam utilis ac neceſſaria eſt (532). Potentiæ dolorificæ, conſecutiones gradusque varii dolorum, id ipſum quoque confirmant.

673. Quippè dolor naſcitur, cùm partes ſenſiles, vi externâ internâve, ultrà, quam commodè ferre queant, diſtrahuntur, aut percutiendo, contundendo, comprimendo, ſtringendo, contorquendo, vulnerando (218), læduntur, aut deniquè acri vario ſtimulantur, roduntur, uruntur. Quocircà innumeris morbis, ut ſymptoma, & quod præ ceteris potiſſimùm urgeat, ſupervenit. Morbi cavitatum excedentium (203), deficientium (209), fracturæ (217), vulnera (218), luxationes (226), herniæ (230), procidentiæ (248), tumores (262, 664), cacochymiæ acres (289), plethora (387), errores fluidorum varii (398), vitiati humorum motus (406), doloremplerumque comitem habent.

674 Eſt tamen, ubi ſola etiam ſenſorii communis mutatio, aliundè nata, haud aliter dolere facit, quàm ſi pars aliqua

aliqua corporis injuriam pateretur, nullâ interim potentiâ dolorificâ (673) extra sensorium ibidem præsente. Cujusmodi fallaciam in alias quoque sensationes cadere posse, insomnia atque deliria manifestè docent.

675. Efficit dolor, si vehemens est, in mente inquietudinem, laborem, angorem, pervigilium, impotentiam, delirium, vitæ desperationem: in parte affectâ vis vitalis irritamentum, vibrationes tremulas, tensiones, spasmos (195), auctum humorum affluxum, congestionem, transitum impeditum, frigus, calorem, inflammationem, gangrænam, insensilitatem, torporem, (196), resolutionem. Mutuâ autem consensione etiam in aliis partibus dolores, spasmi, convulsiones, imbecillitas, paralysis, circuitus humorum universalis perturbatio, febris, motûum vitalium languor, syncope &c. creantur. Tot malorum auctor simul tamen vitæ custos est, qui & de præsente noxâ, ejusque consecutionibus, maturè monet, & compellit ad medelam quoquo modo quærendam.

676. Indè magnitudini injuriæ, periculive, plerumquè respondet doloris gradus, qui tantò ferè vehementior est, quantò potentiæ dolorificæ actio intensior proximam minatur destructionem. Augmentum quoque addit partis affectæ fibrarum gracilitas (161, 1), tensio na-

turalis major, irritabilitas (190), ſenſus tener; quibus ſi jungitur temperies corporis ſicca, animuſque impatiens, dolor in immanem excreſcit. Summus ideò brevis, nec corpori nec menti diu tolerabilis, citò aut ſolvit, aut ſolvitur.

677. Præterea, quoniam ſenſationi triſti, quæ in quibuslibet doloribus ineſt, ſeſe inſuper in ſingulis ferè adjungere ſolet idea modi, quo vis dolorigere ſolet idea modi, quo vis dolorifica in partem agit, præcipuæ ſic dolorum differentiæ, ac totidem veluti ſpecies conſtituuntur: uti ſunt diſtendens, gravans, ſtringens, contundens, pulſans, ſcindens, pungens, terebrans, rodens, mordax, urens, &c. Nimirum ob perceptionum ſimilitudinem comparamus, quas dolentes in corpore patimur injurias cum læſionibus, quas vires Mechanicæ, Phyſicæ, Chemicæ, foris admotæ, nobis inferunt. Nec improbabile eſt, ſimiles ſenſationes ſimilibus cieri fibrarum ſenſilium mutationibus, atque ideò abdita ex manifeſtis poſſe explicari. An verò & rectè hinc inferas, cujuſvis doloris cauſam nunquam non potentiæ, quæ continui ſolutionem inferre partibus minetur, deberi; aut ſaltem in ſolidorum potiùs violentâ affectione, quàm in fluidi per nervos impedito motu, ponendam eſſe?

678. Ἀνωδυνία igitur, quâ ægri, in quos vis dolorifica agit, non dolent ta-

men, inter morborum ſymptomata non minùs, quàm dolor, referenda eſt. Etenim aut pars affecta ſenſu caret, preſſis, ſtupefactis, deſtructis nervis ob tumorem, luxationem, fracturam, contuſionem, vulnus, ſphacelum, &c. aut, ſenſorio communi impedito, univerſa vis ſentiendi labaſcit in apoplexiâ, ſopore, epilepſiâ, convulſione, catalepſi: aut, eodem perturbato, mens alienata eſt in deliriis: aut denique languente vi vitali, ac vigore circulationis, ſenſilitas partium collapſarum unà torpet in extremâ debilitate, animi deliquio ſyncope. Ex tranquillâ tamen doloris patientiâ haud ſatis tutum videtur concludere, partibus irritatis ſenſum vel negaſſe naturam, vel morbum abſtuliſſe.

679. Pruritus, ſenſatio dolori proxima, voluptas ex mutato corpore nimis intenſa, hinc doloris initium, ponit irritationem, ſenſu quidem non triſti, ſed inquietante tamen, moleſtam, quâ fit, ut partem affectam ſcalpere, fricare, aut quovis alio modo agitare veluti cogamur. Uti igitur leves motus mechanici, tactio, reptatio, frictio, vellicatio, partibus, quæ, quia tangi non conſueverunt, delicati ſenſûs ſunt, titillationem inferunt; ita pleræque potentiæ dolorificæ (673), cum mitiùs agunt, partemve minùs teneram afficiunt, pruritum creant. Acre præſertim multiplex, leni

rosione morsuve in cutim agens, sæpissimè hunc sensum movet. Undè in scabie, impetigine, herpete, erysipelate, variis exanthematibus, pernione, phtheiriasi, aliisque vitiis cutaneis, tùm & in variis cacochymiæ acris speciebus, frequens hæc molestia. Est etiam in hac affectione locus consensui, quo fit, ut irritamenta, quæ in alias partes agunt, in aliis pruritum cieant. Docent vermes intestinales & vesicæ calculus.

680. Quandò autem plerisque naturæ necessitatibus sua quoque indita est pruritûs species, quâ nos admoneant invitentque ad motus sibi competentes; patet istam sensationem non solius esse superficiei, sed ad internas etiam partes pertinere, inque his ex morbo incitari vehementiùs posse, ut tempore graduque incongruis urgeat. Referre igitur huc licebit multifarios illos stimulos, qui ex causâ morbosâ oriundi, ægrotantes ad tussim, sternutationem, oscitationem, pandiculationem, excretiones varias alvi, urinæ, &c. compellunt.

681. Est & interior quidam pruritus, absque frictione, aut motu animali intolerabilis, quem in hystericis & hypochondriacis quandoquè membra singularia intùs concipiunt, nullo licet stimulantis acrimoniæ indicio. Irritabilitati (190) hunc attribuas, quâ fibræ partis, in oscillationes immoderatas actæ, facul-

tatem ſentiendi inquietant. Is aliquandiù durans ſpontè tandem, more ſpaſmorum, ſolvitur; at nonnunquam periodicus ſtatis intervallis denuò accedit.

Anxietas.

682. Uti præſente malo dolemus; ita imminentis quod averti aut ſuperari nequeat idea meticuloſos ſollicitat angitque, eò quidem vehementiùs, quo malum gravius, minùſque aut evitabile, aut eluctabile videtur. Anxietas idcircô triſtis quidem pariter, ac dolor, ſenſatio eſt, at cum hoc minimè confundenda, longè terribilior, ipsâ quandoquè morte intolerabilior.

683. Quodſi igitur anxia mens redditur ex corpore ſuo affecto, credibile omninò eſt, cauſam ſubeſſe corpoream, quæ commune ſenſorium ita mutet, ut ideæ excitentur, quas mens nec abſque horrore percipere ac contemplari, nec tamen & a ſe depellere poſſit.

684. Perindè autem fuerit, utrum ſenſorii communis illa (683) mutatio debeatur reſpondeatque ſtatui corporis reverà periculoſo, cujus perceptione animus meritò angatur; an conditioni minoris momenti, quæ panicum modò terrorem incutiat (674). Anxietatis gradus utrobique idem eſſe poteſt; quamvis conſecutiones multùm diverſæ ſint. Ita mu-

tui inter mentem & corpus commercii leges ferunt. Indè verò notabilis oritur anxietatum differentia.

685. Quum delirantes, idearum confusione, tristia quæque & calamitosa sibi fingunt impendentia, mens in extremum sæpè angorem conjicitur, corpore licet non, nisi ex turbis sensorii communis, laborante. Hinc & plerumquè mala a foris potiùs, quàm ex morbo, sibi imminentia imaginario metu prospiciunt. Hæc species in phrenitide & melancholiâ frequens, dolori imaginario (674) similis, molestior, quàm periculosior (684).

686. Verior ex corpore nascitur anxietas, sicubi obstaculum quoddam conatibus, quibus natura utitur ad expellendum aliquid, quod sibi intùs incommodat, magnopere resistit; ut metus sit, ne non sufficiant. Anguntur ideò, quibus, cum materies excernenda præsto est atque urget, excretio tamen alvi, lotii, perspirabilis, sudoris, sputi, sanguinis &c. impeditur. Indè & molimina ad hæmorrhagias, vomitum, partum, evacuationes criticas, metastases, exanthemata, aut ad calculum, venenum, aliave heterogenea noxiaque eliminanda, nec non flatus conclusos, & subitò, ante tempus, suppressas excretiones, vel intrò repulsas eruptiones, angor comitatur.

687 Porrò frequentissimam anxietatis causam ponunt impedimenta respiratio-

nis, quæ cum & ſanguinis per pulmones trajectui obſtent, ancipiti vitam periculo premunt. Multiplex itaque vitium pulmonis variâ materie infarcti, ſpaſmo constricti, tumore, tuberculis, vomicâ, ulcere obſeſſi, aut aëre, aquâ, ſanguine, pure, tumore, aliove thoracis affectu extrinſecùs compreſſi; fiſtulæ item aëriferæ fauciumque, quâ ſpiritus meare debet; tùm diaphragmatis ac ceterorum, qui reſpirationem adjuvant, muſculorum; aëris denique frigore, calore, levitate, humiditate, elateris defectu, ſitu, inquinamento, peccantis multifaria labes (422 ad 445) huc faciunt.

688. Paris efficàciæ ſunt, quæcunque cordis actionem, atque adeò circuitum vitalem vehementer turbant; ſive vitium ſubſit cordis, ſpaſmo, inflammatione, eryſipelate, ulcere, polypo, aneuryſmate, hydrope, tumore quovis, concretione, affecti, alienâve materiâ obſeſſi; ſive aliundè nata obſtacula impediant, ne cor moderatâ contractione ſanguinem ſatis liberè cavis ſuis expellere queat. Imminens hinc circulationis ſuffocatio naturam urget, ut motibus duplicatis, non ſine ſummâ anxietate, contra inſurgat.

689. Quocirca & ſpaſmi, repletiones, diſtenſiones, obſtructiones, compreſſiones viſcerum, quæ abdomine continentur; ſicubi humorum per vaſa motum

valdè impediendo reſiſtentiam cordi augent; eò quidem certiùs in angores conjiciunt, quo magis unà & diaphragmatis pulmonumque motui obſtant, & proximum cor laceſſunt. Huc igitur anxietates hypochondriacæ referuntur.

690. Poſtremò quoque angimur, cum, ob vim vitæ quacunque causâ deferiſcentem (170), motûum vitalium ac circuitûs humorum extinctio intentatur. Docent violentæ nervorum affectiones, cordis debilitas, ingruens animi deliquium, ſphacelus vitalia invadens, &c.

691. Ex quibus (683 ad 691) ritè conſideratis perſpicitur, plurimis ac valdè diverſis morbis iſtud ſymptoma ſeſe comes adjungere; &, quanquam haud æquè ſemper periculoſum eſt, nunquam tamen a prudenti Medico negligendum eſſe. Syſtemati vitali datus hic monitor magis etiam, quam dolor (67.), attendi meretur; quum ſæpè aut periclitari vitam annunciet, aut hac quoque mortem reddat præſtabiliorem.

Exercitationes ſenſuum læſæ.

692. OFFENSIS ſenſus communis, proximum eſt ſubjungere quæ ad ſenſus ſingulares, quos externos internoſque vocant, pertinent ſymptomata. Veriùs hæc, quàm priora, ad actiones læſas referuntur; quum vitio organorum ſenſa-

tio non, ut decet, perficiatur. Uti verò officina ſenſoria pro diverſitate qualitatum ſenſibilium, quas aliis atque aliis partibus excipere debet, multùm diſcrepante apparatu eſt inſtructa; ita multiplex hic a ſtatu ſano alienatio, nec ubique eadem, accidere poteſt. De ſingulis igitur ſeorſim agendum. Iſtud tamen omnibus commune eſt, ut, inſtar ceterarum actionum, ſanitatem ſuam in mediocritatis quodam ambitu, congruoque tenore, poſitam habeant; a quo cum ultra citrave deflectunt, in vitio eſſe rectè dicuntur. Læſiones adeò in univerſum ad defectum, exceſſum ac depravationem commodè reducere licebit.

Tactus Symptomata.

693 TACTUS, in ſuo genere præ reliquis ſenſibus latiſſimè diffuſus, aut valdè imminuitur in ſtupore, aut planè aboletur, idque vel in parte ſingulari, vel in multis ſimul, totove undiquè corpore. Utrumque vitium cauſis ferè iiſdem, at gradu diverſis debetur. Epidermis, tactus organum contegens, callo, elephantiaſi, leprâ, corticosâ, ſquammeâ, corneâ degeneratione indurata, incraſſata, aut in ſugillatione, bullis, puſtulis, interpoſito ſanguine, ſero, pure, &c. a ſubjectâ cute diſtans, in culpâ eſſe poteſt. Alias cutis variâ labe nimiæ rigidi-

tatis, laxitatis, collapsûs suorum vasculorum, contractionis, infarctûs aquosi, mucosi, laborans, aut constrictione, contusione, gelu, igne, gangrænâ, emortua, organum unà adficiendo, sensum obtundit aut delet. Nervi denique in originibus, progressu, aut extremis suis, pressione, vulnere, contusione, rosione, exsiccatione, emollitione, extenuatione, vis vitalis defectu, humoris boni inopiâ, materiæ morbosæ depositione, usu narcoticorum, aliisve noxis inhabiles redditi, huc quam maximè faciunt. Quo & referri debet, quæ morbos sensorii communis, apoplexiam, lethargum, epilepsiam, catalepsin, &c. comitatur, insensilitas universalis. Tum verò & virtutis motricis vitiositas accedit, quâ tamen correctâ sensus impedimentum quandoquè perstat, aut hoc ablato illa superest.

694. Acuitur etiam tactus ultra modum, magno incommodo; quum attrectatio modica in dolorem vertitur, ut eam quoque refugiant partes. Id fit, ubi organum tegmine suo caret, aut hoc nimis tenui vestitur, aut ipsum justo tenerius, mobilius, plusve justo tensum est. Intertrigine, vulnere, ulcere, inflammatione, erysipelate, abscessu, contusione, dolore hysterico, podagrico, vario spasmo, affectis hinc accidit. In morbis spasmodicis quandoquè universa ferè corporis superficies ita tenerescit; ut vel in-

tentatus modò attactus etiam formidinem incutiat.

695. Depravati tactus speciem tùm imminutio ejus (693), tum nimium acumen (694), in se habet : in utroque enim casu organi minor majorve affectio facillimè qualitatum perceptionem confundit. Alia erroris species est, cum sensatio ad perversam partem refertur (674).

Gustus Symptomata.

696. TACTUI proximè affinis gustus similia patitur ex similibus causis. Id tamen privum linguæ, principi hujus sensus instrumento, creberrimè in morbis, etiam non suis, sordes, mucum, crustam, contrahere, obsedere aphthis, &c. Saliva quoque, quæ plurimùm ad gustatum facit, permultis obnoxia est cùm quantitatis, tùm qualitatis vitiis. Adde, quod appetentia, quæ saporum gratiam mirè augere potest, raro in ægris vigeat, fastidium contra & nausea sæpè subnascatur. Indè frequens origo multiplicis læsionis hujus sensus intelligitur.

697. Præ ceteris notabilis est gustus alienatio; quùm ægri conqueruntur de sensu saporis salsi, amari, urinosi, acidi, æruginosi, dulcis, rancidi, cadaverosi, quo sibi videantur imbuta esse quæcunque ingerunt. Causa plerumquè in salivâ hæret vitiosâ materie infectâ, sive hanc

ex lymphâ ſanguinis attulerit, ſive ori infuſa demùm contraxerit ex quacunque partium, quas alluit, aut vicinarum, labe. Indè, quæ ſerum maximè affectant, cacochymiæ acidæ, bilioſæ, putridæ, rancidæ, ſalſæ, aliæve acres; tùm ſordes, cruſtæ, ulcera, oris, linguæ, dentium, gingivarum, palati, narium, faucium, œſophagi, ventriculi, trachææ, pulmonum, &c. hoc ſymptoma producunt. Organi quoque guſtatus & papillarum varius tenſionis aut laxitatis ſtatus, vel ſuperſtes à priore ſapore affectio, quin & ſenſorii communis perturbatio eò conferre poſſunt. Liquet adeò, cur alienus ſapor ſæpiſſimè quidem ex morbo, quandoquè tamen & bono omine ex perfectâ materiæ morboſæ correctione profluat.

Olfactus Symptomata.

698. OLFACTUS nonnunquam ex causâ morbosâ nimium acuitur, ut vix odora etiam percipiantur, odorata autem & ad majorem diſtantiam, & longè fortiùs, hinc ſternutationem, convulſiones, animi deliquia aliquandò inducant. Membranæ narium, ob muci defectum, nuditas, ſiccitas, nimia tenſio, papillarum olfactus excedens mobilitas, delicata aut nervulorum hujus ſenſus propriè, aut univerſi ſyſtematis ſenſorii, teneritudo, in acutis & chronicis malis id efficere va-

lent. Indè in hyſtericis, hypochondriacis, phreniticis, ex morſu rabidi canis hydrophobis maximè occurrit.

699. Frequentior eſt olfactus obtuſio ac abolitio, qui ἀνοσμὸς. Obſtructio membranæ narium in gravedine; humiditas nimia in coryzâ; muci abundantia, craſſitudo; heterogenea intrò admiſſa, lapis, gypſum, vermis, &c.; tumores quicunque, polypus, ſcirrhus, cancer, exoſtoſis, vulnus, contuſio, ulcera depaſcentia, caries, callus, alarum naſi concretio; vitia conformationis, &c. variis modis iſtas læſiones inferunt. Quæcunque porrò aëris per nares tranſitum inhibent, impedimenta multifaria: ut & odoratus nervulorum, quâ in papillas abeunt, aut altiùs, compreſſio, induratio, reſolutio, emollitio, deſtructio: quo referri etiam poteſt, quæ ex perpetuo ſaniei cancroſæ halitu contrahitur, ſentiendi impotentia. Denique, quæ ceteros etiam ſenſus opprimunt, ſenſorii communis mala, apoplexia, epilepſia, catalepſis, morbi ſoporoſi, &c. huc faciunt.

700. Depravatio ponit vel alienum eorum, quæ odorata ſunt, odorem, vel odoris in atmoſphærâ inodorâ perceptionem. Naſcitur ergò, quum organum olfactus a materie olente, quæ in corpore hæret, ita afficitur, ut odor à foris afflari videatur. Mucus, ſaliva, pus, ichor, tabus, ſordes, corrupta, putrida, rancida,

in cavernis narium, ore, dentibus, gingivis, linguâ, faucibus, œſophago, trachæâ, pulmonibus, ſtabulantia; aut olidi vapores è ventriculo aſcendentes, iſtam fallaciam inducere valent. Facit & longior mora inter res valdè odoratas impreſſionem permanentem, quæ tardè demùm eliditur. Turbis ſenſorii communis hoc vitium quoque nonnunquàm deberi analogia docet (674): tùm verò rariùs in ſolum olfactum cadit.

Auditus Symptomata.

701. LÆDITUR auditus quadrifariam, augmento puta, abolitione, hebetatione ac depravatione. Undè ὀξυηκοΐα; κώφωσις, ſurditas; βαρυηκοΐα, gravis auditus, tinnitus, bombus, echo, ſuſurrus, ſibilus. Quæ ſymptomata tantò quidem majoris momenti cenſenda ſunt, quo & ſenſum diſciplinæ nobiliorem infeſtant, & cauſas ſedeſque magis abſtruſas habent, & minùs ad ſanandum facilia ſeſe præbent.

702. Ὀξυηκοΐα dicitur auditus ſumma ſenſilitas, quæ vel leves quoque ſonos vix ferre queat, quin ægritudo, dolor, convulſio, delirium, aut deliquium oriatur. Debetur nimiæ tenſioni, ſiccitati, mobilitati organi acouſtici, cerebri, nervorum, membranarum. Supervenit ideò morbis iſtarum partium acutiſſimis, inflammato-

riis, ſpaſmodicis, doloroſis, otalgiæ, phrenitidi, cephalalgiæ, &c. Comitatur & deliria febris expertia, maniam, melancholiam. Hyſtericis ceterùm, hypochondriacis, puerperis, ex gravi morbo etiamnùm teneris, in pervigilium pronis, ſummatim irritabilibus (190) familiare malum.

703. Cauſarum, quæ auditum obtundunt, longè major & numerus eſt & diverſitas, nec minùs multiplex ſedes. Plurimæ nimirùm partes ſunt, & plures etiam ſingularum conditiones, quæ cum ad integritatem hujus ſenſus faciant, vitiari nequeunt, quin functio impediatur. Phyſiologia igitur hinc potiſſimùm prælucere Pathologiæ atque ordinem dicendorum monſtrare debet.

704. Organi maximoperè compoſiti, quæ huc referri merentur, vitia fere hæc ſunt. Auriculæ defectus, meatus auditorii anguſtia, ab alienâ materie repletio, obturatio, concretio; membrana tympani relaxata, callo rigens, in os durata, ſordibus obſeſſa, luxuriante carne craſſeſcens, rupta, adeſa, aut quoquo modo deficiens; auditûs oſſiculorum luxatio, anchyloſis, caries, diſſolutio, abſentia; cavea tympani ſero, pituitâ, cruore, pure, ichore repleta, ſorde inquinata; veſtibuli, cochleæ, labyrinthi infarctus, conformatio perverſa; membranarum, quæ hic expanſæ ſunt, laxitas, ſiccitas, indu-

ratio, degeneratio, deſtructio; vaſculorum à congeſtis humoribus tumor, obſtructio; muſculorum internorum paralyſis, ſpaſmus; tubæ Euſtachianæ constrictio, στενοχωρία, obſtructio, concretio, exeſio. Horum ſingula ſeorſim, plurave complicata, quùm obſtent, ne tremores ſonori, ut decet, excipiantur, colligantur, reflectantur, tranſmittantur, imprimantur, vibrationes harmonicas cieant, modis ſanè gradibuſque diverſis auditum hebetare, aut & omninò abolere poſſunt.

705. Organo tamen inviolato, apparatus etiam nerveus, huic ſenſui datus, indè ab organo ad ſenſorium uſque commune, toto itinere, preſſus, deſtructus, marcidus, rigidus, ſtupidus; aut ipſum cerebrum labe univerſali, apoplecticâ, epilepticâ, &c. oppreſſum, relaxatum, exhauſtum, aut quovis modo inhabile redditum, quandoquè in culpâ ſunt.

706. Liquet autem ex uſu partium, alia quidem iſtorum vitiorum (704, 705) gravem modo auditum inducere; alia aut hunc, aut ſurditatem ipſam, ut variâ fuerint intenſitate, complicatione, duratione; alia ocyùs, ſeriùs, certò tamen, ſurditatem. Hinc porrò, niſi naturâ vel arte maturè tollatur, loquelæ ignorantiâ, aut deſuetudine oblivio ferè accedere ſolet.

707. Depravatè audiunt, quibus, cum

nihil ſonat, aures tamen tinniunt, ſuſurrant, ſtrepunt, aut, inſtar echûs, ſonos repetunt. Fugax ſymptoma etiam ſanis ſæpè numerò accidit, levibus ex cauſis oriundum. Perſeverans diutiûs, ſive ſolitarium fuerit, ſive morbis aliis adjunctum, majoris momenti, variique ominis eſt. Naſcitur autem, quandò tremores, ſonoris ſimiles, in meatu auditorio, membranâ tympani, hujus caveâ, parietibus atque aëre interno, oſſiculis, membranis, ceteriſque interioris organi partibus cientur a vaſculis hic diſtributis, ob plenitudinem, preſſionem externam, obſtructionem, inflammationem, ſolito ſortiùs pulſantibus. Undè plethoram, morbos febriles, acutos, inflammatorios, maximè qui caput infeſtant, catarrhos, evacuationes ſupreſſas, decubitum humorum in has partes vicinaſve, eorumdem impetum ſursùm versùm, hinc delirium, ſanguinis ex naribus profluvium, parotides, &c. imminentia, ſæpè comitatur. Muſculorum quoque, ac fibrarum motricium in his locis ſpaſmi, tremores convulſivi, in hyſtericis, hypochondriacis, epilepticis, &c. idem efficiunt. Quocircà aut relaxatio, aut tenſio immodica partium hujus organi, quâ nimis facilè agitantur, aut motæ diutiùs quam par eſt contremiſcunt, huc quoque confert; nec non tubæ Euſtachianæ varia vitia (677), quæ juſtum aëris intra caveam tympani

moderamen pervertunt. Denique & multiplex affectio partisve nerveæ, quæ ad auditum pertinet, indè ab organo usque ad origines suas; tùm & encephali, pressione, irritatione, commotione, aut primariò, aut ob mutuam cum aliis partibus consensionem, læsi: ut sæpenumerò hæc etiam causa subsit, quare capitis morbis inflammatoriis, soporosis, catarrhosis, spasmodicis, nec non ventriculi vitiis, &c. istud symptoma sese adjungat.

708. Ceterùm vix alia functio datur, cujus vitiatæ naturam, causas, partesque affectas difficilius sit cognoscere, certasve curationes determinare. Nec mirùm: quandò tam parum est, quod de organi abditissimi statu sano, partiumque ejus singularum usu, intelligimus.

Visus Symptomata.

709. INTER sensoria compositissimus oculus etsi quàm plurimas patitur vitiositates; symptomata tamen, quæ ad functionem ejus attinent, itidem ad quatuor genera, aucti, imminuti, aboliti ac depravati visus referre licet. Nec alio sanè nomine hujus sunt loci. Undè hunc quoque ordinem in eorumdem expositione sequemur.

710. Visu nimis acutò laborant, quorum tam sensiles oculi sunt, ut lucem refugiant, & vel modicam ægrè ferant,

hinc debiliore quidem videant, fortiore perstricti caligent. Φωτοφοβίαν vocaveris. Nonnulli ἡμεράλωπας appellant, qui facultate videndi noctu, quàm interdiu, magis valent. Hos tamen contra alii potiùs, νυκτάλωπας dicendos esse censent.

711. Causæ hujus vitii intelliguntur ex iis, quæ de simili auditus ceterorumque sensûum læsione supra (694, 698, 702) tradidimus; modò ad organum visus applicentur. Indè frequens occurrit in similibus (702) oculorum, capitis, nervorum, affectionibus cùm acutis, tùm chronicis, assiduus præsertim ophthalmiæ comes. Desuetudo lucis hanc teneritudinem sanis etiam oculis infert. Maximè tamen huc quoque facit imbecillitas, aut impedimentum potentiæ, quâ pupillam in luce majore constringimus; ut ideò hæc perpetuò dilatata sit, μυδρίασι laborans aut saltem ad constrictionem non satis parata. Quum enim pupillæ moderamine lucis appulsæ quantitati sese accommodet oculus, patentior introitus clarioris lucis intolerantiam creare debet. Undè patet, cur magno virium dispendio accedens nimia sensibilitas istud symptoma tantoperè intendat. Quod cataracta minor, ad margines tenuior, in medio spissior, producit, vespertini visus genus imminutam potiùs, quàm intensiorem ponit aciem, nec adeò hujus est loci.

712. Cæcitatis causæ cùm & numero plurimæ sint, & naturâ ac sede multùm diversæ, distinctam merentur expositionem. Aliæ quidem hærent in partibus, quæ antè oculi globum sitæ sunt, aliæ in hoc ipso, iterùmque aliæ ponè eumdem, indè ad encephalon usque.

713. Priores nec facultatem videndi, nec organum, afficiunt, sed conditiones modo, sine quibus exerceri visus nequit. Sunt igitur externa tantùm impedimenta, quæ oculum lumini inaccessum reddunt, nec adeò, nisi notham pariunt cæcitatem. Huc referuntur vitia palpebrarum: tumor ab humorum confluxu, inflammatione, erysipelate, œdemate, emphysemate, grandinibus, tegumentorum exuperantia, carne luxuriante, tumoribus cysticis, &c. diductioni obstans; cohærentia a pituitâ, gramiis, pure, sanie ulcerosâ, porriginosâ, venereâ interpositis; concretio congenita, aut ex inflammatione, ambustione, excoriatione, vulnere, ulcere, nata, quod ἀγκυλοβλέφαρον (223); constrictio ab orbicularibus musculis spasmo affectis; πτῶσις denique palpebræ superioris ob resolutum aut transversè dissectum ejus levatorem. Caruncula quoque lacrymalis, &, quæ juxta hanc est, laxioris adnatæ lunula, quum congestis humoribus, inflammatione, abscessu, turgent, aut degenere augmento suæ materiæ in panniculum, pterygium, &c. abeunt,

ita ſupra corneam ſeſe quandoquè expandunt, ut lumen intercipere poſſint. Alias & vicinarum partium tumores, qui oculo ſuperimminent, ſimile obſtaculum creant.

714. Quæ cæcitatem inferunt, globi oculi vitioſitates pro multitudine ac diverſitate partium, ex quibus componitur, perquam numeroſæ ſunt. Cornea ex inflammatione, ambuſtione, puſtulis, abſceſſu, ſarcoſi, cicatrice, humorum coagulo, &c. varii nominis, coloris, craſſitiei, ſedis, extenſionis, maculis obſcurata, luci impervia: humoris aquei defectus; ejuſdem ſanguine, pure, ſordibus mixti, aut in ſpiſſamentum mucoſum, membraneumve, cataractas ſpurias recentiorum, coacti opacitas: pupillæ ob varia uvæ, congeſtis humoribus turgidæ, luxuriantis, flaccidæ, convulſæ, prolapſæ (255) vitia, obſtipatio, συνίζησις, σύμφυσις conſtrictio: lentis cryſtallinæ, aut in corpore ſuo, aut in velamento opacatæ, arefactæ, ſuppuratæ, colliquefactæ, ſuffuſio multiplex; ejuſdem tumor, unà cum obſcuratione glaucâ, vicina preſſa ſenſu motuque privans: humoris vitrei ſimilia vitia, cum prægreſsâ, aut pediſſequâ lentis affectione conjuncta: retina tandem compreſſa, calloſa, infarcta, marcida, reſoluta, aut quavis demùm affectione, ſive propriâ, ſive aliarum partium, inſenſilis. Etenim horum ſingula

ſeorſim, aut plura inter ſe complicata, multiplices cæcitatis ſpecies, cataractas, glaucomata, ἀμαύρωσιν, diverſis quidem modis atque phænomenis, producere poſſe cuique facilè liquet, qui Phyſiologiam hujus ſenſationis ritè intellexerit.

715. Ad tertium genus (712) pertinent, quæcunque ſimili ratione, ac mox de retinâ dictum (714), afficiunt nervum opticum, huicque impotentiam inferunt uti & cerebri læſiones multivariæ, ſive univerſales, apoplecticæ, epilepticæ, catalepticæ, &c. ſeu magis ſingulares, quæ videndi facultatem præcipuè opprimunt, liberum ſenſorii communis cum externis ſenſoriis commercium intercipiendo. Indè, organo licet nullâ conſpicuâ labe vitiato, cæcitas tamen conſequitur, quum ex vulnere, fracturâ, contuſione, obſtructione, congeſtione, effuſione, corruptione humorum, tumore vario, abſceſſu, liquidi vitalis defectu, virium languore, ſpaſmo, compreſſio, deſtructio, inundatio, exeſio, extenuatio, collapſus, marcor, conſtrictio, iſtis partibus accidit. Qui affectus ἀμαύρωσις audit, cum ex cauſâ ſtabili oriundus permanet; σκότωμα, ſcotomia, ubi, poſtquam aliquandiù afflixit, citò ſpontè remittit.

716. Viſus hebetudo, ἀμβλυωπία, uti gradu tantum à cæcitate diſtat, inque hanc ſæpenumerò, ocyùs, ſeriùs tranſit, ita conſimilibus cauſis, ſed levioribus,

naſcitur, variosque & ipſa admittit gradus: prout vel ſanis quoque non eadem ſingulis ſemperque acies obtigit. Ex ſupra (712 ad 716) dictis ergò intelligitur.

717. Depravatio viſûs dicitur, cum imagines cernuntur rerum, quaſi ob oculos verſantium, quæ tamen nullæ ſunt, aut aliter, quam reverà ſunt, aut rectè quidem, ſed non ad juſtam diſtantiam, perverſove cum obtutu oculorum. Multiplex itaque vitium, diverſiſſimis è cauſis oriundum, morborum plurimorum ſymptoma, vel viſionem ipſam ponit alienatam, vel videndi modum.

718. Quodſi cauſæ internæ retinam in ſimiles agant tremores, uti lux ſolet ab externis objectis reflexa, pro ſtatis ſenſationum legibus, ideas ſimiles naſci oportet, & ad objecta externa, quaſi ab his oriantur, referri. Undè prima viſus fallacia, imaginatio dicta, quæ floccos, ſcintillas, μαρμαρυγὰς, imagines varias, vel adductis etiam palpebris profert. Vaſcula retinæ aut huic vicinarum partium, humoribus turgida, ultra modum micantia, quùm proximam ejus medullam agitant, plerumquè hoc ſymptoma pariunt, frequens ideò in oculorum contuſione, inflammatione; tùm & in plethorâ, & morbis acutis, febrilibus, inflammatoriis, catarrhoſis, ſpaſmodicis, qui nimio humorum affluxu caput affectant; ſæpè imminentis deſipientiæ aut hæmor-

rhagiæ prodromus. Comitatur & φωτοφοβίαν (710), ſicubi tenerior oculus nimiâ luce percellitur. Alias & ponè oculum in nervo optico, ipſove cerebro, ſedem habet ex vitiis ſuprà (307) memoratis naſcens.

719. Retinæ aliqua puncta obſtructione, ecchymoſi, callo, compreſſione, relaxatione, inſenſilia; maſſulæ opacæ per humorem aqueum, vitreum, lentem, ſparſæ; cornea maculis obſeſſa, imaginem objecti punctis, ſtriis, floccis, nubeculis, cancellis nigricantibus interſtinguunt, infuſcant, iiſque oculo immoto aut ſtabilibus, aut fluctuantibus, pro variâ vitii ſede. Quæ altera eſt fallaciæ ſpecies. Bullulæ aëriæ, aut guttulæ ſtriæve oleoſæ, pellucidæ, ſeorſim in humore aqueo fluitantes, refractione radiorum diſpari, imaginem alienis notis ductibuſque mobilibus, etſi non opacis, variare etiam poſſunt. Oculi quoque madidi, aut palpebrarum tarſi extumidi, reflexâ luce in pupillam admiſsâ, imagini objectorum alienam radiationem affingendo viſum itidem confundunt.

720. Alias & colore non ſuo cernuntur res, quum corneam, humoreſve oculi, integrâ pelluciditate, alienus color inficit. Quandoquè & vehemens nervei ſyſtematis affectio hoc vitium parit.

721. Vertigo, δῖνος, hujus etiam loci eſt, qua objecta, etſi ſtabilia, in gyrum agi,

agi, titubare, contremiscere, subverti videntur, ut homo quoque, stare nescius, membris vacillet, aut prosternatur. Sicubi & visus unà obnubilatur, σκοτόδινος, vertigo caliginosa audit. Causæ sunt quæcunque compressione, succussione, agitatione, infirmatione, fibrillarum cerebri, nervi optici, retinæ, motus regulares interturbant; sive proximè in istas partes agant, sive per consensionem. Cujusmodi habentur innumera: uti capitis, aut oculorum, ictus, contusiones, fracturæ, tumores interni, morbi inflammatorii, suppuratorii, erysipelatosi, febriles, spasmodici, catarrhosi, soporosi, dolorosi; plethora; cacochymia multiplex, humorum rarefactio, impetus, congestio ad encephalon; hujus inundatio ab effusis, stagnantibus; retentio excernendorum; metastasis materiæ morbosæ, variæ evacuationes nimiæ; dissipatio virium per inediam, vigilias, curas, studia intensiora, morbos vehementes; ventriculi, intestinorum, vasorum viscerumque hypochondriacorum, uteri, affectiones; irritationes ab aliis partibus sursum propagatæ, &c. Undè permultos morbos præcedere, comitari, aut consequi solet. Quum verò & intuitus rerum, quæ circumaguntur, aut alias celeriter antè oculos moventur, & capitis corporisve universi in gyrum agitatio, & meticulosus præcipitii prospectus, insuetis vertiginem

inferant; credibile eſt, cauſas quoque internas haud diſpari ratione agere.

722. Quæ imagines objectorum multiplicat, dividit, mutilat, aut alias pervertit allucinatio quamplurimis diverſarum oculi partium vitiis, quæ ſitum, motum, figuram, ſubſtantiam depravant, debetur. Mala præſertim ſpaſmodica, paralytica, muſculos oculorum, retinam, nervos opticos, cerebrum afficientia, id genus fallacias perquàm mirabiles producunt.

723. Facultas, quâ oculum diverſis objectorum diſtantiis aptamus, multimodis vitiatur, in μυωπία, πρεσβυωπία, ὑπερπρεσβυτία.

724. Myops oculus, ad objecta remotiora inhabilis, etiam nimis propinqua exigit, ut diſtinctè videat. Exceſſu igitur laborat ejus virtutis, quâ lucem admiſſam refringendo cogimus: ita enim fit, ut è longinquo venientes radii, penè paralleli, intra oculum juſto citiùs in focos coëant, indèque rursùs diſperſi demùm in retinam incidant. Cauſæ ſunt major oculi longitudo, cornea convexior, lens magis gibba, a retina remotior, mediorum, per quæ radii intus decurrunt, major denſitas. Myopia ſpuria, quam anguſtior pupilla, minor corneæ humorumque pelluciditas, minor iridis ac retinæ ſenſilitas, inducit, ad viſum hebetem (716) potiùs referatur.

725. Πρεσβυωπία, vitium priori (724) contrarium, ſenibus familiare, contrariis etiam conditionibus debetur: quo & lentis defectus referri poteſt.

726. Ὑπερπρεσβυτία, quæ lentem adeò propinquam retinæ ponit, ut cujuſcunque diſtantiæ objectorum radii poſt retinam ſuos projiciant focos, neque hinc vel propriora, vel remotiora diſtinctè cernantur, ſicubi detur, enormis dicatur viſus ſenilis (725) gradus, imminuti viſûs (716) ſpeciebus annumerandus.

727. Mala nervorum ſpaſmodica, paralytica, quandoque & viſum ita figunt, ut ne vel minimum quidem aptæ diſtantiæ augmentum feratur, quin objectum planè diſpareat. Depravationis genus oppidò rarum & ſingulare.

728. Concretio oculi cum vicinis partibus, preſſio a tumoribus, ſitus alienus, muſculorum ejus ſpaſmus, paralyſis, diſtractio, aliave impedimenta, diverſimodè pervertere motum atque directionem in videndo poſſunt. Undè ῥινοπτία, viſus lateralis, ſublimis, humilis, aſpectus trux, torvitas, ſimiliaque mala.

729. Hæc inter præcipuè memorabilis ſtrabiſmus, quo affecti oculis diſtortis ac inæqualiter motis vident. Diſtorſio varia introrsùm, extrorsùm, ſursùm, deorsùm, unius vel utriuſque oculi, differentias conſtituit. Multiplex hujus vitii ſedes ac cauſa tribuitur visûs potentiæ in

utroque oculo haud ſatis æquali, in alterutro multum debiliori, aut & deficienti; muſculis ſpaſmo, paralyſi, vulnere, contuſione, ulcere, preſſione, contractione, adhæſione, læſis, ut æquabiliter ambos dirigere oculos nequeant; adſuetudini obliquè aut uno tantùm oculo videndi; corneæ, malè conformatæ, parte aliquâ opacæ; obliquo lentis ſitui; proceſsûum ciliarium inæquali actioni; diſcordi denique retinarum harmoniæ.

Læſiones ſensûum internorum.

730. SENSUS externi quidem materiem ſubminiſtrant, in quâ ſeſe exerceat virtus ſentiens: at præſtantiſſimum, quod iſta functio habet, internis, quos dicunt, ſenſibus debetur. Tametſi verò præcipuam horum partem ipſa ad ſeſe mens vindicare videatur; haud negandum tamen, organa corporis ſuam quoque ſymbolam eò conferre, horumque adeò diverſitati ex parte tribuendum eſſe differentem id genus ſensûum uſum, qui in hominibus etiam ſanis animadvertitur. Quocirca & pronum eſt colligere, non minùs hic, quàm in ſenſibus externis, alienationes dari, quæ cum ex corporis vitioſitate profluant, omninò ad forum Medicum ſint referendæ (36).

731. Quæ cum ſic ſatis certa ſint, abditiſſima tamen eſt, in quâ hæ mentis

operationes perficiuntur officina, nec vel probabili conjecturâ assequi datur organorum, quibus instructa est, numerum, situm, conformationem, vires, agendi modum, singulare cujusque pensum, cetera. Quo fit, ut, in tantâ statûs sani ignoratione, de naturâ ac sede vitiorum, quæ hic occurrunt, nihil admodùm distincti pronunciare liceat. Tantisper proindè in generali doctrinâ acquiescendum, donec Physiologia tenebras dispulerit.

Delirium.

732. DELIRARE dicitur, qui, cum vigilat, somnianti tamen similis, ideas, sibi ab internis causis natas, ad res externas refert, percipitque adeò ac existimat præsentia esse, quæ absunt: tùm qui ideas undecunque ortas præposterè componit, disjungit, judicium ferens à communi sensu aberrans: & qui præter rationem, vi morbi, alienos a suis mores induit, motibusque animi abstrahitur insolitis, effrenatioribus.

733. Delirium ergò ponit facultatem judicandi in vigilante perturbatam vitio organorum. Quamvis enim reliquarum sensationum exercitium pervertatur; nisi tamen erroneum quoque intervenerit judicium; vix pro delirio id haberi potest.

734. Undè perspicitur multiplex hu-

jus ſymptomatis differentia variuſque gradus; prout aut univerſale eſt, aut particulare, fixum vel vagum, perpetuum aut interruptum, mite vel ferox, incipiens aur conſummatum.

735. Difficillimum autem eſt, ob extremam hujus materiæ obſcuritatem (731), aut partes affectas aſſignare, aut diverſos læſionum modos, quibus ſingulæ deliriorum ſpecies oriuntur. Ex comparatione eorum, quæ in ſano ſtatu fiunt, iſtud ſaltem affirmari poſſe videtur, quavis demum ratione turbari æquabiles illos, regulares, mentiſque moderamini addictos motus organorum ſenſoriorum, undè ordinatus pendet idearum ortus, conſentanea disjunctio, combinatio, ſucceſſio, atque attenta contemplatio, ſine quibus ſanum eſſe judicium nequit.

736. Sive igitur, quas cauſæ internæ excitant ideæ tam vividæ ſint, ut a foris profectæ videantur, mentemque occupent, abripiantque, nec aliis attendere ſinant; ſive legitimis ideis ſeſe adjungant aliæ incongruentes; ſeu denique affinium vel intermediarum idearum quædam ſuppreſſæ deficiant, nec produci queant: quidquid horum contigerit, manifeſtum eſt, fieri non poſſe, ut ne facultas judicandi primùm, dein & voluntas, in errorem pertrahatur, ac porrò huic etiam convenientes cùm animi,

tùm corporis motus naſcantur, fallaciâ aliâ aliam trudente.

737. Ingens potentiarum numerus, quas obſervatio docuit turbarum id genus creare reducitur ferè ad ea.

1. Quæ tenorem medullæ cerebri generiſque nervoſi infirmando virtutem ſentientem labefactant. Cujuſmodi ſunt evacuationes nimiæ, morbi graves, diu tolerati, mala hyſterica, hypochondriaca, apoplectica, cataleptica, epileptica, exercitationes mentis immodicæ (522), animi motus violenti, diuturni (532), pervigilium (550 ad 552), tùm quæ colluvie aquosâ (287), mucosâ (283), encephali ſtamina inundando flaccida, inertia (160, 1. 2.) reddunt.

2. Quæ humorum circuitu intenſiore (409), ſursùm directo (411), ſanguinem in vaſis encephali accumulant, hinc diſtenſione, pulſatione, attritu, æſtu, errore loci, proximam medullam præter modum exagitant.

3. Quæ ſiccitate, rigiditate, infarctu lento, indurante, fibras ſenſorias minùs mobiles mutabileſque faciunt, ſtatûs ſemel concepti nimìs tenaces. Quo maximè confert atrabilaria humorum craſis, vitio quocunque rerum non naturalium, morbove inducta (284, 320, 355).

4. Quæ irritando motus irregulares, injuſtos, infrenatos, in ſenſorio communi cient, ſive proximâ in hoc ipſum

actione, seu ex aliis partibus per consensionem eo propagatâ. Stimulorum verò, qui vim sentientem turbare queunt, par ratio est, atque irritamentorum virtutis vitalis, nec minor ferè numerus ac diversitas. Undè ex dictis (171 & seq.) intelliguntur.

5. Impedimenta denique multivaria, quæ partibus encephali vim inferendo, situm, nexum, fabricam earumdem pervertendo, canales obstruendo, comprimendo, quassando, lacerando, humorum circuitum turbando, consentaneis medullæ staminum motibus obstant. Conformatio prava ab ortu contracta, commotio, contusio, fractura, vulnus, abscessus, ecchymosis, hydrocephalus, & similia, quæ caput infestant, huc referuntur.

738. Est verò & seminiis hic locus, quæ alium præ alio tùm ad delirium, tùm ad hujus species singulares, procliviorem reddunt. Temperamenta certè (614), melancholicum præsertim aut cholericum, atque irritabilitas (190, 606), multùm valent; tùm & gentilitium quid singulare, quod hæreditate propagatur, ex prioribus vix planè explicandum.

739. Phantasiæ alienationes, quæ judicio corriguntur, leviores modò desipientiæ gradus sunt, similesque causas habent. Refractarium quoque & inflexibile, quod vi morbi aliquandò in volun-

tate naſcitur, haud minùs, quàm indomitæ animi commotiones (732), huc pertinet.

740. Memoria vacillans, confuſa, extincta; puerilitas, fatuitas; mentis diſtractio; ἀναισθησία ſensûum carentia; ἀπάθεια in quâ ob vitium organorum quæcunque animi affectiones delentur, & quæ id genus aliæ ſunt noxæ, ſuo quævis modo læſam ponunt officinam ſenſoriam, proprietate tamen læſionis vix determinandâ ultra, quam occaſiones ægrotandi, morbique prægreſſi, comites, aut pediſſequi docere poſſint. Ætas, temperamentum, torpor, vis vitalis (196), vitioſitates organicæ (737, 5), ſolidorum laxitas, rigiditas, vaſculorum obſtructio, collapſus, concretio, humorum ſpiſſitudo, inertia aquoſa, inopia, abundantia, motus imminutus, mala nervorum paralytica, ſpaſmodica, morbique ex his nati, univerſales, particulares, præcipuè ſpectari merentur.

Motricis facultatis Symptomata.

741. FUNCTIONUM corporearum nulla eſt, quæ non ad motum referri queat. Undè pro illarum multitudine & diverſitate innumerabilis eſt motûum qui in ſanitate perficiuntur varietas. Habet idcircò ſuum quoque animalis machina ſyſtema motorium, per omnes partes

diffusum, suis instructum fibris, tùm singularibus, tùm in musculos collectis, quæ tanquàm motus instrumenta, virtute motrice animantur. Ita duplex motûum genus cietur, alterum spontaneorum, alterum eorum, qui voluntate nostrâ reguntur. Hæc verò, etsi diversis legibus adstricta sint, multùmque ideò inter sese discrepare videantur, credibile tamen est, idem motus principium agnoscere, nec dissimili quoque apparatu organico absolvi. Iisdem certè vitiis obnoxia sunt. Communi igitur pertractatione utriusque symptomata proponemus.

Spasmus.

742. SPASMORUM major etiam est, quam dolorum in ægris frequentia: nec rarò morbum universum, certè præcipuam hujus partem constituunt, ipsique, ut suis ex causis profluunt, plurimorum vicissim symptomatum causæ fiunt. Tametsi itaque eorumdem energia ultra, quam par est, a nonnullis fortè extenditur; fatendum tamen, vix aliam dari corporis vivi affectionem, cujus aut crebriores incidant occasiones, aut magis universalis sit sedes, aut major ad functiones omni modo turbandas potentia.

743. Spasmus dicitur violenta, invita, inordinata, fibrarum motricium actio. Omnes adeò & singulæ systematis

motorii, qua latè patet (741), partes ei obnoxiæ ſunt. Virtus verò motrix, quæ in ſanitate fibras muſculoſque animat, eadem & in ſpaſmo actionem edit, in quâ illud modo præter naturam eſt, quod juſto intenſior ſit, nec congruenter legibus œconomiæ fiat.

744. Quum igitur vis motrix fibrarum a principio vitali (170, 209, 5) repetenda videatur, manifeſtum eſt, in eruendis ſpaſmorum cauſis ad irritamenta (171) potiſſimùm attendendum eſſe, quæ ſanè perquam multiplicia numerantur. Acria mechanica, chemica, noti, ignoti generis; potentiæ dolorificæ (673); immodica tùm repletio, tùm evacuatio; turbæ ſyſtematis circulatorii; affectiones ſyſtematis nervei univerſales, particulares; irritamenta varia muſculorum, tendinum, membranarum. Multùm præcipuè hic valet mutua inter vires ſentiendi movendique conſenſio (179, 525, 537), quâ fit, ut immodicæ cuivis ſenſationi, dolori (675), anxietati (682), quin & animi perturbationibus (532), frequentiſſimè ſpaſmi ſuperveniant; tanquàm ſi horum ope avertere, aut propulſare malum, de quo ſenſus monet (675, 691), natura conetur.

745. Uti verò vis vitalis non in omni homine, nec in quavis hominis parte, eodem gradu ineſt (175, 176); ita pro hujus differentiâ major, minorve ad ſpaſ

mos proclivitas nascitur. Quocirca qui vitio irritabilitatis (190) laborant, potentissimum hujus symptomatis seminium intùs alunt (195).

746. Effectûum, quos spasmi producunt, ingens numerus ex dictis (195, 209) intelligitur. Nec tamen adeò constanter nocent, ut non & saluberrima inter naturæ auxilia ad avertendos sanandosque morbos (297, 640, 641, 744) meritò haberi debeant.

747. Spontè etiam patet multiplices dari spasmorum differentias; prout vel universales sunt, vel particulares, idiopathici, aut sympathici, repentini vel lenti, coarctantes, aut inflantes, qui flatulenti dicuntur, &c.

748. Qui spasmum a convulsione distinguunt, illum vocant continuam, hanc alternantem musculorum contractionem, quam tamen alii malunt motum convulsivum appellare. Perindè fuerit, num eodem, an diversis nominibus utare. Uterque certè affectus ad idem genus pertinet, partes easdem occupat, similesque & causas, & differentias agnoscit; quin & haud rarò alius in alium transit. Intelligitur adeò recentiorum distinctio inter morbos tonicos & clonicos.

749. Inquietudo etiam utcunque huc referri potest: quamvis enim haud planè præter voluntatem ista membrorum agitatio fiat, plerumque tamen nec suspen-

di pro arbitrio poteſt, cum ex morbo naſcitur. Anxietas, dolor, pruritus, æſtus, delirium ferè in causâ eſſe ſolent.

750. Horror, horripilatio, hujuſque vehementior gradus, rigor, concuſſionis ſpaſmodicæ naturam clariùs præ ſe ferunt. Accidunt febribus, ſuppurationi, ſphacelo; gravibus nervorum affectionibus; ſubitis, immodicis evacuationibus; his malè ſuppreſſis; laborioſis ad expellendum moliminibus, maximè ubi natura crudo, acri, corrupto, heterogeneo, virulento intùs hærente angitur. Quùm verò & animo ideis injucundis commoto, & repentino corporis æſtuantis refrigerio naſcantur, ſenſumque frigoris intercutanei ac pallorem externum habeant comitem; credibile eſt ſpaſmos ſubeſſe cutaneos, qui vaſculis conſtrictis, repulſis intrò humoribus, inæquabilem & circuitum & calorem nativum efficiant.

751. Eſt &, ubi muſculi, rectè quidem ad voluntatis nutum in actum concitati, injuſtâ dein agilitate atque impetu non reprimendo motus ſuos accelerant, mentemque invitam præcurrunt. Vitium loquelæ muſculis frequens, nec his ſolis tamen proprium: vidi enim, qui currere, non gradi, poterat. Habet iſta volubilitas aliquid ſpaſmodici, hujuſque adeò loci eſt. An etiam in ſpontaneis motibus obtinet? Credas, quum ingeſta, celerrimo per inteſtinorum volu-

mina trajectu, ano exturbantur, motum peristalticum ita affligi.

Paralysis.

752. PARALYSIS, Paresis, resolutio, extinctam ponit facultatem motricem, flaccidam ideò fibrarum motricium inertiam, partiumque indè, quas movere debent, immobilitatem. Affectio spasmo (743) opposita, æquè tamen latè patens, singula quæque motus instrumenta (741), musculos, fibras, cùm spontè, tùm ad arbitrium agentes infestat. Exquisita dicitur, si sensus una cum motu deest; sin superest, imperfecta; ἀτονία, si fibras viscerum vasorumque enervat.

753. Debetur multiplici vitio 1. Cerebri, cerebelli, medullæ oblongatæ, spinalis, nervorumque indè porrectorum in truncis, gangliis, ramulis suis; quo fit, ut vis nervea torpeat, deficiat, aut sublato istarum partium cum fibris motricibus commercio intercipiatur: 2. Systematis circulationis, quo influxus humorum vitalium in organa motus imminuitur, sufflaminatur: 3. Villorum deniquè muscularium labi propriæ, distractione, pressione, diuturnâ quiete, intensiore actione, relaxatione, siccatione, texturæ alienatione inductæ, quâ ad motum inhabiles redduntur. Horum singula seorsim, aut plura simul, sive ipsam exstinguant

virtutem motricem (741), sive conditiones saltem tollant, sine quibus illa in motus consentaneos excitari nequeat; utroque modo paralysin fieri necesse est.

754. Quocircà haud difficile est istam motus impotentiam ab aliis morbosæ immobilitatis speciebus distinguere. Liquet etiam sedem ejus valdè diversam esse, proque hujus diversitate paralysin dividi in universalem & particularem, idiopathicam & sympathicam. Nec obscura est ratio innumerarum noxarum, quæ ex defectu motus in omne genus functionum promanant.

755. Levior paralysis gradus est debilitas virtutis motricis, quâ fit, ut motus musculares non nisi ægrè ac languidè exerceri queant. Hæc etsi ad animales motus potissimùm referatur, haud minùs tamen vitales quoque & naturales afficit, easdemque tùm differentias, tùm causas, ac paralysis (753, 754), agnoscit. Humorum inopia, copia nimia, crasis vitiata, circulationis torpor, vis nervea oppressa, exhausta, solida effœta hic maximè spectanda.

756. Hinc intelligitur, quæ toties morbos prænunciat, lassitudo spontanea, hujusque species veteribus memoratæ, tensiva, ulcerosa, inflammatoria.

757. Tremor quoque, qui, cum movere artus conamur, accidit, ad imbecillitatem facultatis motricis (755) perti-

net. Palpitatio autem, quâ quiescentes etiam partes concutiuntur, vitiis spasmodicis (743) annumeranda.

Somni affectiones.

758. PERVIGILIUM, ἀγρυπνία, cum morbi symptoma est, non minus ægris, quam ultronea pervigilatio sanis (550 ad 552), nocet. Nascitur autem, quoties ex turbis interioribus tanta fit emporii animalis agitatio, ut nec relaxari organa sensûum motûumque voluntariorum possint, nec vis nervea feriari, neque adeò mens a mutuo cum corpore commercio sese subtrahere. Dolor proindè (670), (679), anxietas (682), delirium (732), febris, inflammatio, suppuratio, circulatio intensior, raptus humorum versùs superiora, æstus ingens, morbique hinc, in quibus istorum aliqua insunt, præcipuè sicubi & irritabilitas (190) accesserit, vigilias inferunt.

759. Immodicæ dormitionis in morbis multifariæ occurrunt species, duratione, gradu, aliorum symptomatum comitatu, hinc nominibus etiam, inter se discrepantes. Causæ generatim reduci queunt, 1 ad languentes sentiendi movendique vires: quo faciunt animi corporisve ex quacunque causâ defatigatio; evacuatio enormis; solidorum debilitas (157); torpor (196); circulationis tarditas (410);

humores præ abundantiâ aquæ (287), glutinis (283, 373), crassamenti (284), pinguedinis (394), vappidi, effœti; frigus intensum (427, 5), &c.; 2 ad easdem vires oppressas, hinc agere impeditas, ob plethoram multiplicem (387 ad 392), obesitatem (394), nimium sanguinis ad caput impetum (411), reditum haud satis expeditum, vasorum encephali infarctum, inflammationes, erysipelas, evacuationes suppressas, metastases materiæ morbosæ ad superiora. An & hujus loci est, quem spiritus fermentati (469) inducunt, ususque narcoticorum, sopor? 3 ad ea, quæ liberum emporii animalis cum organis sensûum motûumque voluntariorum commercium suspendunt: cujusmodi innumera habentur, commotione, compressione, inundatione, destructione encephali nocentia; uti sunt vehemens capitis percussio, cranii depressio, fractura, exostosis, abscessus, tumores varii intùs nati, cerebro imminentes, humores effusi, restagnantes, hydrocephalus; quin &, quæ vires opprimendo agunt, mox num. 2 memorata. 4. Forsan & mens, mutui pertæsa influxûs, officinæ suæ motus quandoquè supprimit, & in se ipsam veluti contracta, animalibus organis relaxatis, lubens ab opere feriatur. Somnos Endymioneos, diuturni mœroris ut plurimùm pedissequos, hâc ferè origine natos dixeris.

760. Prout igitur horum (759) ſingula ſeorſim, aut plura ſimul, varioque gradu, in homine inſunt, ita vel ſomnolentiam tantùm, vel leves gravioreſve ſomnos inferunt; modò actione ſuâ ſyſtematis animalis limites haud excedant, nec adeò vitam unà opprimant.

761. Κῶμα ἄγρυπνον, luctans ſomni ac vigiliarum alternatio, quæ nec dormire, nec rectè vigilare ſinit, hinc intelligitur: ponit enim cauſas ſomni (759) urgentes quidem, at pleno effectu agere impeditas ob pervigilii cauſas (758) mox ſuccedentes. Naſcitur ergò in morbis, ubi dolor, anxietas, delirium, inſomnia terrifica, aut quævis alia ſenſorii communis agitatio intenſior, inſuperabili in ſomnum propenſioni ſuperveniunt.

762. Nec multùm diſſimilis eſt ſomni & vigiliarum permixtio, cui ſomnia, pavores in ſomno, ſomnambulatio debentur. Etenim oriuntur hæc, cum cauſæ vigiliarum (758) in dormientibus ſubnaſcentes ſomni ſtatum haud planè quidem tollunt, ſed plus, minus tamen interturbant; ut ideò partem aliquam officinæ ſenſûum internorum inquies habeat, quæ & in ſyſtema motûum voluntariorum ſeſe nonnunquàm effundat. Qui igitur conſiderat mechanicum illud, quo exoriri ideæ, reſuſcitari, aliæque aliis ſociari, in vigilantibus ſolent, ei haud difficile eſt eruere, quam multiplices in ægris

enaſci queant ſomniandi occaſiones ; quandò vel ſanis etiam adeò frequentes accidunt : quin & perſpicere poſſibilium ſomniorum numerum varietatemque & confuſionem infinitam ; etſi mutationis corpore, quæ illorum cuivis reſpondet, ſingularem naturam ſedemve propriam ne conjectando quidem determinare liceat.

Symptomata motûum vitalium.

763. COMMUNE veluti centrum, in quod vitales motus tendunt conſpirantque, humorum circuitus eſt, princeps œconomiæ animalis functio. Quocirca & , quæ motibus illis accidunt vitia, in ſyſtemate circulatorio hujuſque primariis inſtrumentis, ſuis ſeſe effectibus potiſſimùm manifeſtant, & proindè ad læſas cordis, arteriarum, pulmonumque actiones referri poſſunt.

Reſpirationis Symptomata.

764. MENTIS imperio quidem paret reſpiratio, ut varia, quæ voluntate regantur, obire munia queat : nihilominùs tamen & actionibus vitalibus rectè annumeratur ; quum & ſpontanea ſit, & vitæ conſervandæ abſolutè neceſſaria. Plurimarum itaque ejus vitioſitatum præcipuè hoc loco exponi merentur ; ut quæ frequentes

admodùm ſint, atque ob præſtantiam ſignorum, quæ in morbis præbent, intellectu utiliſſimæ.

765. Pro multitudine conditionum, quæ ad liberam reſpirationem requiruntur, noxæ quibus impeditur, perquam numeroſæ ſunt, naturâque ac ſede valdè differentes. Aër calore (424, 9), frigore (427, 5, 8), humiditate (430, 5, 5), gravitate (434), levitate (435, 437), ſtagnatione (438, 439), inquinamentis (440, 442, 496, 497) peccans; narium, oris, faucium, laryngis, tracheæ, bronchiorum, partium, quas aër permeare debet, morbi anguſtiæ (209) multivarii, obſtructio, obſtipatio, compreſſio, ſpaſmus, coalitus; pulmones ipſi inflammatione, eryſipelate, puſtulis, vomicâ, ulcere, tuberculis, ſanguine congeſto, pituitâ, ſero, materie terreâ, polypoſâ, podagricâ, rheumaticâ, atrabilariâ, aut quavis aliâ morboſâ, in apparatu ſuo vaſculoſo, aut parenchymate obſeſſi, impervii; aër, ſanguis, ſerum, pus, tumores varii, cavitatem thoracis occupantes, ut pulmo liberè explicari nequeat; mala item conformatio, thoracis vertebrarum, coſtarum, luxatio, fractura, anchyloſis; tùm & muſculorum reſpirationi inſervientium debilitas, paralyſis, ſpaſmus, aut præ dolore, inflammatione, ecchymomate, emphyſemate, vulnere, contuſione, impedita actio; muſculorum quo-

que abdominalium vitia ſimilia ; obſtacula denique ex abdomine naſcentia, quæ diaphragmatis motum ſupprimunt, illudve ſursùm urgent, aſcites, tympanites ; ventriculus, inteſtina, cibo, potu, flatu, ſcybalis &c. ultra modum diſtenta, uterus &, quæ ad eum pertinent partes, fœtu, aëre, ſero, aut quavis materie alienâ turgentes, tumores viſcerum inflammatorii, purulenti, ſcirrhoſi, cancroſi, ſteatomatoſi, &c. Undè liquet, vix aliud ſymptoma dari, quod tot & tam diverſi generis affectionibus ſeſe ſocium adjungat.

766. In tantâ verò cauſarum varietate haud mirum eſt plures etiam difficilis ſpiritûs ſpecies graduſque animadverti : uti ſunt δυσπνόια, ἄσθμα, ὀρθοπνόια, reſpiratio anheloſa, ſtrepens, ſtertens, ſublimis, ſtrangulatio, &c. Quarum quidem ratio atque origo ex dictis (969) facilè eruitur ; maximè ſi quis perpendat, ex impeditâ actione, vitæ tàm neceſſariâ, anxietatem (687) naſci, quæ naturam urgeat, ut quovis virium ſuarum adjumento utatur, intenſiſque adeò ac multiplicatis motibus vitæ periclitanti ſuccurrat.

767. Ἀπνόια, ſuffocatio, reſpiratio verè vel quaſi abolita, cauſis naſcitur iiſdem (765), ſed vehementiâ aut duratione majoribus. Indè, aut increſcentem dyſpnœam ſeriùs ocyùs ſequitur ; aut ſu-

bitò invadens, nomine catarrhi ſuffocantis, mortem minatur, vel infert. Comitatur alias circuitûs vitalis defectionem, hinc gravioribus animi deliquiis, ut ſymptoma ſymptomatis ſupervenit: alias primariò ſuis ex cauſis oritur, tùmque, ob interceptum ſanguinis per pulmones trajectum, inhibitâ circulatione, vitam unà ſupprimit. Immania aëris vitia, ſumma nervorum mala, paralytica, ſpaſmodica, in organis reſpiratoriis, ſubita pulmonum oppletio à ſanguine, pure, colluvie catarrhosâ, eò præprimìs faciunt.

768. Tuſſis, depravatæ reſpirationis ſymptoma, eſt violenta, convulſiva, reciproca, ſonora, aëris inſpirati per os eliſio. Ponit ergò motus convulſivos muſculorum, qui exſpirationem faciunt, ſimulque glottidem utcunque contractam; quibus fit, ut aër pulmonicus cum impetu & ſono de larynge elidatur, neque plenæ inſpirationi locus detur. Rectè autem motus medicatus (640) cenſetur, quo natura, quod ſyſtemati pulmonum aërifero, ſeu mole, ſeu acritate incommodat, vehementi ſpiritûs excuſſione everrere conatur. Hinc & voluntate cieri poteſt.

769. Irritamenta adeò tuſſis ſunt, quæcunque pulmoni, bronchiis, aſperæ arteriæ, laryngi, moleſtiam creant, actione quavis mechanicâ, phyſicâ, chemicâ:

aër vitiosus; ingesta calore, frigore, acritudine, asperitate nocentia; aliena in laryngem recepta (604); materiæ acris in eum, aut vicinas fauces destillatio; muci has partes lubricantis abundantia, crassities, corruptio; sanguis, serum, pus; ichor hic collecta; siccitas, inflammatio, erysipelas, aphthæ, exanthemata, exulceratio, tùm pleraque vitia organorum spiritalium suprà (765) enumerata, quæ etsi nihil, quod screatu ejici possit habent, solâ quam inferunt spirandi difficultate naturam ad tussiendum sollicitant: quo si obstaculum vincere nequeat, moliatur tamen, saltem trajectum sanguinis expediat. Procliviores autem sunt, quibus interior fistulæ pulmonalis membrana ob muci defectum, siccitatem, tensionem, aliasve causas, justo sensilior est.

770. Consensione etiam tussis oritur, cum partium aliarum labes aut stimulo, aut translatâ materie morbosâ, systema respirationis afficit. Undè frequens est in variis primarum viarum, ventriculi imprimìs, hepatis, splenis, pancreatis, testium, parotidum, dentium, aurium, cerebri, nervorum, cutis, &c. affectibus.

771. Quocirca liquet, quænam tussis dicatur humida, sicca, convulsiva, idiopathica, sympathica, ferina, catarrhalis, stomachica, &c. Nec latet origo in-

numerarum noxarum, quas vehementior, aut diutiùs protracta inducit: etenim validis crebrisque pulmonum, viscerum abdominalium, ac universi corporis, concussibus, interruptâ inspiratione, commoto sanguine, impedito ejusdem per pulmones transitu, æquabili, musculis respiratoriis perpetuò irritatis, inordinatè agitatis, oportet nasci defatigationem, coctionem alimenti vitiatam, vomitum, hernias, abortum, congestionem humorum in capite, vasculorum pulmonalium debilitatem, sanguinis eruptiones, convulsiones universales, suffocationem, & quæ ex his sequuntur, mala infinita.

772. Sternutatio quoque huc referenda est, haud absimilis convulsivi motûs species, quæ aërem, magnâ prius copiâ inspiratum, unico exspirationis fortissimæ, sonoræ impetu, per narium orisque meatus expellit. Spiritus ita, vehementer illisus membranæ has cavitates succingenti, superficiem hujus verrit, absterget, expresso humore irrigat, proluitque, ut, quæ molesta sunt, amoveantur, expurgentur. Salutaris igitur conatus irritamentis narium, faucium, oculorum, supervenit, multisque adeò istarum partium morbis. Nascitur &, spasmorum more (744), ex causis magis universalibus, aut quarum a naribus remotior sedes est, præsertim in hominibus irritabilioris naturæ (190, 745). Nec ubique tamen utilis, cum amoiri

amoliri ſtimulum nequit, inani concuſſu fatigans, haud minùs, quàm tuſſis (771), vehementer nocet.

773. Riſus quum convulſio ſit muſculorum reſpiratoriorum, quæ ſpiritum cohibitum citiſſimis, minimis, reciprocis concuſſibus, veluti tremulis, in ſyſtemate aërifero agitat, protractâque adeò exſpiratione inſpirationem plenam ſuſpendit, inter ſymptomata æquè, ac inter potentias nocentes (521), locum meretur. Accidit enim & invitâ mente, ex ſtimulis corporeis, qui diaphragma, & cum hoc conſpirantes abdominis muſculos, ceteraque reſpirationis organa, & muſculos faciei, proximè, vel per conſenſum commovent. Undè primariò quidem diaphragmatis, tùm & ventriculi, ſplenis, uteri, affectiones, & qui ſenſorium commune turbant, febriles aliosque motus quandoquè comitatur, hypocondriacis, hyſtericis, maniacis, phreniticis, &c. familiare malum. Intelligitur hinc affinis riſui fletus morboſus, cujus frequens eſt cum illo commutatio.

774. Suſpirium, adjumento muſculorum voluntariorum, profundiſſimè ad imum uſque pectus pertrahit ſpiritum, ſolitoque fortius ſurſum expellit. Ita magno longoque reſpirationis tractu natura vitale aëris beneficium adauget, æſtui ſuffocanti refrigerium, circuitui pulmonali incitamentum, ſpirandi difficultati

remedium, anxietati levamen quærit. Causæ hinc sunt, quæcunque angorem inducunt (682 ad 691).

775. Oscitatio sat similis suspirio est (774) inspiratio, vehementior tamen, & intensiore gradu plerumquè iterata, nec nisi per patentissimum oris meatum aëra trahens, junctamque ideò habet violentam illorum musculorum contractionem, qui maxillas, rictum oris, labia, diducendo, isthmum faucium glottidemque dilatando, amplissimum simul proximumque externo aëri introitum parare queant. Auxiliare igitur symptoma (98, 101), solius naturæ actio, suspirio etiam beneficentior, uti torpentibus, ceterùm sanis, salutari fine accidit, ita ægris quoque, quorum vires ob nervei systematis vitia, aut inertiam circuitus vitalis, elanguescunt; frequens proptereà in febrium insultibus, affectionibus hystericis, hypochondriacis, soporosis, chronicis.

776. Comes huic (775) sæpissimè Pandiculatio, quæ spiritu diutissimè cohibito, nixuque per totum systema musculorum voluntariorum diffuso, artus corporis omnes vehementer distendit, ejusdem generis est, torporis non sequela modò, sed naturale etiam remedium.

Symptomata motûs Cordis.

777. PALPITATIO cordis ponit convulſivas ejus contractiones, quæ vehementi ad partes vicinas illiſu naturalem longè ſuperant. Spaſmodicæ igitur affectionis naturam habet, & ex (743 & ſeq.) intelligitur. In ſummo autem vis vitalis, quæ cordi præ ceteris indita eſt, gradu (175) occaſiones hujus vitii quam plurimæ ſunt. Magnæ nervoſi generis turbæ in hyſtericis, hypochondriacis, irritabilibus; turbæ item in ſyſtemate circulationis, ſive primariò, ſeu ex prioribus, aut aliundè natæ, ad cor uſque deductæ; fortiora quælibet cordis irritamenta, aut & impedimenta, quæ legitimæ ſanguinis admiſſioni, vel expulſioni magnoperè reſiſtunt. Naſcitur ideò ex violentis animi pathematibus, ſubito terrore, venere immodicâ, nimiâ corporis mentiſve exercitatione, ſpaſmis aliarum partium, doloribus, anxietate, motibus febrilibus, humorum abundantiâ, inopiâ, lentore, acritate variâ, materie ſcorbuticâ, atrabilariâ, arthriticâ, ſcabiosâ, ulcerosâ, cancrosâ, virulentâ, ſuppreſſis quibuſcunque excretionibus; tùm & à multiplici reſpirationis difficultate (765), quâ ſanguis ægrè per pulmones trajicitur; à variâ quoque labe viſcerum abdominalium, ventriculi præprimis, crudis, acribus,

corruptis, aëre, vermibus, heterogeneis, obstructione, inflammatione, ulcere, compressione, distensione, irritatione, malè habentium; denique & ab ipso corde, auriculis, vasis ejus majoribus, pericardio, inflammatione, ulcere, aneurismate, polypo, vermibus, pilis, calculo, hydrope, ecchymosi, excrescentiâ, texturæ degeneratione osseâ, cartilagineâ, angustatione quavis, præter naturam affectis. Liquet autem facilè, pleraque istorum etiam pluribus modis eò conferre, atque alia aliis frequenter sese adjungere, neque pauca esse, quæ, suo quidem jure inter causas hujus symptomatis relata, sæpiusculè tamen ejusdem potiùs sequelæ sint, suâque dein accessione in causas veluti post natas mutentur. Denique & scire juvat, malum, per intervalla recurrens, iis potissimùm ingravescere, quæ impetu majore sanguinem versùs cor adigunt.

778. Cordis tremor, sive levior fuerit palpitationis gradus, seu virium imbecillitati debeatur, ex antè dictis (757, 777) cognoscitur. Reliquæ porrò motionum cordis anomaliæ quùm sese magis in pulsu arteriarum manifestent, aptiùs ad istum titulum relegantur.

Symptomata Pulsûs Arteriarum.

779. PULSUS oritur, sicubi sanguis,

vi cordis in arterias actus, harum parietes extrorsùm urget, distendit. Ut verò appositè ad sanitatis leges fiat, requiritur cor efficax, legitima sanguinis copia & fluor, arteria contractilis, expansilis, via circulationis libera. In horum igitur vitiositatibus quærenda erit ratio alienationum, quæ pulsui in ægris accidunt. Hæ tamen cum valdè multiplices sint, & subtiliùs etiam, quam utiliùs, à Veteribus interstinctæ, omissis, quæ exigui sunt momenti, aut intellectu faciles, præcipuas modò exponemus.

780. Crebrior pulsus, pro ætate, sexu, temperie, varioque rerum non naturalium usu æstimandus, si in universum obtinet, frequentiorem ponit cordis contractionem, hujusque adeò causis debetur. Huc referantur quæcunque cordis irritamenta; sive ejusmodi fuerint, quæ venosi sanguinis affluxum augeant, seu quæ acritate stimulent, aut quovis modo cordis actioni obnitantur. Quæ quidem omnia tantò valentiora sunt, ubi cor ipsum quoque præter modum irritabile est. Magna insuper ejusdem cum toto corpore consensio facit, ut turbulentæ etiam aliarum partium, in genere potissimùm nervoso, agitationes facilè eò deferantur. Hinc pleraque, quibus cor ad palpitandum cietur (777), hic pariter locum habent, innumerosque ideò morbos, maximè tamen omne febrium

genus, comitatur pulsûs frequentia, sæpè salutaris, activis certè symptomatibus (101) annumeranda. An autem & topica datur in singulari systematis arteriosi parte? Dabitur, si vera febris particularis; neque tùm a corde incitato tantùm repetenda. Rarioris pulsûs natura ex his facilè perspicitur.

781. Arteria, ictu majore, quàm dilatatione micans, durum pulsare dicitur. Id fit, cum sanguis validâ quidem & citatiore cordis contractione impingitur, nec pro ratione tamen expandere canalem potest. Subest itaque aut vitium in tunicis arteriæ, ob siccitatem, rigiditatem, spasmum, minùs obsequiosis; aut morbos cavitatis ultra modum distentæ a sanguine copioso, rarefacto, spisso, vel ob impeditum transfluxum accumulato. Undè liquet, cur pulsus durus adeò frequens in morbis inflammatoriis? Nec latet ratio pulsûs mollis.

782. Pulsus intermittit vitio multiplici, graviore, leviore, universali, particulari. Etenim cordis contractio, in modum spasmi (748), diutiùs continuata; ejusdem torpor (196, 755), aut contractio inefficax, minore tùm vi, tùm copiâ, sanguinem in arterias projiciens; influxus sanguinis venosi in cor parcior, inordinatus, vel nullus; arteriosi fluxus inæqualis, impeditior, interruptus; arteriarum varia labes, receptioni, trajectui sangui-

nis, motui tunicarum ſyſtolico & diaſtolico reſiſtens, huc faciunt. His autem producendis innumera apta ſunt: cordis partiumque eò pertinentium affectiones topicæ, inflammatio, aneuriſma, polypus, calculus, vermes, concretio, induratio, hydrops, &c. (777); arteriarum ſimilia vitia; magna reſpirationis impedimenta (765); ſanguinis abundantia, inopia, cacochymia viſcida, acris, varia; primarum viarum turbæ in vomitu, cholerâ, alvi profluviis, vermibus, ſpaſmis, doloribus, &c; denique & nervoſi generis mala in viſcera vitalia ac ſyſtema circulationis diffuſa, virtute vitali, aut torpente (196), aut nimis irritabili (190).

785. Imminuti & deleti pulſus varii memorantur gradus, pro conſecutionum quas infert numero ac intenſitate diverſis. Ἔκλειψις dicitur defectus levior, pallorem inducens, calore tamen, ſenſu motuque ſuperſtite. Λειποθυμία cum pallori & motus animalis impotentiâ accedit. Λειποψυχία prioribus auctis etiam ſuperaddit caloris nativi extinctionem. Συγκοπὴ unà cum motu ſenſuque ferè abolitis, frigus univerſale, ſudoremque frigidum inducit. Ἀσφυξία denique, deletis omnibus vitæ indiciis, accedente etiam ἀπνοίᾳ (767), mortis imaginem ita refert, ut meritò nonnunquàm dubitetur, vitamne, an mortem prædicare fas ſit. Quum verò univerſalis, qui comitatur, virium lap-

ſus doceat, vitalem ſanguinis circuitum pariter cum pulſu deficere; liquet hæc vitia cordis deliquio deberi, iiſque adeò cauſis naſci, quæ hoc inducere valeant. Hujuſmodi ſunt vehementes animi affectus, idea rei horridæ, odor infectus, in hyſtericis, hypochondriacis, gravidis, puerperis, inediâ, pervigilio, labore, morbo gravi exhauſtis, irritabilibus; aëris inſalubritas varia, miaſmata, venena, medicamenta draſtica, vermes, alimenta pravi ſucci, cacochymia putrida, ſcorbutica, atrabilaria, &c. materies morboſa partes vitales, nervos graviter afficiens; indè & ſævus dolor, anxietas, æſtus ingens, ſpaſmi; tùm magna, ſubita inanitio, nimia liquidi vitalis a corde & encephalo derivatio, parciorve, aut interceptus ad has partes affluxus, per eas transfluxus; adeòque encephali, cordis, pulmonum, multifariæ affectiones, memoratis (782) ſimiles. His quippè potentiis aut ſanguinis venoſi in cordis cava influxus ſuſpenditur, aut ipſa cordis virtus muſcularis enervatur. Utraque autem noxa cor quieſcere, hinc circulationem deficere oportet. Nec diſpar ratio eſſe videtur animi defectûum, quos pro arbitrio ſibimet conſciſcere qui poſſint, memorantur; tametſi, quanam voluntatis contentione id aſſequantur, non liquet.

784. Quodſi arteria ſingularis pulſare

desierit, mali minus periculosi ratio ex (779, 782, 783) facilè invenitur: uti & ceterarum pulsûs alienationum, quæ vel in singulis seorsim, vel in plurium consequentium serie, reapsè observantur; quales sunt magnus, parvus, validus, debilis, variâ ratione inæqualis, undosus, vermicularis, formicans, serratus, dicrotus, caprizans, vacillans, myurus, intercidens, &c. Generatim quidem notari meretur, vix aliam dari potentiam, quæ in perturbando pulsu plus valeat, quam spasmos (742), magnamque ideò partem id genus vitiositatum ab his repetendam esse. Specialior tamen hujus materiæ expositio, cum ad Semioticam Pathologicam (16. II.) pertineat, nostri non est instituti.

Symptomata actionum naturalium.

785. SYSTEMA naturale, humani corporis conservationi dicatum, etsi vitali animalique minùs nobile habeatur, utilitate tamen & necessitudine haud inferius est; quandò vix aut perparùm est, quod non durabile est. Multitudine autem ac diversitate cùm organorum, tùm effectûum, quos edit, etiam sociis suis fermè antecellit. Ingens ergò numerus læsionum, quæ hic fieri possunt, ordinatam exigit pertractationem.

Appetituum naturalium læſiones.

786. Ut nutrimenti materies, cum opus eſt, a foris intromittatur, ſuos quoque iſta officina nacta eſt ſenſus (669), qui de penuriâ moneant hominem, compellantque ad victum procurandum. Indè fames & ſitis naturalis, hæc potum, illa cibum, materiem firmis perindè, atque humoribus, neceſſariam, deſiderans. Utriſque ſuus eſt in ſanitate modus, ſua in ægrotis vitia.

787. Edendi cupiditas, valdè diverſa in ſanis, multifariam quoque per morbos laborat. Augetur enim præter modum in bulimo, fame caninâ, lupinâ: imminuitur, aut planè aboletur in δυσορεξία, ἀνορεξία, ἀποσιτία: depravatur in κίττα, picâ, malaciâ.

788. Fames aucta vel vacuitati debetur, quæ repletionem, vel acriori ſtimulo, qui mitigationem ab ingeſto alimento exſpectat. Quamobrem inedia, motu animali, immodicâ perſpiratione, ſudore, alvi profluvio, aliis excretionibus, lactatione, morbis exhauſtos, vermibus obnoxios, aut quibus acre acidum, ſalinum, bilioſum, atrabilarium, in ventriculo eſt, vexat; accedente præſertim animi impotentiâ, imaginatione mobili, ſenſibilitate nimiâ, irritabilitate, in junioribus, feminis, hyſtericis, hypochon-

driacis, epilepticis. Bulimus dicitur, cum eſuriem non ſatiatam animi deliquium ſequitur : fames canina, ubi voraciùs ingeſta citò revomuntur : ſi verò celeriter ano rursùs expelluntur, nonnulli lupinam vocant.

789. Appetitus vario gradu proſternitur vitio ventriculi, pituitâ, ſaburrâ, terreis, alienis, corruptis, onerati, inflammati, ulceroſi, ſcirrhoſi, calloſi, aphthoſi, atoniâ (752), motibus inordinatis (743), vel ob propriam affectionem, vel per conſentionem laborantis, menſtruorum item primæ digeſtionis, ſalivæ, bilis, defectu, inertiâ aquosâ, mucosâ, degeneratione variâ; labe quoque corporis nimio plus repleti humoribus bonis, pravis, ob vitam deſidem, ſomnolentam, circuitum languentem, evacuationes ſuppreſſas; turbis nervei ſyſtematis patheticis, ſpaſmodicis, delirioſis, doloroſis, ſoporoſis, &c. ſenſum naturalem obtundentibus; naturâ denique graviore malo, acuto, chronico, impeditâ, oppreſſâ, exhauſtâ, ut curam ſuſcipiendæ coctionis abjiciat. Prout igitur innumerorum morborum comes hoc ſymptoma eſt; ita liquet alias propter coctionis impedimenta naſci, alias ex eo, quod corpus non indigeat alimento, alias ob ſuppreſſam ſtimuli naturalis perceptionem : quæ quidem ritè perpenſa oſtendunt, ab inediâ, anorexiæ pediſſequâ,

non continuò tot tantaſque noxas ægris perindè, ac ſanis famelicis (452, 453), timendas eſſe.

790. Faſtidium cibi, ἀποσιτία, eaſdem (789), ſed graviores agnoſcit cauſas. Putror, rancor, ventriculum inquinans; hujus nimia ſenſilitas, irritabilitas, imbecillitas, dolori, anxietati, ſpaſmo, nauſeæ, vomitioni, ab ingeſtis obnoxia; tùm & phantaſiæ errores, hic maximè ſpectentur. Cibi ſingularis averſatio, ex morbo nata, plerumquè naturæ vox (643) eſt, cui obtemperandum.

791. Malaciæ, quæ cum faſtidio aliorum ciborum junctam ponit appetentiam vix ſuperabilem ac voracitatem ad certum edulii genus determinatam; & Picæ, quæ abſurda quoque, inuſitata, nec eſui apta, quin horribilia, concupiſcit ac avidè devorat, haud abſimile eſt ingenium. Tametſi enim & vitium imaginationis ſubeſſe poſſit; ſæpiſſimè tamen, quæ appetuntur, pro remedio ſunt, quo aut corrigatur quod intùs eſt noxium, aut turbis ex intemperantiâ concitatis ejiciatur, aut ſucci alibilis inopiâ plus ſatis oneroſæ humorum copiæ, ne vero alimento magis augeſcat, occurratur.

792. Sitis, quam indicandæ potûs neceſſitati præfecit natura, in morbis ſolito plus urget, quoties aut tractus ſuperior primarum viarum, iſtius ſenſationis ſedes, aut cum hoc etiam corpus reli-

quum, humectatione indiget, quâ vel deficiens humor suppleatur, vel spissior diluatur, vel acrior temperetur, hinc firmis partibus mollitudo, canalibus meabilitas, transfluxuris libertas restituatur. Indè immodica humorum dissipatio, evacuatio, spissitudo, lymphæ extra vias circulationis derivatio, collectio, minimorum vasculorum obstructio, spasmodica constrictio, compressio, acritas muriatica, ammoniacalis, alcalina, spirituosa, aromatica, putrida, biliosa, rancida, adusta, virulenta, in febribus, alvi profluviis, diabete, &c. morbis inflammatoriis, purulentis, putridis, biliosis, catharrhosis, exanthematicis, spasmodicis, venenatis, hydrope, scorbuto, rachitide, multisque aliis, sitim creant; quæ tamen utrum ad suum modò sensorium, an verò ad universum corpus pertineat, probè distinguendum.

793. Carentia igitur sitis in morbis, naturâ suâ siticulosis, etiam morbosa est, ponitque sitis officinam (792) tussi, aut ptyalismo, jugiter humectari, aut resolutis nervis sensu privari, aut mentem alienatam esse.

Actiones læsæ primarum viarum.

794. Manducationis uti plurima sunt cùm instrumenta, tùm potentiæ ac conditiones, sine quibus rectè perfici ne-

quit; ita multis diversisque multarum partium vitiis diversimodè læditur. Hujus generis sunt oris, labiorum, buccarum, linguæ, vulnus, inflammatio, ulcus, excoriatio, tumor, ἀγκυλόγλωσσον (223), mutilatio, &c.; dentium defectus, infirmitas, dolor; mandibularum fractura, luxatio, caries, ἀγκύλωσις; musculorum istas partes moventium spasmus, paralysis, dolor, &c.; salivæ deniquè defectus.

795. Deglutitionis etiam plures sunt læsiones. Aut enim iteratis crebrò nixibus incassùm fatigat, aut dolet & laboriosa est, aut potionem duntaxat, non item offas, aut has modò, nec illam transmittit; caduntve in asperam arteriam deglutienda, aut per os naresve redeunt. Multiformis vitii sedes quærenda in linguâ, palato, tonsillis, uvulâ, pharynge, larynge, œsophago, ventriculo, maxillis, vertebris vicinis, musculis harum partium, dolore, vulnere, inflammatione, excoriatione, ulcere, tumore, luxatione, fracturâ, carie, malâ conformatione, spasmo, paralysi, angustatione variâ (209), siccitate affectis. Indè enim aut inanem deglutiendi cupiditatem nasci, aut impediri materiæ deglutiendæ meatum, aut legitimam potentiarum motricium actionem, directionem, deficere necessum est.

796. Singultienti videtur momentaneâ

convulsione concuti stomachus & proximum huic diaphragma, cui juncta simul glottidis constrictio faciat, ut subitò inspiratus aër sonum cieat. Singultus igitur, spasmis annumerandus, easdem quoque agnoscit causas (743 & seq.); sed quæ œsophagum, ventriculum, aut diaphragma, propiùs, seu aliundè per consensionem afficiant: uti sunt avida ingurgitatio offæ siccioris, asperæ, haustusve grandioris, acris; immodica ventriculi repletio, aut irritatio ab acri cibo, potu, medicamento, veneno, vermibus, peregrinis, materie corruptâ, acidâ, biliosâ, putridâ, rancidâ, contagiosâ, arthriticâ, catharrosâ, ulcerosâ, cancrosâ, sphacelosâ, ibidem natâ, aut ex aliis partibus eò delatâ; susceptum ad καρδίαν frigus; œsophagi, ventriculi, vulnus, inflammatio, erysipelas, exanthemata, ulcus, excoriatio, &c. diaphragmatis inflammatio, vulnus, contusio, intensior per risum fletumve agitatio, costarum inferiorum, vertebrarum vicinarum, cartilaginis ensiformis fractura, luxatio, distorsio; intestinorum quoque, mesenterii, hepatis, splenis, pancreatis, uteri, &c. affectus inflammatorii, dolorosi, spasmodici; turbæ deniquè vehementes nervosi generis ob animi pathemata, evacuationes quascunque nimias, encephali læsiones, motus febriles, molimina critica, &c. Quocirca patet, alias materiem subesse,

quam natura ſymptomate auxiliari excutere conetur; alias nocivis motibus ſalubre nihil intendi. Quandò autem juncta cùm ſtomachi, tùm ſepti tranſverſi convulſio hic datur, an non & levior habetur ſpecies, quæ ad alterutram modò partem pertineat?

797. Vomitus eſt eorum, quæ cavo ventriculi continentur, aut ex vicinis viſceribus illuc congeruntur, violenta & faſtidioſa per guttur ſuperiùs expulſio. Hanc efficiunt motus ſpaſmodici faucium, œſophagi, ventriculi, inteſtinorum, diaphragmatis, muſculorum abdominalium, in molimen laboris angorisque plenum modo mirabili conſpirantes. Facit autem eximia ventriculi mobilitas (175), ampliſſimusque cum corpore univerſo conſenſus, ut irritamenta ad vomitum penè innumera ſint, aliaque domeſtica huic viſceri, alia extranea. Ad priora referre licet, quæcunque mole, pondere, tenacitate, acrimoniâ, impedito per pylorum trajectu, fibras ventriculi laceſſunt: tùm &, quæ irritabilitatem (190) inducunt; vitia ejuſdem topica. Poſterioris generis ſunt affectiones partium quoquo modo conſentientium, tàm vicinarum, quàm remotiorum, faucium, œſophagi, diaphragmatis, hepatis, veſiculæ fellis, ſplenis, meſenterii, pancreatis, inteſtinorum, omenti, peritonæi, renum, ureterum, veſicæ urinariæ, uteri, ence-

phali, ſenſorii communis, nervorum. Præcipua igitur inter cauſas ſingultus (796) modo enumerata ſunt, vomitusque itidem datur idiopathicus, ſympathicus cum materie, & ſine eâ. Quùm verò intenſitatis gradu inter ſe diſcrepent vomitiones, credibile quoque eſt, non omnium, quas ſuprà diximus, partium nixus ſpaſmodicos ſemper illuc requiri, litemque adeò diſſentientium ſuper hâc re auctorum componi poſſe. Nauſea, quæ faſtidioſa eſt ventriculi commotio, vomitum intentans, iiſdem, ſed lenioribus cauſis debetur: uti & materiæ ventriculo contentæ eructatio.

798. Aër, aut huic ſimilis ſpiritus elaſticus, cavo primarum viarum oberrans, ructibus flatibuſque, qui hanc officinam maximè infeſtant, materiem dat, quæ huic aut a foris invehitur, aut intùs ex ingeſtis, indigeniſve, efferveſcentiâ, fermentatione, putredine, calore, motu inordinato evolvitur. Hæc ubi collapſu, convolutione, compreſſione, ſpaſmodicâ præſertim conſtrictione gulæ, ſtomachi, pylori, inteſtinorum, coërcita aliquandiù, novis interim copiis fortè aucta, aut in majus volumen dilatata, parietes clauſtri ſui urgens, ab his viciſſim repreſſa, tandem liberata, impetum concipit, datoque exitu ſursùm, deorsùm prorumpit, aut loco ſaltem mota, per tubum alimentarem vagatur,

ructus, flatus, crepitus, borborygmi, nafcuntur. Augere propulfionem voluntarii diaphragmatis & mufculorum abdominalium nixus quoque poffunt. Indè uti pro vario impetu muta, aut fonora fit explofio; ita, quod prodit, flatulentum pro diverfitate materiæ, quam unà rapit, aut fomitis undè oritur, ficcum, humidum, acidum, putridum, rancidum, biliofum, &c. effe debet. Ingefta igitur cruda, flatulenta, ferventia, acria, titulo cibi, potûs, medicamenti, veneni, vitia coctionis, putror in primis viis undecunque natus, vermes, motus inordinati, fpafmodici, horum vifcerum, ex animi pathemate, affectione cardialgicâ, iliacâ, colicâ, hyftericâ, hypochondriacâ, epilepticâ, alvi profluviis, cholerâ, vomitu, hæmorrhagiis, vulneribus, febribus, &c. quin & impedimenta liberi trajectus ex obftructione, obftipatione, compreffione, &c. huc faciunt, five flatuofum elafticum fubminiftrando, feu prohibendo, ne tranquillè ire, redire, exhalare, abforberive queat.

799. Alvus adftricta, etfi plerumquè robuftam notat fanitatem, exceffu tamen ægris fæpiffimè molefta eft, morbofque non minùs intendit, quàm creat (558). Caufas habet aut infuperabilem materiæ refiftentiam, aut impedimenta trajectûs, aut vitium in viribus motricibus. Nafcitur ergò à fece ficciore, compactâ,

durâ, copiosâ, piceâ; muci lubricantis defectu, aut tenacitate; intestinis obstructione, obstipatione, compressione, spasmo, concretione, intùssusceptione (247), contorsione (256), imperviis, in motum retrogradum actis, nimiâ dilatatione infirmatis, resolutis, perforatis, dissectis; bilis absentiâ, inertiâ; motûs animalis defectu; diaphragmatis & musculorum abdominalium actione languente, aut impedito nixu.

800. Ileus, volvulus, in quo pertinaciter occlusæ alvo violenta accedit vomitio quorumcunque tubi alimentaris contentorum, etiam scybalorum, clysmatum, suppositoriorum, ano immissorum, ex (797, 799) intelligitur. Ponit enim ferè obstaculum in canali intestinorum ab inflammatione, abscessu, scirrho, cancro, calculo, fece durâ, vermibus, herniâ, contorsione, susceptione, compressione, concretione, convulsione, natum, quo transitus devolvendæ materiæ intercipitur; simulque supervenientes motus spasmodicos illarum partium, quæ ad vomitum faciunt, sursùm directos. Quin & hi soli, sine obstaculo, quandoquè causam faciunt.

801. Diarrhoea, ventris profluvium, est frequens & copiosa materiæ liquidæ per alvum excretio. Ingesta, magna succorum, qui secundum naturam in primas vias assiduè feruntur, copia, latè patens

ventris cum reliquo corpore commercium, quo fit, ut ex omni parte huc devehi multifarii humores queant, materiem exhibent, & abundantem, & diversissimam, undè tùm stupendæ profusionis ratio inveniri, tùm præcipuæ hujus symptomatis differentiæ constitui possint. Datæ materiæ expulsionem facit motus intestinorum inordinatus & citatior, qui & obstat, ne ora meatûum bibula liquorem, ut decet, absorbeant. Irritabilitas ideò intestinorum præprimìs huc confert, & quidquid hanc, aut mole distendente, aut acrimoniâ lædente, aut turbis aliundè invectis, lacessere potest: excedens cibi potusve copia; flatulenta; acria ingesta, aut intus nata; impetus humorum major in primas vias versus; aliarum excretionum, maximè cutaneæ, suppressio; absorptionis impedimenta ob vascula aphthis, pustulis, sordibus, spasmo occlusa, aut mesenterii obstructiones; bilis acrior, atra bilis, serum hydropicum, materies febrilis, inflammatoria, purulenta, ichorosa, putrida, cancrosa, catarrhalis, contagiosa, scorbutica, arthritica, undecunque huc delata; nervosi generis commotio ab animi pathemate, frigore suscepto, dentitione, puerperio, affectibus hystericis, dolorosis, convulsivis, &c.

802. Dysenteria, intestinorum difficultas, diarrhoea dicitur vehementi do-

lore ac torminibus molesta. Dejiciuntur liquida, acria, putrida, fœtida, sanguis, pus, sanies, bilis, serum, mucus, atra bilis, modo cum stercore liquato, interdùm & cum carunculis, membranis, &c. Subest igitur aut priùs ex suis causis nata, aut acritudine permeantis materiæ post inducta, intestinorum inflammatio, excoriatio, exulceratio. Fontem verò acrium haud minùs multiplicem esse, quam valdè diversam naturam, ex (801) facilè innotescit.

803. Tenesmus, qui frequens est & implacabilis desidendi cupiditas, nixu majore, quàm qui materiæ excernendæ moli respondeat, aliquid pituitæ, cruoris, puris, saniei, bilis, stercoris, &c. exprimens, dysenteriam sæpè comitatur. Fit autem, cum ima intestini recti sedes, cui sensum urgentis fecis natura indidit, immodicè irritatur. Undè acria quævis, abstergentia, rodentia, tùm quæ duritie suâ defricant, aut acumine lædunt, aliena quæque, ossa, calculi, vermes, undecunque huc devecta, in culpâ esse possunt: maximè tamen affectæ pàrtis ex inflammatione, excoriatione, erysipelate, ulcere, fistulâ, vulnere, hæmorrhoïdibus, nimia sensilitas, quæ si prioribus accedit, tormentum quoque intenditur. Quin & consensione id malum supervenit variis vesicæ urinariæ, urethræ, peri-

næi, inteſtinorum, uteri, vaginæ vitiis, ac nervoſi ſyſtematis turbis.

804. Lienteria, lævitas inteſtinorum, adeſt, cum ingeſta tam celeriter per primas vias ad anum delata foras ejiciuntur, ut nec coctionem, nec corruptionem exſpectent. Cauſas habet ventriculi & inteſtinorum inertiam ad coquendum, cum nimiâ irritabilitate (190) conjunctam, pylori laxitatem, impeditam vaſculorum abſorbentium actionem(801). Refectionis autem inopia ægrum, aut trahit, aut præcipitat.

805. Fluor cœliacus, chyloſus, levior lienteriæ (804) ſpecies, ſuccum alimenti utilem, utcunque coctum, una cum fece, ano exturbat. Integris igitur ventriculi viribus, in ſolis inteſtinis vitium ſubeſt, quo & celeriùs, quam par eſt, contenta deorsùm propellant, & materiem chyloſam ſugere nequeant, labe vel ad oſcula vaſorum abſorbentium, vel altiùs hærente (801).

806. Cholera eſt tumultuoſa primarum viarum agitatio, quâ, quidquid continent, ſursùm deorsùmque violenter ejicitur. Malum ſtomachi atque inteſtinorum commune, ex vomitu ac diarrhoea compoſitum, ſimilibus etiam motibus ſpaſmodicis (797, 801) debetur. Hos verò cient innumera: cibi, potuſque copiâ, acritate, flatulentiâ, fermentatione, pin-

guitudine, corruptione, refrigeratione gravantes, ſtimulantes; hinc ſaburra acida, putrida, rancida, bilioſa, verminoſa, diætæ erroribus contracta; medicamenta draſtica, emetica, purgantia, mercurialia, venena; bilis exundans; atra bilis turgens; materies rheumatica, arthritica, febrilis, ſcorbutica, ſudoris, perſpirationis, menſtruorum ſuppreſſorum, exanthematum repulſorum, huc converſa; turbæ ab æſtu ſubitiſve aëris mutationibus, animi motibus, graviditate, dentitione, dolore, malo hyſterico, hypochondriaco concitatæ.

807. Cholera, diarrhœa, dyſenteria, quas ſiccas vocant, quia flatulentum potiùs, quàm humidum eſt, quod excernitur, ex dictis (798) intelliguntur.

808. Contingit etiam ægris inſciis, aut invitis ſtercus elabi: quæ alvi incontinentia eſt, morbiſque delirioſis, ſpaſmodicis, paralyticis, aut ſingularibus ſphincteris ani vitiis ſupervenit.

809. Quandò autem fex alvina de urethrâ, perinæo, vulvâ, aut ſede quavis aliâ ventris pelviſve, præter anum, excernitur, id fit vulnere, ulcere, fiſtulâ, vel pravâ conformatione, quæ contentis inteſtinorum alienam viam pandant.

Vitia Mictionis.

810. LOTII, quod intra veſicam eſt, excretio ſupprimitur multiplici veſicæ, aut urethræ affectione, quæ aut vim expellentem tollat, aut impedito meatu effluxioni obſtet. Hujuſmodi ſunt innumera: veſicæ, colli veſicæ inflammatio; hujus ſpaſmus; fibrarum illius muſcularium ad contractionem efficacem impotentia ob immodicam a lotio retento diſtenſionem, ἔυρυσμα (203, 1), herniam (238), rupturam, vulnus, gangrænam, nervorum ex medullæ ſpinalis læſionibus reſolutionem, membranas ulcere, puſtulis, tuberculis, cruſtâ calculosâ, callo, fungo, aliove tumore obſeſſas; meatus urinarii inflammatio, ſpaſmodica conſtrictio, obſtructio a calculo, pituitâ, grumo, pure, verme, &c. (209, 1), obſtipatio a callo, cicatrice, fungo, tuberculo, tumore glandularum mucipararum, carunculæ ſeminalis, varicibus, puſtulis, &c. (209, 2), collapſus (ibid. 4), coalitus (ibid. 6), diſtortio. Sæpè tamen origo mali vicinis modò partibus debetur: uti cum rectum inteſtinum durâ fece, flatu, tumore hæmorrhoïdum, inflammatione, abſceſſu turget; uterus fœtu, ſanguine, ſero, aëre diſtenditur, aut ſcirrho, cancro, oſteogeniâ, prolapſu, laborat; aut in vulvâ, perinæo, proſtatâ, veſiculis ſeminalibus,

minalibus, musculis vicinis, cole, hujusve præputio, ejusmodi vitia insunt, quæ collum vesicæ, vel urethram comprimere queant. Atque hæc ἰσχουρία est, quam hodiè veram vocant.

811. Est & alia, notha dicta, in quâ lotium excerni nequit, quia nihil ejus intra vesicam confluit, vitio renum, aut ureterum, quod vel secretionem lotii suspendit, vel, ne ad vesicam perveniat, impedit. Igitur sanguis copiâ, spissitudine glutinosâ, phlogisticâ, atrabilariâ peccans, vasa sua distendens, obstruens, vicina comprimens, aut vasis elapsus, in thrombum coactus, inflammatio, abscessus, skirrhus, tabes, spasmus ab acri huc delato, aut aliundè per consensum natus, obstructio a muco, pure, sabulo, calculo, verme, torpor a contusione, distractione, gangrænâ, nervorum resolutione, compressio a variis partium adjacentium vitiis, in culpâ esse solent; modò labes eadem, aut diversa, in utrumque renem, vel ureterem unà inciderit. Facit autem proximus istarum partium nexus, ac mutua actionum, quas exercent, conspiratio, ut altera alteram facilè in mali communionem pertrahat.

812. Cum molestè redditur urina, nec sine magno conatu, aut & cum dolore, hæc urinæ difficultas, δυσουρία, dicitur, quæ uti gradus quidam est ad ischuriam (810), ita ex similibus vitiis, at leviori-

bus, ortum habet. Si dolor abest, causa mali debetur, aut spissitudini materiæ, quæ expellitur, mucosæ, purulentæ, cruentæ; aut indecunque natæ meatus angustiæ; aut flaccidæ rigidæve virium expellentium inertiæ. Sin & unà dolet mictio, acre subest lotium, acribusve alienis, vel asperis mixtum, aut partium ex muci defectu, inflammatione, ulcere, nimia sensilitas.

813. Στραγγουρία, tenesmo (803) similis est assidua ad mejendum proritatio & conatus, quo tamen parum modò lotii, & guttatim, plerumque cum ardoris sensu exprimitur. Causæ ex (803, 812) intelliguntur. Primariæ sunt; acrimonia urinæ multiplex ex cibo, potu, medicamentis, venenis, materie febrili, catharrosâ, arthriticâ, scorbuticâ, purulentâ, ichorosâ, aliâve morbosâ, in vesicam undecunque depositâ; calculus atterens; muci defectus, aut acritudo; vesicæ, urethræ, inflammatio, excoriatio, ulcus, spasmus; consensio denique cum intestino recto, ano, perinæo, utero, vaginâ, &c. diversimodè affectis.

814. Urinæ incontinens dicitur, cui lotium in vesicæ cavo non moratur, sed sensim sine sensu & nixu, spontè, jugi stillicidio, de urethrâ elabitur. Spurcum symptoma ponit facultatem quâ retinetur urina planè abolitam, atque adeò impotentiam fibrarum, quibus ostium

veſicæ comprimitur. Hanc inducunt paralyſis, vulnus, contuſio, dilatatio, ulcus, gangræna, calculus, vis in partu illata.

815. Altera hujus vitii ſpecies eſt, cum ſcienti quidem, at invito, lotium expellitur, nec pro neceſſitate retineri, cum urget, poteſt. Oritur ex urinâ copioſiore, valdè aquosâ, aut præter modum acri; veſicâ ob inflammationem, herpetem, ulcus, excoriationem, muci defectum ſenſiliore, ſpaſmo contractâ, rigente, propter impedimenta externa non dilatabili, aut compreſsâ; oſtii veſicæ relaxatione (814), accedente nixu diaphragmatis & muſculorum abdominalium in vomitu, tuſſi, riſu, partu, alvi egeſtione, teneſmo. Nec obſcura ratio, cur ſexui ſequiori, pueris, ſenibus, crebriùs accidat. Intelligitur etiam involuntarium illud ſtillicidium, quod à mictione ſupereſt, lotiique reliquias tardiùs excernit, ſenio familiare, reſolutis, aut infirmatis muſculis acceleratoribus deberi.

816. Immodici urinæ profluvii, qui Διαβήτης vocatur, plures numerantur ſpecies, aliæ quidem aliis rariores, atque ob id haud æquè certò ab omnibus agnitæ. Etenim vel tenuis, aquea urina ſupra potionum modum mingitur; vel quod profuſè excernitur, craſſius eſt, turbidum, albidum, veluti chyloſum; alias & ſapore, odore, colore melleo: quin perhi-

bent interdum, more lienteriæ (804), potum, præ siti, avidè magnâque copiâ haustum, celerrimo per corpus, tanquàm per siphonem, transitu, crudum, qualis sumptus est, ad vesicam deferri, expellique. Indè distinctio in verum & spurium diabetem, inque varios gradus. Origo quoque multùm diversa. Aquosa humorum tenuitas (287, 354, 359), spissitudo inflammatoria; atrabilaria (282, 284, 355, 361, 367), mixtionem stabilem cum aquosis ægrè admittens; crassamenti cum portione aqueâ justo laxior cohæsio (319); acrimonia attenuans, dissolvens, colliquefaciens (288 ad 317), multiplex; aquosa fortè bilis inundatio (372), mixtionisque hinc ac virtutis saponaceæ destructio; pinguedinis & gelatinæ nutrientis (376, 379) in laticem aquosum degeneratio; magna laxitas vasculorum renalium; impetus humorum versùs renes vehementior ob abusum diureticorum, veneris, suppressam excretionem cutaneam, habitum corporis externum strictiorem, obstructiones aliorum viscerum, aut irritationem quamcunque attrahentem, præcipuè huc faciunt. An etiam humor ex atmosphærâ attractus stupendæ urinarum copiæ materiem quandoquè suppeditat?

Vitia Excretionis Cutaneæ.

817. SUDORIS magna profuſio, quam nec intenſior corporis exercitatio, aut animi motus, nec calor externus, aut quæ ingeſta ſunt vel forìs admota creant, cauſas agnoſcit ſpiraculorum cutis laxitatem, circuitum ſanguinis acceleratum, auctum verſus ſuperficiem impetum, aquoſæ materiæ in humoribus abundantiam (287, 354, 359), aut nimis facilem à craſſamento ſeceſſionem (318, 319). Undè patet, quibuſnam morbis, & quam diverſo omine, ſupervenire ſoleat.

818. Singularium quoque ſudorum, qui de aliquâ modo parte corporis prodeunt, tùm & calidi, frigidi, tenuis, viſcidi, diverſimodè colorati, ſanguinei, fœtidi, &c. ratio ex (817, 657, 658, 659, 401) aliiſque locis haud difficulter eruitur.

Symptomata functionum Sexus.

819. NATURA, quæ ſingulis hominibus ſuam in conſervandâ vitâ & ſanitate operam præſtat, erga humanum genus quoque benefica, in propagationem ſpeciei haud minore curâ incumbit. Indè condita ſexus diverſitas, partiumque, quæ ad hunc pertinent, ac functionum, quibus ſuo quælibet modo ad procudendam prolem concurrunt. Videri quidem

possit facultatem istam à ceteris ita sejunctam esse, ut vix in morbis considerari mereatur; quandò nec vigor ejus in omnem ætatem cadit, nec languor adeò constanter reliquam œconomiam turbat. At dantur tamen in hoc etiam systemate vitia, quæ aut in semetipsis, ob actionis quam lædunt dignitatem, momentosa censentur, aut quia aliorum morborum consecutiones sunt, noxasve aliis quoque functionibus inferunt, nequaquam prætermitti debent.

Sexus Virilis Actiones Læsæ.

820. CUM vir ad arrigendum languidus aut impotens est, id fit vel facultatis quâ nervus intenditur torpore, vel seminis, quod pro stimulo est, inopiâ, vappidâve inertiâ. Utrumque vitium, aut proprium modò est genitalibus, aut his aliundè per consensionem infertur, plurimisque & diversissimis nascitur causis, quæ facilè ex (196, 198, 732 ad 755) eruuntur, additis præsertim, quæ huc etiam facere queunt, tùm instrumentariis, tùm humorum affectionibus ante expositis. Quum verò & imaginatio, & animi turbationes, tantùm hic valeant, nec quivis virium gradus ad hanc actionem sufficiat (819), mirum non est, id symptoma permultis sese morbis adjungere.

821. Incidit & coles in oppositum violen-

tæ tentiginis affectum, qui ubi citra veneris appetentiam est, priapismus dicitur; satyriasis, si cum inexplebili salacitate: huic voluptas, illi dolor comes. Spasmis (743, 747) annumerandum vitium; ut hi, aut idiopathicum est, aut sympathicum, causisque similibus (744) nascitur. Præcipuæ sunt liquoris seminalis abundantia, acritudo, virulentia; genitalium inflammatio, exulceratio, irritatio a vicinis partibus, maximè vesicâ urinariâ, ac intestino recto, inflammatis, distentis, rosis, calculo attritis, acri transeunte stimulatis; dolor podagræ, lumbaginis, morbi convulsivi, deliria lasciva.

822. Impotentia ad semen ejaculandum debetur aut hujus defectui, aut impedimento meatuûm, aut virtutis motricis imbecillitati. Fit igitur multiplici vitio organico testium, epididymidum, vasorum spermaticorum, deferentium, vesicularum seminalium, prostatæ, urethræ, penis, scroti, inguinum: hisve integris, nervus languidior (820), aut paralysis musculorum acceleratorum, cremasterum spincteris ani, ceterorumque, qui huc fortè faciunt, in culpâ esse potest. An & abundantia seminis lautiore vitæ genere inducta nonnunquam incusanda? Videtur.

823. Incontinentiâ seminis laborant, quibus ad primam surgentis membri rigiditatem, aut per nocturnas ex imagi-

nibus pollutiones ejicitur, aut citra voluptatem effluit continuo ſtillicidio, miti, acri, virulento in gonorrhœis. Semen copioſum, turgeſcens, tenuius, acre; genitalium major irritabilitas, nimiaque ductuûm laxitas, immoderatæ veneris, præcipuè juvenilis conſecutiones (562); abſtinentia nimia (563), abuſus aphrodiſiacorum, diureticorum; virus venereum, id mali inducere ſolent.

Sexus Fœminei Symptomata.

824. MENSTRUA ſanguinis per uterum evacuatio uti ſexui ſequiori, certâ ætate, ſecundum naturam accidit, ita cum non ſatis maturè provenit, aut citra graviditatem vel lactationem, ante tempus ſupprimitur, id præter naturam eſt, ac multimodis ſæpè nocet (565). Conſequitur autem ſanguinis ex prægreſſis evacuationibus, inediâ, morbis gravioribus, inopiam, craſſitudinem, inertiam aquoſam, impuritatem ſcorbuticam, cachecticam, quin & plethoram; ſolidæ compagis debilitatem, aut rigiditatem nimiam; circuitum languidiorem, intenſiorem, aut aliorsùm malè directum; vaſorum viſcerumque abdominalium ex cacochylia, cacochymia, infarctum, vaſorum uterinorum torporem, obſtructionem, rigiditatem, coalitum, conſtrictionem à ſpaſmis, frigore ſuſcepto, adſtringentium

abuſu, compreſſionem ab externis, internis; impedimenta denique effluxionis multifaria ab ore uteri, vaginæ, meatu introituve, conſtrictis, obſtipatis, compreſſis, coalitis, imperforatis. Imminutio aut tardatio menſium haud abſimiles cauſas agnoſcit.

825. Immoderata contrà profuſio, ſuis quoque noxis haud raro in junioribus, vetulis, nuptis, innuptis infeſta, variis debetur cùm ſanguinis, tùm canalium uterinorum vitiis: uti ſunt ſanguinis abundantia, orgaſmus, tenuitas, acritudo, motus incitatior, ad genitalia maximè directus, reditus per venas ob ſpaſmos, obſtructiones, conſtrictiones impeditior, vaſorum debilitas, irritatio, eroſio, ruptio, ex fotu ſuppedaneorum, veneris abuſu, crebrâ prægnatione, ulcere, heterogeneis utero contentis, ſtimulis externis, &c. nata. Indè & quæ hæmorrhagiam uterinam pariunt, intelligere licet.

826. Quæ ſuppreſſa menſtrua quandoquè conſequi, horumque vicaria eſſe ſolet, errans ſanguinis per aliena loca evacuatio (401) ex perversâ motus humorum directione, ac incongruâ reſiſtentiarum ratione naſcitur, collatiſque adeò (203, 2, 411, 824) facilè explicatur.

827. Menſium decoloratio, leucorrhoea, fluor albus, gonorrhoea in fœmi-

nis, vel cacochymiam consequuntur universalem, vel affectiones topicas genitalium, seri in his colluviem, contextum flaccidum, vasa debilia, inertia, mensium vitia, acre catarrhosum, scorbuticum, purulentum, saniosum, virulentum aliundè advectum, aut hic natum, veneris abusum, salacitatem cohibitam, irritamenta quævis interna, externa, quæ affluxum ad has partes intendunt, aut & impedimenta, quæ refluxui obstant.

828. Sterilitatem morbosam hæc inferre apta: pudendorum, vulvæ, vaginæ, uteri, morbi angustiæ & vitia organica, ob quæ vir admitti nequit: uteri, tubarum ovarii, ovulorum, compressio, obstructio, concretio, hydrops, ulcus, scirrhus, marcor, exsiccatio, induratio, relaxatio, inviscatio, conformatio perversa, defectus, & similia, quibus fit, ut semen masculinum ritè recipi, subire, retineri, quo decet, permeare, suamque vim exserere, aut fœmina, quod suum est, conferre haud possit: indè & menstruorum vitiositates fluoresque incruenti (824 ad 827) venus immoderata, intemperies frigidior, torpor (196), irritabilitas enormis (190), cacochymia aquosa, glutinosa, acida (283, 287, 307) cachexia, obesitas (394), humorum inopia (393), firmior corporis constitutio in

viraginibus, & multa alia huc faciunt.

829. Prægnans occasione multifariâ abortum patitur; uti quamplurima sunt, sine quibus fœtus ad maturitatem usque utero geri nequit. Horum inter præcipua meritò habetur legitimum fœtus cum materno utero per placentam commercium; ut quo sublato natura plerumquè, ocyùs, seriùs, sarcinam ad frugem haud perventuram elidit. Quæcunque igitur sive matris, sive fœtûs vitia placentam ante tempus ab utero separant, inter causas abortionis numerare licet. In matre quidem eò confert plethora; impetuosior humorum ad uterum affluentia; congestio immodica; aut & deficiens commeatus, nutrimentique ob inediam, evacuationes, motumve alio directum, detractatio; cacochymia; turbæ ingentes nervosi generis ex animi pathematis, leipothymiâ, spasmis, febribus, morbis gravioribus; vehemens corporis concussio, maximè ad uterum determinata, in saltatione, cursu, exercitatione, vectione, lapsu, tussi, vomitu, risu, sternutatione, singultu, vociferatione, coitu immoderato, petulantiore, &c. nixus violenti in elevatione ponderis, extensione artûum, excretione alvi, urinæ, tenesmo; uteri compressio à constricto ventre, vicinisve partibus malè affectis, contusio, vulnus, inflammatio, erysipelas, convulsio, laxitas, angustia

rigida, humiditas mucoſa, contenta heterogenea, morbi alii. Fœtus in culpâ eſſe poteſt, cum juſto grandior fuerit, aut numeroſior, hydrope tumens, motu violento moleſtus, malè ſitus, morbo inquietus aut languens, mortuus, ejuſve placenta marcore, obſtructione, degeneratione in hydatides, &c. affecta. Debilibus verò, irritabilibus, partum difficilem, ſæpiùs præſertim abortum paſſis, malum familiare. Partûs præcocis, quo fœtus quidem vitalis, ſed ante conſuetum tempus excluditur, cauſæ hinc intelliguntur.

830. Prægnatio ultra naturæ modum protracta, ſi reapsè obtinet, gracilem, imbecillum, extenuatum fœtum, uterumve torpidiorem, videtur ponere: perpetua autem viſa fœtu a morte arefacto, indurato, cruſtâ gypſeâ obducto.

831. Quæ partum laborioſum, *δυστοκίαν*, inferunt, vitia innumera aut ad parturientem pertinent, aut ad fœtum hujuſve ſecundinas. Priorum præcipua ſunt, cum prægnans juſtò junior, annoſior, primipara, delicatior, debilior, animo fracta, impatiens, irritabilitate aut torpore laborans, obeſior, plethorica, humoribus exhauſta, vitio organico, aut quovis alio morbo, affecta, conamina ad partum nulla, ſpuria, languidiora, nimis violenta experitur: uteri dein affectiones variæ ex debilitate, con-

tractione ſpaſmodicâ, compreſſione a vicinis partibus illatâ, ruptione, ſitu obliquo, hyſterocele (238), orificio anguſtiore, indurato, calloſo, contracto, diſtorto, tumore occluſo, compreſſo, nimis ſenſili: vaginæ quoque anguſtia, obturatio, concretio, excoriatio, ſiccitas & ſimilia, quæ viam tranſitûs impediunt: pelvis denique arctior, malè conformata. Fœtus in causâ eſt, ſi habitior fuerit, ventrioſus, capite enormi, humeroſus, deformis, languens, mortuus, ſitu perverſo extra-uterinus. Alias placenta incongruæ uteri ſedi adhærens, aut fœtum prævertens, prævertens, præmaturâ aquæ puerperii ex ruptis ſecundis effuſio, umbilicus propendens, aut fœtum implicans, &c. obſtaculo eſſe poſſunt. Nec infrequens eſt, cujuſvis generis plura concurrere, tantòque magis difficultatem pariendi ex eo augeri.

832. Lochia puerperæ immoderata, decoloria, parciùs fluentia, aut planè ſuppreſſa, quas cauſas habeant, ex illis, quæ de catameniis vitiatis diximus (824 ad 827), innoteſcit.

833. Cum lac deficit, aut mammæ ſuctionem non admittunt, fœmina ad lactandum impotens redditur. Humoris ſani inopia ex inediâ, vitiatâ concoctione, evacuatione quavis immodicâ, vires à morbo graviore, acuto, chronico exhauſtæ, uterus gravidus ſuccum alibilem

ad ſe trahens, mammarum inflammatio, obſtructio, ſcirrhus, cancer, exulceratio, marcor, rigiditas, defectus, aut materiæ ſubſtractione, aut vitio organorum, lactis ſecretioni officiunt. Suctioni autem obſtat ductuûm galactophororum à lacte in grumos ſpiſſato obſtructio, coalitus, papillæ deficientes, nimis ſubſiduæ, aut ob fiſſuras, vulnera, rhagades, inflammationem, ulcuſcula, juſtò teneriores; quin & univerſi corporis major ſenſilitas.

De ordinandis Morborum Differentiis.

834. ATQUE hæc hactenùs de ſingulis ſymptomatibus. Quæ ſi quis rectè animo comprehenſa, pro multifariâ concurſione ac ſucceſſione, quam alia atque alia inter ſeſe admittunt, & pro partium, in quas incidere queunt, diverſitate, diligenter perpenderit, ei quam plurimæ occurrere debent formæ, differentes, plùs minùs compoſitæ, quæ totidem diſtinctos morbos exprimunt.

835. Habet nimirùm ſua morbus quilibet ſymptomata, ſibi propria, neceſſaria (87, 112), ſemper eadem, quæ & præſentem declarant, & cum ex naturâ ejus profluant, inque diverſis ideò diverſa ſint, ab omni alio diſtinguunt. Neque profectò exiſtimandum eſt, illud, quo homines ab hominibus in ſtatu ſano diſcrepant, morborum naturas pervertere, aut turbas quæ in morboſis affectionibus

ſe produnt, mutuam cauſarum effectûumque relationem poſſe abolere.

836. Tametſi igitur natura morbi fortè lateat, aut variantes inter Medicorum opiniones ambigua ſit (416); ex ſyndrome tamen ſymptomatum, quibus ſtipatur, haud minus certò eumdem internoſcere, ſuumque ad titulum referre licet: nec enim poſt cognitas demùm naturas denominati plerique morbi ſunt, ſed poſt impoſita nomina quæſitæ naturæ.

837. Atqui ſymptomata partem morboſi ſtatus evidentiſſimam efficiunt (88). Præ ceteris ergò rebus, quæ ad morbum pertinent, aptiſſima meritò cenſentur, ex quibus characteres ſtabiles, iidemque manifeſti, differentium quorumvis morborum conſtitui queant (417): dummodò diligenti obſervatione, acrique judicio, quæ neceſſaria ſunt, ſive perpetua, ſive temporaria (112 ad 117), exquiſitè colligantur, ab adventitiis, non neceſſariis (114), accuratè ſegregentur, & quo ſeſe offerunt, modo, concurſu, ordine, ſede, conſideratè digerantur.

838. Quum verò & diverſa morborum genera (837) haud ita prorsùs inter ſe diſcrepent, ut non & mutua detur aliorum cum aliis affinitas; licebit ideò ex illis etiam, quæ multis generibus communia ſunt, pari ratione (837), per characteres ritè limitatos, ſumma condere genera, ſeu claſſes numero pauciores,

ad quas, utilissimo compendio, affinia quæque genera referantur.

839. Quin & ulteriori in species distributioni hic locus erit; sicubi, quod in quovis genere (837) diversum esse solet, ratione partium, in quas incidere potest, aut potentiarum evidentium, undè nascitur, vel & symptomatum accessoriorum, aliarumve conditionum, seorsim spectetur.

840. Ex quibus (834 ad 839) apparet, non esse, cur desperent Medici, fore aliquandò, ut ingens morborum humanorum numerus, exemplo ab Historiæ Naturalis scriptoribus petito, in ordinem systematicum redigatur, qui ab omni hypothesi sectarumque commentis liber, solâ nixus fideli observatione, classes, genera, species exhibeat, suis singula characterismis, certis, manifestis, plenis interstincta. Specimina jam nunc à Recentioribus edita potiùs in spem erigunt, tentaminibus multiplicatis haud defuturos successus, remque tanti momenti, ac Bonis ideò omnibus exoptatissimam, sic tandem feliciter perfectum iri, ut non in nominibus duntaxat morborum inveniendis sese utilem præstet, sed præcipuè facilem ad eruendas curationes viam expediat.

Differentiæ Morborum Accidentales.

841. Nunc tandem de morborum dif-

ferentiis, quas vocant accidentales (121, 418), dicendi tempus locusque est. Possint hæ quidem parùm fortassis momentosæ videri, ut quæ ad naturas morborum non pertineant: at eximiæ tamen in praxi utilitatis esse, ipsa earum pertractatio docebit. Nec certè in systemate condendo (840) præteriri quoque debent. Præcipuas igitur in capita quædam distributas exponemus, missis, quæ subtilitate magis, quàm usu sese commendant.

Differentiæ Morborum ab Origine.

842. PRO diversitate originis morbi dividuntur in hæreditarios, congenitos, & acquisitos, vel adventitios.

843. Hæreditarius dicitur, qui à parentibus simili morbo, hujusve seminio, affectis, geniture vitio in sobolem propagatur, gentilitiâ labe per plurimas quandoquè generationes ad seros usque nepotes transeunte. Paternus ille, aut maternus est, multiplex, alias mox à nativitate manifestus, alias posteà, seriùs, ocyùs, stato sæpè vitæ tempore, prorumpens. In tantâ autem modi quo gignimur ignoratione, vix satis tutum fuerit, de ratione hujus traducis aliquid asseveranter statuere, nedum communem perpetuamque ejus sedem aut in firmis partibus tantùm, aut in humoribus, aut in viribus motricibus ponere;

quandò vel ſimilitudo innocens, quam liberi cum parentibus habent, incomprehenſibilis eſt.

844. Quum fœtui morbus in utero adnaſcitur, qui nec manifeſtus, nec in ſeminio latens, parentum alterutri ante conceptionem inhæſerat, neque adeò ab hæreditate (843) repeti queat, is congenitus vocatur. Ejus hinc differentia ab hæreditario liquet. Præter cetera, nævi materni potiſſimùm, vitioſitates organicæ, monſtra huc referuntur, quorum origo phantaſiæ matris (600) injuriis fœtui intra uterum illatis (599), genitalis denique materiæ labi primordiali (380) tribuitur.

845. Adventitiis morbis, qui homini nato ex quibuſvis potentiis accidunt, annumerandi, quos infans ex nutrice, cujus ubera ſugit, contrahit, hæreditariis connatiſque (843, 844) ſimile quid habent, altiùſque radicati monſtrant, iſta affectionum genera etiam per humorum vitia communicari poſſe (843).

846. Memorabilis præcipuè eſt diſtinctio inter morbos primarios, πρωτοπάθειαν, & ſecundarios, δευτεροπάθειαν, quæ obtinet, cum morbus, ex ſuâ causâ natus, aut perdurans, aut deſinens, alius generis morbum ex ſe producit. Secundarius tamen cum ſymptomate non confundendus (97, 105, 109); licèt ceterùm parem habeat rationem, nec minùs

multiplices sæpè, quàm symptoma symptomatis (95, 96), successiones. Indè ejusdem morbi, prout vel primariò nascitur, vel ex diversis aliis, variæ exsurgunt species, quas inter sese distinguere, cùm in praxi, tùm in historiâ morborum condendâ (839) apprimè necessarium est. Huc etiam pertinent, quæ de morbo à causâ externâ, vel internâ producto (58) perhibère Practici solent, & quæ de seminiis præter naturam supra (617 ad 622) proposuimus.

847. Pandemii porrò dicuntur, qui ex communi causâ oriundi per populum aliquem grassantur. Sunt autem vel endemii, singulari regioni addicti, vernaculi, plùs minùs perpetui; vel epidemii, ἐπιχώριοι, qui, cum ex communi quidem, at inconsuetâ causâ profluant, non nisi ad tempus sese exserunt. Constat igitur, istis generibus subesse vitia earum rerum, quæ in communi vitæ usu sunt, aëris potissimùm, aquarum, victus, &c. manifesta, occulta, familiaria, insolita, inquilina, exotica; novos sic morbos inauditosque nonnunquàm sese efferre, cognitorum alias mutari ingenium moresque, nec tamen adeò indiscriminatim iis affici quoscunque, ut non quandoquè in certæ conditionis homines duntaxat sæviant. His oppositi morbi dispersi, quos sporadicos vocant, non ex communi quadam causâ, sed ex uniuscujusque homi-

nis proprio vitio & errore nati, diversorum generum sunt.

848. Quæ diversis anni temporibus accidunt, aëris, cibi, potus, vitæ generis mutationes totidem quoque potentiæ sunt aliis aliisque morbis excludendis aptæ. Horum indè divisio in vernales, æstivos, autumnales, hyemales; qui tamen & ipsi multùm variant, ut suo quævis tempori vicissitudo congrua aut incongrua fuerit. Epidemiorum (847) præcipuè notabilis est differentia, quæ binis debetur anni periodis solstitialibus; cum hæ indè a metâ quæque suâ, hibernâ aut æstivâ, aliquousque provectæ nocivas vires exserunt, sibique proprias creant morborum populariter grassantium constitutiones, longè diversas sæpè, quin & inter se pugnantes, suo singulas æquinoctio maximè vigentes. Undè in vernales modò & autumnales rectè distinguuntur.

849. Nec contemnenda est quæ à temperamentorum diversitate petitur morborum differentia. Conducit certè plurimùm ad regundas singularium hominum sanitates. Et quanquam de sede ac ratione temperierum magna est inter auctores dissensio, non diffitentur tamen eas dari, & seminiorum vim habere (614, 615), propriaque idcircò esse affectionum genera, in quæ quis ob istam corporis sui conditionem magis propendeat (78).

850. Huc quoque referuntur variorum vitæ generum morbi, illi maximè quos artificum vocant. Momentosa, nec pro dignitate adhuc evoluta classis originem debet partim materiæ quam quis quotidiè tractat, quâ inquinatur, quave infectum aëra spirat, aut sibi perpetuò circumfusum habet; partim posituris, motibus, contentionibus, quibus in opere suo utitur. Hi fontes sunt, undè, quæ ad hoc thema pertinent, depromere licet. Videantur (440, 441, 442, 486, 501 ad 531).

851. Ætatum morbi audiunt, qui ex eo, quod cuique ætati proprium est, quoque alia ab aliâ differt, oriuntur. Hos igitur declarat series mutationum in partibus firmis, humoribus, viribusque motricibus, quas duratio hominis indè ab ortu ad obitum usque ex naturæ instituto subit (612).

852. Ante nativitatem quidem morbi obtinent seminis ac fœtus uterini, qui, hæreditariis (843), aut congenitis (844) annumerandi, indè quoque intelliguntur.

853. Recens natus quum maximas subitò mutationes a partu subeat, corpore priùs perpetuo calore humido foto, mollissimo, valdè irritabili, organis atmosphæræ, respirationi, circuitui mutato, egestioni, nondùm adsuetis, systemate pulmonali, primis viis, muco, meconio obsessis, ventre minùs a foris fulto,

umbilico resecto, multivariis patet affectionibus, a quibus paulò provectior deinceps ferè immunis est.

854. Infantiæ, ob corporis laxitatem ac teneritudinem (853), sceleti præprimìs ac articulorum infirmitatem, primæ digestionis instrumenta debiliora, voracitatem, usitatum alimenti genus, vitam otiosam, humorum abundantiam, dentitionem, sui quoque morbi nascuntur. Indè &, qui pueritiam ad pubertatem usque infestant, intelligere licet: debentur enim ex vario victu natis cruditatibus, cacochyliæ, vermibus, cacochymiæ, suppressis excretionibus, calculo, sensilitati magnæ, circuitui incitato, incremento ac evolutioni partium.

855. Juvenes ex sanguinis copiâ impetuque majore, ac auctâ quidem, nec satis tamen roboratâ corporis compage, quin & ex maturescente genitalium organorum vigore, ægrotant.

856. Ætati constanti vis vitæ valida, solidorum robur, sanguis densus, polychymia, obesitas morbos pariunt.

857. In corpore senili solida siccescunt, tubuli concallent, nervi marcent, vis vitæ ac movendi sentiendique facultas elanguescit, circulatio torpet, calor nativus defervet, excretiones tardescunt, humores mucosâ, salinâ, terreâ fece impuri, subtilioris materiæ defectu vappidi, vitiantur. Ex his plurimorum malorum,

quæ ſenectutem comitantur, origo facilè perſpicitur.

858. Ceterùm nec inutile eſt notaſſe, morbos, qui ex congeſtione humorum naſcuntur, maximèque naturæ molimina, quibus, quod ſuperfluum noxiumve in humoribus ſuccrevit, foras expellit, aut ex ſyſtemate circulationis ejectum in parte quadam ſingulari deponit, pro ætatum diverſitate in diverſas corporis regiones cum plurimùm incidere; ut videas in junioribus partes ſuperiores ferè impeti, in adultis, quæ in thorace & proximè ſub hoc ſitæ ſunt, in ſeneſcentibus ima ventris viſcera ac artus. Neque tamen adeò vel conſtans, vel benefica ſemper hæc lex eſt, ut prudenti animæ conſilio potiùs, quàm conditionibus merè corporeis attribuenda videatur.

859. Cum ſexus etiam ad ſeminia (613) pertineat, pro hujus differentiâ morbi dividuntur in maſculinos & femininos, hique porrò in morbos virginum, gravidarum, parturientium, puerperarum, lactantium ac vetularum, pro varietate conditionum, quibus natura ſexum ſequiorem ſubjecit. Lucem his affundunt, quæ ſupra (820 ad 833), habentur.

860. Denique & huc referre licet morbos congruos & incongruos; legitimos & ſpurios; tùm qui materiales dicuntur, aut ſine materie.

Differentiæ Morborum a Sede.

861. NATURA idem morbus, prout diversas partes obsidet, symptomatibus, duratione, eventu discrepare potest; hinc & diagnosi, prognosi, methodo medendi. Quare Medici interest sedes morborum curatè distinguere; nec suâ caret utilitate quæ ab hac conditione petitur differentia.

862. Hujus classis sunt morbi externi, interni; fixi, qui in unâ sede morantur; vagi, qui ex parte in partem migrant; retrogradi, qui, cum aliquamdiù partes extremas obsederunt, his derelictis, introrsùm recurrunt.

863. Præ ceteris tamen idiopathici & sympathici notandi veniunt. Prioris generis sunt, quorum causa in eadem parte residet, in quâ symptomata sese manifestant. Posterioris, quum diversa est causæ ac symptomatum sedes, nec propriâ, sed alienâ labe, per consensionem, pars aut functio laborat. Sympathicæ igitur affectiones, more symptomatum (86), haud ultrà vitium undè pendent perdurant, eòque differunt a morbis, secundariis (846), quorum naturam demùm consequuntur, cum sympathia in idiopathiam transit.

864. Consensus iste quidem inter œconomiæ humanæ systemata, functiones, partesque omnes universalis est: at propiorem

piorem tamen magisque peculiarem aliorum cum aliis insuper dari certâ observationum fide constat; etsi rationem ejus legesque haud satis liquidò perspiciamus. Credibile, non unâ modò, sed pluribus niti conditionibus, harumque principem in genere nervoso sitam esse; deindè in systemate circulationis; porrò in continuitate membranarum; tùm in vasorum communitate; fortè & in fabricæ, aut humorum quos partes secernunt accipiuntve similitudine. Quin & huc facere potest vicinia partium, & collocatio declivior, aut ex diametro opposita, actionumve aliqua cognatio. Prout igitur plura, aut pauciora horum unà concurrunt, ita varii sympathiæ gradus nasci videntur. Nec prætereunda vis vitalis (170), quæ cum & latissimè per universum corpus diffusa sit, nec æqualiter tamen, aut in singulis partibus, aut in quibusvis hominibus, vigeat (17, 176), & amplissimo simul polleat consensu (1/8, 179), quamplurimùm sanè hic valere debet. Elucescit indè, cur tam multifaria privatarum id genus consensionum differentia inter homines occurrat, aliique præ aliis magis, neque omnes eodem modo, sympathicè afficiantur.

865. Qui universum corpus obsident morbi, universales dicuntur; qui singularem modo partem, particulares. Illorum tamen duplex genus distingui po-

teſt; proprium nempè, cujus cauſa aut materies quoquoversùs diffuſa eſt; improprium verò, quod ſede quidem privatâ continetur, at turbis ſuis totam œconomiam infeſtat. Quod igitur in hoc genere univerſale dicitur, alias ad affectus ſympathicos (863), alias ad morbos ſecundarios (846) referri debet. Eſt etiam ubi morbus univerſalis in particularem, aut hic in illum, omine vario, tranſit.

Differentiæ Morborum à Curſu.

866. MORBUS quilibet, ſuâ ex causâ natus, determinatas quoque ab hac acquirit vires, quibus & agat, & in agendo perſeverans curſum ſuum conficiat. Hunc igitur, pro differente morborum naturâ, & ipſum differre neceſſe eſt, nec duratione, celeritate, tenore, eumdem ſingulis contingere. Ex quo differentiæ perquam notabiles habentur.

867. Qui celeriter decurrunt, breviſque adeò durationis ſunt, breves dicuntur, ſi mites unà fuerint; ſin vehementes & periculoſi, acuti. Hi porrò pro celeritatis gradu diſtinguntur in acutiſſimos, qui ultrà quatriduum non excurrunt; peracutos, qui ſeptem diebus terminantur; acutos, qui tertiâ hebdomade; ſubacutos denique, aut acutos deciduos, qui ad XL etiam dies ſeſe extendunt. Fortè his addere quoque licet acutos recidivos, qui ſexageſimo demùm

die, aut & ſeriùs planè deſinunt. Qui ultra hunc terminum protrahuntur, etiamſi ex acutis fortè nati, longi vel chronici audiunt. Et multa quidem ſunt, quibus velocitas iſta, diſcriminis plena, acutorum debetur : natura mali, ſedes affecta, functionis læſæ dignitas, ſympathia, corporis intemperies, &c. maximè tamen turbæ febriles in circuitu humorum. Undè, quos febris continua comitatur morbi præ ceteris propriè huc referuntur.

868. Rurſus morborum alii tenore jugi a primâ invaſione ad finem uſque decurrunt, continuique ideò audiunt : aliorum mitior natura, diviſo impetu, per repetitos quidem infeſtat inſultus, at mediis ceſſationibus interruptos ; ut morbus ac ſanitas veluti alternent. Hi intermittentes. Hos inter & illos ambigunt continui remittentes dicti, vel exacerbantes, qui continuè quidem, ſed per intervalla remiſſiùs afficiunt.

869. Utriuſque autem generis recurſuûm intervalla, multiplici varietate, alia aliis breviora, aut longiora ſunt. Ex quo novæ iterùm differentiæ. Circuitus quoque ut regulares ſunt, in tempora æqualia, vel inter ſeſe analoga partiti, aut irregulares, ordine incerto, morbi dicuntur periodici regulares, aut anomali ; typici, aut erratici, vagi.

870. Inter periodicos (869) febres qui-

dem variæque generis nervoſi affectiones præ ceteris eminent. Quum igitur natura periodorum (70) cauſam ferè ponat non ſimplicem, ſed ex pluribus conditionibus compoſitam (69), quarum aliæ perſeverent, aliæ temporariæ adeſſe, aut abeſſe poſſint; credibile omninò videtur, diatheſin hic dari permanentem, quæ ſeminii loco (75) haberi queat, hujuſque ſedem eſſe in ſyſtemate nerveo, certè ſenſilitatis aut mobilitatis nimiæ ſpeciem argui poſſe, quæ tamen ſola aut nihil, aut mitiùs agat; dari hinc etiam potentias nocentes (76), illam quæ quovis demùm modo excitent, nec verò perpetuæ ſint, ſed paroxyſmo ipſo mitigentur, tollantur, poſtliminio reverſuræ. Nihilominùs difficile fuerit, cùm naturam ſeminii, ut in diverſis id genus morbis variat, determinare, tùm potentias nocivas omnes ſingulaſque, & quâ quæque ratione oriantur ac concurrant, exponere. Quin & dubitare licet, an non ſeminium ſemetipſum propriâ vi aliquandò excitare poſſit, abſque novæ potentiæ acceſſione, ſaltem abſque manifeſtæ; maximè ſi quadam occaſione ſemel motum conceperit, qui deinceps modò iterandus ſit. Complicatio autem plurium diverſi generis periodorum, uniuſque generis in aliud tranſmutatio, quæ toties obſervatur, iſtam materiem vel magis quoque in-

volvit. Nec hypothesium quæ excogitatæ sunt ulla adhuc satisfacit.

Differentiæ Morborum à Gradu.

871. PLANTARUM animaliumque vitæ æquiparanda morborum duratio suas, ut illa, ætates habet differentes, quas gradus vocare liceat. Etenim adoritur, crescit, perstat, decrescit, tandemque desinit morbus; nec æquabili semper tenore, sed variato virium gradu per ista tempora procedit. Indè stadii morbosi divisio in principium, augmentum, statum, declinationem ac finem, quæ quidem non adeò morbum à morbo, sed partes ejusdem morbi inter sese distinguunt.

872. Principium, pro morbi diversitate, brevius aut longius, neque hinc ad punctum temporis, quo quis ægrotare cœpit, modo restringendum, indè a primâ invasione usque ad notabile symptomatum incrementum æstimatur. Augmentum fit, cum morbus, numero ac magnitudine symptomatum increscente, œconomiæ turbas manifestè aggravat ac multiplicat. Status, ἀκμὴ, tempus morbi vehementissimum est, quo summam virium consecutus nec crescit porrò, neque tamen & minuitur. In declinatione, detritis morbi viribus, impetu defervescente, symptomata mitescunt, finisque instat.

873. Plerisque omnibus quidem morbis hæc tempora (872) competunt, modo cujusvis naturæ consentaneo; maximè tamen illis, qui solutione salutari defunguntur. Tum vel symmetria quædam inter diversos gradus sæpè animadvertitur prædictioni certæ aptissima. Contra fatalis morborum exitus, crises, metastases, mutatio in aliud genus, complicatio variorum, recta aut perversa curatio, ordinem istum non raro abrumpunt, alienant, obscurant. Acuti ac breves (867) præ chronicis, febriles præ ceteris, sua tempora manifestiùs distinguunt. Periodici (869) autem & duo genera habent; universalia, quæ ad morbi curriculum pertinent; particularia, quæ ad singulos paroxysmos.

Differentiæ Morborum ab Indole.

874. MORBI indoles potissimùm ex satellitio symptomatum, quibus stipatur, sese prodit. Indè magnus dicitur, qui multis magnisque symptomatibus œconomiam turbat, sive unà subsit periculum, sive absit: parvus contra ac levis, qui parùm molestiæ infert.

875. Benignus, etsi forsan magnus (874), aptâ tamen medicatione tractabilis, nec funestis, nec insolitis symptomatibus terret.

876. Quæ de morbis prædicatur malignitas, quanquam haud raro ignorantiæ

aſylum, erroribuſque Medentium operculum præſtat, cùm tamen reapsè detur, omninò attendi debet. Proprio ea ſenſu morbum notat, qui inſidiosè mitis, ſub phænomenis non ominoſis, aggreſſus ex improviſo, graviſſimis ſymptomatibus naturæ vires opprimit. Alias & talem, qui præter morem ſuum inuſitata ſymptomata turbaſque vehementiores, quam quæ naturæ ejus convenire videantur, excitat. Denique & refractarii, qui expertorum quoque remediorum vires eludunt, ac curatione vel magis exacerbantur, huc referri ſolent.

877. Cadit autem iſta feritas (876) in morbos quidem acutos potiſſimùm; ſed tamen ad chronicos quoque pertinet, ortumque debet potentiis virulentis (486), miaſmatis (496), contagiis (498), noxis, epidemiis (847), vitio humorum multiplici, irritabilitati (190), torpori (196), plurimùm morborum confluxioni, pravo ægrorum regimini, aut perverſæ curationi. Undè liquet malignos quidem rectè dividi in virulentos, peſtilentes & contagioſos; ſed diviſione non completâ: neque enim potentiæ nocentes modò ſpectandæ, ſed ſeminia quoque & acceſſoria.

878. Quum morbus, phænomenis ſibi conſuetis ſtipatus, modo naturæ ſuæ conveniente, ſua tempora (871) percurrit, iis regularis, exquiſitus dicitur: anoma-

lus contra, qui ſymptomatibus inſolitis, typoque ac decurſu alienis, ſeſe effert. Anomalia autem refractarium quid ferè fovet, cauſaſque agnoſcit cum malignitate communes (876), nec hujus ipſa plerumquè expers eſt. Morborum, qui genuini, aut corrupti audiunt, eadem eſt ratio.

879. Hujus etiam loci cenſetur, quam recentiores haud temerè ſuperaddiderunt, morborum diviſio in paſſivos & activos. Hi ſunt, quorum partem, nec rarò præcipuam, ſymptomata activa (101) conſtituunt. In illis naturæ iſti motus abſunt, vitali quippe principio languente, aut per potentias nocentes oppreſſo. Conf. (98 ad 105, 630, 633 ad 649).

Differentiæ Morborum ab Eventu.

880. INTEREST Medici præſcire, an morbus ſanari poſſit, nec ne; an in totum, an ex parte modò; an vi naturæ, an artis auxiliis. Indè generalis morborum diviſio in ſanabiles & inſanabiles, varioſque utriuſque claſſis gradus. Sunt, qui naturæ & artis poteſtatem ſuperant, abſolutè inſanabiles; ſunt, qui artis tantùm, non naturæ, aut hujus, non illius; ſunt, qui ſanationem quidem admittunt, nec tamen integram, ſed parte quadam reliquâ, aliove morbo ſubſtituto. Quandò autem naturæ virium modus in diverſis hominibus variat, nec ad

ultimos artis fines adhuc perventum est; liquet, multùm hic ambiguitatis superesse, neque omnes & singulos morbos, qui ad unamquamque classem pertineant, exquisitè posse enumerari.

881. Qui morbus, postquàm in speciem sanatus aliquamdiù emansit, denuò adoritur, recidivus vocatur, cum periodico (869) nequaquam confundendus. Ponit tamen & imperfectam sanationem, partemque adeò causæ suæ residuam (69, 70), quâ quovis demùm modo aucta, vel resuscitata revertatur (870). Indè materies morbi haud prorsùs devicta vel expulsa, debilitas, irritabilitas, torpor, a priore morbo relicta, una cum evitatione potentiarum nocentium neglecta, recidivas parere solent.

882. Morbi salutares a ceteris beneficâ indole distinguuntur. Tametsi enim molestias inferunt; tantùm tamen abest, ut vitæ ac sanitati noceant, ut etiam prosint, liberentque a gravioribus malis, corpusque sanius dimittant, quam aggressi sunt. Huc referenda melior pars morborum activorum (879), in quibus natura medicatrices suas vires (633 & seq.) pro œconomiæ suæ salute explicat, intenditque. His quippè motus excitantur, inordinati quidem, ast illuc directi, ut, quæ in corpore insunt quoquo modo noxia, corrigantur, assimilentur, expellantur, aut saltem a partibus nobiliori-

bus avertantur. Major autem hujus claſſis morborum frequentia ut ſaluti generis humani magnoperè proſpicit, ita Medentibus haud parum commodi præſtat.

883. His (882) oppoſiti ſunt detrimentoſi, qui, vario nocumenti gradu vitæ infenſi, alias citò, vel tardè, certò tamen, abſque ullâ ſanationis ſpe pereunt, abſolutè lethales dicti; alias naturâ quidem ſuâ lethales, at verò promptâ rectâque curatione ſuperabiles ſunt; ancipites alii, non ſine periculo, modò in ſanitatem, modò in mortem terminantur; aliorum accidentaria eſt lethalitas, ad conditiones externas internaſve ſingularium hominum magis adſtricta; ſunt denique, qui etſi vitam non adimunt, pediſſequas tamen noxas poſt ſe trahunt ſanitati inimicas, ſæpè immedicabiles. Liquet autem hujus diſtinctionis magnam eſſe cùm in prædictionibus, ùm in medicinâ forenſi utilitatem.

884. Generatim igitur morbi quidem, ratione eventus, quadrifariam modo inter ſeſe differunt: ſaneſcunt enim, aut occidunt; tranſeunt in alios morbos, aut immutati perdurant & ad mortem uſque aliundè conſcitam inhærent. Verumtamen, quod animadverſione digniſſimum, uniuſcujuſque horum exituûm ratio moduſque multiplex eſt.

885. Perſeverantium ſedes ac natura talis eſt, ut, quæ ad vitam faciunt, func-

tiones haud perturbent. Sunt autem vel inſanabiles (880), vel quos ſanare nefas; quia ſalutares (882), longâve conſuetudine familiares, aut curatione irritati etiam exacerbantur.

886. Morborum, in alios morbos tranſeuntium, ingens & numerus & diverſitas eſt. Duplex autem hic obtinet genus, alterum acceſſionis, alterum ſucceſſionis, prout vel permanet prior morbus, vel deſinit, quùm alius naſcitur. Utriuſque ſpecies differentes ex (621, 628, 846, 863, 864) intelligi queunt. Quin & liquet, in his non minùs, quàm in primariis morbis, differentes exitus (884) locum habere.

887. Qui naturæ viribus, artiſve auxilio ſaneſcunt morbi, vel correcto quod ſubeſt vitio, aſſimilatâ materie, motu in ordinem redacto, reſtituto circuitu, functionibus redintegratis, placidè ſolvuntur; vel ſalutari nocentis materiæ excretione deſinunt; vel mutatâ ſpecie in alium abeunt morbum (886), mitiorem, qui ſuo dein modo ad ſanitatem tendit.

888. Nec minus diverſa ſunt mortis genera, quam morbi lethales inferunt. Senectus, morbus naturalis, ſolidorum ſiccitate, rigiditate, feculentâ humorum inertiâ, vi vitæ fatiſcente, mortem naturalem neceſſariò inducit. Veri morbi alias tetrâ humorum corruptione, nobilium

labe, proſtrato nervorum vigore, reſpiratione impeditâ, oppreſſis exhauſtisve viribus, circuitu ſufflaminato, citò tardève interimunt; alias immoderatâ atque incongruâ evacuatione, atque adeò fluidi vitalis inopiâ, aut & prolapſu in morbum deteriorem (883) vitam peſſumdant.

889. Præ ceteris autem ſedulò animadverti merentur repentini ac perturbationis pleni morborum acutorum (867) eventus, quæ κρίσεις, judicationes, a veteribus appellantur; quum ſalutem, mortemve ægrotantis decernant, excretione quadam, aut tranſlatione materiæ nocentis, poſt prægreſſas turbas, ſeſe ſubitò manifeſtante, quam inſignis morbi in melius, aut deterius mutatio proximè conſequatur. Indè criſes excretoriæ, κατ' ἔκκρισιν, tranſlatoriæ, κατὰ μετάστασιν, bonæ, malæ, perfectæ, imperfectæ, ſimplices, compoſitæ, repetitæ, perturbatio critica, materies critica, &c. prædicantur. Dierum quoque, in quos hæc magis vel minùs, diverſoque ſucceſſu, incidunt, varia poteſtas diſtinguitur: undè alii critici primarii, alii indices, alii ſubincidentes, alii vacui dicuntur.

890. Quæ (889) ſi quis cogitet propria modò eſſe morbis activis (879); ei apparere debet, aliquam hic dari ſimilitudinem mutui inter naturam & materiem morboſam conflictûs (51, 99), criſique decerni, utra pugnantium pars

victura aut ſuccubitura ſit. Si verò & addas non niſi febribus, morbiſve quos febris comitatur (867), hæc evenire; credas profectò, inteſtinam tunc ſubeſſe humorum, aut in toto corpore, aut in ſingulari parte commotionem, motu vitali ac calore auctis excitatam, quæ, conturbatâ ad tempus mixtione, vel in ſalutarem deſpumationem, vel in corruptionem perniciosam exeat.

891. Quocunque tamen modo iſta fieri opineris; de re ipsâ per fideliſſimas cùm veterum, tùm recentiorum obſervationes tam certò conſtat, ut nullus videatur dubitationi locus relinqui: quamquam negari nequit, rariora hodiè inter nos criſium exempla proſtare: quod quidem cœlo frigidiori ac intemperantiæ in victu non ſolum, ſed vel magis etiam anticipanti turbantive medendi rationi & nimis a pleriſque Medicorum neglecto obſervantiæ ſtudio tribuendum.

892. Utrum verò & diebus criticis (889) tuta fides? An naturæ judiciis debentur? An potiùs ſuperſtitionis Pythagoricæ commentis? Judex non eſto, niſi qui viderit, ſeriem criticorum dierum, a veteribus traditam, haud uſquequaque hebdomadi congruere; didicerit porrò ex periodis (807 ad 870) temporibuſque (871 ad 873) morborum, perperàm hos pro confuſis inconditiſque naturæ malè ſe tuentis & de ſtatu ſuo dejectæ effectis

haberi; ex phænomenis autem vulnerum, inflammationum, ſuppurationum, exanthematum collatis ad ea quæ fermentatio, putrefactio, fructûum maturatio, incubatus, incrementa animalium, catameniorum periodi, &c. exhibent, ſuccorum permutationes & commotiones ſuis ubique definiri gradibus ac ſtadiis; agnoverit denique, regulas generales exceptionibus non tolli, nec adeò ordinarias naturæ in ſanis ægriſve leges fortuitâ quavis aberratione infirmari!

893. Dum igitur lis ſub judice eſt, jubet profectò rei dignitas veros quoſcunque artis magiſtros, junctis viribus, eo conniti, ut, ſemotis tantiſper rationum argutiis, exquiſitarum obſervationum exemplorumque pondere ſolidè tandem dirimatur. Fallor, ni ſua conſtiterit HIPPOCRATI auctoritas, GALENO fides, NATURÆ virtus & ordo.

FINIS.

OPERIS ARGUMENTA.

